

✦ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ✦ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ✦

✦ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ✦

ΔΙΕΥΘΥΝΤΑΙ : ΚΩΣΤΗΣ ΜΠΑΣΤΙΑΣ
ΒΑΣΙΛ. ΜΑΛΑΤΑΚΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- Α. Π. ΔΕΛΜΟΥΖΟΥ :** ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ - Η ΒΑΣΙΚΗ ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
- G. BRANDES :** Ο ΕΡΡΙΚΟΣ ΙΨΕΝ
- N. BERDIAEFF :** ΤΟ ΠΕΤΡΩΜΕΝΟ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
- ΦΩΤΗ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ :** Ο ΑΗ ΓΙΩΡΓΗΣ Ο ΧΙΟΠΟΛΙΤΗΣ
- Κ. ΜΠΑΣΤΙΑ :** ΚΥΝΗΓΩΝΤΑΣ ΤΟ ΔΙΑΒΟΛΟ
- A. FOURNIER :** Η ΑΓΑΠΗ ΤΟΥ ΦΙΛΟΥ ΜΟΥ
- Π. ΧΑΡΗ :** ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑ
- Γ. Ν. ΠΟΛΙΤΗ :** Ο ΔΡΟΜΟΣ ΤΗΣ ΚΑΡΔΙΑΣ
- ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ**
Λόγια και Πράγματα - Ξεφυλλίζοντας μερικά βιβλία - Τò Θέατρο - 'Επιστημονική βιβλιογραφία --- Γράμματα προς τή σύνταξη --- Τò πολιτικό δεκαπενθήμερο.

ΓΡΑΦΕΙΑ ΧΑΡΙΣΣΗΣ 3

ΤΙΜΑΤΑΙ ΔΡ. 6

ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΟΝ
Η
"ΠΑΜΜΑΚΑΡΙΣΤΟΣ,"

ΟΔΟΣ ΕΛΠΙΔΟΣ 9
(ΠΛΑΤΕΙΑ ΚΥΡΙΑΚΟΥ)

Ἐγγραφὰι ἤρχισαν ἀπὸ τῆς
21 Σεπτεμβρίου καὶ ἕξακο-
λουθοῦν καθημερινῶς.

ΤΡΑΠΕΖΑ
ΚΟΣΜΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

ἈΝΩΝΥΜΟΣ ΕΤΑΙΡΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ
ΚΑΤΑΒΕΒΛΗΜ. ΔΡ. 22.500.000.—
ΑΠΟΘΕΜΑΤΙΚ. » 830228.10

ΕΔΡΑ ΕΝ ΒΟΛΩ
ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΦΙΛΙΑΛΕΣ
ΤΡΑΠΕΖΑ ΛΑΡΙΣΣΗΣ ΛΑΡΙΣΣΑ
ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΡΙΚΚΛΩΝ ΤΡΙΚΚΑΛΑ

ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΤΑΙ
ΕΙΣ ΟΛΑΣ ΤΑΣ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛ.
ΚΑΙ ΤΑΣ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑΣ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ

Ταμιευτήριον μέχρι 100.000 δρ. πρὸς 7%
Ἐκτελεῖ πάσης φύσεως τραπεζικ. ἐργασίας
Ἀγοραπωλησίαι τίλων.
Δάνεια ἐπὶ ἐνεχύρω κλπ.

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ
ΤΟ ΜΕΓΑΛΕΙΤΕΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΑΙ: ΚΩΣΤΗΣ ΜΠΑΣΤΙΑΣ
ΒΑΣ. ΜΑΛΑΤΑΚΗΣ

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ - ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ - ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ - ΕΠΙΣΤΗΜΗ - ΤΕΧΝΗ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ - ΘΕΑΤΡΟ - ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ - ΔΙΗΓΗΜΑ - ΚΡΙΤΙΚΗ

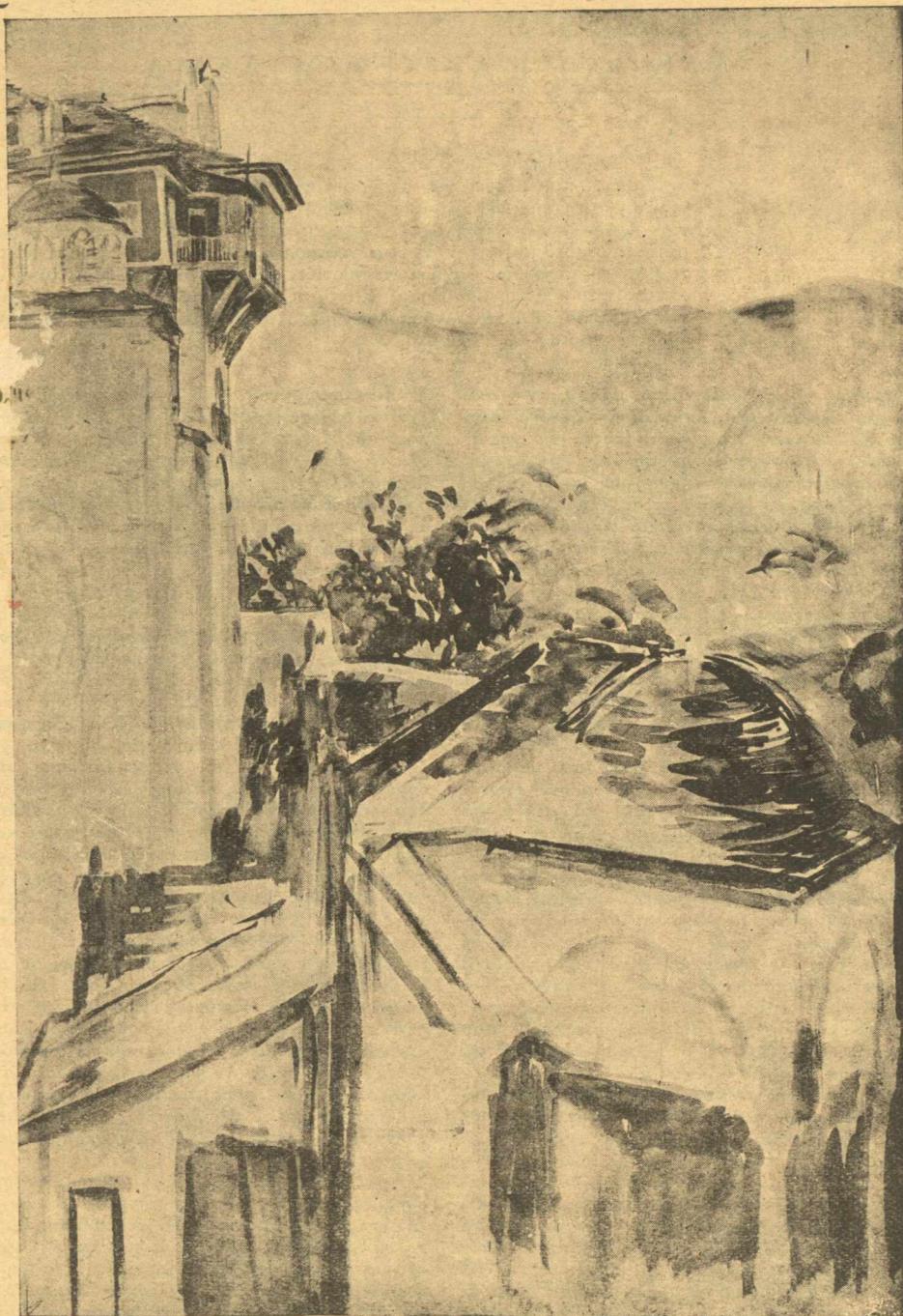
ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ:

ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΠΡΟΠΛΗΡΩΤΑ ΔΡΧ. 120
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ FR. 55 \$ 3
£ 0,10,0 £ 50

ΔΙΑΦΗΜΗΣΕΙΣ Η ΣΕΛΙΣ ΔΡΧ. 1000
ΜΙΣΗ ΣΕΛΙΣ Η ΕΝ ΤΕΤΑΡΤΟ ΣΕΛΙΔΟΣ ἈΝΑΛΟΓΩΣ

Διὰ διαφημῆσεις πρέπει ν' ἀπευθύνεσθε «Τμῆμα διαφημίσεων
Ἑλληνικῶν Γραμμάτων» Χαρίσσης 3

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Α. ΠΡΩΤΟΠΑΤΣΗ - ΑΓΙΟΝ
ΟΡΟΣ - ΤΟ ΒΑΤΟΠΕΔΙ

ΙΔΑΝΙΚΟ ΚΑΙ ΞΕΛΟΓΙΑΣΜΑ

Στή σημερινή μελέτη του κ. Δελμούζου βρήκαμε μία σημείωση στον αριθμό 9, όπου μιλάει για ύποχρεωτική παιδεία ως τα 18 χρόνια. Τη σημείωση αυτή την πήραμε από τη θέση της και τη δημοσιεύσαμε έδω, για να την προσέξουν οι αναγνώστες μας καλύτερα. Γιατί φωτίζει με χαρακτηριστικά παραδείγματα την ντόπια νοοτροπία, που τώρα τελευταία με το φάντασμα της προόδου αρχίζει να σκοτίζει τα νεανικά μυαλά. Είναι η νοοτροπία που τα «Ελληνικά Γράμματα» από το πρώτο τους φύλλο άρχισαν να την ξεσκεπάζουν, γιατί τρομοκρατημένη από το μέλλον ξεχνά το παρόν και γυρεύει να μᾶς σπρώξει στο κενό.

Η παιδεία χρειάζεται για το δρόμο της ένα απόμακρο ιδανικό, όσο και αν ξεκινά από φτώχη και ταπεινή πραγματικότητα. Το χρειάζεται για να εμπνεήσει και να υψώσει την ψυχή, για να χαράξει την κατεύθυνση σε κάθε ενέργεια και μέτρο. Ἄγωγή που γυρίζει κάθε φορά σαν ανεμόμυλος κατά τον άνεμο της μόδας, δεν μπορεί να σταθή στα πόδια της. Ούτε προκόβει η παιδεία με μέτρα που συχνά το ένα είναι αντίθετο στο άλλο, με μέτρα τυχαία ή με μπλωάματα μονάχα. Θέλει συνέχεια και συνέπεια, μία γραμμή σταθερή, που ανοίγεται από το σήμερα ως ένα μέλλον μακρινό. Ἄλλοι όμως όταν το ιδανικό που βάζουμε μᾶς ξεγελά σαν τα μικρά παιδιά, που θαρρούν πως απλώνοντας τα χέρια έπιασαν κιάλας το φεγγάρι. Τότε δε βλέπουμε που βρισκόμαστε κι εύκολα ξεχνούμε πως η ουσία της παιδείας είναι κάτι ψυχικό, που δεν αλλάζει απότομα και με μέσα εξωτερικά, ούτε και μεταφέρεται από τη μία χώρα στην άλλη σαν έτοιμο εμπόρευμα. Παρασυρμένοι τότε και τρομοκρατημένοι από μιὰ πρόοδο φανταστική, προβάλλουμε στη φτώχη μας πραγματικότητα τέτοια άμεσα αίτήματα, που μᾶς σπρώχνουν αναγκαστικά σε μέσα και σε δρόμους ξένους, σε ενέργειες αντίθετες με το πνεύμα, με την υπόσταση της παιδείας. Ἄπό τη σημερινή εκπαιδευτική μας κατάσταση ως τον τελικό σκοπό—αν έχη τέλος ο δρόμος της ανθρώπινης ψυχής—είναι πλήθος ενδιάμεσοι σταθμοί, που πρέπει να τους περάση ο τόπος μας και θα τους περάση όχι με άλματα και με λόγια, μα άργα και σταθερά, ανεβάζοντας ολόενα το ψυχικό του επίπεδο, με αδιάκοπη έντατική προσπάθεια, με δουλειά πραγματική, συστηματική και από έργα πολλά, με δουλειά στηριγμένη άπάνω στους δικούς του τους ψυχικούς και άλλους δρους. Σ' αυτούς πρέπει να στηρίζεται και κάθε άμεσώτερο αίτημα για να μπορέση να καρπίση. Ἐτσι π. χ. αν και βάζουμε για απόμακρο ιδανικό ύποχρεωτική παιδεία ως τα 18 χρόνια, όταν ανοίξουμε τα μάτια εμπρός μας, δε θα γυρέψουμε αυτό που γυρεύει από το κράτος

ή «διακήρυξη του νέου εκπαιδευτικού Ὀμίλου» για το άμεσώτερο μέλλον και μέσα στους σημερινούς αντικειμενικούς δρους ... να διαθέση όλα τα μέσα για να λειτουργήση κανονικά και άνετα ένα συγχρονισμένο ὀχτάχρονο σχολείο». Κι αυτό βέβαια κάποτε θάρθη. Μα θάρθη από μέσα μας και όχι απ' έξω, και άμα περάσωμε πρώτα από το ταπεινό εξάχρονο. Τώρα, και αν μπορούσαμε να το κάνουμε, θα ήταν άδειο από κάθε περιεχόμενο, και με τη βία μας θα έμενε άδειο για πάντα. Για σήμερα και για πολλόν καιρό ο τόπος μας μόλις βαστάει ένα εξάχρονο δημοτικό, κι αυτό πάλι μονάχα με χρόνια πολλά και με δουλειά που δεν τη φαντάζονται ούτε και πολλοί ειδικοί ακόμα, θα μπορέση να γίνη σχολείο αληθινό, δυναμογόνο. Ὅταν κάποτε μιὰ ρουμανική αποστολή πήγε στο Μόναχο για να ζητήση τη γνώμη του Kerschensteiner πως να οργανώσουν σχολεία επιμορφωτικά, ρώτησε τί δημοτική παιδεία έχουν στη Ρουμανία. Και όταν του ἀποκρίθηκαν πως τα δημοτικά τους σχολεία είναι τετράχρονα και πως και σ' αυτά η φοίτηση δεν είναι κανονική, τους είπε γελώντας: Παιδιά μου, φτιάστε πρώτα δημοτική παιδεία και ύστερα σκεφτήτε για σχολεία επιμορφωτικά. Τὸ γέλιο του δεν ήταν μονάχα για τη Ρουμανία.—Τὸ ἴδιο δε θα γυρέψουμε σήμερα, ὅτι γυρεύει ἡ ἴδια διακήρυξη του νέου Ὀμίλου «Ἡ διοίκηση δηλ. της παιδείας να περάση στα χέρια τῶν δασκάλων και τοῦ λαοῦ. Συνολική ἀποκέντρωση και αὐτοδιοίκηση ... ὄχι μόνο στα καθαντὸ διοικητικὰ ζητήματα, μα και στα ζητήματα τῶν προγραμμάτων, τῶν διδακτικῶν βιβλίων και ὅλου τοῦ οργανισμοῦ της παιδείας». Γιατί τέτοιο μέτρο τινάζει στὸν αέρα και αυτή ἄκομα τὴν κακομοιριασμένη παιδεία που ἔχομε. Ἀποκέντρωση βέβαια και αὐτοδιοίκηση και σχετικά με τὸ δάσκαλο θάρθη με τὸν καιρό. Μα ἴσα με τὸ σημείο που θα γίνη ὁ δάσκαλος ἄξιος να τὴν παρηστά χέρια του, πρέπει να περάσουν στάδια πολλά, ὄχι μόνο εξωτερικά, μα και μέσα του, στην ψυχική του εξέλιξη.—Ἄμα τὸ ιδανικό μᾶς χαράζει τὴν κατεύθυνση και μᾶς ἐμ-

πνέη χωρίς να μᾶς θαμπώνει τὰ μάτια, θα μᾶς φυλάξη ἀκόμα ἀπὸ πολλὰ παραστρήματα. Ἐτσι π. χ. δε θα ὑψώσωμε στη δική μας παιδεία για ἰδανικό τὴν κυριαρχία τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, ὅπως τὸ κάνει πάλι ἡ ἴδια διακήρυξη. Γιατί δεν μπορεῖ να ξεχάσωμε πρώτα τὴν κατάστασή που βρίσκεται ὁ τόπος μας σχετικά με τὸν τεχνικό αὐτὸ πολιτισμό, και τοὺς δρους που παρουσιάζει για τὴ μελλοντική του εξέλιξη και ἔπειτα δε θα ξεχάσωμε κάτι πολὺ σπουδαιότερο για τὴν παιδεία και τὸ πρόγραμμά της: τὴ μεγάλη δηλαδή σημασία που ἔχουν για τὴ μόρφωση και τὴ ζωὴ τοῦ ἀτόμου και τῆς κοινωνίας ὅσα ἔργα πηγάζουν ἀπὸ τὸν ἡθικό κόσμο και τότε βέβαια δε θα πάρωμε για διακοσμητικὰ στοιχεῖα ἔργα σαν τὴν Ἀντιγόνη π. χ. τοῦ Σοφοκλή ἢ και σαν τὸ δημοτικὸ τρα-

γούδι ἀκόμα, και ἄξιος σαν τὸν Αἰσχύλο και τὸ Σολωμό, για στοιχεῖα ρομαντικά και νεκρὰ που πρέπει να παραμερίσουν ἢ να λείψουν ἔμπρος στην ἀποκρυσταλλωμένη λογική μᾶς ὅποιας μηχανῆς. Μα πιὸ πολὺ ἀκόμα τὸ «πανανθρώπινο ἰδανικό» μας δε θα μᾶς σπρώξει να ξεχάσωμε τόσο πολὺ τὴς ρίζες που μᾶς κράτησαν και μᾶς κρατοῦν σ' αὐτὸ τὸ χῶμα, ὥστε να κάνωμε τεράστια πηδήματα ἀπὸ τὸ σήμερα σ' ἕνα μέλλον ἄγνωστο, και να ξεαερώνωμε σε λέξεις ἔννοιες ζωῆς ὅπως εἶναι «τὸ ἔθνικό σύνολο και ἡ αὐτοσυντήρησή του». Γιατί όταν συλλογιστοῦμε πως τὸν τόπο μας και μάλιστα τοὺς γραμματισμένους του τοὺς δερνει ἡ σοφιστία και ἡ λεξικράτεια, θα γίνωμε διαταχτικοὶ τουλάχιστο ἔμπρος στο φόβο μήπως πάρουν τὰ λόγια μας στὰ σοβαρά. Α. Π. Δ.

Α. Π. ΔΕΛΜΟΥΖΟΥ

ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ

Ι Ο ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ Η ΒΑΣΙΚΗ ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ *

1. Ἡ παιδεία εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ σπουδαῖα μέσα για τὴν ἀτομική και τὴ συνολική προκοπή. Σκοπὸς της να ὑπηρετήση και να κάμη καλύτερη τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου.

2. Γίνεται καλύτερη ἢ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, ὅσο περισσότερο δουλεύεται ἡ ψυχὴ του και ὅσο βαθύτερα ποτίζεται με τὴν ἀγάπη και τὴν καλοσύνη. Καλύτερη θα εἴπη πιὸ καλλιεργημένη, πιὸ ἠθική και πιὸ ἐλεύθερη.

3. Ἡ ψυχική ὁμως καλλιέργεια και ἡ ἐλευθερία δεν ἔρχονται ἔτοιμα ἀπ' ἔξω, μα εἶναι καρπὸς που ὀριμάζει μέσα μας ολόενα και περισσότερο με ἀδιάκοπη ἀτομική προσπάθεια. Με προσπάθεια και δοκιμασία λυτρώνεται με τὸν καιρὸ τὸ ἀτομο ἀπὸ τὸ βί-

* Ὅταν στὰ 1923 πήρα τὴ διεύθυνση τοῦ Μαρασιέιου, χρειάστηκε πρώτα πρώτα να καταποιστῆ τὸ διδακτικὸ προσωπικὸ στὴν ἐργασία που εἶχε να γίνη. Γι' αὐτὸ σε πολλές συνεδρίες τοῦ συλλόγου ἀνάπτυξα τὴς γενικὲς ἀρχές που δημοσιεύονται σήμερα. Οἱ ἀρχές αὐτές τονίζουν μονάχα τὰ σημεία ἐκεῖνα, που νόμισα τότε ἀπαραίτητα για να δώσουν ἐνιαῖα κατεύθυνση στὴν προσπάθειά μας. Τὸ πρώτο και τρίτο μέρος τους, τὸ σκοπὸ δηλ. της παιδείας και τὴ βασική της ἀρχή, τὴ μέθοδο και τὴ σχολική ζωὴ, μπορεῖ ὅποιος ἀναγνώστης θέλει να τὰ ἰδῆ ἀναλυτικὰ εἰπωμένα στὸ βιβλίό μου «Δημοτικισμὸς και Παιδεία».

ρος τῆς ὕλης και ὑψώνεται σκαλί τὸ σκαλί πρὸς τὸν ἐλεύθερο ἀνθρώπο.

4. Στὸ ἰδανικό αὐτὸ μπορεῖ να πλησιάση ἄλλος λιγότερο και ἄλλος περισσότερο ἀνάλογα με τὴ δύναμή του. Και θα τὸ πλησιάση πάντα με τὴ δική του ἰδιότυπη μορφή, τὴ μορφή που πηγάζει και ὀρίζεται ἀπὸ τὰ τὰ διαλεχτὰ και γόνιμα στοιχεῖα που κλείνει μέσα του. Ὅσο περισσότερο δουλεύει ὁ καθένας τὰ στοιχεῖα του αὐτὰ, τόσο πιὸ πολὺ ὑψώνεται στὸ ἰδανικό ἐγὼ του.

5. Ὁ ἀνθρώπος ὁμως δε ζῆ μόνος του, με τὸν ἑαυτό του και για τὸν ἑαυτό του, μα ζῆ πάντα και παντοῦ ὀμαδική ζωή. Ἡ μεγαλύτερη πραγματική και ἀξεδιάλυτη ὀμάδα σήμερα εἶναι ἡ ἔθνική. Τὰ μέλη της ἔχουν πολλὰ ψυχικά στοιχεῖα τὰ ἴδια μεταξύ τους, κι αὐτὰ τοὺς ὀρίζουν μιὰ ξεχωριστὴ ψυχολογία και ἰδιοσυγκρασία, τὴν ἔθνική τους φυσιογνωμία. Με τὰ στοιχεῖα αὐτὰ εἶναι ζυμωμένη ὀλη ἡ ὑπαρξη τοῦ ἀτόμου ἔτσι, που μονάχα μέσα στὴν ἔθνική του ὀμάδα μπορεῖ ν' ἀναπτύξη ἐντατικά, να ζῆση ὀλόκληρο τὸν ἑαυτό του. Ἐδῶ τοῦ ἀνοίγεται ὁ ἀληθινὸς δρόμος για τὸ ἰδανικό του ἐγὼ.

6. Ὅπως τὸ ἀτομο ἔτσι και ἡ κάθε ἔθνική ὀμάδα ἔχει τὴ δική της ἰδανική μορφή. Και ὁ δρόμος που φέρνει σ' αὐτὴ εἶναι ὁ ἴδιος: Ὅταν δηλαδή ἀπὸ τὰ γόνιμα στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ του τὸ κάθε ἔθνος καλλιεργῆ ἐντατικά ὅσα δε μάχονται τὴν ἡ-

θική. Ένας δρόμος ατέλειωτος, πού η ομάδα τον ανεβαίνει με τόσο μεγαλύτερη επιτυχία, όσο πιο ελεύθερα είναι όλα τα μέλη της να αναπτύξουν τον εαυτό τους, το καθένα σύμφωνα με το φυσικό του, αντικρούοντας το δικό του ιδανικό τύπο. Έτσι όλες οι ατομικές δυνάμεις συντονίζονται για τον ίδιο σκοπό, ή κάθε μια δίνει για αυτόν ό,τι καλύτερο μπορεί, και με την ατομική ζωή ύψώνεται και η εθνική ζωή και ο πολιτισμός της.

7. Τέτοια προσπάθεια κάνει καλύτερη γενικά την ανθρώπινη ζωή και τον πολιτισμό της, ύψώνει ολόκληρη την ανθρωπότητα προς τον καθολικό ανθρωπισμό. Γιατί η ανθρωπότητα δεν είναι τίποτ' άλλο παρά το σύνολο από τις διάφορες εθνικές ομάδες, και μονάχα στους εθνικούς πολιτισμούς μπορεί να πάρουν σάρκα οι πιο υψηλές ανθρωπιστικές αξίες. Έτσι σήμερα για τον καθολικό ανθρωπισμό ένας μονάχα δρόμος ανοίγεται: ελεύθερο το κάθε έθνος να καλλιεργήσει τη δική του φυσιογνωμία για τον ιδανικό της τύπο, και μέσα στο έθνος ελεύθερο το κάθε μέλος του να φροντίζει όσο γίνεται πιο έντατα τη δική του μορφή.

8. Τέτοια φροντίδα είναι έργο ολόκληρης ζωής. Μόνος του ο καθένας θα κοιτάζει στη ζωή του να μορφώσει τον εαυτό του ολόενα και τελειότερα. Γι' αυτό όμως χρειάζεται φλόγα και ικανότητα. Τη φλόγα αυτή πρέπει να ανάψει στο άτομο ή παιδεία και με τέτοια ικανότητα να το όπλιση, αν θέλει να πετύχει το σκοπό της. Πρέπει δηλαδή να ετοιμάσει τα παιδιά έτσι, πού βγαίνοντας από το σχολείο να μπορούν και να θέλουν να μορφώσουν τα ίδια τον εαυτό τους. Να τον μορφώσουν όμως έτσι, πού ο καθένας να προσπαθή στη ζωή του να πλάσει ένα δικό του αυθύπαρχτο ηθικό χαρακτήρα, να φτάσει όσο γίνεται το ιδανικό του εγώ. Και η προσπάθειά του τότε θα υπηρετήσει και θα υψώσει και το σύνολο όπου ζει.

9. Γι' αυτό όμως είναι ανάγκη να κρατήσει τα παιδιά στο σχολείο ως την εποχή πού θα είναι πια σε θέση να πάρουν τα ίδια στα χέρια τους τη μόρφωσή τους, να κυβερνήσουν τον εαυτό τους, ως την ηλικία δηλαδή των 18 χρονών. Και ακόμα να δίνει στο καθένα τα μέσα να μορφώνεται σύμφωνα με το φυσικό του, χωρίς να εμποδίζεται από την κοινωνική και την οικονομική του θέση.*

* Το αίτημα τούτο όπως και τόσα άλλα πού λέω παραπάνω είναι βέβαια αίτημα ουτοπιστικό,

10. Αυθύπαρχτο χαρακτήρα έχει ο άνθρωπος πού μπορεί και ζήσει μόνος του βρισκοντας το σωστό επάγγελμα στη ζωή του πού εξουσιάζει το σώμα του πού μπορεί να κρίνει μόνος του όλα προβλήματα του παρουσιάζει ή ζωή του και να παίρνη σ' αυτά στάση συνειδητή ο άνθρωπος τέλος πού δριζεί τις πράξεις του, πού παίρνει την ευθύνη για αυτές. Μια πολύμερη δηλαδή αυθυπαρξία, σωματική, οικονομική, πνευματική και ηθική.

11. Λέγοντας ηθική αυθυπαρξία δε θέλω να ειπω ηθική αναρχία, να κάνει δηλαδή ο καθένας ό,τι θέλει, αλλά να ενεργήσει ελεύθερα χωρίς εξωτερική πίεση, σύμφωνα με τις απόλυτες ηθικές αξίες πού ορίζουν το σκοπό της αγωγής, τον αληθινό ανθρωπισμό.

12. Μορφώνω ένα άτομο θα ειπω δίνω μορφή στον ψυχικό του κόσμο, σε κάτι άμορφο ακόμα. Στο άτομο όμως δεν μπορούμε να δώσωμε αυθαίρετα όποια μορφή εμείς θέλομε, παρά μόνο να το βοηθήσωμε να πάρη με τον καιρό τη μορφή πού ορίζουν όσα ζωντανά και διαλεχτά στοιχεία κλείνει μέσα του. Αυτά με τη συστηματική ανάπτυξη και καλλιέργεια δίνουν στον καθένα τον ατομικό του τύπο.

Τα στοιχεία όμως πού υπάρχουν σ' ένα άτομο είναι άλλα παρμένα και άλλα επηρεασμένα από την πραγματικότητα όπου ζει. Απ' αυτή παίρνουν το περιεχόμενο και τα εκφραστικά τους μέσα οι ψυχικές λειτουργίες και ικανότητες, οι ενέργειες και δυνάμεις του ατόμου, πού κι αυτές πάλι ορίζονται ως ένα σημείο κληρονομικά από την ξεχωριστή φυσιογνωμία της εθνικής του ομάδας. Έτσι ολόκληρο το είναι του ανθρώπου ριζώνει στη σύγχρονή του φυσική, κοινωνική και εθνική πραγματικότητα, με τα δικά της στοιχεία ζυμώνεται, ανασταίνεται και πλουτίζει ο ψυχικός του κόσμος. Η παιδεία λοιπόν κάθε τόπου μπορεί να μορφώσει, να αναπτύξει δηλαδή συστηματικά τον ψυχικό αυτό κόσμο προς ένα σκοπό, μονάχα αν στηρίζεται στη σύγχρονή του πραγματικότητα. Απ' αυτή θα πάρη το βασικό της υλικό και τα εκφραστικά της μέσα, αυτή θα φωτίζει πολύμερα, και απ' αυτή σαν από κέντρο θα απλώνεται όταν χρειάζεται σε πλατύτερο ό-

και όχι μόνο για σήμερα, ούτε μονάχα για την Ελλάδα, μα για όλον τον κόσμο. (Περισσότερο βλέπε σελ. 390, άρθρο ιδανικό και ξελόγιασμα).

ορίζοντα, για να ξαναγυρίσει τέλος πάλι σ' αυτή.

13. Τέτοια βασική άρχη δεν την επιβάλλει μονάχα το νόημα της αγωγής, ή ανάπτυξη δηλαδή στοιχείων πού πραγματικά υπάρχουν, μα και ο σκοπός της παιδείας. Γιατί ή παιδεία θέλει να ετοιμάσει το άτομο έτσι, πού να μπορεί να ζήσει άνετα και δημιουργικά στον τόπο του και με τη δράση του να καλύτερεύει και τον εαυτό του και σ' ό σύνολο όπου ζει. Το σύνολο όμως αυτό είναι ή σύγχρονή του κοινωνική και εθνική πραγματικότητα. Σ' αυτή έχει να ζήσει, σ' αυτή χρειάζεται να κατατοπιστεί και να τη γνωρίσει καλά, και σ' αυτή στηριγμένος θα μπορέσει ανάλογα με τις δυνάμεις του να απλωθεί φυσικά και άβιαστα στα περασμένα, και πιο πλατιά στην ανθρωπότητα και στο σύμπαν.

14. Αληθινό εκφραστικό όργανο της νεοελληνικής πραγματικότητας είναι ή δημοτική γλώσσα. Μ' αυτή έχει ζυμωθεί έτσι ολόκληρος ο ψυχικός κόσμος των παιδιών μας, πού με κανένα τρόπο δεν μπορεί να τον μορφώσωμε πραγματικά χωρίς τη δημοτική. Γι' αυτό το μόνο εκφραστικό μέσο και ο κύριος γλωσσικός σκοπός της παιδείας μας δεν μπορεί να είναι άλλος παρά ή δημοτική.

15. Κάθε άνθρωπος και κάθε λαός δεν είναι μονάχα πνεύμα ή λογική αφαίρεση, μα ζωντανός οργανισμός πού ριζώνει γερά στη ζωή. Σ' αυτή τον κρατούν οι καθημερινές του ανάγκες, κι απ' αυτές χωρίς να κόψη ποτέ τη ρίζα της ζωής ύψώνεται και αναπτύσσεται ολόενα και περισσότερο ανάλογα με το φυσικό του. Τον ίδιο δρόμο παίρνει και καθρεφτίζει και ή γλώσσα του. Μαζί με τον ψυχικό κόσμο των ανθρώπων δουλεύεται και αναπτύσσεται και ή γλώσσα πού τον υπηρετεί και τον εκφράζει. Μέσα από τις καθημερινές ανάγκες και τη χοντροκομμένη τους έκφραση σιγά σιγά και με την ομαδική εργασία γενιών ύψώνεται ολόενα και πιο πολύ, γίνεται πλουσιότερη, συνθετώτερη, πιο λεπτή και πιο βαθιά, και απλώνεται όσο πάει περισσότερο στην περιοχή του αφηρημένου. Απλώνεται όμως και ύψώνεται από τη στερεή βάση της με αδιάκοπη συνέχεια, όπως το φυτό πού από τις ρίζες του ανοίγει με τον καιρό το άνθος του στον ήλιο. Γι' αυτό κάθε καλλιεργημένη γλώσσα ζει ομαδική και καθολική ζωή, τη μεταχειρίζονται δηλαδή ολόκληρες ομάδες, την αισθάνονται και τη μιλούν πάντα και

παντού, από τις πιο ταπεινές ως τις πιο υψηλές ανάγκες. Μονάχα τέτοια γλώσσα είναι ζωντανή και γόνιμη, μπορεί να υπηρετήσει ένα λαό και να γίνη όργανο του πολιτισμού του.

16. Τέτοια όμως γλώσσα δεν είναι ή καθαρεύουσα. Αυτή την έχουν φτιάσει τεχνητά λίγοι λόγιοι στηριγμένοι σε μια νεκρή βιβλιακή παράδοση, και όπως είναι ξένη στη ζωή περιορίζεται προπάντων στην αφηρημένη σκέψη. Δεν την αισθάνεται κανένας, τη γράφουν μόνο λίγοι, κι αυτοί πάλι τη μιλούν μονάχα από επίσημα βήματα και σε όρισμένα θέματα, ενώ οι ίδιοι στην καθημερινή τους ζωή και συχνά και για τα ίδια θέματα μεταχειρίζονται τη δημοτική. Για κανένα δεν είναι καθολικό εκφραστικό μέσο. Γι' αυτό ή καθαρεύουσα και ή παράδοσή της στενεύει ολόενα και περισσότερο, παραμερίζοντας εμπρός στο αυθόρμητο δημιούργημα ενός ολόκληρου λαού, στη δημοτική γλώσσα και την παράδοσή της.

17. Η παιδεία όμως δε γυρεύει να υπηρετήσει μόνο το άτομο, την κοινωνία και το εθνικό του σύνολο, αλλά και να το κάνει καλύτερο, να το υψώσει. Γι' αυτό θα στηριχτεί μονάχα στα ζωντανά, τα γόνιμα δηλαδή στοιχεία της σύγχρονης πραγματικότητας, κι απ' αυτά πάλι θα διαλέξει και θα φροντίσει όσα ταιριάζουν με το σκοπό της αγωγής, πολεμώντας ή αφήνοντας τ' αντίθετα. Έτσι και από δυο αντίμαχα ρεύματα σ' έναν τόπο ή παιδεία έχει όχι μόνο το δικαίωμα μα και το χρέος να υποστηρίξει συνειδητά εκείνο, πού στηριγμένο σε ζωντανή βάση μπορεί να αναπτύξει πραγματικά το εθνικό σύνολο και τον πολιτισμό του. Γι' αυτό ή δική μας παιδεία έχει και χρέος να υποστηρίξει τη δημοτική γλώσσα και την παράδοσή της.*

18. Ένα από τα βασικά γνωρίσματα στην έννοια της αγωγής είναι το εθνικό της χρώμα. Γιατί ή αγωγή, ή μόρφωση, δεν εί-

* Για τον ίδιο λόγο πρέπει το σχολείο να πολεμήσει συστηματικά ελαττώματα και συνήθειες νεοελληνικές πού εμποδίζουν την ατομική και τη συνολική προκοπή. Έτσι ή ασκήσια, το κλάμα, το σάπισμα στα καφενεία, ή ανεργη λογοκοπία κ. α. πρέπει να παραμερισούν εμπρός στη χαρά της δουλειάς και της ζωής, στο παιχνίδι, στην ελεύθερη κίνηση έξω στη φύση, στη χαρά πού αναβρύζει από το καθαρό, το γερό και ώραίο σώμα

ναι κάτι αυθαίρετο και εξωτερικό, μα την πηγή της, την αρχή και το τέρας, την έχει στην ψυχή του ατόμου, στα στοιχεία που κλείνει μέσα του. Τα στοιχεία όμως αυτά είναι γέννημα και θρόνος της εθνικής ομάδας και του πολιτισμού της. Οι ψυχικές λειτουργίες, οι ενέργειες και δυνάμεις, όσο και αν είναι γενικά ανθρώπινες, έχουν επηρεαστή και από την εθνική ιδιοσυγκρασία. Μα πια πολύ ακόμα το περιεχόμενό τους και η γλώσσα. Τις περισσότερες αξίες του πολιτισμού που δίνουν τροφή, περιεχόμενο και μορφή στις λειτουργίες της ψυχής, που μ' αυτές ανασταίνεται και πλουτίζει ολόκληρος ο ψυχικός κόσμος, η τις έχει δημιουργήσει το εθνικό σύνολο η τις έχει αφομοιώσει και ποτίσει με τη δική του ψυχή, με το δικό του χαρακτήρα. Έτσι το άτομο μόνο και μόνο γιατί γεννιέται και ζει σε ώριμη ομάδα και τόπο, παίρνει βαθύτατη εθνική σφραγίδα, μορφώνεται εθνικά και χωρίς το σχολείο.

19. Η παιδεία όμως κάθε τόπου δε θα περιοριστεί σ' αυτή την ασύνειδη και αυτονόητη εθνική μόρφωση, την εξωσχολική και τη δική της, μα θα την κανονίσει, θα τη συμπληρώσει και θα την οδηγήσει συστηματικά. Θα μορφώσει τα παιδιά με τ' αγαθά του σύγχρονου πολιτισμού τους, βλέποντας εμπρός της όχι μόνο το άτομο μα και το σύνολο. Θα τα κάμη να ζήσουν όσο γίνεται τον πολιτισμό αυτόν και τα προβλήματα του, να εκτιμήσουν σωστά την αξία του, ν' αγαπήσουν τον τόπο τους. Και θα τα κάμη ικανά να ζήσουν σ' αυτόν άνετα και δημιουργικά, να εργάζονται και για τον εαυτό τους και για το σύνολο έτσι, που να μη συντηρούν μόνο την ατομική και την εθνική ζωή και τον πολιτισμό της, αλλά και να τη καλυτερεύουν.

20. Για να γίνει όμως καλύτερη, ανώτερη η ζωή του εθνικού συνόλου, πρέπει η

κτλ. Μα πια πολύ να στηθούν στα σχολεία μας, στις ψυχές παιδιών και δασκάλων, με ασάλευτο κύρος οι ήθικες αξίες, που ο κλονισμός τους στη μεταπολεμική εποχή σαλεύει σύρριζα τη σημερινή κοινωνία. Ο ατομικισμός να παραμερήσει εμπρός στην ιδέα του συνόλου, η σχετικότητα στο άπρόσωπο κατηγορικό πρέπει και το επιπόλαιο αντίκρισμα της ζωής στο σοβαρό αντίκρισμα της. Όλη τη νεοελληνική παιδεία να τη στυλώσει στα πόδια της μια πνοή τραγική. Απάνω απ' όλα η αγάπη, ο αυτοσεβασμός, ο σεβασμός του ανθρώπου και το αλύγιστο χρέος.

εθνική μόρφωση να μην έρχεται σε αντίφαση και σύγκρουση με την ήθική. Γι' αυτό το βάση της θα είναι η αγάπη, η ελευθερία και η δικαιοσύνη. Σε τέτοια βάση πρέπει και μπορεί να θεμελιωθεί στερεά η αυθυπαρξία και η προκοπή κάθε ομάδας, και όχι στην εθνική ξυπασιά, στο μίσος, στην εκδίκηση και την περιφρόνηση των άλλων. Έτσι η εθνική μόρφωση δε θα μάχεται την ατομική, μα θα τη συνεχίσει, και το άτομο θα αισθάνεται και τις άλλες ομάδες σ' συναγωνιστές και συνεργάτες για τον ίδιο απόμακρο σκοπό που έχει και η δική του, τον καθολικό δηλαδή ανθρωπισμό.

II

ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

21. Είπαμε πως η δική μας παιδεία πρέπει να στηρίζεται στη δική μας, τη σύγχρονη πραγματικότητα. Απ' αυτή θα παίρνει το βασικό της υλικό και τα εκφραστικά της μέσα, αυτή θα φωτίζει πολύμερα, απ' αυτή σαν από κέντρο θ' απλώνεται σε πλατύτερο ορίζοντα, και σ' αυτή θα ξαναγυρίζει στον τελικό της σκοπό. Η Ελλάδα λοιπόν και ο πολιτισμός της, η στενότερη και η πλατύτερη πατρίδα, η πατριδογνωσία, θα δώσουν τη βάση στα σχολικά μας προγράμματα.

22. Η πατριδογνωσία όμως έχει απέραντο υλικό, και για ένα σχολικό πρόγραμμα χρειάζονται όρια και γραμμές σταθερές. Αυτά δε θα μ' ας τα δώσει μονάχα ο σκοπός της παιδείας, αλλά και το παιδί, τα ενδιαφέροντα και η ψυχολογία του. Γιατί το παιδί δεν είναι άδειο δοχείο για να το γεμίσουμε αυθαίρετα με όποιες και όσες γνώσεις εμείς θέλουμε είναι ένας έμπυκτος οργανισμός που από εσωτερική ανάγκη διαλέγει μόνο του όσα αγαθά του πολιτισμού του χρειάζονται, και τα δουλεύει όπως ούτο μπορεί να τα δουλέψει. Έτσι μορφώνεται με τον καιρό ο ψυχικός του κόσμος. Ο τρόπος όμως που το παιδί αντιγράφει τον κόσμο, ούτε όπως του μεγάλου είναι, ούτε μένει ο ίδιος σε όλο το διάστημα από τα έφτα ως τα δεκαοχτώ χρόνια, μα αλλάζει κατά την ηλικία. Το υλικό λοιπόν, καθώς και η μέθοδος, πρέπει να ταιριάζει με την ψυχολογία που έχει το παιδί σε ώριμη ηλικία.

23. Τα παιδιά από έφτα ως τα δώδεκα απάνω κάτω χρόνια, με όλες τις ατομικές διαφορές που έχει το ένα από τ' άλλο, παρουσιάζουν ένα κοινό τύπο: Όλα ενδιαφέ-

ρονται για τα συγκεκριμένα, τα χειροπιαστά πράγματα, έχουν πραχτικά ενδιαφέροντα. Κοντά όμως στα δώδεκα χρόνια αρχίζουν να ξεχωρίζουν διάφοροι τύποι, και ο καθένας τους ορίζεται από ειδικά ενδιαφέροντα, που γίνονται σιγά σιγά το κέντρο στον ψυχικό τους κόσμο, και δίνουν σε όλο τους το είναι ξεχωριστή σφραγίδα, ιδιαίτερη ψυχολογία. Έτσι έχουμε παιδιά που μένουν στα πραχτικά ενδιαφέροντα, και άλλα που τα ενδιαφέρει πιο πολύ η θεωρία. Κι αυτά πάλι η τα τραβούν περισσότερο τα ιστοριοφιλολογικά μαθήματα και όσα συγγενούν μ' αυτά, η τα φυσικομαθηματικά. Και στον πραχτικό πάλι τύπο μπορεί αργότερα να γεννηθούν μέσα στην πράξη ενδιαφέροντα καθαρά θεωρητικά.

Από τα διάφορα τώρα αγαθά του πολιτισμού ο κάθε τύπος διαλέγει εκείνα που ταιριάζουν με τα βασικά του ενδιαφέροντα. Γι' αποζητά μόνος του, το ενδιαφέρον του γι' αυτά είναι αυθόρμητο και άδιάκοπο, γιατί ηγιάζει από ανάγκη εσωτερική. Η ψυχή του έχει την ίδια σύσταση μ' αυτά, μπορεί να μπη βαθύτερα στην πνευματική τους ύψη, κι έτσι το αγαθό ανοίγοντας στη συγγενική ψυχή τα μυστικά του μπορεί ν' αναπτύξει όλη τη μορφωτική του επίδραση.

Γι' αυτό δεν μπορούμε να έχουμε για όλα τα παιδιά ως τα δεκαοχτώ χρόνια το ίδιο υλικό, το ίδιο πρόγραμμα, δηλαδή μονάχα έναν τύπο σχολείου, μα τόσους όσοι είναι και οι τύποι των παιδιών. Έτσι η σωστότερη οργάνωση της παιδείας από την άποψη του παιδιού (*) θα ήταν η ακόλουθη: Ένα κοινό βασικό σχολείο εξαχρονο, (**) ως

(*) Σύμφωνα βέβαια μ' αυτά που ξέρομε ως σήμερα για το παιδί από την εμπειρία και την επιστήμη.

(**) Το εξαχρονο βασικό σχολείο είναι απαραίτητο και γι' άλλους ακόμα λόγους, και όχι μόνο γιατί ως τα δώδεκα χρόνια τα παιδιά παρουσιάζουν με όλες τις διαφορές τον ίδιο τύπο. Γι' αυτούς όμως, όπως και γενικότερα για την οργάνωση της παιδείας, θα μιλήσω πλατιά άλλοτε σε ξεχωριστή μελέτη. Εκεί θ' αναπτύξω και τους θεωρητικούς και πραχτικούς λόγους που με κάνουν να προτιμώ χωριστούς τύπους σχολείων παρά ένα σχολείο έναίο και ελαστικό στο πρόγραμμά του, όπως το υποστηρίζουν πολλοί σήμερα, από την πρώτη του δημοτικού ως τα Πανεπιστήμια. Κι αυτό, αν και το έναίο σχολείο φαίνεται πιο σύμφωνο με τη σωστή γνώμη πως οι τύποι δεν είναι μονοκόμματα ξεκομμένοι, όπως τούς έδωσα παραπάνω. Έδω άγγιζω μόνο την οργάνωση των σχολείων, και τόσο μονάχα όσο χρειάζεται για το κύριο θέμα μου, τα σχολικά δηλαδή προγράμματα.

την εποχή που αρχίζουν να ξεχωρίζουν οι διάφοροι τύποι. Ύστερα ένα σχολείο θεωρητικό και παράλληλα ένα πραχτικό ως τα δεκαοχτώ χρόνια, με την ευκολία όμως να πηγαίνουν στο μεταξύ από το δεύτερο στο πρώτο όσα παιδιά θα έδειχναν τέτοια ανάγκη. Στο θεωρητικό θα ξεχώριζε ένα τμήμα για τα ιστοριοφιλολογικά, άλλο για τα φυσικομαθηματικά και τρίτο για τις εφαρμοσμένες φυσικές επιστήμες. (*) Στο πραχτικό πάλι θα είχαμε ανάλογα με την κλίση και την ικανότητα των παιδιών διάφορες επαγγελματικές σχολές, κατώτερες και μέσες, όπου η επαγγελματική μόρφωση θα συνυφαινόταν με τη γενική. Μια τέτοια απάνω κάτω οργάνωση θα ταίριαζε ακόμα και με τις ανάγκες των επαγγελματιών και της κοινωνίας.

24. Ανάλογα με τους τύπους των σχολείων θα είναι και τα προγράμματά τους. Το εξαχρονο, το κοινό βασικό σχολείο θα καλλιεργήσει στα παιδιά τα εκφραστικά μέσα του πολιτισμού, γλώσσα, αριθμός, μορφή και τόνο, θα τους δώσει από τη ζωή και τη φύση του τόπου τους τις εποποιήσεις και τις έννοιες τις βασικές για την πλατύτερη μόρφωσή τους, και θα τους μορφώσει τις απαραίτητες ψυχικές και σωματικές ικανότητες. Το πρόγραμμά του θα έχει τα κύρια αγαθά του πολιτισμού, προσαρμοσμένα στα πραχτικά ενδιαφέροντα που ξεουσιάζουν αυτήν την ηλικία των παιδιών. Έτσι θα βοήθη αφορμή και ευκαιρία το κάθε παιδί για να δείχνει με τον καιρό τον ατομικό του τύπο.

25. Στα γενικά σχολεία που θα θεμελιώνονται απάνω στο εξαχρονο βασικό, το πρόγραμμα θα έχει τ' αγαθά του πολιτισμού που ταιριάζουν με τον ψυχικό τύπο των παιδιών του. Μα δε θα περιορίζεται μονάχα σ' αυτά. Γιατί τέτοιος περιορισμός θα ήταν αντίθετος με την ψυχολογία και τις εσωτερικές ανάγκες του κάθε ανθρώπου. Ποτέ ένας τύπος ψυχικός δεν παρουσιάζεται έτσι μονοκόμματος, όπως τον δώσαμε παραπάνω. Όσο και αν ώριμμένα ενδιαφέροντα ξεουσιάζουν και ορίζουν την ανθρώπινη ψυχή, πάντα μέσα της ζει, άλλου άτονη και άλλου πια άνησυχη ή άπορη που έχει το παιδί για όλο τον εξωτερικό και αργότερα και για τον εσωτερικό του κόσμο. Έτσι π. χ. στην

(*) «Τεχνικό γυμνάσιο» τον λέει τον τύπο αυτό ο Kerschensteiner. Τέτοιον τύπο παιδιού έχω δώσει από τη ζωή σ' ένα άρθρο μου στα «Ελληνικά Γράμματα» Α' φύλλο 1927.

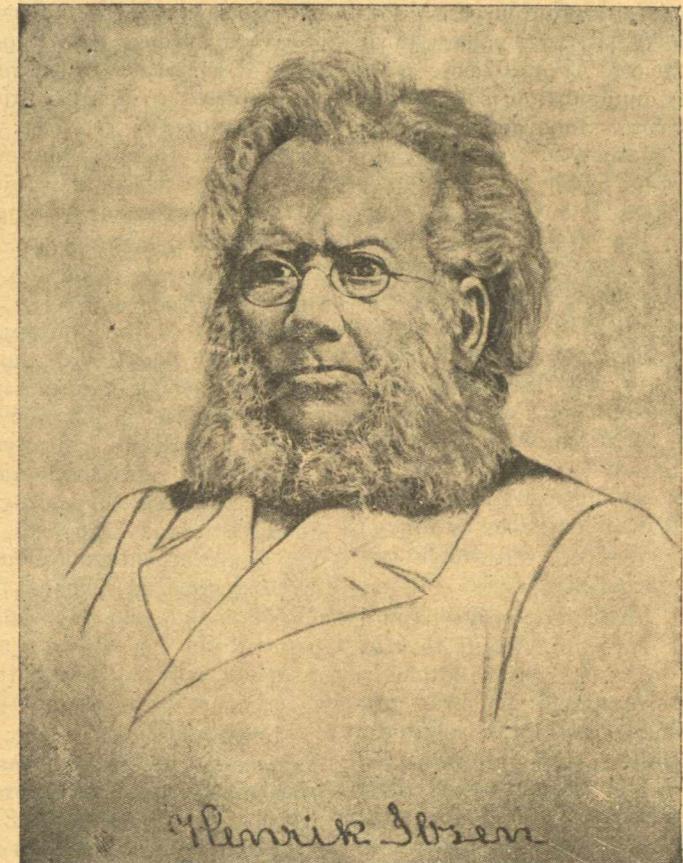
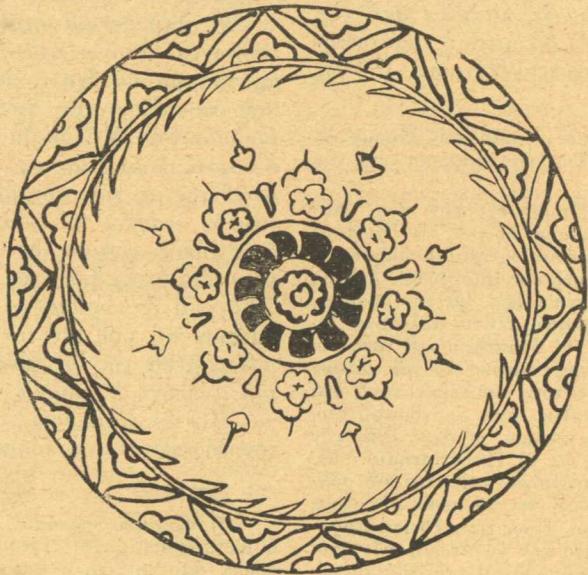
ιδιοφυΐα για τις φυσικές επιστήμες βρίσκομε ακόμα και την καλαισθητική, τη μουσική, τη θρησκευτική κτλ. ανάγκη, άλλη δυνατώτερη και άλλη πιο αδύνατη.

Μονομέρεια όμως στα σχολικά προγράμματα δεν είναι αντίθετη μονάχα στις εσωτερικές ανάγκες του ανθρώπου, που η κοινωνική του ζωή δεν τις αφήνει ποτέ ν' ατονήσουν ολότελα. Είναι ακόμα αντίθετη και με το σκοπό της παιδείας. Γιατί σκοπός της όπως είδαμε, είναι να κάμη το παιδί ικανό για μιὰ πολύμερη αυθυπαρξία, να τὸ ετοιμάση έτσι πὸν νὰ εἶναι σὲ θέση νὰ ζῆ ἄνετα καὶ δημιουργικὰ στὸν τόπο του, καλύτερεύοντας δηλαδή ὁλοένα ἀνάλογα μετὰ τὴ δύναμή του καὶ τὸν ἑαυτό του καὶ τὸ ἐθνικὸ του σύνολο. Αὐτὸ ὅμως δὲ γίνεται μετὰ μονόμερη μόρφωση. Δὲν μπορεῖ π.χ. τὸ ἄτομο ν' ἀντικρύσῃ ἀνθύπαρχτα τὰ κοινωνικὰ κ. ἄ. προβλήματα πὸν θὰ τοῦ παρουσιάσῃ ἡ ζωὴ του καὶ νὰ πάρῃ σ' αὐτὰ στάση ὠρισμένη καὶ συνειδητὴ, ἂν ἡ μόρφωσή του περιορίζεται μονάχα σὲ ὠρισμένα ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ ἢ στενὰ μόνο στὸ ἐπάγγελμά του. Καὶ ἀκόμα ὁ στενὸς περιορισμὸς σὲ ὅποιον κλάδο ἀπὸ συγγενικὰ ἀγαθὰ μᾶς ἐμποδίζει νὰ καταλάβωμε κι αὐτὸν τὸν ἴδιο βαθύτερα. Γιατὶ ὁ ἕνας κλά-

δος συμπληρώνει καὶ φωτίζει τὸν ἄλλο καλύτερα, ἂφοῦ στὸ βάθος ὅλα τ' ἀγαθὰ καταλήγουν στὴν ἴδια πηγή. Γι' αὐτὸ τὰ προγράμματα σὲ ὅποιο εἶδος γενικὸ σχολεῖο ἀνώτερο ἀπὸ τὸ βασικὸ, χρειάζονται κάποια ὁλότητα στὰ κύρια ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ. Γυρεύομε δηλαδή ἀπὸ τὸ πρόγραμμα ὅσα στοιχεῖα εἶναι ἀπαραίτητα γιὰ νὰ στηρίξουν ἀργότερα κάποια ὁλοκληρωτικὴ εἰκόνα τοῦ φυσικοῦ καὶ ἠθικοῦ κόσμου. Ὅλα λοιπὸν τὰ γενικὰ σχολεῖα θὰ ἔχουν στὰ προγράμματά τους φυσικομαθητικά, ιστορικοφιλολογικὰ καὶ τεχνικὰ μαθήματα, μετὰ τὴ διαφορά ὅτι τὴ βάση καὶ τὴν ἀφετηρία στὸ κάθε εἶδος σχολεῖο θὰ τὴ δίνουν τ' ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ πὸν ταιριάζουν μετὰ τὸν ψυχικὸ τύπο τῶν παιδιῶν του.

Τὸ ἴδιο καὶ στὶς κατώτερες καὶ μέσες ἐπαγγελματικὲς σχολές πὸν θὰ στηρίζονται στὸ ἐλάχιστον βασικὸ σχολεῖο. Μόνο πὸν ἐδῶ ἐπειδὴ ἡ γενικὴ μόρφωση θὰ συνυφαίνεται μετὰ τὴν ἐπαγγελματικὴ, θὰ εἶναι πὸν περιορισμένη—ἀνάλογα μετὰ τὸν καιρὸ πὸν θὰ διαθέτωμε καὶ μετὰ τὴ δύναμη τῶν παιδιῶν—χωρὶς ὅμως νὰ χάνῃ τὴν πολυμέρειά της.

Στὸ ἐπόμενο φύλλο: Τὸ πρόγραμμα τοῦ δημοτικοῦ.

GEORGES BRANDÈS

ΕΡΡΙΚΟΣ ΙΨΕΝ (1906)

I
Τὸ νὰ γράφῃ ἕνας συγγραφέας σὲ μιὰ γλῶσσα λίγο διαδομένη, δὲν πρέπει νὰ θεωρηταί γι' αὐτὸν μιὰ πραγματικὴ κακορίζικιά; Ἡ φήμη θὰ διαιονίσῃ πὸν γρήγορα μιὰ κατώτερη διανοητικότητα, πὸν ἔτυχε νὰ γράφῃ σὲ μιὰ γλῶσσα παγκόσμια καὶ ὄχι ἕνα ξεχωριστὸ πνεῦμα, τὸ ὅποιο ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ γνωστὸ, παρὰ μόνο ἀπὸ μεταφράσεις. Καὶ καταλαβαίνει κανεὶς, ὅτι τὴ στιγμή, πὸν πρόκειται γιὰ ἕνα ἔργο γραμμμένο σὲ πεζό, οἱ πὸν λεπτεὲς καλλιτεχνικὲς ἀποχρώσεις του χάνονται στὴν μετάφραση. Κι' ἀκόμη ὁ κύκλος τῆς ἔμπνευσης τοῦ συγγραφέα, ὁ κόσμος

τῶν πνευματικῶν του γνωριμιῶν, ἀπὸ τὸν ὅποιον δὲν παύει ν' ἀντλή τὶς πηγές του, γίνεται ἀναγκαστικὰ ξένο, στὸ πολὺ κοινὸ. Τὸ ἔργο του ἀπευθυνόμενον πρὸς τὴν ἠθικὴ ἀτμόσφαιρα, στὴν ὁποίαν ὁ καλλιτέχνης ἀνατράφηκε, θὰ καταντᾷ ξένο γιὰ ἕνα περιβάλλον, μετὰ διαφορετικὰ ἠθη.

Ὁ Ἐρρίκος Ἰψεν νίκησε αὐτὴ τὴ δυσκολία, χάρις στὴν οὐσιώδη λεπτομέρεια: ὅτι τὰ μοντέρνα δράματά του, εἶναι γραμμένα σὲ πρόζα, μετὰ σύντομους διαλόγους κι' εὐκολοὺς γιὰ μετάφραση. Ἐτσι, ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη τὸ ἔργο του δὲν ἔχασε σημαντικὰ. Ἀκόμη πρέπει νὰ προστεθῇ ὅτι, ὁ Ἰψεν

κατά την εξέλιξή του, απευθυνόμενος σ' ένα μεγάλο κοινό, ἀρνήθηκε, πώς γράφει μόνο για τις βορεινές χώρες. Αυτό άλλωστε φαίνεται κι' από τη σημασία, πού έδωσε στην έξωτερική πιθανότητα, παρουσιάζοντας π.χ. στο έργο του: «Ρόσμερσχολμ», τὸν ὀνόμαζομαι πύργο, ἂν καὶ στὴ Νορβηγία δὲν ὑπάρχει παρόμοιος, με τὸνομα Ρόσμερσχολμ.

Ὁ Ίψεν τέλος σημείωσε μιὰ νέα ἐποχὴ μετὰ τὴν τέχνη του κι' οἱ γερμανοὶ δραματικοὶ συγγραφεῖς, τῆς ἀξίας ἑνὸς Φρειδερίκου Χέμπελ, πού εἶχαν μεγάλη ἐκτίμηση, πρὶν φανερωθῆ ὁ συγγραφέας τῶν «Βουκολάκων» δὲ λογαριάζονταν πιά παρὰ σὰν ἀπλοὶ πρόδρομοὶ του. Κι' ἀκόμη οἱ Γάλλοι δραματογράφοι, ὅπως ὁ Ἀλέξανδρος Δουμάς, ὁ Αἰμίλιος Ὀζιέ, οἱ ὁποῖοι ἐνόσω εἶταν νέος ὁ Ίψεν, θεωροῦνταν ὡς ἀδιαφιλονίκητοι **μαῖτρο** τῆς σκηνῆς, στὸ πλάι τοῦ μεγάλου νορβηγοῦ συγγραφέα δὲ φαινόταν τώρα, παρὰ σὰν ξεθαροασμένα ἀντικείμενα.

Καὶ δὲν ἔχει κανεὶς παρὰ νὰ θυμηθῆ ἕνα ὁποιοδήποτε ἔργο τοῦ Δουμά, τὸ **Μιὰ γαμήλια ἐπίσκεψη** π.χ., γιὰ νὰ καταλάβῃ κατὰ πόσον αὐτὸ τὸ πρᾶγμα βρίσκεται στὰ ὄρια τῆς δραματικῆς τέχνης. Μιὰ κυρία τῆς ἀριστοκρατίας περιμένει τὴν ἐπίσκεψη τοῦ παλιοῦ ἔραστή της, ὁ ὁποῖος τὴν ἐγκατέλειψε καὶ παντρεύθηκε. Κι' ὁ ἔραστής της ἔρχεται, φέρνοντας μαζί καὶ τὴ γυναῖκα του, πού τὴ συσταίνει στὴ μεγάλη κυρία. Ἐνας φίλος τοῦ σπιτιοῦ τῆς ἀριστοκρατίας, συννενοημένος μαζί της, κάνει τὸν ἐπισκέπτη νὰ πιστεύσῃ, πὼς ἡ παλιά του μαϊτρέσσα εἶναι ἕνα ἐπιπόλαιο πλάσμα, πού δὲν τὸν ἀγάπησε ποτὲ δυνατά. Ἡ εἶδηση αὐτὴ ἐρεθίζει τὸν παλιὸ ἔραστή καὶ τὸν κάνει νὰ κυριευθῆ πάλι, ἀπὸ ἕνα βίαιο αἰσθημα, γιὰ τὴν ἀπαρνημένη φίλη του, στὴν ὁποῖαν προτείνει τώρα ν' ἀφήσῃ γιὰ χάρι της, τὴ γυναῖκα του καὶ τὰ παιδιά του. Τὸ αἰσθηματὸν του διαρκεῖ ὡς τὴ στιγμή, πού μαθαίνει, πὼς ἔπεσε θῦμα μιᾶς ψευτιάς. Δὲν τοῦ ἀπομένει τώρα παρὰ νὰ ζήσει μετὰ μιὰ γυναῖκα τίμα—τέτοια εἶναι ἡ γυναῖκα του. Ἔτσι ξεσκεπάζεται ἡ ταπεινότητά τοῦ χαρακτήρα του. Ἐνας τέτοιος τρόπος εἶναι ὁ παλιὸς τρόπος τῆς πλοκῆς: ἔκαναν δηλαδὴ κάποιον νὰ πιστεῦσῃ πλαστὰ πρᾶγματα, γιὰ τὰ ὁποῖα αὐτὸς ζητοῦσε νὰ ἀντιδράσῃ.

Ὁ Ίψεν δὲν χρησιμοποιεῖ ποτὲ παρόμοιες μέθοδοι, οὔτε καὶ σ' αὐτὸ τὸ περίεργο καὶ πολὺπλοκο ἔργο του: **Ἡ κυρία Ίγγερ** ἀπὸ τὸ **Ἐστρατ**, μὰ οἱ χαρακτήρες

τῶν ἡρώων του ξεσκεπάζονται, μετὰ μιὰ αὐθόρμητη δύναμη, σὰ νὰ τραβιέται ἕνα πέπλο καὶ ξεχωρίζομε πίσω του τὰ κύρια χαρακτηριστικά τους. Ἀλλὰ πίσω ἀπ' αὐτὸ τὸ πέπλο ὑπάρχει κι' ἕνα ἄλλο: ἐκεῖνο μᾶς πληροφοροεῖ γιὰ τὸ παρελθόν τους. Τέλος πέφτει καὶ τὸ τρίτο πέπλο, πού μᾶς φέρνει σ' ἐπικοινωνία, σὲ ψυχικὸ γνῶρισμα, μετὰ τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον τῶν ἡρώων.

Οἱ ρόλοι του κι' οἱ πῶ ἀπλοὶ ἀκόμη εἶναι βαθειὰ ἐρευνημένοι κι' ἀναλυμένοι περισσότερο ἀπὸ τοὺς ρόλους, τοῦ κάθε μοντέρνου συγγραφέα, καὶ παρουσιάζονται στὰ μάτια μας, χωρὶς καμμιά τεχνητὴ ὑπερβολή (χωρὶς νὰ εἶναι μ' ἄλλα λόγια φτιαχτοὶ καὶ ἄψυχοι). Ὁ Ίψεν ἀποφεύγει στὰ ἔργα του τὸ μονόλογο καὶ τοὺς «κατ' ἰδίαν» διαλόγους (πρᾶγμα, πού συναντᾶται κανεὶς στὸ Δουμά καὶ στὸν Ὀζιέ) καὶ σ' αὐτὸ τὸ σημείον ἡ τεχνουργία του εἶναι μοντέρνα. Ἔτσι βλέποντας ἕνα ἔργο του βάζομε τὴ σκέψη μας σὲ κίνηση, γιὰ νὰ καταλάβωμε τὴν ψυχικότητα τῶν ἡρώων του—πρᾶγμα, πού γίνεται καὶ στὴν πραγματικότητα, ἅμα θέλωμε νὰ ξεδιαλύνωμε ἕνα χαρακτήρα.

Γενικὰ σχεδὸν οἱ ἥρωες τῶν συγχρόνων δραμάτων, εἶχαν ἕνα πρόσωπο μ' ἄρκετὰ ποδὸ λυπλοκοταμπεραμένο. Πάρτε ἕνα ἀπὸ τὰ πῶ πρωτότυπα τοῦ Ὀζιέ, τὸ **Ζιμποναγέ**, πού εἶναι ἄλλωστε ἕνας **Ἀπόγονος** τοῦ **Ἀνιριον τοῦ Ραμώ**. Ἐλάτε ἔπειτα στὸ Σόλνες. Στὴ ψυχροσύνθεσή του ὑπάρχει δύναμη καὶ βαθειὰ πρωτοτυπία. Πιστεύει ὅτι οἱ πόθοι του ἔχουν μιὰ ἀποτελεσματικότητα, μιὰ ἐπιρροή καὶ αἰσθάνεται ἄγρια ἠδονή, ὑποφέροντας ἀπὸ τὰ σφάλματα τῆς Ἀλίν, πού τὸν βασανίζει μετὰ τὴν ἀδικαιολόγητη ζήλεια της. Ὑποφέρει ἀκόμη καὶ γιὰ τὰ σφάλματα του πρὸς τὴν Ἀλίν, καὶ δοκιμάζει κόπο ἀπὸ τὴν ἀπλὴ παρουσία της. Μετὰ ὅλα τὰ διανοητικά του προσόντα φαντάζεται, πὼς οἱ δικοὶ του τὸν θεωροῦν τρελλό. Ἄν κι' ἔχη ἐπίγνωση τοῦ ἰδεολογικοῦ του πλούτου, μολαταῦτα τρέμει μπροστὰ στὰ νιάτα, τρέμει μπροστὰ στὴ γνώμη τους καὶ φοβάται μιὰ μεταστροφή τῆς καλλιτεχνικῆς ἀντίληψης τοῦ καιροῦ. Ὁ Σόλνες εἶναι μαζί ἕνα σύμβολο τῆς μεγαλοφυΐας, πού γεράζει κι' ἕνα ἄτομο μετὰ πολλὰς γελοιότητες. Μιὰ ἀπ' αὐτὲς εἶναι καὶ ἡ διατήρηση στὸ σπίτι του, διαμερίσματος παιδιῶν, ἐνῶ εἶναι ἄτεκνος.

Κανένας δραματογράφος μετὰ ἀξιώσεις, δὲ θὰ μπορούσε νὰ γράψῃ, ἔπειτα ἀπὸ τὸν Ίψεν, ὅπως ἔγραφαν πρὶν ἀπ' αὐτόν. Ὁ Ίψεν

ψεν ἔκανε πῶ αὐστηρὲς τὶς ἀπαιτήσεις μας, πάνω στὸ ζήτημα τῆς ἀκριβολογίας τῶν χαρακτηριστῶν καὶ τῆς δραματικῆς τέχνης.

Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς φιλολογικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς παραγωγῆς τῶν βορεινῶν Χωρῶν, ἀγνοήθηκε ἀπὸ τὴν Εὐρωπαϊκὴ σκέψη. Μόνο κάποιοι ἥρωες τῆς ἐπιστήμης (ὅπως οἱ Tycho-Braché, οἱ Linné, οἱ Berzelius, οἱ Abel) καὶ ἕνας μόνος καλλιτέχνης (ὁ Thorvaldsen) ξεπέρασαν τὰ σύνορα τῆς πατρίδας τους καὶ ἐπεβλήθησαν στὸ ἔξωτερικό. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς φιλολογίας, πού πέτυχαν νὰ γίνουν γνωστοὶ στὴν Εὐρώπη εἶναι σπάνιοι. Ὁ Holberg εἶναι σχεδὸν ἀγνωστος (παρὰ τὸν Erasmus Montanus). Οἱ Bellman, οἱ Geijer καὶ οἱ Buneberg ἀγνοοῦνται. Ὁ Tegner εἶναι γνωστός στὴ Γερμανία καὶ στὴν Ἀγγλία ἀπὸ μιὰ σειρά ἐλαφρῶν τραγουδιῶν. Ὁ Andersen ἔγινε διάσημος στὶς γερμανικὲς καὶ σλαβικὲς χώρες, μετὰ τὰ παιδικὰ του διηγήματα. Ὁ J. P. Jacobsen ἔπαιξε ἕναν κάποιον καλλιτεχνικὸ ρόλο, στὴ Γερμανία καὶ στὴν Αὐστρία. Αὐτὸ εἶνε ὄλο.

Ἡ τύχη, χωρὶς ἄλλο, φαίνεται ἀδικη γιὰ τοὺς συγγραφεῖς. Νὰ γιατί, οἱ Δανοὶ θὰ ἔπρεπε νὰ παραπονοῦνται γιὰ τὴ μεγάλη ἀδικία, πού ἔγινε στὸν συμπατριώτη τους, τὸν Kierkegaard, πού μ' ὄλην τὴν πρωτοτυπία καὶ τὸ βάθος του πέρασε ἀπαρατήρητος καὶ ἀκατανόητος.

Ὅμως ἡ ἀδικία αὐτὴ δὲν ἔγινε χωρὶς νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὸ μεγάλο νορβηγὸ δραματογράφον, γιατί ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἀγνοία τοῦ Kierkegaard στὴν Εὐρώπη, ὁ Ἐρρίκος Ίψεν φάνηκε περισσότερο πρωτότυπος. Κι' ὅπως δὲν ἤξεραν καθόλου τὴν ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ ἀτμόσφαιρα, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν προερχόταν, οἱ ζωντανὲς ἐκδηλώσεις τῆς μεγαλοφυΐας του, ἔφεραν σ' ἐπικοινωνία τὴν Εὐρώπη, μετὰ τὴν ἀνάπτυξή μας καὶ τὴ διάδωσαν ἀμέσως μετὰ τὴν πῶ ἐξελιγμένη φόρμα.

Ὁ Ἐρρίκος Ίψεν λοιπὸν εἶναι ἀπόλυτα ἀξιος, γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον, πού ξύπνησε. Χάρη σ' αὐτόν ἡ Σκανδιναυία παίζει γιὰ πρώτη φορά ρόλο, στὴν εξέλιξή τῆς εὐρωπαϊκῆς φιλολογίας. Καὶ τὸ σπουδαιότερο εἶναι, ὅχι τὸ ὅτι ἕνα ὄνομα κατάρτησε τὴν κοινὴ γνώμη—αὐτὸ ἄλλωστε γίνεται συχνά—ἀλλὰ τὸ ὅτι ἕνας ἄνθρωπος ἔξασκε μιὰ ἀδιαφιλονίκητη ἐπίδραση. Γι' αὐτὸ βέβαια χρειάζεται μιὰ προσωπικότητα, μετὰ μεγάλη ψυχικὴ ἔνταση καὶ μετὰ καθαρὰ περιγράμματα, καθαρὰ σὰν τὸ διαμάντι, πού ἀντιφεγγίζει μετὰ τὶς πολλὰς πλευρὲς του. Μόνος ἕνας τέτοιος ἄνθρωπος

πος, πού συγκεντρώνει παρόμοια ἐφόδια, εἶναι ἀξιος νὰ χαράξῃ τὸ ὄνομά του καὶ στὴν ἐποχὴ του τὴν ἴδια ἀκόμη.

II

Τὸ 1903 εἶδα γιὰ τελευταία φορά τὸν Ἐρρίκο Ίψεν, στὴ Χριστιάνια. Ἡ συνάντησή αὐτὴ μετὰ γέμισε ἀπὸ μιὰ χαρὰ, συγκερασμένη μετὰ θλίψη. Ἀπὸ τὸν καιρὸ, πού τοῦ ἦρθε μιὰ προσβολὴ ἀποπληξίας, κάθε δουλειὰ τοῦ εἶταν ἀδύνατη. Ὡς τόσο τὸ πνεῦμά του διατηροῦσε τὴ διαύγειά του· μιὰ χαρακτηριστικὴ πρᾶξη εἶχε ἀντικαταστήσει τὴν ἀλλοτινὴ τραχύτητα, ἡ ἐγκαρδιότητά του εἶχε δυναμώσει, ἡ εὐγένεια του εἶχε μείνει ἡ ἴδια, μὰ ἡ γενικὴ ἐντύπωση, πού ἔδινε ἡ ἐμφάνισή του εἶταν ἐντύπωση σωματικῆς κατάρτησης.

Ἀπὸ τότε ἄρχισε ἡ παρακμὴ του. Πόσο δὲ θὰ ἔπρεπε νὰ ὑποφέρει αὐτός, πού ἔδω καὶ εἴκοσι πέντε χρόνια ἔβαλλε στὸ στόμα τοῦ Ὁσβάλδου τῶν **Βουκολάκων**, τὴν ἀναφώνησι: «Καὶ νὰ μὴ μπορῶ πιά ποτὲ νὰ δουλέψω. Ποτέ, μὰ ποτὲ πιά! Ν' ἀπομένω σὰν πεθαμένος! Μητέρα, θὰ μπορούσες νὰ φαντασθῆς πῶς τρεμερὴ καταδίχη!»

Κι' ὅμως ἡ ἴδια τύχη τὸν περιέμενε μέσα σὲ ἕξι χρόνια.

Γνωρίζω τὸν Ίψεν ἀπὸ πολὺν καιρὸ. Εἶταν Ἀπριλίου τοῦ 1866, ὅταν πῆρα τὸ πρῶτο του γράμμα. Πάνε τριάντα χρόνια ἀπὸ τότε, πού τὸν εἶδα γιὰ πρώτη φορά. Τὴ στιγμή, πού τὸν συνάντησα γιόρταζε τὴν πρώτη του φιλολογικὴ ἐπιτυχία, μετὰ τὸν **Μπράντ**, μὰ δὲ νομιζόταν γι' αὐτὸ τὸ λόγο ποιητῆς πρώτης γραμμῆς· μόλις τὸν θεωροῦσαν, σὰν ἕνα συγγραφέα μετὰ καλλιερημένη αἰσθησὴ τοῦ λόγου. Ἐνας μόνος κριτικός, πού βάραινε στὴν κρίση τοῦ δανικοῦ καινοῦ, θεώρησε ἀπαραίτητο ν' ἀφιερῶσθαι στὸν Ίψεν ἕνα ἄρθρον κάπως ἐπαινετικό, πού τελείωνε ἔτσι: «Εἶναι ἄραγε αὐτὸ, πραγματικὰ ποίησι;»

Ὅχτὼ χρόνια πῶ νωρίς, ὁ Μπιέρστεον Μπιόρσον, εἶχε φημισθῆ μετὰ τὴ Synnoeve. Τὸ ἔργο αὐτὸ ἔγινε ἀφορμὴ νὰ πιστευθῆ, ὅχι μόνον γιὰ μεγαλύτερη προσωπικότητα τῆς Νορβηγίας, ἀλλὰ καὶ ὁ προάγγελος μιᾶς νέας φιλολογικῆς ἐποχῆς. Λεγόταν, ὅχι ἐντελῶς ἀδικαιολόγητα, ὅτι τὸ πνεῦμά του δημιουργοῦσε μετὰ τὴ σταθερότητα ἐνὸς ὑπνοβάτη.

Τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη ὁ Ίψεν δὲν εἶταν στὸ φιλολογικὸ στερέωμα, παρὰ ἕνα ταπεινὸ ἀστέρι, πού χλωμαίεζε, μπροστὰ στὸν ὀλόλαμπρον ἥλιο τοῦ Μπιόρσον.

Η επίσημη κριτική της Νορβηγίας και της Λανίας τον κατάταξε στα ταλέντα δεύτερης σειράς και τον θεωρούσε, σαν ένα είδος πειραματιστή, που δοκίμαζε τότε το ένα και τότε το άλλο πράγμα και σ'αυτό το σημείο διέφερε από το νεαρότερο, μά γνωστότερο συναδέλφό του, στο ότι: εκείνος χωρίς να διαλέγη τα θέματά του, έμπαινε άπειρθείας στην ουσία των πραγμάτων άδιστακτα, όντας άπερίττος, σαν τη μεγαλοφυΐα.

Ένα έρευνητικό πνεύμα, όπως του Ίψεν, έπρεπε να περάσει αναγκαστικά, από δυνατούς έσωτερικούς αγώνες, προτού άποκτήσει πλήρη συνείδηση της φιλολογικής του άποστολής.

Για πολύν καιρό τον βασάνιζε ο φόβος: ότι ή επιθυμία του ν' άποτελειώσει κάποια ποιητικά του κατορθώματα, θα σκόνταφτε στην έκφραστική δυσκολία. Τα νεανικά του ποιήματα και ιδίως εκείνο, που τιτλοφορείται *Στή γαλαρία των εικόνων* δείχνουν, πως άδειασε το μικρό ποτήρι της άμφιβολίας.

Την άυτοπεποίθησή του την άποκτησε, έπειτα από μεγάλη πάλη, έσωτερικευόμενος και ζώντας μέσα στη μόνωσή του. Η μόνωση αυτή—είνε γενικός κανόνας—τόν έκανε να φθάσει το βάθος της μεγαλοφυΐας. Η δέ ψυχρότητα και ή άδιαφορία του περιβάλλοντός του, του έδωκαν την έμπιστοσύνη προς τον ίδιον τον έαυτό του.

Όταν διάβαζε σε μιá έφημερίδα: «Ο κ. Ίψεν είναι ένα μεγάλο μηδενικό» και σε μιá άλλη: «Ο Ίψεν δέν έχει καθόλου εκείνο, που λένε ιδιοφυΐα, και δέν είναι, παρά ένα συνηθισμένο ταλέντο, όρθολογιστικό και άκριβολογημένο», τότε ή ύπερηφάνεια του άντιδρούσε και άισθανόταν τον έαυτό του, να κυριεύεται από την πεποίθηση εκείνη, που του βροντοφώναζε ότι άνήκει κι'αυτός στους εκλεκτούς.

Την έποχη αυτή ο Μπγιόρσον έδωκε στον Ίψεν, την ευκαιρία να μελετήσει, από πολύ κοντά, μιá προσωπικότητα, της οποίας ή ιδιοφυΐα δέν έκανε κανένα ν' άμφιβάλλη και ή όποια μακριά από κάθε άμφιταλάντευμα, πήγαινε από νίκη σε νίκη, πλημμυρώντας από μιá άυτοπεποίθηση, λίγο άστόχαστη.

III

Νά γιατί μέσα σε μιá σάγκα (1), που κάνει να ξαναζή ή Νορβηγία της άρχής του δεκάτου τρίτου αιώνα, ο Ίψεν μπόρεσε να

βρη ένα θέμα, που τον ένδιέφερε, προσφέροντας του ιστορικά πρόσωπα, άξια να ένσαρκώσουν τις άντιθέσεις, που ζούσαν μέσα του. Και γράφοντας τους *Μνηστήρες του Στέμματος*, προσωποποίησε με το Χάκων την άυθόρμητη ιδιοφυΐα, ένψ με το Σκουλέ θέλησε να δώσει τον τύπο του μεγαλοφυή έρευνητή. Σ' αυτόν τον τελευταίον ή φαντασία του Ίψεν, μπόρεσε ν' ανακαλύψη, τί θα τουΐδινε ένδιαφέρο, περισσότερο άπ' ότι είχε ο Χάκων. Και τον παρουσιάζει, τη στιγμή, που στέφεται βουσιλιάς, ν' άμφιβάλλη για τον προορισμό του και να ζητάη πληροφορίες από το βάρδο του: τί πλεονεκτήματα θα έπρεπε νάχη, για να γίνη ένας πραγματικός βασιλιάς. Ο σκάλδος (1) ξεφεύγει την έρώτηση, άπαντώντας, πως δέν χρειάζεται τίποτ' άλλο πιά, και τότε ο βασιλιάς τον ρωτάει, άν κι' αυτός ο ίδιος είναι πάντα βέβαιος για την ποιητική του άξία. Μ' άλλα λόγια ο Ίψεν ζητάει να διευκρινίση την άμφιβολία, για τον προορισμό του ποιητή, με την άμφιβολία για την άποστολή του βασιλιά, πέρνοντας την πρώτη περίπτωση για βάση, κι' όχι τη δεύτερη. Μά μ'έναν άλλον τρόπο, πιο σκωπτικό, βάζει τον Μπγιόρσον, στην *Ένωση των Νέων*, στην όποία ο φοβερός Στένσαρντ, ο καυχησιάρης άρριβίστας, έχει πάρει κάμποσα χαρακτηριστικά σημάδια από τη φυσιογνωμία του. Η έπιτυχία τον μεθάει τη στιγμή μάλιστα, που πρωτοπαίχθηκε το έργο, όλοι πίστεψαν, πως ξεσκεπάζεται μιá σάτυρα, για το νέο Μπγιόρσον, όπως στον παρακάτω διάλογο:

—Νά είσαι πιστός και να λές την άλήθεια.

—Θά είμαι.

—Ναι, γιατί δέν είναι μιá άνεκδιήγητη έντυχία, να τραβᾷς, στο κατόπι σου εκείνους, που άποτελοϋν την πλειονότητα! Η εύγνωμοσύνη τους δέ θα έπρεπε τότε να σε κάνει καλόν. Και πως θα μπόρουσε κανείς να μὴν αγαπάη τους άνθρώπους; Έχω τή γνώμη, πως θα μπόρουσα να τους σφίξω όλους πάνω στην καρδιά μου, για να κλάψω και να τους ζητήσω συγγνώμη, γιατί ή μεροληψία του Θεού μ'έκανε άνώτερό τους.

Ο Μπγιόρσον κατάλαβε καλά, πως το μέρος αυτό τον άφορούσε. Κι' έτσι μέσα στο

ποίημά του Γιόχαν Σβέρντροντ, έδωκε την άπάντηση:

Το τέμενος της ποίησης θα δίνη λοιπόν άσυλο στους δόλιους φονιάδες. Αν αυτό είναι κάτι καινούργιο, που βλασταίνει, τότε εγώ άποτραβιέμαι.

Τρία χρόνια πιο ύστερα, έγινε νέα συνάντηση. Ο Μπγιόρσον είχε συστήσει, με τη μπροσοϋρά του, που κυκλοφόρησε το 1872, «ένα άλλαγμα σημάτων», άναφορικά με τη στάση των σκανδιναυικών Χωρών προς τη Γερμανία. Τότε ο Ίψεν έγραψε ένα ποίημα με τον τίτλο: *Τά σημάτα των Βορεινών Χωρών*, γεμάτο πικρία, στο όποιο ξεχειλίζει ή αγανάκτηση για το άδικο, που γινόταν στη Λανία.

Οί τελευταίοι στίχοι μᾶς δείχνουν «τον άπόστολο του παγγερμανισμού, που κηρύχει την άποχώρηση και τη συνδιαλλαγή... «Έμπρός, οί λόγοι! Η άνεμοδοϋρα άλλαξε σημάτα!»

Λίγα χρόνια πιο ύστερα, πρέπει να το πούμε, ο ίδιος ο Ίψεν, άλλαζε με τον ίδιον τρόπο σήματα! Και από τότε, για πολύν καιρό, οί δυο μαίτε της νορβηγικής φιλολογίας, ζήσανε σε μιá κατάσταση ένοπλης ειρήνης.

Ένα πράγμα δέ μᾶς κάνει καθόλου ν' άμφιβάλλουμε: το ότι ή διάσταση, στην όποία ο Ίψεν βρισκόταν με τον Μπγιόρσον, έδωκε στον πρώτο το «άκρον άωτον» της σαφήνειας, στα χαρακτηριστικά του γνωρίσματα. Η άισιόδοξη, ή φωτόχαρη, ή καταδεικτική και φλύαρη ιδιοσυγκρασία του Μπγιόρσον, έκανε τον Ίψεν δυο φορές «φωτόβοβο», για να μεταχειρισθοϋμε την ίδια του την έκφραση, τον άποτράβηξε από την τύρβη της ήμέρας και του δυνάμωσε το λακωνισμό και την έμφυτη κλίση του στη σιωπή.

Ο Μπγιόρσον είταν πάντοτε ο διαγγελέας κάποιου πράγματος, θεωρώντας τον έαυτό του πατριώτη ή πολιτικόφιλο. Από τότε ο Ίψεν έγκαινίασε μιá περίοδο μόνωσης και έπιφυλακτικότητας και από αντίδραση έγινε διεθνιστής και άτομιστής.

IV

Οί έπιστολές του Ίψεν, που τυπώθηκαν δέ δίνουν μιá άκριβή ιδέα της προσωπικότητάς του. Στην άλληλογραφία του άπασχολήθηκε, ιδίως με την υπεράσπιση των συμφερόντων του. Για τοϋτο δέν άναγνωρίζει κανείς παρά, πολύν λίγο σ' αυτήν, τα χάρια του άνθρώπου, που έγραψε: «Δέν είμαι από

κείνους, που εύχαριστοϋνται με το να σπρώχνουν τα κόκκαλα του ζατρκιοϋ. Ν' άναποδογυρίζω το παιχνίδι! Νά ο τρόπος μου».

Μολαταϋτα άδιάκοπα ξεετάζει όλοένα και πιο βαθειά την ιδιωτική του ζωή κι' έπειτα άπ' αυτήν, τη ζωή των προσώπων του, αναλύοντας και βαθύτερα ήθικα προβλήματα κι' όχι εκείνα με τα όποια άπασχολϋνταν οί άλλοι συνήθως. Έκεί συζητεί ξανά τις διαμορφωμένες ιδέες του, και ξανοίγει τα όρια, που έκλειναν ως τότε, τον κύκλο των δεδομένων, που άντέχουν στη δραματική άνάλυση.

Το μετατόπισμα αυτό των συνόρων άποδείχεται, από την άνόητη κατακραυγή κατά των *Βρυκολάνων*. Μά καμμιá φορά τα προβλήματα, που άγγίζει είναι σχεδόν κορυφαία. Κοιτάχτε πως ο Ίψεν καταγίνεται με τα θέματα, που άφοροϋνε την αίμομιξία: π.χ. ο έρωτας άδερφοϋ και άδερφής όπως του Όσβάλδου και της Ρεγγίνας, όπως του Άλμερ και της Άστας κι' άκόμη σε ένοχες σχέσεις, μεταξύ πατέρα και κόρης (της Ρεβέκας και του Δρα Βέστ). Στην πρώτη περίπτωση κάνει άμφίβολη την ύπαρξη του άνομήματος, στη δεύτερη άναζητάει μιá δυνατή αντίθεση, παρουσιάζοντας στερνά μιá άκραιότητα χαρακτήρα.

Ο Ίψεν σά διανοητής, βάζει σε πρώτη μοϋρα το ζήτημα της ευθύνης: Κι' άναρωτιέται: ως ποιο σημείο μπορεί μιá προσωπικότητα ν' άπολαύση τον άυτεξουσιασμό; Ως ποιο σημείο είναι άναγκασμένη να κινήται, όπως κινήται Δημοθυγώντας δέ τον Ιουλιανό, το Χέλμερ και τη Νόρα, το Βάντελ και την Κυρά της Θάλασσας, τον Άλμερ και την Άστα (στο μεγάλο έργο του Άλμερ πραγματεύεται το ζήτημα της ευθύνης), το Σόλνες και την Ίλντα, το Ροϋμπεκ και την Ειρήνη, άπασχολείται λίγο πολύν με την ευθύνη για τις πράξεις τους. Το ίδιο ζήτημα της ευθύνης ένσαρκώνεται άκόμη και με τους έγκληματικούς τύπους, όπως ο Μπέρνικ και ή Ρεβέκα, με τους πρωταίτιους της συμφοράς, όπως ο λοχαγός Άλβιγκ και ο Μπόρκμαν και με τους μεταρρυθμιστές, όπως ο Γρηγόρης Βέρλε ή ο δόχτορας Στόκμαν.

Ο Μπγιόρσον είναι άπεριόφραστα ήθικολόγος και το μαχητικό ένστιχτο του λείπει, ένψ αντίθετα ο Ίψεν, αγωνίζεται για να κατασταλάξη, στο συγκερασμό της άποστολής του ως κριτή με την ντετερμινιστική του πίστη στο άναπόφευχτο. Ο Μπγιόρσον κάνει άντιμοναρχικό κήρυγμα, ή χτυπάει την πρόληψη

(1) Σά γ κ α=σκανδιναυική παράδοση.

(1) Σκάλδος=σκανδιναυός ποιητής, βάρδος.

(τὴν πίστη στὰ θαύματα, τὸν ἀναρχισμό) ἢ γίνεται ἀπολογητὴς τῆς ἀνεξιθρησκείας καὶ τῆς φυλετικῆς ἀγνότητος. Ἀντίθετα ὁ Ἴψεν δὲν κάνει καθόλου κήρυγμα, παρὰ μᾶς θέτει ἐρωτήσεις, μὲ τίς ὁποῖες μᾶς ἀναγκάζει νὰ βάλουμε τὴ σκέψη μας σὲ κίνηση

V

Ἄλλοῦ προσπάθησα νὰ δεῖξω, πῶς ὁ Ἴψεν, ἀφοῦ ἄρχισε νὰ λυτρῶνεται ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ Ἑλενσέγγερ (1), τὸν ὁποῖον ὁμως μιμήθηκε στὸν **Τούμουλο**, κατέληξε προχωρώντας στὸ ἔργο του, ν' ἀπαλλαγθῆ ὀλοκληρωτικὰ ἀπὸ τὴν εὐρωπαιότητα τοῦ ρωμαντισμοῦ τῶν νεανικῶν του ἔργων καὶ ν' ἀποχτήσῃ ἕνα ὕψος λακωνικὸ καὶ γερὰ λαξεμένο. Μὰ πῶς ἐνδιαφέρο εἶναι νὰ δοῦμε πῶς δουλεῖται καὶ πῶς ἀλλοιώνει τὴν πραγματικότητα, πού στέκεται ἀφορμὴ νὰ βάλῃ τὴ φαντασία του σὲ κίνηση. Γιὰ τὸν **Μπράντ** π. χ. πῆρε γιὰ μοντέλα τὸν Kierkegaard καὶ τὸν ὀπαδό του, τὸ νορβηγὸ Λάμερς, πού κι' οἱ δύο τοὺς ἄφησαν τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ μιὰ ὑπερβολικὴ εὐλάβεια. Ὅπως ὁ τύπος τοῦ Μπράντ ἔτσι κι' ὁ Kierkegaard ὑπῆρξε αὐστηρὸς καὶ μεγάλος, μὰ ὁ πρόωρος θάνατος ἄρπαξε κι' αὐτόν, ὅπως κι' ἐκεῖνον. Ὡς τόσο ὁ Ἴψεν εἶχε ἀλλάξει ὀλωσδιόλου τὰ περιστατικά, προσαρμόζοντάς τα στὶς καθαρὰ προσώπικες του ἀπαιτήσεις. Ὁ Μπράντ π. χ. ἐνσαρκώνει τίς ἴδιες τίς ἀξιώσεις τοῦ συγγραφέα, ζητώντας ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο νά-κη χαλύβδινη ἰδιοσυγκρασία. Καὶ νά, ξεχωρίζουνε στὴν ψυχροσύνησὶ του: ἡ τραχύτητα, ἡ σκληρότητα, ἡ αὐστηρότητα καὶ ἡ ὀρηκτικότητα, πού δὲν τὴν ἀναχαιτίζει τίποτα.

Κι' οἱ ἰδιότητες αὐτὲς δὲν εἶναι ἄλλες παρὰ οἱ δικές του—οἱ προσωπικές. Ἀκόμη προσωπικὸ γνῶρισμα εἶναι κι' αὐτὸς ὁ δισταγματὸς στὴ σύλληψη τοῦ ἔργου, μ' ἄλλα λόγια τὸ ἀμφιταλάντευμά του, στὴν ἀπονομή δίκου ἢ ἀδικου, στὸν ἥρωα. Καὶ δὲν τολμάει νὰ τοῦ δώσῃ τὸ πρῶτο, μὰ πολὺ περισσότερο τὸ δεύτερο, γιατί τότε λέφτει ἡ ἴδια ἡ βράση τοῦ ἔργου. Ὡς τόσο μέσα στὸν **Μπράντ** συγκρούεται τὸ παράγγελο, τὸ καθαρὰ ἀνθρώπινο: Νὰ εἶσαι ἀπόλυτα σ' ἐκεῖνο πού εἶσαι, μὲ τὴν ἐντολὴ τὴν ἐξαιρετικὰ χριστιανική: Αὐταπάρνηση! Τὸ πρῶτο ἔχει τίς ρίζες του στὴν ἐνσυνείδητη διανοητικὴ ζωὴ τοῦ Ἴψεν, ἐνῶ ἡ δεύτερη ἀποδίνεται στὸ χριστιανικὸ πνεῦμα, πού κληρονόμησε.

(1) Ἑλενσέγγερ Δανὸς ποιητὴς, δημιουργὸς τοῦ ἐθνικοῦ θεάτρου τοῦ τόπου του (1777-1850).

Ἄλλ' ὁ Ἴψεν σκέπτεται καὶ σὰν εἰδωλολάτρη, τὴ στιγμὴ, πού ἐπιδοκιμάζει καὶ διαβεβαιώνει τὴν ἀξία τῆς ὀμορφίᾶς τῆς ζωῆς καὶ σὰν τὸν Γκολντμυθ αἰσθάνεται σεβασμὸ, μπροστὰ σὲ κάθε αὐταπάρνηση ὁμως τὸ κίνητρο αὐτοῦ τοῦ συναισθήματος εἶναι ἡ μικροψυχία.

Σ' ὄλο τὸ ἔργο του κυριαρχεῖ μιὰ τέλεια ἀσκητικὴ ἄρνηση τῆς ζωῆς, ἡ ὁποία ὁμως ἀκολουθεῖ παράλληλα τὴν πανθειστικὴ του ἐκδήλωση. Μὰ ἂν πάρουμε τὴ δημιουργία τοῦ Ἴψεν, ἀπὸ καθαρὰ θεωρητικὴ ἄποψη, θὰ ἰδοῦμε, πῶς μᾶς δίνει τὴν ἴδια βασικὴ ἐντύπωση, πού ἀποκόμισαν γενικὰ κι' οἱ ξένοι ἀπ' αὐτήν.

Χαρακτήρισαν δηλαδὴ τὸ νορβηγὸ δραματοῦργό, σὰν ἕνα καταλυτὴ τῶν παραδόσεων καὶ τῶν θεσπισμένων κοινωνικῶν τύπων κι' ἀκόμη ἕναν κήρυκα τῆς χαρᾶς τῆς ζωῆς. Στους **Βρυκόλανες** δείχνεται εἰλικρινὰ ἐπαναστάτης, στὸ **Σόλνες** ἀντικληρικὸς, τὸ δὲ συναισθημα, πού κυριαρχεῖ τὸν ἀναγνώστη, ἔπειτα ἀπὸ τὸ διάβασμα τοῦ **Ἐπίλογου**, εἶναι ἡ λύπη, γιατί ἡ ζωὴ τοῦ ἥρωα κατατρίβεται καὶ ἀποροφᾶται ἀπὸ τὴν τέχνη καὶ τὴ φήμη σὲ τέτοιο βαθμὸ, ὥστε δὲν τοῦ ἐπιτρέπει νὰ δοκιμάσῃ καθόλου τὴ χαρὰ τῆς ἀγάπης. Μὰ ὁ σεσουαλισμὸς βρῖσκεται ὡς τόσο παντοῦ καθρεφτισμένος, μὲ τὴν πιὸ ἀποκροστικὴ του μορφή. Ἐτσι ἡ ἀκολουθία τοῦ Διονύσου, στὸν **Ἄυτοκράτορα καὶ Γαλιλαῖο** εἶναι ἀπλῶς ἀσκημὴ κι' ἀκόμη ἡ ἐρωτευμένη ὑπαρξὴ τοῦ Ἄλμερ καὶ τῆς Ρίτας μᾶς γίνεται ἀντιπαθητικὴ.

Ἄν ἡ γυναῖκα εἶναι ἀγνή καὶ περήφανη θ' ἀπαρνηθῆ τ' ἀγκαλιάσματα τοῦ ἀντρός, ὅπως ἡ Ἐντα ἀπαρνεῖται τὸ Λέβμποργκ. Μὰ ἂν πάλι ἀντίθετα, ὁ ἀντράς εἶνε εὐγενικὸς καὶ διανοητικὰ ἀνώτερος, τότε θὰ στέκεται ψυχρὸς, μπροστὰ σὲ κάθε ἐρωτικὴ διάχυση κι' ἡ γυναῖκα μάταια θὰ λυώνῃ ἀπὸ ἔρωτα κοντὰ του, ὅπως ἡ Ρεβέκα τυρανιέται κοντὰ στὸ Ρόσμερ καὶ ἡ Ρίτα κοντὰ στὸ Ροῦμπεκ, ἐνῶ τὰ χρόνια περνοῦνε. Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ὁ πουριτανισμὸς δὲν εἶναι μιὰ ἀτομικὴ φυσικὴ ἐκδήλωση τοῦ συγγραφέα, γιατί ὁ ἴδιος ἐδράζεται καὶ στὸν ἀταβισμό καὶ στὸ συμβατισμὸ. Μὰ ὁ σεσουαλισμὸς μᾶς παρουσιάζεται μὲ τὴν πιὸ εὐτελεῖ του μορφή, ἐκεῖ, πού ἡ γυναῖκα, γιὰ ν' ἀρέσῃ καταφεύγει σὲ προφάσεις τόσο ἀγοραῖες, ὅπως τὸ ἀναμίλλισμα, τὸ κόκκινο φῶς καὶ ἡ σαμπάνια (Ἐγιολφ) κι' ἀκόμη ἀγοραῖος, ὅπως στὶς σχέσεις τοῦ **Περ Γκύντ** μὲ τὴ

Γυναῖκα μὲ τὰ πράσινα καὶ μὲ τὴν Ἄνιτρα.

Στὰ τελευταῖα δράματά του, ὅταν ὁ δυνατὸς πόθος ζωῆς ἀντιπροσωπεύεται μ' ἕναν ἥρωα, ὁ ἥρωας αὐτὸς μᾶς δίνεται πάντα ὑποφερτὰ χοντροκομμένος, καθὼς εἶναι ἡ κυρία Βίλτον, στὸν **Μπόρμαν**, ἢ ὁ Οὐλφάιμ, ὁ κυνηγὸς τῶν ἄρκτων στὸν **Ἐπίλογο**. Αὐτὸ εἶναι τὸ στίγμα, πού ἡ Νορβηγία, κατὰ βάθος προτεσταντικὴ, χάραξε στὸ μέτωπο τοῦ πιὸ μεγάλου της συγγραφέα.

VI

Τὰ μοντέλα τοῦ **Περ Γκύντ** εἶναι ἀπειράριθμα. Ἐτσι ἀνάμεσα σ' αὐτὰ βρῖσκεται κι' ἕνας νέος Δανός, τὸν ὁποῖον ὁ Ἴψεν εἶδε πολλὰ φορὲς στὴν Ἰταλία καὶ ὁ ὁποῖος εἶταν ἕνας νεανίσκος ἰδιότροπος, ξιπασμένος καὶ γεμάτος ἔπαρση. Δηγιόταν δὲ στὶς ἰταλίδες τῆς Ἰσχίας καὶ τοῦ Κάπρι, πῶς ὁ πατέρας του (ἕνας ἄσημος διευθυντὴς σχολείου, στὴν πραγματικότητα) εἶταν ἐπιστήθιος φίλος τοῦ βασιλιᾶ τῆς Δανίας, ἀκόμη δὲ κι' αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶταν ἕνας πολὺ καλὸς κύριος. Καὶ γιὰ νὰ τ' ἀποδείξῃ φοροῦσε συχνὰ ἕνα κοστοῦμι ἀπὸ ἄσπρο σατὲν καὶ κολακεύοταν νὰ παρουσιάζεται γιὰ ποιητὴς, λέγοντας ὅτι γιὰ νὰ ξυπνήσῃ τὴν ποιητικὴ του ἐμπνευση εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ μερικὰ μεγάλωπρα τοπεῖα. Ἰσχυρίζοταν δὲ, πῶς μόνον στὶς κῶρες τῶν Ἄλπεων, θὰ μπορούσε νὰ νιώσῃ τὸ αἶσθημα τῆς τραγικότητος. Ἐτσι μὲ τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἔφυγε γιὰ τὰ βουνὰ τῆς Κρήτης, ζητώντας νὰ γράψῃ τραγῳδίαν, μὰ δυστυχῶς γύρισε ἄπρακτος κι' ἀφοῦ ἔζησε μιὰ ζωὴ μέσα σ' ἕνα ἀδιάκοπο φέμμα, στὸ ἴδιο περιβάλλον μὲ τὸν Ἴψεν, πέθανε στὴ Ρώμη.

Πολλὰ γνωρίσματα τοῦ χαρακτήρα τοῦ νέου αὐτοῦ βρῖσκονται μέσα στὴν ψυχροσύνησὶ τοῦ **Περ Γκύντ**, ἂν κι' ὁ Περ ἐπινοήθηκε γιὰ νὰ δώσῃ τὸν ἀντιπροσωπευτικὸν τύπον τοῦ ἰδιότροπου πνεύματος καὶ τὴν ἔλλειψη τῆς θέλησης, πού ἔχουν ξεχωριστὰ οἱ νορβηγοί. Στὸ σημεῖο αὐτὸ φαίνεται ἀκόμη μιὰ φορὰ ἡ ἀντίθεσή του μὲ τὸν Μπγιόρσον, γιατί δὲν ἔχει κανεὶς παρὰ νὰ θυμηθῆ τίς θαυμασιὰς περιγραφὰς, πού κάνει ὁ τελευταῖος, παρουσιάζοντας τοὺς νέους νορβηγούς χωρικούς. Τὸ μαχητικὸ καὶ ἐριστικὸ πνεῦμα ἐνὸς Torbjorn, εἶναι γιὰ τὸν Μπγιόρσον μιὰ ἐκδήλωση ἡρωϊκῆς δύναμης. Καὶ τέτοια δύναμη ὑπῆρχε ἄλλοτε, τὸν καιρὸ τῶν Σκανδιναυικῶν θρούλων.

Στὸν Ἄρνέ τοῦ ἡ ποιητικὴ κλίση ἐκδη-

λώνεται μ' ἕναν εὐχάριστον τρόπο, ἐνῶ ὁ Ἴψεν ἀντίθετα στὴ ροπή πρὸς τίς συγκρούσεις, δὲ βλέπει παρὰ μιὰ ἐκδήλωση σκληρότητας καὶ στὸ θεματογραφικὸ πνεῦμα, τὸν πόθο νὰ ξεπατάτῃ καὶ νὰ φαντάζῃ.

Νὰ πῶς ἀνασκευάστηκε ἡ ἀληθινὴ ἱστορία τοῦ Ἄρνέ, καθὼς τὸ λέει ὁ Ἴψεν. Ὁ Ἄρνέ ἐξομολογεῖται στὸν πάστορα, ὅτι θέλει νὰ συνάψῃ γάμο μὲ τὴν Ἑλλη.

«Μὰ εἶναι χήρα αὐτὴ, ἐξῆντα χρονῶν!» φωνάζει ὁ πάστορας ἐκκλητικὸς.

«Ἐχει μιὰ γελάδα.»

«Τὸ ἐπιθυμῶ, ἀλλ' ὡς τόσο σκεφθῆτε καλά. Δὲν μπορῶ νὰ σᾶς ἀρνηθῶ τὴ δημοσίευση τῆς ἀδειας. Αὐτὸ θὰ στοιχίσῃ δυὸ κορῶνες. Μὰ σκεφθῆτέ το, ὡς τόσο!»

Μιὰ βδομάδα πιὸ ὕστερα ξαναφαίνεται ὁ Ἄρνέ.

«Σκέφθηκα, λέει, δὲ θὰ παντρευθῶ.»

«Αὐτὸ εἶναι τὸ καλύτερο. Δὲν εἶχα ἄδικο λοιπὸν ἐλπίζοντας, πῶς στὸ τέλος θὰ σκεπτόσασθε λογικώτερα.»

Ἄρνέ: «Ἡ γελάδα ψόφησε. Μπορεῖτε νὰ μοῦ ἐπιστρέψετε τίς δυὸ κορῶνες μου;»

«Οἱ δυὸ κορῶνες ἀνήκουνε πιὰ στὸ Ἐκκλησιαστικὸ ταμεῖο!»

«Ἄ! ἀφοῦ εἶναι ἔτσι, τότε ἄς κρατήσωμε τὴ χήρα!»

Τὰ φέμματα τοῦ Περ δὲν εἶναι ἀπλῶς κατεγοραῖες, γιατί κι' ὁ ἴδιος ζεῖ μέσα στὴν πλάνη, μὰ γιὰ νὰ κυριολεκτοῦμε εἶναι ἕνας ἐνδιαφέρων τύπος, πού οἱ ἄτυχες περιστάσεις τὸν ἐβλαψαν καὶ στὸ πρόσωπό του ἐνσαρκώνονται, μὲ κάποια σατυρικὴ διάθεση, εἰν' ἀλήθεια, μερικὰ ἐθνικὰ καθέκαστα κι' ἀκόμη μερικὰ ἰδιαίτερα ἐλαττώματα τοῦ νορβηγικοῦ λαοῦ. Εἶναι δηλαδὴ ἕνας κοντινὸς συγγενὴς τοῦ Ταρταρίνου, πού θυμίζει ἀόριστα τὸ Δὸν Κιχώτη τοῦ Θεοβαντές.

VII

Ὁ σπόρος ἀπ' ὅπου βγήκε τὸ **Σπίτι τῆς Κούκλας** ἢ ἀκριβέστερα ὁ τύπος τῆς Νόρας, ὑπῆρχε πιὰ στὴν **Ἐνωσὴ τῶν Νέων**. Ἐκεῖ ἡ Σέλμα δὲν κάνει τίποτ' ἄλλο παρὰ νὰ παραπονιέται, πῶς τὴν κρατοῦνε σὲ ἀπόσταση, ἀπὸ τίς ὑποθέσεις τοῦ σπιτιοῦ καὶ τὴ μεταχειρίζονται σὰν μιὰ κούκλα. Μὰ σὲ μιὰ κριτικὴ μου, πού δημοσίευσα γι' αὐτὸ τὸ ἔργο τὸ 1869, παρατήρησα πῶς ὁ σκελετὸς του δὲν ἄφηγε τόπο δράσης στὴ Σέλμα. Ἐτσι οἱ σχέσεις της μὲ τὴν οἰκογένειά της θὰ μπορούσαν νὰ δώσουν τὸ ὕλικὸ ἐνὸς

νέου έργου. Καί πραγματικά δικαιώθηκα, γιατί δέκα χρόνια αργότερα ο Ίψεν έγραψε αυτό το δράμα. Αλληλογραφούσε τότε με μιά νέα, πού τὸ μικρό της όνομα θά έμοιαζε με τὸ όνομα τῆς Νόρας. Ἡ γυναίκα εκείνη τοῦ μιλοῦσε κάθε τόσο γιὰ τις φροντίδες, πού τῆ βασάνιζαν, χωρὶς όμως και νὰ τοῦ καθορίσει τις φροντίδες αυτές. Ἄλλ' ὁ Ίψεν πιστός στη συνήθειά του νὰ ασχολεῖται με τις λεπτομέρειες τῆς ζωῆς τῶν άλλων, κατέληξε στο νὰ βοῆ μιά εξήγηση. Καί με τὴν ἀπάθεια, πού δίνει στὸν ποιητῆ ἢ πραγματικότητας, ἀποφάνθηκε : «Βασανίζεται γιὰ χρηματικούς λόγους». Κι' ἀληθινὰ ἢ ὑπόθεσή του ἀποδείχθηκε βίαση, γιατί ὅπως φάνηκε αργότερα, ἀπὸ μιά ἀνταπόκριση ἐφημερίδας, ἀναφερόμενη στὴ βιβλιογραφία τοῦ Ίψεν καί γραμμένη ἀπὸ τὸν κ. Χάλφορσεν, ἢ γυναίκα αὐτῆ (ὅπως κι' ἢ Νόρα) προμηθεύθηκε χρήματα με πλαστογραφία. Ἡ διαφορά της ἀπὸ τὴ Νόρα εἶταν, πὼς ἢ χειρονομία της δὲν εἶχε τόσο ἰδεαλιστικὴ πρόθεση. Μ' ἄλλα λόγια, ἢ πλαστογραφία δὲν ἔγινε γιὰ νὰ σωθῆ ὁ ἀντρας της, ἀλλὰ γιὰ νὰ λουσαριεθῆ τὸ σπῆτι της. Καί πολὺ φυσικά, σὰν τῷμαθε ὁ ἀντρας της ἐξεμάνη.

Ἡ γόνιμη φαντασία τοῦ Ίψεν δημιούργησε ἀπὸ τοῦτο τὸ γεγονός, τὸ ἀριστούργημα : τὸ *Σπίτι τῆς Κούκλας*, γιατί μόνο αὐτὸς ἤξερε νὰ διαπλάτῃ τὸ ὕλικό, πού ἀφοροῦσε τις νέες ἰδέες, ὅπως γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία τῆς γυναίκας (ἰδέες, πού στὴν ἀρχὴ δὲν τοῦ ἄρεσαν) κι' ἀκόμη—τὸ σπουδαιότερο—τις ἰδέες γιὰ τὰ δικαιώματα, πού ἔχει κάθε ἄτομο, πολὺ περισσότερο ἢ παντρεμένη γυναίκα, νὰ ζῆ τὴ δική της, τὴν προσωπικὴ της ζωὴ κι' ὅχι τὴ ζωὴ τῶν άλλων.

VIII

Θὰ δεῖξω μ' ἓνα ἄλλο παράδειγμα, πὼς δημιουργήθηκαν ποιητικὰ πρόσωπα στο ἔργα του, τὰ ὁποῖα χροστάνε τὴν ὑπαρξή τους, στις ἀπόπειρες, πού ἔκανε ὁ συγγραφέας, γιὰ νὰ ζωντανεύῃ τις ἀτομικές, μὰ καί περιεργές παρατηρήσεις του. Ἔτσι ἓνας νεαρός σοφός, ὁ κ. Χόλμ, πού θαύμαζε φανταστικὰ τὸν Ίψεν, τὸ θεωροῦσε γιὰ τὴ μεγαλύτερη του εὐτυχία νὰ τὸν γνωρίσει. Ὁ Ίψεν ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, συμπαθοῦσε τὸ Δανὸ νέο, ἀλλὰ ξαφνικὰ ἓνα πρωί, στο Μόναχο, ὁ Δάσκαλος πῆρε ἓνα πακέτο, σταλμένο ἀπὸ τὸ Δανό. Τ' ἀνοίγει καί βλέπει ἀρκετὰ παλιὰ γράμματα, γραμμένα ἀπ' τὸν ἴδιον καί ἀπευθυνόμενα πρὸς τὸν Χόλμ κι'

ἀκόμη μιά παλιὰ του φωτογραφία, δοσμένη ἄλλοτε στο νεαρό θαυμαστή του. Κι' ὅλα αὐτὰ δίχως καμμιά εξήγηση!

Ὁ Ίψεν δὲν ἤξερε τί νὰ ὑποθέσῃ. Γιὰ διάβολο σημαίνουν ὅλ' αὐτὰ, ἀναρωτιόταν. Γιατί μοῦ τὰ γύρισε : Θὰ τρελλάθηκε, φαίνεται. Μὰ ἂν πραγματικὰ τρελλάθηκε, τότε γιατί μοῦ γυρίζει τὴ φωτογραφία μου καί τὰ γράμματά μου ; Μόνο οἱ ἀρρεβωνιασμένοι φέρονται ἔτσι, όταν διαλυθῆ ὁ ἀρρεβώνας. Αὐτὸς μ' ἀγαπᾷ τόσο ! Χωρὶς ἄλλο θὰ με πῆρε γιὰ κανένα ἄλλο ἀγαπητό του πρόσωπο. Γιὰ καμμιά γυναίκα ἴσως. Ἄλλὰ με ποῖα γυναίκα ; Μιὰ φορὰ ἐπαινοῦσε κάποιον δεσποινίδα Χόλζεντορφ. Θὰ εἶχε στενές σχέσεις φαίνεται μ' αὐτὴν καί ἢ ἐπέμβαση κανενὸς πατέρα ἢ ἀδελφοῦ, θὰ τὸν ἀνάγκασε νὰ στείλῃ τὰ γράμματα πίσω. Μὰ πὼς λοιπόν, τρελλάθηκε ;

Ἐπειτα ἀπὸ λίγον καιρὸ, ἓνα ὠραῖο πρωί, ὁ νέος ἐπισκέπτεται τὸν Ίψεν. Εἶχε τὸ συνηθισμένο του ὕφος κι' ὕστερα ἀπὸ μερικὰ τυπικὰ λόγια, ὁ Ίψεν τὸν ρωτᾷ :

—Γιατί μοῦ γυρίζετε πίσω τὰ γράμματά μου ;

—Ἄλλὰ, δὲ σᾶς τὰ γύρισα !

—Εἴχατε ἄλλοτε ἀλληλογραφία με μιά δεσποινίδα Χόλζεντορφ ;

—Πραγματικά, ἀποκρίθηκε ἐκπληκτός ὁ Χόλμ.

—Καί σᾶς ζήτησαν τις ἐπιστολές, πού σᾶς εἶχε στείλει εκείνη ;

—Πὼς τὸ ξέρετε ;

—Κάνετε σύγγρη στα πρόσωπα, γιατί μᾶς ἀγαποῦσατε πολὺ καί τοὺς δυό.

Μάταια ὁ νέος ζήτησε νὰ δικαιολογηθῆ. Καί λέω μάταια, γιατί τὸ γεγονός αὐτὸ δὲν ἔπαυσε νὰ βασανίζει τὸν Ίψεν, πού ζητοῦσε με κάθε τρόπο νὰ μάθῃ λεπτομέρειες. Καί χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸ, πάει στο ξενοδοχεῖο Λαϊνφέλερ, στο Μόναχο, καί παρακαλεῖ τὸ θυρωρὸ, νὰ τὸν κἀνῃ ἐνήμερο, γιὰ τις συνήθειες τοῦ κ. Χόλμ. Ὁ θυρωρὸς τοῦ ἀπαντᾷ : Εἶναι ἀρχὴ μας νὰ μὴ δίνουμε πληροφορίες γιὰ τις συνήθειες, τῶν πελατῶν μας. Ἄλλὰ, σεῖς, κύριε Ίψεν, με τὴν ιδιότητα τοῦ παλιοῦ πελάτη μας, ἔχετε τὸ δικαίωμα νὰ μᾶς ρωτᾶτε. Λοιπόν : μόλις ξυπνήσει ὁ κ. Χόλμ, παραγγέλνει μιά μπουτίλια πόρτο, ἔπειτα στο πρόγευμα πέρνει μιά μπουτίλια κρασί τοῦ Ρήνου, στο γεῦμα του μιά μπουτίλια κόκκινο κρασί καί τέλος τὸ βράδι πάλι μιά ἢ δυό μπουτίλιες πόρτο.

Ὁ σπόρος τοῦ τύπου τοῦ Ἐϊλερτ Λέβ-

μποργ, φαίνεται ἀπ' αὐτὴ τὴ στιγμή στο πνεῦμα τοῦ Ίψεν. Ὁ νέος εἶταν ἐξαιρετικὰ προικισμένος, διακεκριμένος σοφός καί καθόλου σχολαστικός. Γίνεται λοιπόν ὁ Ἐϊλερτ Λέβμποργ, ὁ ἀνθρωπος με τὸ στεφανωμένο με κλήματα μέτωπο. (Τέτοια εἶταν ἢ χαρὰ τοῦ Χόλμ, σὰν γνώρισε κάτω ἀπὸ τις ἐκδηλώσεις τοῦ προσώπου αὐτοῦ τὸν ἑαυτόν του, ὡς ἀπὸ κείνη τὴ στιγμή, ὑπέγραφε τὰ ἄρθρα του, ἀδίστακτα πια με τῷνομα : Λέβμποργ). Ἀκόμη ὁ Ίψεν ἔμαθε τὴ λεπτομέρεια, πὼς ἓνα βράδι ὁ Χόλμ, πού εἶχε πιεῖ πολὺ κρασί καί μέθυσε, ἔχασε τὸ χειρόγραφο ἑνὸς βιβλίου. Στὴν *Ἐντα Γιάμπλερ* ξαναβρίσκομε τὸ ἐπεισόδιο αὐτό.

Λίγον καιρὸν πιὸ ἔπειτα, ὁ Ίψεν ἔλαβε πάλι ἓνα πακέτο ἀπὸ τὸ Χόλμ. Αὐτὴ τὴ φορὰ δὲν εἶταν γράμματα καί φωτογραφία ἀλλὰ μιά διαθήκη, σύμφωνα με τὴν ὁποῖαν ὁ Ίψεν διοριζόταν ὁ μόνος κληρονόμος, φορτωμένος με ἀρκετές ὑποχρεώσεις, πού ἐπεξηγοῦσαν οἱ ἐπισυννηθέντοι κωδικέλλοι. Ἔτσι θὰ ἔπρεπε νὰ κἀνῃ δωρεές σ' ὅλους ἐκείνους, πού εἶχαν φανεῖ καλοὶ στο Χόλμ, ὅπως : στὴ δεσποινίδα Ἄλμα Ρότμπαρτ, στο Μπρεσλάου, ἓνα ποσὸ ἀπὸ στὴ δεσποινίδα Ἐλίζα Κράουσαρ, στο Βερολίνο, ἓνα ποσὸ ἀπὸ Κι' ὅλο μεγάλα ποσά.

Σὰν πρακτικὸς ἀνθρωπος, πού εἶταν ὁ Ίψεν πρόσθεσε ὅλ' αὐτὰ τὰ ποσὰ καί ἀνακάλυψε ὅτι τὸ ἀθροισμὰ τους, ἔπερνοῦσε τὰ διαθέσιμα χρήματα, τῆς κληρονομημένης περιουσίας. Δὲν τοῦ ἔμενε λοιπόν παρὰ ν' ἀρνηθῆ μ' εὐγενικὸν τρόπο, τὴν κληρονομία πού τοῦ πρόσφεραν.

Ὡς τόσο εἶναι πιθανό, πὼς στὴ δημιουργία τῆς κόκκινης Ἀρτεμης τῆς *Ἐντας Γιάμπλερ*, στάθηκε πρότυπο ἢ δεσποινὶς Ἄλμα Ρότμπαρτ. Μάλιστα δὲ θ' ἀστοχοῦσε κανεὶς λέγοντας, πὼς τὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ ἔγινε ἀφορμὴ νὰ διαγραφῆ πιὸ καθαρὰ στὴ φαντασία τοῦ Ίψεν, ὁ τύπος τοῦ Ἐϊλερτ Λέβμποργ. Ἀκόμη δὲ θὰ ἔπρεπε ν' ἀμφιβάλλομε, ὅτι τὴν ἴδια ἐποχὴ, ἓνα ἄλλο γεγονός, ἔδωσε στὴν *Ἐντα Γιάμπλερ*, τὴ σκηνὴ τῆς παράφορης ζήλειας τῆς Ἐντας, πού καίει τὸ χειρόγραφο τοῦ Λέβμποργ. Τὸ γεγονός αὐτὸ εἶταν, πὼς ἢ γυναίκα ἑνὸς νορβηγοῦ μουσικοσυνθέτη, ἐπειδὴ ὁ ἀντρας της γύρισε ἀργὰ στο σπῆτι, τοῦκαψε ἓνα βράδι μιά συμφωνία, πού εἶχε τελειώσει ἐκείνες τις ἡμέρες. Τέλος τὴν ἴδια ἐποχὴ μιλοῦσαν συχνά, γιὰ μιά Νορβηγίδα, ἔξυπνη γυναίκα, πού ὁ ἀντρας της, ξεχωριστὸς ἀνθρωπος κατὰ τ' ἄλλα, εἶχε κυρι-

ευθεῖ γιὰ κάμποσον καιρὸ ἀπὸ τὸ πάθος τοῦ ἀλκοολισμοῦ. Πέρασε λίγο διάστημα καί τὸ ἐλάττωμα αὐτὸ κόπηκε ὀλωσδιόλου. Ὁ ἀντρας της δὲν ἔπινε πια. Μὰ ἢ γυναίκα του, τὴν ἡμέρα τῆς γιορτῆς του, ἔβαλλε κοντὰ του ἓνα βαρελάκι κονιάκ καί με τὴν πρόθεση νὰ δοκιμάσῃ τὴν αὐτοκριαρχία του, κρύφθηκε. Ὄταν ἀνοιξε ξανά τὴν πόρτα τῆς κάμαρης τοῦ ἀντρός της, τὸν βρῆκε ξαπλωμένο στο πάτωμα καί μισοπεθαμμένο ἀπὸ τὸ μεθύσι.

Καί τὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ ἀκόμη, μπορεῖ νὰ στάθηκε ἀφορμὴ νὰ γραφῆ ἢ σκηνή, πού ἢ Ἐντα, θέλοντας νὰ δοκιμάσῃ ἂν ἢ ἐπιβολὴ της στο Λέβμποργ, εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν ἐπιβολὴ τῆς Τέας, κάνει αὐτόν, παλιὸν μεθύσο, νὰ ξαναπιῆ.

Ἔτσι ὅλ' αὐτὰ τὰ σκόρπια γεγονότα, τὰ μαζεμένα ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ζωὴ, χρησιμεύουν στο νὰ σχηματίσουν ἓνα σταθερὸ καί με βαθειὰ σύλληψη, σύνολο.

IX

Μᾶς δόθηκε κι' ἄλλοτε ἢ εὐκαιρία νὰ δεῖξω με ὡς ποῖο σημεῖο, μπόρεσε νὰ ἐρεθίσῃ μ' ὅλα του τὰ 53 χρόνια τὸν Ίψεν, ἢ ἐχθρόπαθη ὑποδοχὴ, πού ἔκαναν στους *Βρυνκόλακες*. Ἄλλ' εἶναι φανερό, ὅτι κάτω ἀπὸ τὴ σκιαγραφία τοῦ δόκτορα Στόκμαν, στὸν *Ἐχθρὸ τοῦ Λαοῦ*, ξεχωρίζεται τὸ πορτραῖτο τοῦ ἑαυτοῦ του, συμβολίζοντας τὸν κατατρεγμὸ ἐναντίον του, χωρὶς όμως νὰ εἰδικεύσῃ τὸ ζήτημα καί νὰ ἐκδηλωθῆ. Ὅμοια δὲ με τὸ Γρηγόρη Βέρλε, ἀναρωτιέται στὴν *Ἀγριόπαπια*, ἂν τὸ καθῆκον του εἶταν νὰ κηρύχῃ τὴν ἀλήθεια, σὲ κατώτερες διάνοιες, ὅπως εἶταν τὸ κοινὸ του, ἢ ἀντίθετα, ἂν τὸ ζωτικό ψέμμα δὲν εἶταν ἀπαραίτητο, γιὰ τὴν ὑπαρξὴ αὐτοῦ τοῦ κοινοῦ.

Ναί, καί στο *Ρόσμερσχολμ* ἀκόμη διατηρεῖ τὴν ἀνάμνηση τοῦ κατατρεγμοῦ τῶν *Βρυνκόλακων*. Ὁ Ρόσμερ ἀρχίζει ἐκεῖ, πού τελειώνει ὁ Στόκμαν, με τὸ νὰ ζητᾷ νὰ δημιουργήσῃ ἀνθρώπους ἐλεύθερους κι' εὐγενικούς. Μὰ στὴν ἀρχὴ χαρακτηρίσανε τὸ Ρόσμερ γιὰ συντηρητικὸ τύπο (αὐτὴ εἶταν ἄλλωστε καί ἢ τύχη τοῦ Ίψεν, ἔπειτα ἀπὸ τὴν *Ἐνωσὴ τῶν Νέων*), όταν ὅμως φανερώθηκε τὸ φιλελεύθερο πνεῦμά του, τὰ δυὸ κόμματα ἐνώθηκαν ἐναντίον του κι' ἔγινε ἀμέσως μισητός, ὅπως εἶχε γίνει ὁ Ίψεν ἀπὸ τὴ στιγμή, πού προσχώρησε σ' ἓνα ριζοσπαστισμὸ, ἐνοχλητικὸ γιὰ τοὺς ἐλευθερόφρονες Νορβηγούς.

Τὸ καλαίρι πὸν προηγήθηκε ἀπὸ τῆ συγγραφῆ τοῦ *Ρόσμερσχολμ*, ὃ Ἴψεν εἶχε συναντήσῃ ἕναν σκανδιναυὸ ἀριστοκράτη, πὸν τὸ ἐξωτερικὸν του ἐνσάρκωνε τὴν ὁμορφίαν καὶ τὴν distinction, πὸν θᾶπρεπε νὰ δοθῆ στὸ Ρόσμερ. Ὁ ἀριστοκράτης ἐκεῖνος εἶταν ἄτυχος στὸ γάμο του, γιατί ἂν καὶ εἶχε πανδρευθῆ μιά ἐξοχή κατὰ τ' ἄλλα καὶ ἀφοσιωμένη σ' αὐτὸν γυναίκα, ὅμως ἡ γυναίκα αὐτὴ ἔμενε ξένη, πρὸς τὰ ζητήματα, πὸν τὸν ἀπασχολοῦσαν καὶ δὲν εἶταν ἐκεῖνη, πὸν θᾶπρεπε νὰ εἶναι ἀπὸ διανοητικὴ ἀποψη. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ὁ ἄνθρωπος τῆς, ζήτησε παρηγοριά, σὲ μιὰ συγγένισα τῆς γυναίκας του, πράγμα πὸν προκάλεσε σκάνδαλο, ἐννοεῖται, κἀνοντας τὶς μικρὲς ἐφημερίδες νὰ σκορπίσουν τὰ φαρμακερὰ βέλη τους, ἀπ' ἀφορμὴ αὐτῶν τῶν σχέσεων. Ἀργότερα ὁ ἄνθρωπος μας προφασίσθηκε, πὸς θὰ κἀνῃ μιὰ μικρὴ ἐκ-

δρομὴ κι' ἔφυγε γιὰ τὸ ἐξωτερικόν. Δὲν ξαναγύρισε δέ, παρὰ ἔστειλε στὴ γυναίκα του τὴ μεγάλη περιουσία, πὸν τοῦ εἶχε δώσει ἐκεῖνη, μαζὺ μὲ τὴν παραίτησιν ἀπὸ τὴ θέσιν του. Λίγον καιρὸν ἀργότερα, ἡ γυναίκα του πέθανε ἀπὸ φθίση, πὸν τὴν εἶχε ὑποβοηθήσει βέβαια ὁ κρυφὸς πόνος, ἐξ αἰτίας τῆς διαγωγῆς τοῦ ἀντρός της.

Γιὰ τὸ θάνατο τῆς, θεωρήθησαν ὑπεύθυνοι ἀπὸ τοὺς καλοθελητὲς τους, ὁ ἄνθρωπος τῆς καὶ ἡ δευτέρη γυναίκα του.

Ἐπειτα ἀπ' ὅλ' αὐτὰ εἶναι εὐκόλο νὰ δοῦμε, πὸς τὸ πρόσωπο τῆς Ρεβέκας, πὸν στάθηκε ἡ ἔμμεση φόνισσα τῆς Εὐτυχίας, τῆς πρώτης γυναίκας τοῦ Ρόσμερ, κι' ἡ λύσις τοῦ *Ρόσμερσχολμ*, μπόρεσαν ν' ἀποκρυσταλλωθοῦν ἀπ' αὐτὰ τὰ γεγονότα.

(ἀκολουθεῖ)

Μεταφραστής:

Α. Δ. ΠΑΠΑΔΗΜΑΣ

Ο ΙΨΕΝ ΝΕΚΡΟΣ

NICOLAS BERDIAEFF

ΤΟ ΠΕΠΡΩΜΕΝΟ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων μεταξύ πνευματικῶν καὶ ὑλικῶν πολιτισμῶν, εἶναι τὸ πρῶτον ἐνδιαφέρον πρόβλημα τῆς ἱστορικῆς μας περιόδου. Εἶναι τὸ πρόβλημα τοῦ πεπρωμένου μας. Καὶ ξέρουμε, πὸς τίποτα δὲν συγκινεῖ τὸν ἄνθρωπο περισσότερο ἀπὸ τὸ πεπρωμένο του. Οἱ ἐποχὲς τῶν κρίσεων καὶ τῶν ἱστορικῶν καταστροφῶν, προκαλοῦν τὴ σοβαρὴν ἐξέτασιν τοῦ ἱστορικῶν πεπρωμένου τῶν ἐθνῶν καὶ τοῦ πνευματικῶν πολιτισμοῦ τους.

Ὁ δείκτης τοῦ ρολοιοῦ, πὸν σημειώνει τὴν πορεία τῆς παγκόσμιας ἱστορίας, ἔχει φτάσει στὸ σημεῖο τῆς μοιραίας ὥρας, τῆς ὥρας τοῦ ἡλιογέρατος. Εἶναι ἡ ὥρα, πὸν πρέπει, μὲ τὴ νύχτα πούρχεται, ν' ἀνάψουμε τὰ φῶτα.

Κατὰ τὸν Spengler, τὸ πεπρωμένο τοῦ πνευματικῶν πολιτισμοῦ, εἶναι νὰ γεννάει τὸν ὑλικὸν πολιτισμὸν.

Κι' ὁ ὑλικὸς πολιτισμὸς καταλήγει στὸ θάνατο.

Ἡ «θέσις» αὐτὴ δὲν εἶναι καινούργια. Τὴν γνωρίζομε ἀπὸ καιρὸ. Εἶναι εἰδι-

1) Μὲ τὴν φράσιν πνευματικὸς πολιτισμὸς μεταφράζομε τὴ λέξιν kùltúr καὶ πρέπει νὰ ἐννοῦμε τὴν πνευματικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν ἐσωτερικὴν ἀνάπτυξιν. Τὸν ὅρον αὐτὸν ἡ νεώτερη φιλοσοφία, κι' εἰδικότερα ἡ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας, καθιερώνει γιὰ τὸ ἀντίθετο τοῦ ὅρου ὑλικὸς πολιτισμὸς (Civilisation), πὸν σημαίνει τὴν ἐξωτερικὴν ὑλικὴν ἀνάπτυξιν. Μ' αὐτὴ τὴ διάστιξιν τῆς ἐννοίας χρησιμεῖομεν στὴ μελέτη αὐτὴ οἱ δύο παραπάνω φράσεις. Γιὰ τὴν ἱστορίαν τῶν λέξεων kùltúr καὶ Civilisation, μποροῦμε νὰ ποῦμε, πὸς προήλθαν ἀπὸ τὴ γερμανικὴν φιλοσοφίαν κι' ἐπεξηγήθησαν γιὰ πρώτη φορὰ μετὰ τὸν Νίτσε (πὸν διέκρινε τὶς ἐννοίας τους μὲ τὶς λέξεις ἀπολλώνια καὶ διονυσιακὴ διάθεσις), ἀπὸ τὸν σύγχρονον φιλόσοφον Spengler στὸ ἔργον του «Der Untergang des Abendlandes» (Σ. Μ.)

κὰ γνώριμη στὴ ρωσικὴν σκέψιν καὶ τὴ ρωσικὴν φιλοσοφίαν τῆς ἱστορίας. Οἱ ρῶσσοι διανοούμενοι εἶχαν διακρίνει, ἀπὸ πολλὸν καιρὸ, τὴ διαφορὰ, πὸν ὑπάρχει μετὰξὺ τοῦ πνευματικῶν καὶ τοῦ ὑλικῶν πολιτισμοῦ. Εἶχαν μάλιστα συνδέσει τὸ πρόβλημα τοῦτο, μὲ τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων τῆς Ρωσίας καὶ τῆς ὑπόλοιπης Εὐρώπης. Ἡ σλαβόφιλη σχολὴ τῆς Ρωσίας, διαπνεόταν πάντοτε ἀπὸ κάποια ἐχθρότητα γιὰ τὸν ὑλικὸν πολιτισμὸν τῆς Εὐρώπης. Ἡ θέσις τῆς ρωσικῆς ἱστοριοσοφίας, ἡ σχετικὴ μὲ τὴν «καταστροφὴ τῆς Δύσεως», ἐβεβαίωνε, πὸς, ὁ μεγάλος πνευματικὸς πολιτισμὸς τῆς Εὐρώπης ἦταν στὴν παρακμὴν του καὶ πὸς κατέληγε στὸ θρίαμβον ἑνὸς μηχανικοῦ καὶ ἀθηροσκοῦ ὑλικῶν πολιτισμοῦ. Ὁ Khomiakoff, ὁ Dostoiewsky καὶ ὁ Const. Leontieff, ἐκφράσανε πάντοτε ἀληθινὸν ἐνθουσιασμὸν γιὰ τὸ «μεγάλον παρελθόν» τῆς Εὐρώπης, γιὰ τὴ χώρα αὐτὴ τῶν ἁγίων θανάτων, γιὰ τὰ ἱερά της μνημεῖα καὶ γιὰ τὰ ἀρχαῖα της ἐρείπια. Ἡ γερασμένη Εὐρώπη, ὅμως, πρὸδωσε τὸ παρελθόν της. Τὸ ἀπαρνήθηκε. Ὁ ἄστικὸς κι' ἀντιθηροσκευτικὸς ὑλικὸς πολιτισμὸς, νίκησε τὸν παλιὸν της, ἱερόν, πνευματικὸν πολιτισμὸν. Ἡ πάλη μετὰξὺ Ρωσίας καὶ Εὐρώπης, Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, παρουσιαζότανε ὡς πάλη τοῦ πνεύματος ἐναντία στὴν ἐξάντησίν του, καὶ τοῦ θρησκευτικοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ, ἐναντία στὸν ἀντιθηροσκευτικὸν πολιτισμὸν τῆς ὕλης. Τότε πιστεύτηκε, πὸς ἡ Ρωσία δὲ θ' ἀκολουθοῦσε τὸ δρόμον τοῦ ὑλικῶν πολιτισμοῦ, πὸς θάβρισκε τὸν δικὸν της δρόμον, τὸ δικὸν της πεπρωμένο. Θαυροῦσαν ἀκόμα, πὸς ἡ Ρωσία ἦταν ἡ μόνη χώρα, ἡ προορισμένη νάχει ἀκόμα ἕνα θρησκευτικὸν πνευματικὸν πολιτισμὸν, ἕναν ἀλη-

θινό πνευματικό πολιτισμό. Το πρόβλημα αυτό ορθώθηκε, με πολλή ένταση, στη ρωσική σκέψη.

Το πρόβλημα αυτό είναι άραγε τόσο ξένο για τη δυτική σκέψη; Ο Spengler στάθηκε ο μόνος που το εξέτασε;

Η εμφάνιση του Νίτσε, είναι συνδεμένη με τη σαφέστατη κατανόηση του προβλήματος αυτού—μοιραίου, για τον πνευματικό πολιτισμό της Δύσης. Η αγωνία του Νίτσε, που αναζητούσε τον τραγικό, διονυσιακό πνευματικό πολιτισμό, είναι η αγωνία, που γεννιέται στην εποχή του θριάμβου του υλικού πολιτισμού. Τα εκλεκτότερα πνεύματα της Δύσης, γνώρισαν κι' αισθάνθηκαν βαθειά, μια θανάσιμη αγωνία, για το θρίαμβο του Μαμωνά στη γερασμένη Ευρώπη, για το θάνατο του ιεροῦ και συμβολικού πνευματικού πολιτισμού, μέσα στον τεχνικό κι' αθεϊστικόν υλικό πολιτισμό. Οι ρωμανικοί της Ευρώπης, ήταν θανάσιμα πληγωμένοι απ' το θρίαμβο του υλικού πολιτισμού, τόσο ἐχθρικού για τη νοοτροπία τους. Ο Καρλάιλ επαναστάτησε με προφητική δύναμη, ενάντια στο σύγχρονο υλικό πολιτισμό, που καταπνίγει το πνεῦμα. Το σφοδρό μίσος του Leon Bloy για την αστική νοοτροπία, δεν είναι τίποτ' ἄλλο, ἀπὸ μιὰ πρόκληση, που μιὰ κλλιτεχνική και θρησκευτική ψυχή, πετάει κατάμουτρα στο σύγχρονο υλικό πολιτισμό μας. Οι γάλλοι συμβολικοί και ρωμανικοί στο τέλος του 19ου αἰώνα, καθώς κι' οι καθολικοί, ζήτησαν συχνά καταφυγή στο μεσαιώνα—σαν σε μιὰ μακρυνή πνευματική πατρίδα—, για νὰ ξεφύγουν τὴ θανάσιμη ἀγωνία, που τούς προκαλοῦσε ὁ μισητὸς υλικὸς πολιτισμός. Η κλίση αὐτὴ τῶν ραφφιναρισμένων δυτικῶν, για τούς παληοὺς κι' ἔξωτικούς, ἀνατολίτικους πνευματικὸς πολιτισμούς, δείχνει καθαρὰ τὴν ἐξέγερση τοῦ πνεύματος, ἐνάντια στὴν τελειωτικὴ μεταμόρφωση τοῦ πνευματικὸς πολιτισμοῦ σὲ υλικό. Οι ἄνθρωποι, ὅμοι, που βρίσκονται στὴν ἀργυρομένην ἐποχὴ τῆς παρακμῆς τοῦ πνευματικὸς πολιτισμοῦ, εἶναι ἀνίκανοι—ἐξασθενημένοι καθὼς εἶναι,— νὰ περάσουν ἀπὸ τὸν υλικὸ πολιτισμό, που βρίσκονται, στὴν πραγματικὴ κι' αἰώνια ὑπαρξη. Ἀναζητοῦν τὴ σωτηρία τους στὸ ξαναγύρισμα πρὸς τὸ μακρυνὸ παρελθόν, που δὲ μποροῦν νὰ τ' ἀναστήσουν και στὴν προσφυγὴ σὲ κόσμους ἐντελῶς ξένους:—στους πνευματικὸς πολιτισμούς τῆς ἀλώτατης Ἀνατολῆς.

Ἔτσι, πέφτουν τὰ βάρη τῆς κοινῆς θε-

ωρίας τῆς προόδου, που προοιωνίζε ἕνα μέλλον πάντα τελειότερο ἀπὸ τὸ παρελθόν, μιὰ «πρὸς τὰ ἄνω» πορεία τῆς ἀνθρωπότητος, που νὰ γυγίζει τὶς ἀνώτερες κορφές τῆς ζωῆς.

Ὁ πνευματικὸς πολιτισμὸς δὲν ἀναπτύσσεται ἐπ' ἄπειρον. Κλείνει μέσα του τὸ σπόρο τοῦ ἴδιου τοῦ θανάτου. Κλείνει μέσα του στοιχεῖα, που τὰ ὀδηγοῦν ἀμετάκλητα πρὸς τὸν υλικὸ πολιτισμό. Κι' ὁ υλικὸς πολιτισμὸς εἶναι ὀλοτέλα διαφοροτικὸς ἀπὸ τὸν πνευματικὸ, εἶναι κυριολεκτικὰ ὁ θάνατος τοῦ πνεύματος του.

Ὁ Spengler δὲ μᾶς βοηθαίει νὰ εἰσδύσουμε στὸ νόημα τοῦ προφαινομένου αὐτοῦ τῆς ἱστορίας.

II

Ἡ ἐποχὴ τῆς ἀνθισσης, ἡ ἐποχὴ τοῦ ραφφιναρίσματος τοῦ πνευματικὸς πολιτισμοῦ, ἀκολουθιέται, σχεδὸν πάντα, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς ἐξάντλησης τῶν δημιουργικῶν δυνάμεων, τῆς ἐξασθένησης καὶ τῆς μείωσης τοῦ πνεύματος. Τότε, ἡ κατεῦθυνση τοῦ πνευματικὸς πολιτισμοῦ ἀλλάζει. Ἀρχίζει νὰ τείνει πρὸς τὴν πρακτικὴ πραγμάτωση τῆς δυνάμης, στὴ δι-οργάνωση τῆς ζωῆς, στὴν ἐξάπλωση τῆς ζωϊκῆς δυνάμειότητος σ' ὅλη τὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς. Τότε παύουν πιά νὰ γίνονται πραγματικὰ αἰσθητῆς, ἡ ἀκμὴ τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῆς Τέχνης: δὲν ἐμπνέει πιά οὔτε ἡ βαθύτητα καὶ τὸ ραφφινάρισμα τῆς σκέψης, οὔτε ἡ ἐξύψωση πρὸς τὶς κορφές τῆς κλλιτεχνικῆς δημιουργίας, οὔτε ὁ δραματισμὸς τῶν ἁγίων καὶ τῶν μεγαλοφυῶν. Ἀρχίζει τότε νὰ σταθεροποιεῖται, ὅλο και περισσότερο, ἡ θέληση, που τείνει πρὸς τὴ «ζωή», πρὸς τὴν πρακτικὴ, τὴ δύναμη, τὴν ἡδονή, μ' ἕνα λόγο, πρὸς τὴν υλικὴ κυριαρχία τῆς ζωῆς. Κι' ὅταν πιά ἡ θέληση αὐτὴ, φτάσει στὸ ζενίθ της, ἔχει γι' ἀποτέλεσμα τὴν κατὰπτωση τοῦ πνευματικὸς πολιτισμοῦ καὶ τὸ θάνατό του.

Ὅταν ἀρχίζει νὰ ξεπέφτει ὁ πνευματικὸς πολιτισμὸς, ἡ ἀγάπη τῆς ζωῆς κι' ἡ ἐπιθυμία νὰ ταχτοποιοῦμε και νὰ διοργανοῦμε

), Με τὴ λέξη *δραματισμὸς* ἐννοοῦμε τὴν ἐξοτατικὴ παρατήρηση, τὴν ἐνόραση στὴν πιὸ πλατῶν τῆς ἐννοια. Ἡ λέξη αὐτὴ, (ἀντίστοιχη πρὸς τὴ γαλλικὴ Contemplation καὶ τὴ γερμανικὴ Einsehung), ἔρχεται σ' ἀντίθεση με τὴν «καταμετρητικὴ παρατήρηση», τὴ μέθοδο τῆς ἐπιστήμης. Στὴ θρησκευτικὴ τῆς ἐννοια, ἡ λέξη αὐτὴ, σημαίνει τὴν ἀναγωγή, τὴν ἐξύψωση τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ὑπέρατο Ὀν.

τὸ βίο μας, κυριαρχεῖ ἐξαιρετικὰ, ἐνῶ ἡ ἐποχὴ τῆς ἀνθισσης του, προϋποθέτει τὸν περιορισμὸ τοῦ πόθου για τὴ ζωὴ, ἕναν κάποιον ἀσκητισμὸ, τὴ θυσία καὶ τὴ νίκη ἐνάντια στὴ βουλμία τῆς ζωῆς. Ὅταν οἱ ἀνθρώπινοι μᾶζες εἶναι καθυποταγμένες στὴ βουλμία αὐτὴ, ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς παύει νὰ συγκεντρώνεται στὸ ἀνώτερο πνευματικὸ πολιτισμὸ, που εἶναι πάντοτε ἀριστοκρατικὸς, πάντοτε *ποιοτικὸς* καὶ ποτὲ *ποσοτικὸς*. Τότε γίνεται σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου ἡ ἴδια ἡ ζωὴ στὴν πραγμάτωση τῆς, στὴν ἐκδήλωσή καὶ τὴν ἱκανοποίησή τῆς δυνάμειότητάς της.

Ὁ πνευματικὸς πολιτισμὸς, παύει νάχει μιὰ, ὅποια ἀξία, μέσα του, και γι' αὐτὸ ἡ θέληση νὰ δημιουργήσουμε ὀτιδήποτε, που νὰ βασίζεται σ' αὐτόν, σβύνεται και πεθαίνει: Μεγαλοφυῖες δὲ γεννιοῦνται πιά. Δὲ νοιώθουμε, χωρὶς ἰδιοτέλεια, τὴν ἀνάγκη τοῦ δραματισμοῦ, τῆς γνώσης καὶ τῆς δημιουργίας. Ὁ πνευματικὸς πολιτισμὸς δὲ μπορεῖ νὰ σταθεῖ στὸ ὕψος του, πρέπει ἀναπόφευκτα νὰ χαμηλώσει και τέλος νὰ ξεπέσει. Δὲ μπορεῖ νὰ διατηρήσει τὴν ἀνώτερη ποιοτικὴ του ἀξία. Τὸ ποσοτικὸ στοιχεῖο μοιραῖα τὸν σκοτώνει. Καὶ τότε, ἀρχίζει ἕνα εἶδος διασκόρπισης τῆς δημιουργικῆς ἐνέργειας τοῦ πνευματικὸς πολιτισμοῦ. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ πνευματικὸς πολιτισμοῦ χαμηλώνει, γιατί δὲ φτάνει τούς σκοποὺς τῶν δημιουργῶν του.

Ὁ πνευματικὸς πολιτισμὸς δὲν εἶναι ἡ πραγματοποιήση μιᾶς καινούργιας ζωῆς. Εἶναι ἡ πραγμάτωση νέων ἀξιῶν. Ὅλα τ' ἀποκτήματά του εἶναι «συμβολικὰ» κι' ὄχι πραγματικὰ. Ὁ πνευματικὸς πολιτισμὸς δὲν παρέχει δὲν-κάτω, τὴν ὀλοκληρωτικὴν πραγμάτωση τῆς ἀλήθειας, τοῦ καλοῦ, τοῦ ὀραίου ἢ τῆς δυνατότητας, που ἔχει ἡ ζωὴ νὰ θεοποιεῖται. Δὲν πραγματώνει τὴν ἀλήθεια, παρὰ μόνο στὴ γνώση και στὰ ἔργα τῆς θεολογίας, τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἐπιστήμης τὸ καλό, στὰ ἔθιμα και στοὺς κοινωνικοὺς θεσμούς τὸ ὀραίο, στὶς ποιητικῆς δημιουργίες, στὰ ἔργα τέχνης—ζωγραφιές, ἀγάλματα, ἀρχιτεκτονικὰ μνημεῖα, μουσικὴ, θέατρο,—τὸ θεῖο, στὴν κρυφὴ ζωὴ τῶν ψυχῶν, στὴ λατρεία και στὸ θρησκευτικὸ συμβολισμὸ (στὶς μορφές δηλαδὴ με τὶς ὀποῖες ἡ θρησκεία παριστάνει τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ). Ἡ δημιουργικὴ πράξη ἀποκτᾶ βίαιος και ἔλκεται πρὸς τὸ κέντρο τῆς γῆς. Ἡ νέα ζωὴ, ἡ ὑπέρατη ὑπαρξη, δὲν δίνεται παρὰ μόνο σ' εἰκόνες και σὲ σύμβολα. Ἡ μεταμόρφωση τῆς ζωῆς δὲν πραγματώ-

νεται. Τότε, ἡ δυναμικὴ κίνηση ἀρχίζει νὰ φέρονται ἀκατάσχετα, στὸ νὰ ξεπεράσει τὰ ὄρια τοῦ πνευματικὸς πολιτισμοῦ, τείνει πρὸς τὴ «ζωή», πρὸς τὴ δύναμη, πρὸς τὴν πρακτικὴ.

Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο γίνεται ἡ μετάπτωση ἀπὸ τὸν πνευματικὸ, στὸν υλικὸ πολιτισμὸ.

Ἀς παρατηρήσουμε τὴν ἀνθισση τοῦ πνευματικὸς πολιτισμοῦ στὴ Γερμανία, στὸ τέλος τοῦ 18ου και στὴν ἀρχὴ τοῦ 19ου αἰ-ῶνα. Τότε ἀκριβῶς ἡ Γερμανία ἦταν «ἡ χώρα τῶν ποιητῶν και τῶν φιλοσόφων». Ἡ ἐποχὴ αὐτὴ τοῦ πνευματικὸς πολιτισμοῦ τῆς Γερμανίας, εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ χαρακτηριστικὰ σφραγισμένες ἀπὸ τὴ μεγαλοφυῖα. Οἱ μελλούμενες γεννιές θὰ τὴ σκέπτονται με ζήλεια. Μὰ ἡ ἐποχὴ αὐτὴ τοῦ Γκαίτε και τοῦ Κάντ, τοῦ Χαίγκελ και τοῦ Νοβάλις ἦταν τάχα κι' ἐποχὴ μιᾶς ἀληθινὰ ἀνώτερης «ζωῆς»; Ἡ ἱστορία μᾶς βεβαιώνει, πὼς στὴν ἐποχὴ αὐτὴ, ἡ ζωὴ στὴ Γερμανία ἦταν φτωχικὴ και μίσηρη. Τὸ Γερμανικὸ Κράτος ἦταν ἀδύνατο, ἀξιολύπητο, διαιρεμένο. Ἡ δυναμικότητα τῆς ζωῆς, δὲν εἶχε πραγματοποιηθεῖ πουθενά. Ἡ ἀνθισση τοῦ πνευματικὸς πολιτισμοῦ, βρισκόταν μόνον ἀνάμεσα στοὺς ἐκλεχτούς, ἐνῶ ἡ ὀλοότητα τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ ἔμενε σὲ μιὰ κατὰσταση κατώτερη κι' ὀπισθοδρομημένη. Με τὶς σχετικῆς ἀναλογίες, τὸ ἴδιο πρᾶγμα μᾶς παρουσιάζεται στὸ 17ο αἰώνα, που στάθηκε ἡ ἀκμὴ τῆς μεγαλοφυῖας τοῦ γαλλικοῦ πνευματικὸς πολιτισμοῦ.

Κι' ἡ ἐποχὴ τῆς Ἀναγέννησης στὴν Ἰταλία, μπόρεσε μήπως, νὰ πραγματοποιήσει σι' ἀλήθεια μιὰν ἀνώτερη «ζωή»; Λίγο ἐνδιαφέρει ἂν ὁ ρωμαντικὸς Νίτσε, πνιγμένος ἀπὸ τὸν υλικὸ πολιτισμὸ, που τόσο μισοῦσε, ὀνειρευτήκε μ' ἔρωτα τὴν ἐποχὴ τῆς Ἀναγέννησης, ἐποχὴ, που σήμαινε γι' αὐτόν τὴν ἀληθινὴ, ἐντατικὴ και δυνατὴ «ζωή». Τέτοια «ζωή» δὲν ὑπῆρξε στὸ Μεσαιῶνα. Ἡ «ζωὴ» τότε ἦταν σκληρὴ, κακιὰ σὰ μητρονιά, και δὲ μπόρεσε νὰ πραγματοποιήσει τὴν ὀμορφιὰ τῆς ἐγκόσμιας τελειότητος. Ἡ ζωὴ τοῦ Νταβίντσι και τὸν Μιχαήλ Ἀγγέλου πέρασε τραγικὴ, θλιβερὴ και πονεμένη. Ὁ πνευματικὸς πολιτισμὸς, στάθηκε πάντα, μιὰ μεγάλη ὀποτυχία τῆς ζωῆς.

Ἐπάρχει μιὰ ἀντίθεση μεταξὺ πνευματικὸς πολιτισμοῦ και «ζωῆς». Τὸ ἐναντίον, ὁ υλικὸς πολιτισμὸς προσπαθεῖ νὰ πραγματοποιήσει τὴ «ζωὴν» αὐτὴ: Δημιουργεῖ τὸ ἱσχυρὸ γερμανικὸ κράτος, τὸν ἱσχυρὸ καπιταλισμὸ και, σύστοιχὸ του, τὸν σοσιαλισμὸ. Πραγματώνει τὴ θέληση τοῦ νὰ δημιουργη-

θεϊ ἡ δύναμη καὶ νὰ συντελεσθεῖ ἡ ὀργάνωση τοῦ κόσμου. Μὰ ἡ δυνατὴ αὐτὴ Γερμανία—ἱμπεριαλιστικὴ ἢ σοσιαλιστικὴ, ἀδιάφορο—δὲν ἔχει πιά μῆτε Γκαίτε, μῆτε μεγάλους ἰδεολόγους καὶ ρωμαντικούς, μῆτε «μεγάλῃ φιλοσοφία», μῆτε ἐξαιρετικὴ Τέχνη. Τὰ πάντα γίνονται μηχανικά, ὡς κ' ἡ φιλοσοφικὴ σκέψη (στὰ γνωστολογικὰ ρεύματα). Ἡ καταμετρητικὴ μέθοδος, νικαίει τὴν δραματιστικὴν κ' ὀλοκληρωτικὴν ἐμβάθυνση τοῦ ὄντος. Τὸ ἴδιο, δὲ μποροῦν νὰ ὑπάρξουν Βύρωνες καὶ Σαίξπηροι, στὸ δυνατό ὕλικό πολιτισμοῦ τῆς Βρετανικῆς Αὐτοκρατορίας. Οὔτε Λάντνδες καὶ Μιχαηλάγγελοι μποροῦν νὰ φανερωθοῦν στὴν Ἰταλία, πού τὴ δέρνουν ὁ σοσιαλισμὸς κ' ὁ φασισμὸς, στὴν Ἰταλία, πού ἔστησε τὸ μνημεῖο τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουήλ, συντρίβοντας τὴν ἀρχαία Ρώμη.

Αὐτὴ εἶναι ἡ τραγωδία τοῦ πνευματικοῦ κ' ἡ τραγωδία τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ.

III

Σὲ κάθε πνευματικὸ πολιτισμό, πού φτάνει σ' ἓνα βαθμὸ ἀνάπτυξης, ἀρχίζουν νὰ διακρίνονται τὰ στοιχεῖα, πού καταστρέφουνε τὶς πνευματικὲς του βάσεις. Ὁ πνευματικὸς πολιτισμὸς, ἀρχίζει, συνυπάρχει κ' ἀναπτύσσεται μὲ τὴ θρησκευτικὴ λατρεία, κ' εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς διαφοροποίησης (1) καὶ τῆς ἐπέκτασης τῆς λατρείας αὐτῆς. Ἡ φιλοσοφικὴ σκέψη, ἡ ἐπιστημονικὴ γνώση, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἡ γλυπτικὴ, ἡ ζωγραφικὴ, ἡ μουσικὴ, ἡ ποίηση κ' ἡ ἠθικὴ, ὅλα, κλείνονται μὲς στὴ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας, ὀργανικὰ κ' ὀλοκληρωτικὰ, σ' ἓναν τύπο, πού δὲν ἔχει ἀκόμα διαφοροποιηθεῖ. Ὁ πνευματικὸς πολιτισμὸς, εἶναι συνδεδεμένος μὲ τὶς παραδόσεις. Ἐξελεῖται ἀπὸ ἱερὸ συμβολισμό. Περικλείει σημεῖα καὶ εἰκόνες μιᾶς πραγματικότητας, πού ἀνήκει στὴν πνευματικὴ τάξη. Κάθε πνευματικὸς πολιτισμὸς ἔχει πνευματικὴ (ἄυλη) βάση. Εἶναι προῖον τῆς δημιουργικῆς ἐργασίας τοῦ πνεύματος, πίνω στὰ φυσικὰ στοιχεῖα. Ἀλλὰ μέσα στοὺς κόλπους του, φανερῶνεται σιγὰ—σιγὰ μιὰ τάση, πού ἀποσυνθέτει τὶς θρησκευτικὲς του βάσεις, πού καταστρέφει τὸ συμβολισμό του. Ὁ εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς, ὅπως κ' ὁ ἀρχαῖος, περνάει τὴ φάση τοῦ ὀρθολογισμοῦ, πού σπά-

1) Διαφοροποίηση (differentiation), σημαίνει τὴν ἀποσύνθεση μιᾶς ὀλότητος σὲ διαφορετικὰ μέρη. Ἡ λέξη αὐτὴ, γέννημα τῆς νεώτερης φιλοσοφίας χρησιμεύει γ' ἀντίθεση στὴν λέξη «ὀλοκλήρωση» (intégration). (Σ. Μ.)

ζει τοὺς συγγενικοὺς δεσμούς του μὲ τὶς θρησκευτικὲς βάσεις, κ' ἐκμηδενίζει τὸ συμβολισμό του. Σ' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ σημεῖο τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ, φανερῶνεται μοιραία, ἡ διαλεκτικὴ (1) πού ἀπὸ ἓναν ὀρισμένο βαθμὸ τῆς ἀνάπτυξής του, ἀρχίζει ν' ἀμφιβάλλει γιὰ τὶς βάσεις του καὶ ζητᾷ νὰ τὶς καταστρέψει. Ἔτσι μὲ τὸ ν' ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὶς ζωϊκὲς πηγές του, προετοιμάζει τὸ χαμό του, ἐξαντλεῖται πνευματικὰ καὶ σταταλάει τὴ δημιουργικὴ του ἐνέργεια.

Ἀπὸ τὴν ὀργανικὴν περίοδο μπαίνει στὴν κριτικὴν περίοδο.

Γιὰ νὰ ἐννοήσουμε τὸ πεπρωμένο τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ, πρέπει νὰ ἐξετάσουμε τὴ δυναμικότητά του καὶ νὰ ἐμβαθύνουμε στὴ μοιραία του διαλεκτικὴ. Πρέπει νὰ ἐξακριβώσουμε, πῶς ὁ πνευματικὸς πολιτισμὸς, πού εἶναι μιὰ ζωντανὴ λειτουργία, δὲ μπορεῖ νὰ συγκρατηθεῖ σ' ἓνα μέσο ὕψος. Ἡ σταθερότητά του, ὅταν προσβληθεῖ στὴν περίοδο τῆς ἀκμῆς του, περιορίζεται. Σὲ κάθε ἱστορικὸ τύπο τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ, παρατηροῦμε μιὰ περίοδο παρακμῆς, ἓναν κατήφορο καὶ μιὰν ἀναπόφευκτὴ μετέπτωση σὲ μιὰ κατάσταση, πού παύει πιά νὰ μπορεῖ νὰ ὀνομαστῆ πνευματικὸς πολιτισμὸς. Τότε, γίνεται αἰσθητὸς ὁ βαθὺς πόθος μιᾶς καινούργιας ζωῆς, ἐξουσίας καὶ δύναμης, πρακτικισμοῦ καὶ ἀπόλαυσης τῆς εὐτυχίας. Ἡ θέληση αὐτὴ, πού μᾶς σπρώχνει νὰ φτάσουμε, μὲ κάθε θυσία, στὴ δύναμη καὶ στὴν ἐξουσία, εἶναι μιὰ τάση χαρακτηριστικὴ τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ: Ἐνῶ ὁ πνευματικὸς πολιτισμὸς εἶναι καὶ στὰ ὕψα ἀκόμα ἀποκτῆματά του, ἀνιδιοτελὲς κ' δραματικὸς, ὁ ὕλικος πολιτισμὸς εἶναι πάντα ἰδιοτελὲς.

Ὅταν τὸ πνεῦμα τοῦ ὀρθολογισμοῦ καταλίει ὅλα τὰ ἐμπόδια γιὰ νὰ φτάσει στὴν ἀπόλαυση καὶ στὴ χρησιμοποίησιν τῆς ζωῆς, ὅταν ἡ θέληση κ' ἡ δίψα γιὰ τὴ δύναμη καὶ τὴν κυριαρχία, φτάσουν στὸ μᾶξιμον μπουροῦμε νὰ ποῦμε, πῶς τελειώνει ὁ πνευματικὸς πολιτισμὸς κ' ἀρχίζει ὁ ὕλικος. Ὁ ὕλικος πολιτισμὸς εἶναι ἡ μετέπτωση ἀπὸ τὸν

1). Πρέπει νὰ σημειώσουμε πῶς ὁ ὀρος διαλεκτικὴ σημαίνει γιὰ τὴ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας μιὰν ἐκδήλωση παρακμῆς. Ἡ διαλεκτικὴ, πού γεννήθηκε μὲ τοὺς Σοφιστὲς καὶ τὸ Σωκράτη, κατῆνησε νὰ σημαίνει, ὄχι πιά τὸ εἶδος τῆς μεθόδου, μὰ τὴ σκεπτικιστικὴ κ' ὀρθολογιστικὴν ἐξέταση τῶν αἰσθημάτων κ' ὄλων ἐκείνων τῶν «διοριστικῶν» στοιχείων, πού ἐπιδέχονται μιὰ τέτοια ἀνάλυση. (Σ. Μ.)

δραματισμὸ καὶ τὴ δημιουργία ἀξιών γιὰ τὴ «ζωή», στὴν ἔρευνα τῆς «ζωῆς» αὐτῆς. Εἶναι ἡ διάλυση, μέσα στὸ ἱλιγγιώδες ρεῦμα τῆς ζωῆς, εἶναι ἡ ὀργάνωση τῆς ζωῆς κ' εἶναι τὸ μεθύσι, πού μᾶς δίνει ἡ ζωϊκὴ δύναμη. Μιὰ τάση πρακτικὴ, ὠφελμιστικὴ, ρεαλιστικὴ, μ' ἓνα λόγο ὕλικὰ ἐκπολιτιστικὴ, φανερῶνεται ὀλοένα καὶ περισσύτερο. Ἡ Ὑψηλὴ Τέχνη, ἡ μεγάλη φιλοσοφία κ' ὁ θρησκευτικὸς συμβολισμὸς, δὲ μᾶς κάνουν πιά νὰ παθαίνομαστε, δὲ μᾶς δίνουν τὴν ἐντύπωση τῆς «ἀληθινῆς ζωῆς». Ἀρχίζομε νὰ μὴν πιστεύομε πιά, σ' ὅτι θεωρούσαμε ἀποκορύφωμα καὶ σὰν ἀποθέωση τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ. Προσπιθοῦμε ν' ἀποδείξομε, ὅτι ὁ χαρακτήρας τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ, δὲν εἶναι οὔτε ἅγιος, οὔτε συμβολικός. Μπρὸς τὸ δικαστήριον τῆς πραγματικῆς ζωῆς, ὁ πνευματικὸς πολιτισμὸς κρίνεται χιμαιρικός. Θεωρεῖται σὰν αὐταπάτη μιᾶς ἐξαρτημένης κ' ἀνελεύθερης συνείδησης, σὰν ψεύτικος καρπὸς μιᾶς κοινωνικῆς ἐξάρθρωσης. Ἡ ὀργανωμένη τεχνικὴ, ἔρχεται τότε, ν' ἀπαλλάξει ὀριστικὰ τὴν ἀνθρωπότητα ἀπ' τὶς φαντασιοπληξίες καὶ τὰ ψέμματα τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ καὶ δημιουργεῖ μοιραῖα ἓναν ὀλότελα «πραγματιστικὸ» ὕλικό πολιτισμό. Οἱ πνευματικὲς χίμαιρες τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ, γεννήθηκαν,—κατὰ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ ὕλικου,—ἀπ' τὸ ξεχαρβάλωμα τῆς ζωῆς, κ' ἀπ' τὴν ἀνικανότητα τῆς τεχνικῆς. Αὐτὲς οἱ «πνευματικὲς χίμαιρες» ἐξαφανίζονται λίγο—λίγο καὶ σβύνουν, τὴ στιγμὴ, πού ὁ ὕλικος πολιτισμὸς, κατέχει τὴν τεχνικὴ κ' ὀργανώνει τὴ ζωὴ... Ὁ ὀικονομικὸς ὕλισμὸς, εἶναι ἡ τυπικὴ φιλοσοφία, πού χαρακτηρίζει τὴν ἐποχὴ τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ. Ἡ ἀντίληψη αὐτὴ, ξεγυμνώνει τὸν ὕλικό πολιτισμὸ ἀπὸ τὸ μυστήριό του, καὶ μᾶς δείχνει τὴν ἐσωτερικότητά του ἀρρώστεια.

Ἄς μὴ νομισθεῖ, ὅτι ὁ ὀικονομικὸς ὕλισμὸς, γέννησε τὴ θεωρία τοῦ ὀικονομισμοῦ, (1) οὔτε ὅτι ἡ θεωρία αὐτὴ, προκάλεσε τὴν κατάπτωση τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Ἡ θεωρία τοῦ ὀικονομισμοῦ, φανερώθηκε στὴν πραγματικὴ ζωὴ κ' οἱ πνευματικὲς πραγματικότητες ἐξατιμίσθηκαν, προτοῦ νὰ προφτάσει ὁ ὀικονομισμὸς ν' ἀντικατοπτριθεῖ στὸ δόγμα τοῦ ὀικονομικοῦ ὕλισμοῦ. Ὁ ὕλικος πολιτισμὸς, κυριαρχεῖται ἀναπόφευκτα ἀπὸ τὸν

(1) Ὄικονομισμὸς πρέπει νὰ σημαίνει γιὰ μᾶς τὴν ὑπερίσχυση τοῦ ὀικονομικοῦ παράγοντος, ἐναντίον σ' ὄλες τὶς ἄλλες ἐκφάνσεις τῆς ζωῆς.

ὀικονομισμό· γιὰτὶ εἶναι, ἀπὸ τὴ φύση του, τεχνικός καὶ βλέπει κάθε ἰδεολογία, κάθε πνευματικὸ πολιτισμὸ, σὰν φαντασιοπληξία μὴ πραγματικὴ. Ὁ χιμαιρικός χαρακτήρας κάθε ἰδεολογίας καὶ κάθε πνευματικότητας, μένει πιά κατακάθαρος γιὰ τὸν ὕλικό πολιτισμό, πού μεταπηδάει στὴν ἀληθινὰ «πρακτικὴ ζωὴ». Ὁ ὕλικος πολιτισμὸς, ἀντίθετα μὲ τὸν πνευματικὸ, εἶναι ἀντιθροσκευτικὸς στὴ βάση του. Τὸ ὀρθολογικὸ πνεῦμα ὑπεριοχθεῖ σ' αὐτόν, μόνο, πού γίνεται πραγματικὸ κ' ὄχι ἀφαιρετικὸ. (1) Ὁ ὕλικος πολιτισμὸς, μῆτε συμβολικός, μῆτε ἱεραρχικός, καὶ μῆτε ὀργανικός εἶναι. Εἶναι ρεαλιστικός, δημοκρατικός καὶ μηχανικός. Δὲν ἀναζητεῖ τὶς συμβολικότητες τῆς ζωῆς, μὰ τὶς πραγματικότητες τῆς. Ἀναζητεῖ τὴ ζωὴ τὴν ἴδια κ' ὄχι τὶς εἰκόνες τῆς, τὰ σύμβολα τῆς, τὰ σύμβολα τοῦ ὑπερέραν. Στὸν ὕλικό πολιτισμό—τόσο στὸν καπιταλισμό ὅσο καὶ στὸ σοσιαλισμό—ἡ συλλογικὴ ἐργασία, ἀντικαθιστᾷ τὴν ἀτομικὴ δημιουργία. Ὁ ὕλικος πολιτισμὸς καταστρέφει τὴν προσωπικότητα. Ἡ λύτρωση τοῦ ἀτόμου, πού πρέπει, σὰ νὰ ποῦμε, νὰ πηγάσει ἀπ' τὸν ὕλικό πολιτισμό, σκοτώνει τὴν προσωπικὴ πρωτοτυπία. Τὸ καθαρὰ ἀτομικὸ στοιχεῖο, φανερῶνεται μόνο στὸν πνευματικὸ πολιτισμό. Ἡ θέληση, πού τείνει πρὸς τὴ δύναμη τῆς «ζωῆς», ἐκμηδενίζει τὴν προσωπικότητα. Αὐτὸ εἶναι τὸ παραδόξο τῆς ἱστορίας.

IV

Ἡ ἐναρξὴ τῆς περιόδου τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ, συνδέεται μὲ τὴ ριζικὴ μεταβολὴ τῆς στάσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἀπέναντι στὴ φύση. Ὁλη ἡ κοινωνικὴ ἀνάπτυξη τῆς Εὐρώπης, εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς καινούργιας αὐτῆς στάσεως. Ὁ ὀικονομικὸς ὕλισμὸς πιστοποίησε τὴν ἀλήθεια αὐτὴ, κατὰ τρόπο καταληπτό στοὺς ἀνθρώπους τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ. Ἡ ἀπαρχὴ τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ, συμπίπτει μὲ τὴ θριαμβευτικὴν ἐμφάνιση τῆς μηχανῆς, στὴν ἀνθρωπίνην ζωὴ. Ἡ ζωὴ παύει νὰναι ὀργανικὴ, χάνει τὸ σύνδεσμό της μὲ τὸ ρυθμὸ τῆς φύσης. Ἀνάμεσα στὸν ἀνθρώπο καὶ στὴ φύση, στέκεται ἓνα τεχνητὸ περιβάλλον: τὰ μηχανήματα. Ἀπὸ τὴν κατάσταση τοῦ δραματισμοῦ καὶ τῆς παθητικότητας, ὁ ἀνθρώπος ξεκινάει νὰ κατακτήσει

(1) Ἀφαιρετικὴ σκέψη λέγεται, ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Ἀριστοτέλη, ἡ σκέψη, πού ἀπὸ τὸ συγκεκριμένο γεγονός, φτάνει στὴν ἀφηρημένη σκέψη.

τή φύση και να οργανώσει τη ζωή. Αυτό βέβαια τον απομακρύνει από την ψυχή της φύσης, από την εσωτερική ζωή, γιατί ζητάει να κατακτήσει τη φύση με τεχνικά μέσα και γιατί η οργανώση σκοτώνει το οργανικό. Η μηχανή αφίνει τα ίχνη της στο ανθρώπινο πνεύμα, σ' όλη του τη δράση. Η βάση του υλικού πολιτισμού, δεν είναι ούτε φυσική, ούτε πνευματική, είναι μηχανική. Είναι ο θρίαμβος της τεχνικής έναντι στο πνεύμα και τον οργανισμό. Ός κι' η σκέψη κατατάει τεχνική και κάθε δημιουργία, κάθε καλή τέχνη, πέρνει ένα χαρακτήρα όλοένα και πιο τεχνικό. Ο φουτουρισμός, είναι όμοια χαρακτηριστικός για τον υλικό πολιτισμό, όσο κι' ο συμβολισμός για τον πνευματικό. Άλλο χαρακτηριστικό του υλικού πολιτισμού, είναι η κυριαρχία της γνωστολογίας, της μεθοδολογίας ή του πραγματισμού. Κι' η ιδέα ακόμα της «επιστημονικής» φιλοσοφίας, γεννήθηκε από την θέληση του υλικού πολιτισμού να φτάσουμε στη δύναμη, κι' από τον πόθο να μάθουμε μια μέθοδο, που να μας δίνει τη δύναμη αυτή. Ο υλικός πολιτισμός, κυβερνιέται από το αξίωμα της ειδικοποίησης. Δεν έχει την πνευματική ενότητα του πνευματικού πολιτισμού.

Η μηχανή κι' η τεχνική, είναι αποτελέσματα της πνευματικής κίνησης και των μεγάλων εφευρέσεων του πνευματικού πολιτισμού. Άλλ' οι καρποί αυτοί του πνευματικού πολιτισμού, καταστρέφουν τις οργανικές του βάσεις και σκοτώνουν το πνεύμα του. Η πνευματικότητα περιορίζεται, η ποιότητα αντικαταστίεται με την ποσότητα, το πνευματικό επίπεδο της ανθρωπότητας χαμηλώνει όλο και περισσότερο, κάτω από το βάρος του πόθου της ζωής. Γιατί δε μπορεί να υπάρξει αληθινή πνευματική ζωή, χωρίς ασκητισμό και θυσία. Αυτή είναι η τραγωδία του ιστορικού πεπρωμένου. Η γνώση, η επιστήμη, γίνονται μέσα για να φτάσουμε την ευτυχία και τη δύναμη. Η Τέχνη, γίνεται εργαλείο της τεχνικής. Όλη η όμορφιά του πνευματικού πολιτισμού, που βρισκόταν σ' εκκλησίες, σε παλάτια, σε πύργους, βρίσκει καταφυγή στα μουσεία, πούνε γεμάτα από τα πτώματα της όμορφιάς. Το μουσείο είναι κι' αυτό ένα χαρακτηριστικό του υλικού πολιτισμού, το μουσείο είναι ο μόνος δεσμός με το παρελθόν. Τίποτα δεν έχει πια αξία, αυτό καθεαυτό. Καμμιά στιγμή της ζωής δεν έχει βάθος. Καμμιά πράξη της ζωής δεν επικοινωνεί με την αιωνιότητα. Κάθε στιγ-

μή της ζωής, δεν είναι παρά ένα μέσο για τις ζωϊκές ενέργειες, που επιταχύνονται όλοένα κι' όρμάνε προς το κακό άπειρο, προς τον καταποτήρα δαίμονα του μέλλοντος. Όλοένα ταχύτερα, ο ρυθμός του υλικού πολιτισμού, δεν γνωρίζει πια ούτε παρελθόν, ούτε παρόν. Δεν υπάρχει διεξοδος προς την αιωνιότητα, δεν υπάρχει παρά το μέλλον. Ο υλικός πολιτισμός, είναι φουτουριστικός. Ο πνευματικός όμως ζητάει να δραματισθεί την αιωνιότητα. Αυτή η επιτάχυνση αυτή η αποκλειστική τάση προς το μέλλον, είναι το έργο της μηχανής και της τεχνικής. Η οργανική ζωή, είναι πολύ βραδύτερη, κι' ο ρυθμός της είναι πιο άργος. Ο υλικός πολιτισμός είναι έκκεντρικός. Αντικατάστησε τους σκοπούς της ζωής με τα μέσα της. Σκοποί δεν υπάρχουν. Η συνείδηση του ανθρώπου κατευθύνεται αποκλειστικά προς τα μέσα και προς την τεχνική. Οι σκοποί της ζωής φαίνονται χίμαιρες, ενώ τα μέσα της ζωής αποτελούν την πραγματικότητα. Η ιεραρχία των αξιών αντιστρέφεται. Όλα δουλεύουν για τη «ζωή». Μα ποιός είναι ο σκοπός της «ζωής»; Ποιό το νόημά της;

Η μηχανή έχει μαγική επίδραση πάνω στον άνθρωπο. Μα μια άπλη ρομαντική άρνηση της μηχανής και μια άπλη κατηγορία του υλικού πολιτισμού, δεν κατορθώνεται τίποτα. Η αναστήλωση του παληού πνευματικού πολιτισμού είναι αδύνατη. Στην περίοδο του υλικού πολιτισμού, ο πνευματικός είναι πάντοτε ρομαντικός, έχει στραφεί προς τις άλλοτινες οργανικές εποχές. Το κλασσικό στυλ του πνευματικού πολιτισμού, δεν μπορεί να υπάρξει στην εποχή του υλικού. Και να καλλίτερα πνεύματα στον 19^ο αιώνα ήταν ρομαντικά... Η μόνη πιθανότητα να ξεπεράσουμε τον πνευματικό και τον υλικό πολιτισμό στέκει στο δρόμο της θρησκευτικής μεταμόρφωσης.

V

Ο υλικός πολιτισμός, είναι ουσιαστικά άστικός, στη βαθύτερη και στην πνευματικότερη σημασία της λέξης. Το άστικό πνεύμα, δεν πιστεύει, παρά στον όρατο κόσμο. Γι' αυτό δεν υπάρχουν άορατοι κόσμοι. Το πνεύμα τούτο του υλικού πολιτισμού, συνδέεται με τα εφήμερα και τα πρόσκαιρα. Αποστρέφεται το αιώνιο. Ο υλικός πολιτισμός της Ευρώπης και της Αμερικής δημιούργησε το κεφαλαιοκρατικό-βιομηχανικό σύστημα. Το σύστημα αυτό δεν είναι μονάχα ένας ισχυρός οικονομικός παράγοντας, είναι σύγχρονα κι'

ένα «πνευματικό φαινόμενο», φαινόμενο της καταστροφής της πνευματικότητας. Ο βιομηχανικός καπιταλισμός του υλικού πολιτισμού, σκοτώσε το πνεύμα της αιωνιότητας, κατέστρεψε τα ιερά. Ο καπιταλιστικός πολιτισμός των τελευταίων χρόνων, σκοτώνει την ιδέα του Θεού. Είναι ο πιο άπιστος υλικός πολιτισμός. Η ευθύνη για το έγκλημα του σκοτομού του Θεού μέσα στην ανθρώπινη καρδιά, βαρύνει τον καπιταλισμό και όχι το σοσιαλισμό, που υιοθέτησε το πνεύμα του άστικισμού και κληρονόμησε την άρνηση. Βέβαια, ο βιομηχανικός και κεφαλαιοκρατικός πολιτισμός, δεν απαρήνθηκεν όλοτετα τη θρησκεία. Είναι έτοιμος ν' αναγνωρίσει στη θρησκεία μια πραγματική ωφέλιμότητα. Στον πνευματικό πολιτισμό, η θρησκεία, είχε συμβολικό χαρακτήρα, στον υλικό γίνθηκε πραγματιστική. Η θρησκεία μπορεί να είναι ωφέλιμο κι' ενεργητικό στοιχείο για την οργανώση της ζωής, για την αύξηση της δύναμης της. Δεν είναι τυχαίο γεγονός το ότι ο θρησκευτικός πραγματισμός είναι τόσο διαδεδομένος στην Αμερική, την «κατ' έξοχή» χώρα του υλικού πολιτισμού. Ο σοσιαλισμός απέριψε την πραγματιστική αξία της θρησκείας και υποστηρίζει πραγματιστικά τον άθεισμό, που είναι, σύμφωνα με τη γνώμη του, πιο ωφέλιμος για την ανάπτυξη της δύναμης και της ευτυχίας των εργατών. Άλλ' η πραγματική πηγή της άπιστίας και του εκμηδενισμού του πνεύματος, ήταν η ωφελμιστική σάση του καπιταλισμού απέναντι της θρησκείας. Ένας Θεός ωφελμιστικός — χρειάζόμενος για την ανάπτυξη του υλικού πολιτισμού και καπιταλιστικού συστήματος —, δε μπορεί να είναι ο αληθινός Θεός, ο ζών Θεός: Εύκολα ξεμασκάρεται. Στην άρνητική άποψη ο σοσιαλισμός έχει δίκιο. Ο Θεός της θρησκευτικής μεταμόρφωσης, ο Θεός του συμβολικού πνευματικού πολιτισμού, έχει από πολλόν καιρό εγκαταλείψει τον καιφαλοκρατικό πολιτισμό, τον άθεο κι' άπιστο. Ο πολιτισμός αυτός στέκει πολύ μακριά από ότι είναι όντολογικό. Είναι αντιοντολογικός και μηχανικός — γεννάει ένα βασίλειο φαντασμάτων. Ο μηχανικός και τεχνικός χαρακτήρας του υλικού πολιτισμού, είναι ενάντιος σε κάθε τι οργανικό και κοσμολογικό, ενάντιος στην πνευματικότητα κάθε ύπαρξης. Το βιομηχανικό — κεφαλαιοκρατικό σύστημα του υλικού πολιτισμού, καταστρέφει τις πνευματικές κι' ήθικες βάσεις της εργασίας και της οικονομικής ζωής και

παρασκευάζει τον ίδιο του τον όλεθρο. Η εργασία πνύει ναύαι δικαιολογημένη από πνευματική άποψη κι' επαναστατεί ενάντια στο σύστημα αυτό. ΟΚεφαλαιοκρατικός πολιτισμός βρίσκει τη δίκαια τιμωρία του στο σοσιαλισμό, που είναι ο συνεχιστής του. Γιατί ο σοσιαλισμός, δεν είναι παρά μια άλλη μορφή του άστικού υλικού πολιτισμού. Ο σοσιαλισμός δεν δημιουργεί καινούργια πνευματική κατάσταση, κι' είναι μαζί με τον καπιταλισμό δυο χίμαιρες του υλικού πολιτισμού.

Ο υλικός πολιτισμός, βλέπει πως του είναι αδύνατο να εκπληρώσει τ' όνειρό του: να πραγματώσει δηλαδή, μια παγκόσμια δύναμη, που ναυξάνει ως το άπειρο. Ο Πύργος του Βαβέλ, δεν είναι βολετό να τελειώσει. Ο παγκόσμιος πόλεμος, είναι η άρχη της κατάπτωσης του ευρωπαϊκού υλικού πολιτισμού, η κρίση του βιομηχανικού συστήματος, η διάψευση των φαντασμάτων και των επινοημάτων του άστικού κόσμου. Αυτή είναι η τραγική διαλεκτική του ιστορικού πεπρωμένου. Όλα στην ιστορία, έχουν μια τάση να μεταπέσουν στην αντίθεσή τους. Ο ιμπεριαλισμός, είναι το τεχνικό αποτέλεσμα του υλικού πολιτισμού. Δε μπορεί να θεωρηθεί πως ανήκει στον πνευματικό πολιτισμό, γιατί σημαίνει τον πόθο της κοσμοκρατορίας, την οργανώση της ανθρώπινης ζωής. Συγγενεύει με το σύστημα του βιομηχανικού καπιταλισμού κι' είναι από φύση τεχνικός. Τέτοιος είναι ο άστικός ιμπεριαλισμός του 19ου και 20ου αιώνα — ο άγγλικός κι' ο γερμανικός ιμπεριαλισμός. Ο ιμπεριαλισμός αυτός, διαφέρει από τον ιμπεριαλισμό των παληών χρόνων της Ρωμαϊκής και Βυζαντινής αυτοκρατορίας, που είχανε συμβολικό χαρακτήρα κι' ανήκανε στον πνευματικό κι' όχι στον υλικό πολιτισμό. Η ιμπεριαλιστική θέληση, κλείνει μέσα της το σπόρο του θανάτου. Με την απερίοριστη ανάπτυξη του, ο ιμπεριαλισμός, προετοιμάζει τη μεταπήδησή του στο σοσιαλισμό. Κι' αυτός ο σοσιαλισμός ακόμα, κατέχεται από τη δίψα της κοσμοκρατορίας και δεν είναι παρά μια καινούργια μορφή ανάπτυξης του υλικού πολιτισμού. Στην περίοδο, που αποσυντίθεται ο ιμπεριαλισμός για να γεννηθή ο σοσιαλισμός, βρίσκομε το θρίαμβο του υλικού και την μεγαλύτερη παρακμή του πνευματικού πολιτισμού.

Αυτό δε σημαίνει, πως ο πνευματικός πολιτισμός πεθαίνει τελειωτικά. Εάν παρα-

τηρήσουμε τὸν πνευματικὸ πολιτισμὸ, στὰ βαθύτερά του, θὰ βεβαιωθοῦμε πὸς εἶναι αἰώνιος. Ὁ ἀρχαῖος πνευματικὸς πολιτισμὸς χάθηκε, μὰ ἐξακολουθεῖ νὰ ζεῖ μέσα μας, σὰν κάποιο βαθύ στοιχείο τοῦ ἑαυτοῦ μας. Σὲ περιόδους κυριαρχίας τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ, ὁ πνευματικὸς, ἐξακολουθεῖ νὰ ζεῖ μέσα σὲς ποιότητες κ' ὄχι σὲς ποσότητες. Σύγχρονα ὅμως, βλέπουμε νὰ φανερόνται στὸν ὕλικὸ πολιτισμὸ, στοιχεῖα βαρβαρισμοῦ καὶ ἀποκλήνωσης, ἐνῶ ἐξαφανίζονται οἱ τέλειες μορφές τοῦ πνευματικῶ πολιτισμοῦ.

Ὁ ἐκβαρβαρισμὸς αὐτός, παίρνει διάφορες μορφές. Μετὰ τὸν ἀρχαῖο ἑλληνικὸ πνευματικὸ πολιτισμὸ καὶ τὸν ρωμαϊκὸ ὕλικὸ πολιτισμὸ ἔρχεται ἡ βάρβαρη ἐποχὴ τῆς ἀρχῆς τοῦ μεσαιῶνα. Ἡ βαρβαρότητα αὐτή, εἶταν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιδρομῆς νέων ἀνθρωπίνων μαζῶν, ποὺ ἔφεραν μαζύ τους τὴ μυρωδιά τῶν δασῶν τοῦ Βορρά. Ἐνῶ ἡ βαρβαρότητα, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὸν σημερινὸ ὕλικὸ πολιτισμὸ, εἶναι ἐντελῶς διαφορετικὴ. Ἐχει τὴ μυρωδιά τῆς μηχανῆς κ' ὄχι τοῦ δάσους. Αὐτὴ εἶναι ἡ διαλεκτικὴ τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ. Ἡ πνευματικὴ ἐνεργητικότητα, τὸ πνεῦμα ποὺ στέκεται πηγὴ τοῦ πνευματικῶ πολιτισμοῦ, ἐξαντλοῦνται καὶ σβύθουν. Τότε ἀρχίζει ἡ μαγικὴ κυριαρχία τῶν μηχανῶν καὶ τοῦ μηχανικοῦ πνεύματος, ποὺ πνίγουν τὴ ζωὴ. Οἱ βάρβαρες δυνάμεις τῶν στοιχείων τῆς φύσης, εἶναι πῶς εὐγενεῖς ἀπὸ τὸ μηχανικὸ πνεῦμα. Ὁ ὕλικὸς πολιτισμὸς, εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς δρόμους, ποὺ μᾶς πᾶνε ἀπὸ τὸ συμβολικὸ πνευματικὸ πολιτισμὸ στὴν πραγματικὴ ζωὴ, στὴν τεχνικὴ μεταμόρφωση τῆς ζωῆς. Μὰ δὲν εἶναι ὁ δρόμος, ποὺ μᾶς ὀδηγεῖ στὴ ζωὴ τῆς ἀλήθειας, γιατί στὸ δρόμο αὐτὸ ἐμφανίζεται ἡ εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου.

VI

Μποροῦμε νὰ παραδεχτοῦμε τέσσερες ἐποχές στὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξη τῆς ἀνθρωπότητας: Τὴν ἐποχὴ τῆς βαρβαρότητας, τὴν ἐποχὴ τοῦ πνευματικῶ πολιτισμοῦ, τὴν ἐποχὴ τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ καὶ τὴν ἐποχὴ τῆς θρησκευτικῆς μεταμόρφωσης. Οἱ ἐποχές αὐτές δὲν πρέπει νὰ ξεταίζονται ἀποκλειστικά ἀπὸ χρονολογικὴ ἀποψη, γιατί μποροῦν καὶ νὰ συνυπάρξουν, (μ' ὄλο ποὺ εἶναι διαφορετικὲς τάσεις τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος) μὲ τὴ διαφορὰ, ποὺ κάποια ἀπὸ τὲς τέσσερες αὐτές τάσεις, πρέπει νὰ ὑπερισχύει κάθε ἐποχῇ. Στὴν ἑλληνιστικὴν ἐποχῇ, στὴν ἐποχῇ τοῦ παγκόσμιου ρωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ,

ἡ θέληση νὰ κατορθωθεῖ ἡ θρησκευτικὴ μεταμόρφωση τῆς ζωῆς, ὑπερίσχυσε μιὰ μέρα, κ' ἔτσι, καθὼς τὸ θέλησε ἡ Πρόνοια, φάνηκε ὁ Χριστιανισμὸς στὸν κόσμο. Στὴν ἀρχή, φανερώθηκε σὰ μεταμόρφωση τῆς ζωῆς. Ἦτανε ὄλος μυστήρια καὶ θαύματα. Ὁ πόθος τοῦ θαύματος συνδέεται πάντα, μὲ τὸν πόθο τῆς πραγματικῆς μεταμόρφωσης τοῦ ὄντος. Ἄλλ' ἀπὸ ἱστορικὴν ἀποψη, ὁ Χριστιανισμὸς, πέρασε ἀπὸ τὲς ἐποχές τῆς βαρβαρότητας τοῦ πνευματικῶ καὶ τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ. Στὴν περίοδο τοῦ πνευματικῶ πολιτισμοῦ, ὁ Χριστιανισμὸς, ἦτανε κυρίως συμβολικὸς. Λέγοντας συμβολικὸς, δὲν ἐννοοῦμε τὴν ἀπόλυτη ἀλήθεια, ποὺ φέρνει ἡ πίστη, οὔτε τὴν πραγματικὴ μεταμόρφωση, ποὺ γίνεται στὰ τριεσθὰ τῶν ψυχῶν, ἀλλὰ τὲς ἀνθρώπινες πραγματώσεις μέσα στὴν ἱστορία. Στὴν περίοδο τοῦ πνευματικῶ πολιτισμοῦ, ὁ Χριστιανισμὸς, δημιούργησε κυρίως τὲς εἰκόνας καὶ τὰ σύμβολα τῆς μεταμόρφωσης τῆς ζωῆς. Στὴν περίοδο τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ, ἀπόκτησε πραγματιστικὸν χαρακτήρα κ' ἔγινε μέσο τῆς ὀργάνωσης τῆς ζωῆς. Ἡ δίψα ὅμως τῶν θαυμάτων, χαλαρώθηκε καὶ παρήκμασε, ὅταν ἡ ἀνθρωπότητα ἔφτασε τὸ κορυφῶμα τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ. Οἱ Χριστιανοὶ τῆς σημερινῆς περιόδου τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ, ἐξακολουθοῦν νὰ διατηροῦν κάποια γλιαρὴ πίστη γιὰ τ' ἄλλοθὰ θαύματα, μα δὲν τὰ περιμένουν πιά. Ἐχασαν τὴ θέληση, ποὺ πιστεῖει στὸ θαῦμα τῆς μεταμόρφωσης τῆς ζωῆς. Ἡ πίστη ὅμως στὸ θαῦμα, μοιραῖα θὰ ξαναγεννηθεῖ καὶ θὰ χαράξει ἕναν ἄλλον δρόμο, ποὺ θὰ μᾶς φέρει ἀπὸ τὸν ἐτοιμοθάνατο πνευματικὸ πολιτισμὸ στὴν ἀληθινὴν ζωὴ. Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία δὲ μπορεῖ νὰ παραμένει συνεχῶς διαφορικὸ μέρος τῆς ζωῆς, σὲ μιὰ σκοτεινὴ γωνιά τῆς ψυχῆς. Μοιραῖα θὰ μεταμορφώσῃ πραγματικά κ' ὄντολογικὰ τὴ ζωὴ, ποὺ μὲ τὸν πνευματικὸ πολιτισμὸ μεταμορφώθηκε μόνον συμβολικά καὶ μὲ τὸν ὕλικὸ μόνον τεχνικά. Αὐτὴ ἡ ὄντολογικὴ μεταμόρφωση, εἶναι ἡ ἀγιότητα τῆς ζωῆς τῶν μεγάλων ἀγίων. Ἐχομε ὅμως τὴν πίστη, πὸς ἡ μεταμόρφωση αὐτὴ, μπορεῖ νὰ φανερωθεῖ, ὄχι μόνον σὲς ψυχῆς τῶν ἀτόμων, ἀλλ' ἀκόμα καὶ στὴ κοινωνικὴ καὶ κοσμικὴ ψυχὴ. Μιὰ τέτοια μεταμόρφωση θάναί ἡ ἀπαρχὴ μιᾶς νέας θρησκευτικῆς ἐποχῆς καὶ τὸ τέλος τῆς νεώτερης ἱστορίας.

Ἡ Ρωσσία στάθηκε πάντα ἡ μυστηριακὴ χώρα, ποὺ ἡ ἱστορία τῆς ἔμενε μοιραῖα

ἀκατάληπτη. Ἐκλείνει μέσα τῆς τὸ ὄνειρο τῆς θρησκευτικῆς μεταμόρφωσης τῆς ζωῆς. Γιὰ τοὺς ρώσους, ἡ θέληση τῆς δημιουργίας ἀξιών μέσα στὸν πνευματικὸ πολιτισμὸ, ἔμεινε πάντα ὑποταγμένη στὴ θέληση τῆς δημιουργίας μιᾶς νέας ζωῆς τῆς ἀλήθειας. Ἀπὸ ξεχωριστὲς τάσεις, ποὺ τὲς συγγέουν συχνά, διακρίνονται στὴ Ρωσσία: Ὁ πόθος τῆς κοινωνικῆς μεταμόρφωσης τῆς ζωῆς μὲ τὴν ἐπανάσταση, κ' ὁ πόθος τῆς θρησκευτικῆς μεταμόρφωσης, ἡ δίψα τῶν θαυμάτων στὰ πεπρωμένα τῆς ἀνθρωπότητας. Ἐδῶ ζυγώνουμε στὴν πηγὴ τοῦ ρωσικοῦ κομμουνισμοῦ.

Τὰ πῶς ἐκλεχτὰ ρωσικὰ πνεύματα, δοκίμασαν πάντα τὴν ἀμφιβολία αὐτὴ, ἀπὸ θρησκευτικὴν ἀποψη: Ὁ πνευματικὸς πολιτισμὸς εἶναι νόμιμος; Ἐπαναστατοῦσαν ἐναντία στὸν πνευματικὸ πολιτισμὸ τοῦ «μέσου ὄρου», ποὺ κρύβει τὸ πραγματικὸ ὄν. Ὁ Πούσκιν κ' ἡ ἐποχὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ I, εἶναι τὸ ζενίθ τοῦ ρωσικοῦ πνευματικῶ πολιτισμοῦ. Ἀλλὰ ἔπειτα ἀπὸ τὸν 19^ο αἰῶνα, ἡ μεγάλη λογοτεχνία καὶ γενικά ἡ ρωσικὴ σκέψη, παύουν νὰ μποροῦν νὰ ὀνομαστοῦν πνευματικὸς πολιτισμὸς μὲ τὴν κλασσικὴν του ἔννοια. Ἡ λογοτεχνία αὐτὴ κ' ἡ σκέψη, εἶταν ποτισμένες ἀπὸ ἐσχατολογικὸ καὶ ἀποκαλυπτικὸ πνεῦμα, κ' ἔτειναν πρὸς τὴ θρησκευτικὴ μεταμόρφωση, πρὸς ἕνα καινούργιο

οὐρανὸ καὶ πρὸς μιὰ καινούργια γῆ.

Τέτοιοι στάθηκαν ὁ Γκόγκολ ὁ Ντοστογιέφσκυ, ὁ Τολστόϊ, ὁ Σολόβιεφ, ὁ Λεόντιεφ, ὁ Φεντορόφ. Τέτοια εἶναι τὰ καινούργια θρησκευτικὰ καὶ φιλοσοφικὰ ρωσικὰ ρεύματα. Οἱ Ρῶσοι φαίνονται προορισμένοι νὰ νοιώσουν τὴν κρίση τοῦ πνευματικῶ πολιτισμοῦ καὶ τὴν τραγωδία τῆς ἱστορίας, μὲ περισσότερη ἔνταση καὶ βάθος, ἀπὸ τοὺς δυτικούς, ποὺ εἶναι ἀφωσιωμένοι στὸν πνευματικὸ καὶ στὸν ὕλικὸ πολιτισμὸ. Ἡ ψυχὴ τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ, λιγότερο καλλιεργημένη καὶ λιγότερο πολιτισμένη, κλείνει μέσα της τὴ μεγάλη δίψα γιὰ τὸ θαῦμα τῆς θρησκευτικῆς μεταμόρφωσης τοῦ κόσμου. Οἱ ρῶσοι, ἔχουν ἀνάγκη πνευματικῶ πολιτισμοῦ, ὅπως κ' ὄλοι οἱ λαοὶ στὴν ὑφήλιο, κ' εἶναι ἀναγκασμένοι νὰ περάσουν τὴν ἐποχὴ τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ, μὲ τὲς ἀκρότατες μορφές του. Ἄλλ' ἡ ψυχὴ τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ, δὲ θὰ σκλαβωθεῖ ποτε στὸ συμβολισμὸ τοῦ πνευματικῶ πολιτισμοῦ, καὶ στὸν πραγματισμὸ τοῦ ὕλικου. Ἡ ρωσικὴ ἰδέα, δὲν εἶναι ἰδέα δημιουργίας τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἄλλου πολιτισμοῦ, ἀλλὰ μιᾶς μεταμόρφωσης καὶ θαυματουργικῆς ἐμφώτισης τῆς ἀνθρώπινος ζωῆς κ' ὀλόκληρου τοῦ κόσμου.

NICOLAS BERDIAEFF

(Παράφραση - διασκευή Β)

Ε' Ο' Η ΓΩ ΓΗΣ ΟΧΙΟΒΛΙΤΗ ΠΥ ΜΑΡΤΗΡΗΣΕ ΣΙ 26 ΝΟΕΜΒΡΙΩ 1807 + ΙΣΟΡΙΑ ΓΡΑΜΜΕΝΗ ΑΠ' ΤΟΝ ΦΩΗ ΚΟΝΤΟΛΑ ΔΙΒΑΛΙΩΤΗ + †

Μ' ελο πού θγαίνω απ' την ιστορία μου, θα τραβήξω λίγο παραπέρα. Στα χρόνια της Πανάστασης, τ' Αϊβαλι ξεγράφτηκε απ' τή χάρτα του Τούρκου πρώτ' απ' ούλες τις πολιτείες της Ανατολής. Τις πρώτες μέρες του Μαγιοῦ τοῦ 1821 είχανε φανεῖ δεξ' απ' τὸ λιμάνι του τὰ ἑλληνικά καράβια. Τὰ τούρκικα κάτεργα, ὅπως εἶτανε θαρεῖα κι' ἀρκοκίνητα δὲ μπορούσανε νὰ τὰ προφτάξουνε, κι' ἔτσι οἱ Ἕλληνες μποδίζανε τοὺς Τούρκους νὰ ρίξουνε στρατὸ ἀπάνου στὰ νησιά. Μάλιστα κάψανε μπρὸς στὸ λιμάνι δυὸ καΐκια γιομάτα Τούρκους στρατιῶτες ἀπ' τὴν Πέργαμο, κει πού πασιζάνε νὰ περάσουνε κατὰ τὴν Ρούμελη. Σὲ λίγο φτάζανε διαταγὲς ἀπ' τὴν Πόλη στὸν πασά τῆς Προύσας καὶ στὸν πασά τ' Αἰντινιοῦ νὰ φυλάξουνε καλὰ τὰ κατάγουλα. Τότες ὁ πασὰς τῆς Προύσας λαβαίνοντας ἀφορμὴ ἔπιασε νὰ στενεύει τοὺς Αἰβαλιῶτες μὲ προσαγὰς καὶ μὲ κάθε μέσο. Μὰ ψυχοβγάλτης τοὺς στάθηκε ὁ ἀγὰς τῆς Πέργαμος γιὰτὶ λάβαινε διαταγὰς ἀπ' τὸ βεζίρη Χαλέτ ποῦθελε ἀμέτ - μουχαμέτ νὰ χαλάσει τὴν πρώτη πολιτεία τῆς χριστιανωσύνης στὴν Ανατολή. Τ' ἄγρια κοπάδια, τὰ νταγκάλια καὶ τὰ ζειμπένια, πού διψούσανε τόσα χρόνια τὸ αἷμα τῆς χαδεμένης πολιτείας, ἀνεφτερούγιαξαν καρτερῶντας τὴ στιγμή νὰ πέσουνε ἀπάνου τῆς. Κατὰ τις 15 Μαγιοῦ φανερωθήκανε ἀξαφνα ἀπάνου στὰ ψηλώματα, πού ζώνουνε τὴν πολιτεία ἀπὸ στεργιά, ἔφτακόσιοι καβαλλάρηδες, καὶ θελήσανε νὰ στρατοπεδέψουνε μέσα στὸ παζάρι. Μὰ οἱ προεστοὶ παρακαλέσανε νὰ μὴν ἔμπουνε μέσα, γιὰ νὰ λείψουνε οἱ παρεξήγησες πού θάδαζε ὁ διάλογος ἀνάμεσα στὸ στρατὸ καὶ στοὺς χριστιανούς, κ' ἔτσι οἱ Τούρκοι πήγανε καὶ στήσανε τις τέντες τους στὸν κάμπο, μιὰν

ὥρα ἀπόσταση ἀπάνω κάτου. Μὰ κει πέρα σμίξανε μὲ τοὺς γενίσαρους πλῆθος ταγκαλάκια ἀπ' τὰ κοντινὰ χωριά, ἀρματωμένα ἴσαμε τὰ δόντια. Κι' ὁ ἀξιωματικὸς ἔστειλε καὶ γύρευε νὰ τοῦ παραδώσουνε οἱ χριστιανοὶ χιλιάδες τουφέκια καὶ μαχαίρια. Κ' ἐπειδὴς τοῦ παραδῶσανε πολὺ λίγα, μὴν ἔχοντας στ' ἀλήθεια ἄλλα, οἱ Τούρκοι πιάσανε καὶ σκοτόνανε τοὺς ξεχάρηδες καὶ τοὺς τσομπάνηδες, ληστεύοντας τὰ χτήματα καὶ τὰ ποστατικά. Τότες οἱ φουκαράδες Αἰβαλιῶτες πήρανε ἀπόφαση νὰ διαφεντέψουνε τὴ ζωὴ τους καὶ τὴν τιμὴ τους, κι' ὁ καθένας ἀρματώθηκε μ' ὅ,τι μπόρεσε. Ὁ Τούρκος ἀξιωματικὸς μύνησε τότες στὸν πασά τῆς Προύσας πὼς παναστάτησε τ' Αἰβαλί. Ἀπάνου σ' αὐτὰ φανήκανε ἀνοιχτὰ ἀπ' τὸ λιμάνι τὰ τούρκικα καράβια. Οἱ χριστιανοὶ, ζωσμένοι ἀπὸ στεργιά κι' ἀπὸ θάλασσα, στείλανε τοὺς προεστοὺς μὲ δῶρα στὸ ναύαρχο, κι' ἄλλοι ἀποστελάμενοι πήγανε στὴν Πέργαμο γιὰ νὰ καλοπιάσουνε τὸν ἀγὰ καὶ τοὺς μαντατοφόρους τοῦ πασά τῆς Προύσας. Μὰ στὸ μεταξὺ τὰ πράματα σκοτεινιάσανε. Στις 17 Μαγιοῦ ὁ Ψαριανὸς Παπανικολῆς τίναξε στὸν ἀγέρα ἓνα τούρκικο δίκροτο κοντὰ στὴν Ἐρεσσό, καὶ κυνήγησε οὐλὴ τὴν ἄλλη ἀρμάδα ὡς πού πήγε καὶ τὴ στρίμωξε μέσα στὰ μπουγάζια τῆς Πόλης. Τὴ μέρα πού φανήκανε οἱ νικητὲς στὰ νερὰ τ' Αἰβαλιοῦ, φτάζανε κι' ἄλλοι Τούρκοι γιὰ ἐνίσχυση, καὶ πιάσανε τὰ ψηλώματα τῆς στεργιάς καὶ τὸ μῶλο. Τὰ ἑλληνικά καράβια είχανε μάθει σὲ τί ἄσκημη θέση βρισκόντανε οἱ Αἰβαλιῶτες. Πολλοὶ ἀπ' αὐτουνοὺς περάσανε κρυφὰ στὰ Μοσκονήσια.

Στις 2 Ἰουνίου τὰ γλυκοχαράματα,

ἀμέτ - μουχαμέτ = μὲ κάθε τρόπο.

μπήκανε στὴν πολιτεία τρεῖς χιλιάδες γενιτσάροι καὶ πιάσανε τὸ μῶλο. Ὁ Νταούτ πασὰς πού τοὺς ὠρίζε, ζήτηξε ἀπ' τοὺς προεστοὺς πολλὰς χιλιάδες γρόσα, ρεφενὲ τῆς πολιτείας γιὰ τὴ θροφή τοῦ στρατοῦ. Μὰ κεινοὶ ἀποκριθήκανε πὼς δὲν ἔχουνε, γιὰτὶ ἡ χώρα βρίσκεται παρατημένη ἀπ' τοὺς παραλήδες, πούχανε φύγει πρωτύτερα. Οἱ Τούρκοι τότες ἀρχίσανε ν' ἀκονίζουνε τὰ μαχαίρια, κι' ὁ κόσμος κλείστηκε μέσα στὰ σπίτια καὶ περίμενε ὥρα τὴν ὥρα νὰ πιάσει ἡ σφαγή. Μὰ πάλε δοήθησ' ὁ θεός. Ἐβδομηντα ἑλληνικά καράβια φανήκανε ἀξαφνα δεξ' ἀπ' τὸ λιμάνι γιὰ νὰ δώσουνε βοήθεια τῶν χριστιανῶν κι' ἀρχινήσανε γλήγορα νὰ πέρνουνε ἀπάνου τοὺς Μοσκονησιῶτες. Οὐλὸς ὁ κόσμος ἀνοιξε τις πόρτες καὶ χύθηκε στὸ κατάγουλο, σέρνοντας μαζί ὅ,τι μπόρεσε ὁ κάθε ἀνθρώπος. Θρήνος καὶ κλαυθμός. Ἄντρες, γυναίκες, κοπέλλες, γρηές, παιδιά, ποδοπατιόντανε μ' ἀπελπισία θέλοντας νὰ μπαρκάρουνε. Ἄλλοι πέφτανε στὴ θάλασσα γιὰ νὰ προφτάξουνε τις δάρκες, ἄλλοι βρίζανε, ἄλλοι κλαίγανε, ἄλλοι κρίζανε τοὺς δικούς τους. Οἱ δάρκες βουλιάζανε ἀπ' τὸ πλῆθος, κ' οἱ θαρκάρηδες ἀγωνιζόντανε νὰ θαράρουνε γιὰ νὰ ξεμακρύνουνε ἀπὸ τὴ στεργιά, βαρῶντας μὲ τὸ κουπὶ τὸν παλαβωμένον κόσμο πού χύμιζε. Μὰ καὶ σὰν τὰ καταφέρνανε τὰ καΐκια ν' ἀνοίξουνε ἀπ' τὴ στεργιά, πλῆθος ἀπελπισμένοι τὰ ζῶνανε κολυμπώντας καὶ κολλούσανε ἀπάνω, κ' ἔβλεπες τότες νὰ κβουνται μὲ τὸ μαχαίρι δάχτυλα ἀπάνου στὴν κουπαστή, καὶ κεφάλια νὰ γίνονται χροῦθαλα μὲ τὸ διάκι γιὰ μὲ τὸν μπαλτὰ, καὶ μάτια νὰ χύνονται μὲ τὰ καμάκια. Κι' ὀλοένα μὲς ἀπ' τὰ σοκάκια πού θγάζανε στὴ θάλασσα κατεβαίνανε ἀνθρώποι σαστισμένοι, κι' ὀλοένα πλήθαινε τὸ οὐρλιατὸ κ' ἡ ἀγωνία. Ἔτσι πέρασε μιὰ μέρα καὶ μιὰ νύχτα. Κατὰ τὰ μεσάνυχτα ἔφταξε καινούργιος στρατός. Σὰ βγήκε ὁ ἥλιος τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωὶ (στὶς 3 Ἰουλίου), οἱ λιγροστοὶ πούχανε πλεῖα ἀπομείνει στὸ γυαλὸ τρέμανε σὰν τρεμολούλουδα. Ἐνα σωρὸ καΐκια πηγαινοερχόντανε ἀκατάπαυτα, οὐλα τὰ σκαργιά, πάσαρες, τρεχαντέρια, τσιρνίκια, περάματα, ἄχταρμάδες κουβαλοῦσανε τὸν κόσμο μὲ κουπιὰ καὶ μὲ πανιά, γιὰτὶ τὰ καράβια εἶτανε φουνταρισμένα δεξ' ἀπ' τὸ λιμάνι, τρία κὰν τέσσερα μίλια μακρὰ ἀπ' τὴν πολιτεία. Κατὰ τις ἐννιά τὸ πρωὶ φανήκανε στὸ μπά-

σιμο τοῦ μπογαζιοῦ κάμποσες σκαμπαβίες ἀπ' τὰ ἑλληνικά καράβια, γιομάτες ἀρματωμένους πεζοναῦτες. Σὰ φτάζανε σὲ μιὰ τουφεκιά ἀπ' τὴ στεργιά, ἀρχίνησε ἡ φωτιά. Οἱ Τούρκοι ρίχνανε ἀπ' τὸ μῶλο καὶ μὲς ἀπ' τὰ σπίτια πούχανε πιάσει σιμὰ στὴ θάλασσα. Οἱ ναῦτες, ἀψηφῶντες τοῦτο τὸ τουφεκίδι, ζυγώσανε καὶ καταφέρνανε νὰ βγάνουνε δεξὸ χίλιους ἀντρες ἀπάνω κάτου. Τότες ὅσοι Αἰβολιῶτες εἶχανε ἄρματα σμίξανε μὲ τοὺς καραβίσιους καὶ θάνανε μπρὸς τοὺς Τούρκους. Μὰ σὲ λίγο οἱ Τούρκοι πιάσανε τὸ παζάρι καὶ βαστάζανε μάχη ἴσαμε δυὸ ὥρες, μὰ στὸ τέλος τσακίσανε καὶ σκορπίσανε, καὶ κει πού σκορπούσανε δάζανε φωτιά δῶ καὶ κει, πού σὲ λίγο φούντωσε κ' ἔξωσε τὴν πολιτεία. Οἱ Ἕλληνες κυνηγώντας τοὺς Τούρκους τοὺς δαγκώνανε στὸ λαϊμὸ καὶ στὸν ἀκούτρακα. Καὶ τόση εἶτανε ἡ προθυμία τους νὰ γλυτώσουνε τ' ἀδέρφια τους ἀπ' τὸ χάρο, πού πέφτανε μέσα στις λόχες σὰ νὰ μὴν τις βλέπανε. Ὡς πού νὰ βασιλέψη ὁ ἥλιος, ἡ φωτιά εἶχε φάγει τὰ σπίτια. Ἄντις τὴν ἄμορφη πολιτεία στέκανε τώρα πλεῖα ντουδάρια καπνισμένα, κι' ἀπ' τὸν οὐρανὸ ἔπεφτε στάχτη.

Τὰ καράβια φορτωμένα ἴσαμε τὰ μπούνια κάνανε πανιά. Μαζὶ τους ἀκλουθούσανε καμγιὰ κατοπηνηταριὰ ντόπια καΐκια, γιομάτα κόσμο καὶ κείνα. Οὐλα μαζί τραβήξανε κατὰ τὰ Ψαρά, δεξὸ ἀπὸ πεντέξη μεγάλη κομμάτια π' ἀπομείνανε παραπίσω καὶ διγλίζανε τὸ κατάγουλο. Κατὰ τὰ μεσάνυχτα καταλάβαινε πὼς οἱ Τούρκοι εἶχανε ξανακατεβεῖ μέσα στὰ καρδουνιασμένα σπίτια, ψάχνοντας γιὰ πλιάτσικο, καὶ θγάνανε στὴ στεργιά κάμποσους ἀντρες καὶ τοὺς συγυρίσανε.

Στις τρεῖς τοῦτες μάχες σκοτωθήκανε Τούρκοι περισσότεροι ἀπὸ χίλιοι πεντακόσιοι, κ' Ἕλληνες μόνο ἑκατὸ πενήντα, σκοτωμένοι καὶ λαβωμένοι. Ἀπ' τοὺς Αἰβαλιῶτες γλυτώσανε οἱ περισσότεροι. Οἱ ῥέστοι χαθήκανε εἴτε πολεμώντας μὲ τοὺς Τούρκους, εἴτε μέσα στὴ φωτιά. Μὰ καὶ κάμποσοι πνιγήκανε πασιζόντας νὰ γαντζώσουνε ἀπάνου στις δάρκες, κι' ἄλλοι πάλε ξεψυχῶσανε μέσα στὰ καράβια.

Ἀπ' τὰ Ψαρά σκορπίσανε ὅπου μπόρεσε νὰ βρεῖ ζήση ὁ καθένας. Τὰ γυναικόπαιδα βολευτήκανε στὰ νησιά, κι' οἱ ἀντρες πήγανε στὰ ταμπούργια πού πολεμοῦσανε μὲ τοὺς Τούρκους. Χιλιάδες Αἰβαλι-

ἄνθρωπος!.....Σιγοφυσά τ' ἀγεράκι ἀνάμεσα στους πρίνους καὶ στὶς βαλανιδιές. Πέφτει ἓνα φύλλο ξερό, κ' ἀκούγεται τόσο πολὺ σούσουρο, πού λές πὼς περπατᾶ ἄνθρωπος. Κανένας δὲν περπατᾶ. Κάθεσαι σὲ μιὰ πέτρα καὶ πέφτεις σὲ συλλογὴ. Ἐδῶ, σὲ τούτα τὰ βουνά, γίνηκε τούτο, γίνηκε κείνο, πέσανε βόλια, σκοτωθήκανε ἄνθρωποι. Οὐδὲν τούτα εἶναι γραμμένα στὰ βιβλία. Μὰ τὰ βιβλία ἀραχνιάζουνε στὰ ράφια καὶ τὰ βουνά εἶναι παρατημένα στὴν ἔρημιά τους. Κανένας πλειὰ δὲ φέρνει στὸ νοῦ του τὸ τί ἔγεινε. Βγαίνει ὁ ἥλιος καὶ τὸ πουλιά πηγαίνει ἀπὸ κει ἀπὸ κει, τὰ μαμούδια τριγυρνᾶνε δῶ καὶ κεῖ μέσα στὸ χῶμα, τὸ ζεστό ρετσίνι σκορπᾶ τὴ μυρουδιά του ὀλοτρόγυρα. Πέρα πέρα ἡσυχία κ' ἔρημιά..... Ἀπ' τὸ πετραδερό μονοπάτι ἀνεβαίνει ἓνας δρωμένος στρατοκόπος, στέκεται, κοιτάζει ἓνα γύρω του καὶ κάθεται νὰ ξεκουραστεῖ. Ξανακοιτάζει σὰ χαζὸς τὰ βράχια πού στέκουνε ἀποπάνω τους δίχως ν' ἀκούγει κανένα σούσουρο, κυττάζει τ' ἄλλο τὸ βουνὸ πού φράζει τὸ πῆλαγο, σηκώνεται, πέρνει τὸ ραβδί του καὶ τραβᾶ τὸ δρόμο του.

Ἐρχετ' ἡ νύχτα. Τὰ πουλιά κουριάζουνε καὶ κοιμοῦνται, τὰ δέντρα μαυρίζουνε δῶ καὶ κεῖ σὰν τελώνια. Ὁ στρατοκόπος ἔφταξε πλειὰ στὸ κονάκι του. Μόνο ὁ κεντισμένος οὐρανὸς στέκεται ἀποπάνω ἀπ' τὰ βουνά, καὶ μέσα στὰ σκοτεινὰ φαράγγια ἀκούγεται τὸ νερὸ πού τρέχει.....

ὅπως ἀκουμπᾶνε βουδὰ τὸνα πάνου στ' ἄλλο. Καὶ λέγει μέσα του κεί πού περπατᾶ «Δὴ πέρα, μέσα σὲ τούτες τίς ἀγριόπετρες, δὲν ἔζησε ἄνθρωπος!».....Σιγοφυσά τ' ἀγεράκι ἀνάμεσα στους πρίνους καὶ στὶς βαλανιδιές. Πέφτει ἓνα φύλλο ξερό, κ' ἀκούγεται τόσο πολὺ σούσουρο, πού λές πὼς περπατᾶ ἄνθρωπος. Κανένας δὲν περπατᾶ. Κάθεσαι σὲ μιὰ πέτρα καὶ πέφτεις σὲ συλλογὴ. Ἐδῶ, σὲ τούτα τὰ βουνά, γίνηκε τούτο, γίνηκε κείνο, πέσανε βόλια, σκοτωθήκανε ἄνθρωποι. Οὐδὲν τούτα εἶναι γραμμένα στὰ βιβλία. Μὰ τὰ βιβλία ἀραχνιάζουνε στὰ ράφια καὶ τὰ βουνά εἶναι παρατημένα στὴν ἔρημιά τους. Κανένας πλειὰ δὲ φέρνει στὸ νοῦ του τὸ τί ἔγεινε. Βγαίνει ὁ ἥλιος καὶ τὸ πουλιά πηγαίνει ἀπὸ κει ἀπὸ κει, τὰ μαμούδια τριγυρνᾶνε δῶ καὶ κεῖ μέσα στὸ χῶμα, τὸ ζεστό ρετσίνι σκορπᾶ τὴ μυρουδιά του ὀλοτρόγυρα. Πέρα πέρα ἡσυχία κ' ἔρημιά..... Ἀπ' τὸ πετραδερό μονοπάτι ἀνεβαίνει ἓνας δρωμένος στρατοκόπος, στέκεται, κοιτάζει ἓνα γύρω του καὶ κάθεται νὰ ξεκουραστεῖ. Ξανακοιτάζει σὰ χαζὸς τὰ βράχια πού στέκουνε ἀποπάνω τους δίχως ν' ἀκούγει κανένα σούσουρο, κυττάζει τ' ἄλλο τὸ βουνὸ πού φράζει τὸ πῆλαγο, σηκώνεται, πέρνει τὸ ραβδί του καὶ τραβᾶ τὸ δρόμο του.

Ἐρχετ' ἡ νύχτα. Τὰ πουλιά κουριάζουνε καὶ κοιμοῦνται, τὰ δέντρα μαυρίζουνε δῶ καὶ κεῖ σὰν τελώνια. Ὁ στρατοκόπος ἔφταξε πλειὰ στὸ κονάκι του. Μόνο ὁ κεντισμένος οὐρανὸς στέκεται ἀποπάνω ἀπ' τὰ βουνά, καὶ μέσα στὰ σκοτεινὰ φαράγγια ἀκούγεται τὸ νερὸ πού τρέχει.....

Ποιὸς τὸ λοιπὸν θὰν ἀναστατήσει μέσα στὴ θύμησιν τάνθρώπου κείνο πούνα πιμμένο μέσα στὰ βουνά καὶ σβυσμένο ἀπ' τὰ χρόνια; Στὰ ἔρημα βράχια κάθεται ὁ μπουφός καὶ λέει τὸ δικά του μεράκι. Καὶ μολοτούτο, κεί χάμου, μέσα στὰ ἀπάτητα χῶματα, στὰ ἔρημα ντερβένια καὶ στὶς ἀνεμοβραχιές εἶναι χυμένο τὸ αἷμα τῆς καρδιάς μας. Διαβάζεις μέσα στὰ βιβλία εἰδῶν στορίες, καὶ θαρρῆς πὼς κεί πού περπατᾶς θὰ συναπαντηθεῖς μετὸν ἓναν καὶ μετὸν ἄλλον ἑξακουσμένον πού βλέπεις μέσα στὰ χαρτιά. Ἀλλοίμονο! Τὰ βουνά ξεχνᾶνε, τὰ κάστρα γκρεμίζονται, οἱ φυλακὲς εἶναι βουβές, τὰ κόκκαλα λυώνουνε πολὺ γλήγορα. Οὐδὲν εἶναι ἀδιάφορα στὸν πόνο μας, ἀφοῦ κί ὁ ἄνθρωπος ἀτός ξεχνᾶ τὰ ντέρτια του. Παρατᾶ στὴ λησμονιὰ τιμημένα μνημόρια. Ἀπάνου στὸ χῶμα πού πλάγιασε γιὰ πάντα φιλότιμη

καρδιά, περπατᾶ δίχως κανένα αἴστημα μέσα του.

Μὰ γὼ δὲ θέλω νὰ ζῶ ἔτσι πού ζεῖ ὁ ἓνας κί ὁ ἄλλος στὶς μέρες μας. Πάω καὶ κλαίγω κρυφὰ στ' Ἅγιο Βῆμα πού τῶρριξε χάμου γιὰ τούρκος γιὰ γραικός, κί ἀφουγκράζουμαι τίς σκόρπιες πέτρες, καὶ κάνω τὴ προσευκὴ μου μπροστὰ στὰ παλιά κονίσματα πού με βλογᾶνε καὶ με ξεκουράζουνε ἀπ' τίς ἀμαρτίες μου. Τώρα τὸ λοιπὸν πού κατὰλαβες ἀναγνώστη τὸ αἴστημά μου καὶ τὸν πόθο μου, εἶναι καιρὸς ν' ἀρχινήσω τὴν ἱστορία μου.

Κατὰ τὰ 1790 εἶτανε διορισμένος ἀπ' τὸ Σουλτάνο νὰ κυβερνᾶ τὴν Καβάλλα ἓνα θηριὸ ἀληθινὸ πού τὸν λέγανε Μουσταφάγα. Τὸς ρωμηοὺς τοὺς κρέμαγε καὶ τοὺς παλούκωνε γιὰ ἓνα οὐδέ. Μέσα στὸ κάστρο οἱ φυλακὲς εἶτανε πάντα πατικημένες ἀπ' ἓνα σωρὸ φουκαράδες πού πεθαίνανε ἀπ' τὴν πείνα, ἀπ' τὸ κρῦο κί ἀπ' τίς ἀρρώστειες. Ἡ μανία του εἶτανε νὰ τυραγνᾶ τοὺς Χριστιανούς γιὰ νὰ τοὺς ἀλλαξοπιστήσει. Οἱ Τούρκοι τὸν εἶχανε γιὰ τὸν πεῖδι θρησκὸ στὴ θρησκεία τους, καὶ πολλοὶ ἀπ' αὐτοῦνους τὸν εἶχανε καὶ γιὰ ἅγιο, ντεντέ ὅπως τὸν λένε στὴ γλώσσα τους. Οἱ Χριστιανοὶ πάλι ἀπ' τὴ μεγάλη τρομάρα πού τὸν πῆρανε λέγανε πὼς εἶχε ἓνα κέρκτο στὸ κεφάλι, κί ἄλλα τέτοια. Καὶ πὼς εἶχε διορίσει σ' ἓναν μπεχλιβάνη Καραμανλῆ νὰ κοιμᾶται σ' ἓναν χαλασμένον μπαρουτχανὲ ἀπ' τὸν καιρὸ τῶν Γενοβέζων μέσα στὸ κάστρο, καὶ τοῦστελνε γιὰ σφάξιμο ὅποιον ἤθελε ἀπ' τοὺς Χριστιανούς. Κί ὁ Καραμανλῆς τοὺς ἔρριχνε μέσα σ' ἓνα μπουντροῦμι ἀταφα τῶν ἀτάφων, καὶ σὲ λίγες μέρες περασμένα τὰ μεσάνυχτα ἐρχότανε κρυφὰ ὁ πασᾶς τεπτίλι, *μαζὶ μετὸ μπουφτῆ καὶ μετρεῖς τέσσερις ἀρματωμένους. Ὁ Καραμανλῆς τοὺς περίμενε φορεμένους τὰ καλά του, βαστώντας στὸ χέρι ἓνα χασάπικο μαχαῖρι, κ' ἓνας ἀρβανίτης ἀνεσκουμπωμένος καὶ ζωσμένος μιὰ ποδιά, #στεκε μπροστὰ σὲ μιὰ σκάφη μ' ἄλευρι. Ὁ πασᾶς δίχως μιλιὰ γονάτιζε κ' ἔκανε ναμάζι. Ὑστερα μαζὶ μετὸ μπουφτῆ κατεβαίνανε τὰ σκαλιὰ καὶ στεκόντανε μπρὸς στὴν πόρτα τοῦ μπουντρουμιοῦ πούτανε σφαλισμένοι οἱ φουκαράδες οἱ Χριστιανοί, καὶ λέγανε μιὰν εἰκὴ μέσα στὸ νοῦ τους. Καὶ σὰν τελειώνανε πηγαίνανε καὶ στε-

*) Τεπτίλι=Μ' ἄλλα ρούχα.

κόντανε σιμὰ στὴ σκάφη. Τότες ὁ Καραμανλῆς ἀνοίγε τὴν πόρτα καὶ τραβοῦσε ἀπ' τὰ μαλλιὰ ὅποιον λάχαινε ἀπ' τοὺς συφοριασμένους, καὶ τὸν ἔφερνε ὅπως εἶτανε μισοκοιμισμένος ἀκόμα ἴσαμε τὴ σκάφη, κ' ἓνας ἀπ' τοὺς ἀρματωμένους τοῦδενε τὰ χέργια πιστάγκωνα καὶ τὸν γονάτιζε δίνοντάς του μιὰ κλωτσιὰ στὰ λαγόνια. Ὁ Καραμανλῆς τοῦκοβε τὸ κεφάλι κ' ὕστερα παρατοῦσε τὸ μαχαῖρι καὶ μπρουμύτιζε τὸ κουτσουρεμένο κορμὶ μέσα στὴ σκάφη, κ' εὐτὺς ὁ ἀρβανίτης ζύμωνε τ' ἄλευρι μετὸ αἷμα πού πέταγε σὰ συντριβάνι κ' ἔκανε ἓνα κόκκινο χαμοῦρι. Καὶ σὰν στράγγιζε καλά τὸ κορμὶ ἐπλαθε πεντέξη μικρὰ ψωμιά, καὶ τὸνα τὸ τύλιγε σ' ἓνα καθαρὸ μαντίλι καὶ τῶδινε στὸ μπουφτῆ, καὶ φεύγανε οἱλοι τους. Ἀτὰ τὰ ψήγανε καὶ τὰ στέλνανε κατὰ προσταγὴ τοῦ Μουσταφάγα στὴ Μέκκα. Καὶ κάνανε πολλὰ, γιὰτὶ δὲ σφάζανε μόνο ἓναν κάθε ζυμωσά, μὰ καὶ πέντε καὶ δέκα μαζμένους. Τέτοιος λυσασμένος σκύλος ματόχωνε τὴν Καβάλλα.

Μιὰ μέρα μπήκανε σ' ἓνα τούρκικο μπουστάνι καμμιὰ δεκαριά χριστιανόπουλα γιὰ νὰ κλέφουνε καρπούζια. Μὰ ὁ τούρκος τὰ πῆρε χαμπάρι καὶ τὰ κινήγησε, ἀφοῦ πρώτα ἔρριξε μιὰ τουφεκιά. Τάλλα πηδήξανε τὸ φράχτη καὶ φύγανε. Μόνο τὸ πεῖδι μικρὸ πού τὸ λέγανε Γιῶργη δὲν τὸ βαστάξανε τὰ ποδάρια του κί ἀπόμεινε τὸ καῦμένο κλαίγοντας μέσα στὸ χωράφι καὶ τῶπιασε ὁ μπουστάντζης καὶ τὴν ἄλλη μέρα πῆγε καὶ τὸ παράδωσε τοῦ πασᾶ. Καὶ κείνος πρόσταξε νὰ τὸ βάνουνε στὸ μπουντροῦμι γιὰ νὰ τὸ φοβερίξει, κί ἀπὲ τῶδωσε σ' ἓναν τούρκο φαμελλίτη πού τὸν λέγανε Καρᾶ-Ἀλῆ κ' εἶχε σπῆτι μέσα στὸ κάστρο, παραγγέλλοντάς του νὰ τὸ καλοπιάσει ὅσο μπορέσει, ταγίζοντάς το καλά φαγιά, ντύνοντάς το ρούχα φανταχτερὰ μὲ κόκκινο ζουνάρι, καὶ βάζοντάς το νὰ παίξει μετὰ μωρά του. Καὶ γιὰ οὔλα τὰ ἔξοδα εἶπε καὶ τοῦ δῶσανε ὅσα γρόσα γύρεψε.

Αὐτὸ τὸ παιδί εἶτανε ἀπ' τὴ Χιό, ἀπ' τὸ χωριὸ Πυτιός. Ὁ πατέρας του εἶτανε θαλασσινός, καὶ πεθαίνοντας ἡ μάνα του τ' ἀφησε ἀρρανὸ ἔννητὰ μηνῶ. Ὁ πατέρας του ξαναπαντρεύτηκε καὶ τ' ἀνάθρεψε ἡ μητριά. Σὰ μεγάλωσε πῆγε κοντὰ σ' ἓναν ταλλιαδοῦρο, Βισετζῆ λεγόμενον, γιὰ νὰ μάθει τὴν τέχνη, καὶ κείνος τὸ πῆρε μαζὶ του στὰ Ψαρρὰ πῶκανε τὸ τέμπλο τ' Ἅη Νικόλα. Μὰ ἀπ' τὰ Ψαρρὰ ὁ Γιῶργης ἔφυγε κρυφὰ

ἀπ' τὸν μάστορή του καὶ πῆγε στὴν Καβάλλα, καὶ κεῖ τὸν πιάσανε οἱ τοῦρκοι ὅπως τὰ ἱστορήσα πρωτύτερα.

Κεῖνος ὁ φαμελλίτης τὸ λοιπὸν ἔκανε ὅπως τὸν πρόσταξε ὁ πασάς. Καὶ τῶντις τὸ μικρὸ τόση χαρὰ πῆρε ἀπ' τὰ ὄμορφα ρούχα καὶ τόσο συνείδησε μὲ τὰ τουρκόπουλα, κοντολογεῖς τόσο πολὺ πλανεύτηκε ὕστερ' ἀπ' τὸ φυλάκιμα ἀπὸ εἰδῶν εἰδῶν καλοπιάσματα καὶ γλυγοῦδια ποὺ δὲν τᾶχε σπῆτι τους, πῶπαψε νὰ γυρεύει νὰ γυρίσει πίσω στοὺς δικούς του, κι' ἀρχίνησε νὰ λέγει ἕνα σωρὸ τουρκικά λόγια.

Σὰν πέρασε ἕνα διάστημα, ὁ Μουσταφάγας ἔστειλε καὶ παράγγειλε τοῦ Καρᾶ-Ἀλῆ νὰ τοῦ πάγει τὸ χριστιανόπουλο. Καὶ σὰν τοῦ τὸ πῆγε, τῶβανε κ' ἔκατσε κοντὰ του κι' ἀρχίνησε νὰ τοῦ γλυκομιλᾷ τουρκικά, δεῖχροντάς του τὸν Καρᾶ-Ἀλῆ καὶ λέγοντας πῶς αὐτὸς εἶτανε ὁ μπουμπᾶς του, δηλαδὴ ὁ πατέρας του. Κι' ἀφοῦ ξεθαρρεύτηκε ἀρχίνησε νὰ τὸ ξομολογᾷ καὶ νὰ τοῦ λέγει πῶς ὁ Χριστὸς κ' οἱ ἅγιοι εἶναι ψευτιές, καὶ πῶς ὁ Μεμέτης εἶναι ὁ προφήτης ποὺ πρέπει νὰ προσκυνᾶνε οὐλοὶ οἱ ἄνθρωποι, καὶ πῶς ὁ θεὸς τους εἶναι ὁ ἀλλοθίνος. Καὶ πῶς ἡ φυλὴ τῶν Χριστιανῶν εἶναι καταραμένη καὶ κακορίζικη, πλασμένη γιὰ νάνα σκλάβα τῶν τουρκῶν. Μ' ἕναν λόγο ὁ πασάς τὸ ρώτηξε ἂν θέλει νὰ γίνει τουρκός, ὅπου θᾶχει τιμὴ καὶ καλοπέραση, καὶ πῶς σὰν δὲν ἔστρεγε νὰ παρατήσει νὰ κάνει τὸ σταυρὸ του καὶ νὰ μιλᾷ ρωμέϊκα θὰ τῶσφαζε σὰν ἀρνί.

Οὐλα ταῦτα τὰ χασομέρια δὲν γινόντανε γιὰ τὸν κάθε ἕναν ποὺ θέλανε ν' ἀλλαξοπιστήσουνε. Μὰ ἐπειδὴ ὁ Γιώργης εἶτανε ὁμορφος καὶ ἑυπνός, γεροδεμένος καὶ κοκκινόμαγος, γι' αὐτὸ τὸν ζῶνανε μὲ τόσες γαλιφιές. Νὰ μὴν τὰ πολυλογούμεε τὸν καταφέρανε, καὶ κεῖνο τὸ ἴδιο βράδυ τὸν συνεντέψανε* στὸ σπῆτι τοῦ Καρᾶ-Ἀλῆ καὶ τὸν βγάλανε Ἀχμέτη.

Σὰν ἦρτε σὲ ἡλικία ἔπιασε νὰ διαλογίζε-ται τὸ τί εἶχε κάνει. Μέρης ὀλάκερες ἔπεφτε σὲ συλλογὴ κ' ἔκλαιγε σὰν ἀπόμνησκε μοναχός. Κοιταζόμενος σὰν παραξενεμένος, ἔβλεπε τὰ ρούχα του κι' ἀναστέναζε. Καὶ μολαταῦτα ἀπόφευγε τοὺς γραικοὺς, γιὰτὶ ντρεπότανε μὴν γνωριστεῖ. Ὡρες ὦρες ξαφνιζόμενος πᾶκουγε νὰ τὸν φωνάζουνε Ἀχμέτη. Ἐφερνε στὸ νοῦ του τοὺς γονιούς του, τὰ συνομήλικα γραικόπουλα, τὸνομά του καὶ τὸ νουὸ ποὺ

τὸν βάφτισε καὶ ἔσκιζόντανε τὰ σπλάχνα του. Εἶτανε χρόνια ποῦχε φύγει ἀπ' τὸ σπῆτι τοῦ Καρᾶ-Ἀλῆ, γιὰτὶ ὁ Καρᾶ-Ἀλῆ εἶχε πολλὰ παιδιά. Τώρα καθότανε μ' ἕναν Μαμουν-μπαμπᾶ, ἕναν γεραθαλασσινὸ ποῦχε μιὰ μπομπάρδα. Αὐτὸς δὲν καταπιανότανε πλεῖα μὲ τὴ θάλασσα, μόνο καθότανε στὴ στεργιά καὶ δουλεύανε τὸ καράβι οἱ δυὸ παντρεμένοι γιοῖ του, καὶ κείνοι πέρνανε μαζί τους καὶ τὸ Γιώργη. Τὸ χειμῶνα σὰν δένανε τὴ μπομπάρδα στὸ καραμιοσάλι, ὁ Ἀχμέτης καθότανε μαζί μὲ τὸν Μαμουν-μπαμπᾶ καὶ δὲν ξεμάκρυνε ἀπ' τὸν τουρκομαχαλᾶ.

Κεῖνα τὰ χρόνια οἱ τοῦρκοι ἐπιδιδότανε στὴ θάλασσα κ' εἶχανε κάμποσα μπάρκα, τὰ πειὸ πολλὰ καραβόσκιαρα, μπομπάρδες καὶ γαγκαληδες, στὴ Μυτιλήνη, στὴ Χιὸ, στὸ Μόλυθο, στὰ μπουγαζία τῆς Πόλης Ἰσαμε τὴν Καβάλλα.

Τὸ καράβι τοῦ Μαμουν-μπαμπᾶ ναυλώθηκε κάποτε γιὰ τὰ Καράμπουρνα, καὶ κεῖ ποὺ καθότανε μιὰ μέρα ὁ Ἀμέτης καὶ ξεκουραζότανε πίνοντας καφέ ἀπόξου ἀπ' τὸ Κιρμιζι Τζαμί στὸ Τζεσμέ, τοῦ φάνηκε πῶς τὸν κοίταξε ἕνα μεγάλο μάτι ἀπ' ἀπ' τὰ βουνὰ τῆς Χιὸς, κι' ἀπόμεινε ξερός. Ἀκόμη μιὰ φορά, ἀνήμερα τ' ἄη Γιώργη, κεῖ ποὺ καθότανε πάλε σταυροπόδι ἀπάνου στὴ ντάμπια, στὸν Ἰσκιό, καὶ σεργιάνιζε τὸν κόσμον καὶ τὰ βαλμαριά* ποὺ περνοῦσανε κατ' ἀπ' τὸ κάστρο, Ἰσα Ἰσα τὸ καταμεσήμερο, σὰ νάδε ἕναν λιάνη ἀρματωμένον, πῶ-τρεχε μέσα στὸ μεϊντάνι, καὶ σὰ σίμωσε ἀρχίνησε νὰ τοῦ κάνει ἕνα σωρὸ χειρονομίες. Ἡ ἀσυνείδητη ὄψη του καὶ τ' ἀρχαία του τᾶρματα τὸν τρομάξανε. Ἐκανε νὰ σηκωθεί καὶ νὰ τραβηχτεῖ πάρα μέσα γιὰτὶ τοῦρθε ζᾶλη, μὰ Ἰσαμε νὰ ξαναγυρίσει τὸ κεφάλι του ὁ ἀρματωμένος χάθηκε. Δυὸ τρεῖς μέρες κρυφὸκλαιγε δίχως νὰ βάνει στὸ στόμα του μὴδὲ ψωμὶ μὴδὲ νερό. Γιὰ νὰ μὴ βλέπει χριστιανούς, σ' ἕνα ταξίδι πῶκανε ἡ μπομπάρδα ἀπόμεινε κοντὰ σ' ἕναν ἀνηψιὸ τοῦ Μαμουν-μπαμπᾶ ποῦχε γύφτικο στὸ Ρετζ-Ντερὲ, ἀπάνου στὰ Καράμπουρνα. Δούλεψε κεῖ πέρα τρία χρόνια βιάζοντας τὸν ἑαυτό του νὰ ξεχάσῃ τὰ περασμένα του. Μὰ σὰν πέθανε ὁ ἀφεντικὸς τοῦ πῆρε τὰ μάτια του καὶ πῆγε στὸ Τζεσμέ, καὶ κεῖ βρῆκε ἕναν τουρκὸ καραβοκύρη ποὺ τὸν ἤξαιρε ἀπ' τὴν Καβάλλα, κ' ἐπειδὴς χρειάζότανε ἕναν

ἄνθρωπον τὸν πῆρε μέσα στὸ καΐκι του, κ' ἔτσι ἔπιασε τὸ παλιὸ ζανατί* του.

Μιὰ μέρα, κεῖ ποὺ ξεφορτώνανε κερεστὲ** στὴ Χιὸ, εἶδε πῶς ἕνας χριστιανὸς πῶτυχε περαστικὸς ἀπ' τὸ μῶλο, ἕνας γηραλέος, ἔστριψε τὸ κεφάλι του καὶ τὸν κοίταξε, κ' ὕστερα στάθηκε δίχως νὰ ξεκολλήσῃ τὰ μάτια του ἀποπάνω του. Κι' ὅπως ἐπίμενε νὰ τὸν κοιτάζει κείνος ὁ ἄνθρωπος, κατάλαβε πῶς τὸ κεφάλι του στριφογύριζε καὶ παραλύσανε τὰ γόνατά του, ποὺ λίγο ἔλειψε νὰ πέσει ἀπ' τὴ σανίδα μὲς τὴ θάλασσα. Μὰ ὁ χριστιανὸς τὸν ζύγωσε καὶ τὸν χαιρέτισε καὶ τοῦπε. «Δὲν εἶσαι μαθὲς ὁ Γιώργης; Δὲ σ' ἔχω δεῖ ἀπὸ παιδί, μὰ καὶ τώρα πῶγινες παλληκᾶρι, πάλε σὲ γνῶρισα.» Τότες πιάστηκε ἡ μιλιὰ του μὲς τὸ λαρυγγί του, καὶ στεκότανε μπρὸς στὸ συχωριανὸ του σὰν πεθαμμένος. Ἀπάνου σ' αἰτὰ κάποιος ἀπ' τὸ καράβι τοῦ φώναξε «Ἀχμέτ! ἔ Ἀχμέτ!» Ἀκούγοντας ὁ χριστιανὸς νὰ κρᾶζουε ἔτσι τὸν ὀμόθησκό του, ἀπόρεσε πολὺ καὶ τοῦ λέγει: «Μπρὲ Γιώργη, τί ἀκούγω; Γιατὶ δὲ μιλάς;» Μὰ κείνος ἔσκυψε τὸ κεφάλι του καὶ πῆγε μέσα στὸ καΐκι.

Τὸ μαράζι τὸν ἔλυωνε μέρα μὲ τὴ μέρα κ' εἶτανε πάντα συλλογισμένος. Φαρμάκι ἔτρεχ' ἀπ' τὸ στόμα του. Τὰ μάτια του εἶτανε βουλιασμένα καὶ θλιμμένα, τὰ γένεα του ἀμπαρμπέριστα, τὸ μουστᾶκι του πεσμένο ἀπάνου στὸ στόμα του. Μὴδὲ σὲ καφενὲ πᾶγινε, μὴδὲ σὲ τζαμί, μὴδὲ πούβε. α. Καθότανε σὲ μιὰ γωνιά τοῦ λιμανιοῦ ποὺ δὲ ζύγωνε ψυχὴ, κι' ἂν λάχαινε νὰ πάγει κατὰ κεῖ κανέναν, σηκωνότανε καὶ τραβοῦσε μέσα στὸ μεζαρλίκι,** γιὰτὶ κεῖ πέρα εὑρίσκε μιὰ σταλιά ἡσυχία. Ἐχωνε μέσα στὰ μάλαθρα ποῦχανε θεριψέει, κάτου ἀπόνα ροζιασμένο κυπαρίσσι, καὶ ξάπλωνε ἀνάσκελος κοιτώντας τὸν οὐρανὸ.

Τὸ σπῆτι τ' ἀφεντικοῦ του εἶτανε στὴ Χιὸ μέσα στὸ κάστρο. Οἱ τοῦρκοι βλέποντας τὸν Ἀχμέτη ἔτσι μονόχωντο καὶ βουβό, ἐπειδὴς πληροφορορεθήκανε τὰ καθέκαστα, πιάσανε νὰ τὸν ὑποπτεύονται. Καταλαβαίνανε πῶς εἶτανε μετανοιωμένος. «Γκιαουροῦ νὲ γι-απσᾶν γκιαουρ ντιρ» «Ἔ, ὅτι καὶ νὰ τὸν κάνεις, ὁ ἄπιστος εἶναι ἄπιστος!» Στὸ τέλος συμφωνήσανε νὰ τὸν σκοτώσουνε. Ὡστόσο κείνος δὲν ἔδινε ἄσπρο γιὰ τίποτα. Δὲν εἶχε πλεῖα κανένα μεράκι ἀπάνου στὸν ἑαυτό του.

*) ζανατί=ἐπάγγελμα, **) κερεστὲς=ξυλεία, ***) μεζαρλίκι=τουρκικὸ νεκροταφεῖο.

Τὸ φέσι του εἶτανε λυγδιασμένο, τὰ καλαμοβράκια του παγαίνανε τὸνα πάνου καὶ τᾶλλο κάτου, οἱ ἀγκῶνοι του εἶτανε τρύπιοι. Στὸ ζουνάρι του δὲν εἶχε μὴδ' ἕναν τσακᾶ(*) γιὰ νὰ παστρέψῃ ἕν' ἀπίδι, μὴδ' ἕνα τσακμάκι, αὐτὸς ποῦτανε τεριακλῆς κι' ἄλλη φορὰ φουμάριζε ἀπᾶν' ἀπὸ δέκα βέργες τὴ μέρα. Περπάταγε σγουμπὸς σὰν κανέναν γέρος ἑκατὸ χρονῶ, μὲ τὰ χέρια μπλεγμένα πίσω του, καὶ σιγὰ σιγὰ πᾶγινε κι' ἀκουμποῦσε ἀπάνου σὲ κανέναν ἀπόξερβον τοῖχο, κ' ἔτσι τὸν ἔπερνε ὁ νύκτος.

Ἐνα πουρνὸ σηκώθηκε ἀπ' τὸ γιατάκι του πρὶν νὰ χαράξει, ἐπειδὴς εἶχε στεναχώρια καὶ δὲ μπορούσε νὰ κοιμηθεῖ. Στὴ θάλασσα οὐλοὶ κοιμώντανε ἀκόμα, στὴ στεργιά τὸ ἴδιο. Ὁξου τὸ πέλαγο τῶδερνε φρέσκια νοτιά, καὶ πέφτανε ἀνάριες στάλες ἀπ' τὸ βουρκομένον οὐρανὸ. Τράβηξε κατὰ τὸ λιμάνι, καὶ σὰν ἔφταξε στὸ μέρος ποὺ δένανε τὰ καΐκια τους οἱ χριστιανοί, πῆρε τὸ μάτι του ἀπὸ μακριὰ δυὸ οκιές ποὺ βιαστήκανε νὰ κρυφοῦνε μόλις τὸν εἶδανε. Μὰ μονομιᾶς ἡ μιὰ ἀπ' αὐτὲς κοντοστάθηκε στὴν κόχη τοῦ δρόμου. Εἶτανε ὁ χριστιανὸς ποῦχε μιλήσῃ τοῦ Γιώργη πρὶν ἀπὸ καιρὸ. Κ' ἐπειδὴς τὸν σουσουμίασε πῶς εἶτανε κείνος, στάθηκε καὶ τὸν περιμένε νὰ ζυγώσῃ. Καὶ σὰν σίμωσε καὶ τὸν καλογνώρισε βγήκε στὸ φανερό καὶ πῆγε κοντὰ του καὶ τὸν καλημέρισε καὶ τοῦπε: «Γιατὶ Γιώργη ἀρνήστηκες τὴ θρησκεία μας; Γιατὶ ρεζίλεψες τὴ φυλὴ μας; Ἐμ τὴ ψυχὴ σου κόλασες, ἔμ τὸ σῆ σου ντρόπιασες. Μόλεψες τ' ἅγιο μῦρος, κόλασες καὶ τὸ νουὸ ποὺ σὲ βάφτισε. Σὲ βλέπω καὶ ματῶν' ἡ καρδιά μου. Ἀκόμα τὰ ρούχα σου τὰ ἴδια, καὶ κείνα κλαῖνε πάνου στὸ κορμί σου. Ἐτσι παιδεύει ὁ θεὸς τὸν ἀμαρτωλό, μὰ τὰ κρίματά του εἶναι μεγάλα, κ' ἡ σπλαχνία του τὰ κονομᾷ οὐλα γιὰ νὰ σωθῇ τὸ χαμένο πρόβατο. Καὶ τώρα ἔχει βάνει ὀλοφάνερα τὸ χέρι του γιὰ νὰ φοκλύνει τὴ σωτηρία σου. Τέτοιαν ὦρα τί γυρεύεις στὸ μῶλο; Ἡ Παναγιά σ' ἔσπρωξ' καὶ ξύπνησες, γιὰ νὰ μὴν ξανακοιμηθεῖς πλεῖα τὸν ὕπνον τῆς ἀμαρτίας. Ἐμένα τὸν ἴδιο, γιὰτὶ δὲ μὲ ρωτᾶς τί γυρεύω τέροϊαν ὦρα ὄξ' ἀπ' τὸ σπῆτι μου, πῶς νᾶρτω ἀπ' τὸν ἀπάνου μαχαλᾶ ὁ ἀγέρας πῆρε τὸ καλπάκι ἀπ' τὸ κεφάλι μου, κόντεψε νὰ ξεκολλήσῃ τὸ βρακί ἀπ' τὰ μεριά μου. Παιδί μου, γιὰ τὸ ἴδιο χρέος μᾶς ἀντάμωσε ὁ Χριστὸς σήμερα. Τὴν ὦρα ποὺ φάνηκες

*) τσακᾶς=σουγιάς.

*) τὸν συνεντέψανε=τὸν κάνανε περιτομή.

*) βαλμαριά=κοπάδια ἄλογα.

ἀπό μακριά, ἐγὼ κ' ὁ Γιάννης ὁ Νεράντζης βγαίναμε ἀπ' τὸ καΐκι τοῦ καπετὰν Μπετεφρῆ. Εἶναι κάμποσες μέρες πού πήραμε ἀπόφαση στ' ὄνομα τοῦ θεοῦ π' ἀρνήστηκες νὰ φύγουμε κρυφά ἀπ' τὴ Χιό μὲ τις φαμελλιές μας, ἐπειδὴς ἀκούστηκε πὼς ὁ πασᾶς θὰ χαλάσει τὰ μεγάλα κεφάλια κ' ἄλλους χριστιανοὺς μὲς ἀπ' τὸ φακίρ-φουκαρά(*) τοῦ νησιοῦ. Καὶ σὲ τούτη τὴν ἀπόφαση συμφωνήσαμε καὶ ταιριγιάξουμε κ' οἱ τρεῖς, καὶ ψὲς τὸ βράδυ βρεθήκαμε ἀπάνου στὸ καΐκι γιὰ νὰ μιλήσουμε γιὰ τὰ καθέκασα. Καὶ μὲ τὴν κουβέντα δὲν καλύψαμε μάτι οὐλὴ τὴ νύχτα. Τὸ λοιπὸν τὰ συμφωνημένα μας εἶναι νὰ σηκωθοῦμε στὰ πανιά αὔριο περασμένα τὰ μεσάνυχτα, τώρα πού βοηθᾷ ὁ καιρὸς, γιὰ τὴ θὰ βάνουμε πλῶρη κατὰ τ' Αἰβαλί, ἐπειδὴς μαθαίνουμε πὼς σὲ κείνο τὸ μέρος οἱ χριστιανοὶ βρίσκουνε ραχάτι. Βλέτεις καὶ κρίνεις κ' ἐσὺ ἀτός σου πόσο βολικά τᾶφερε ὁ θεὸς γιὰ νὰ παρατήσης τοὺς τούρκους καὶ νὰ πᾶς νὰ ζήσης πάλε σὰ χριστιανός, ὅπως ζήσανε οἱ γονοὶ σου. Κάνε τὸ σταυρό σου, κ' ἔλα μαζί μας». Κ' ἐπειδὴς τὸν ἔβλεπε νὰ στέκει βουβός, τοῦ ξαναλέγει «Μωρὲ Γιώργη, γιὰ τὴ στέκεις ἔτσι δῖβουλος;»

Τότες ὁ Γιώργης ἀνοιξε τὸ στόμα του καὶ μαζί μὲ τὰ λόγια του τὸν πήρανε τὰ κλάμματ'α. «Ἡ γλῶσσα μου εἶναι μουδιασμένη καὶ δὲ μπορῶ νὰ μιλήσω. Ποιὸς πέρασε τέτοιο μαρτύριο σὰν τὸ δικό μου, ποιὸς ψήθηκε ἀπάνου σὲ τέτοια κάρβουνα; Ἀμάν! Γιὰ τὴ ὁ θεὸς φύλαξε γιὰ μένα μιὰ τέτοια ντροπή; Ἄλλα ἀκούνε τ' αὐτιά μου κ' ἄλλα ἀκού' ἡ καρδιά μου. Μὲ φωνάζουνε Ἀχμέτη κ' ἀκούγω Γιώργη, καὶ πάλε μὲ φωνάζουνε Γιώργη καὶ σπαράζομαι τὸ ἴδιο σὰ νὰ μὲ φωνάζουνε Ἀχμέτη. Μοῦ μιλάνε τούρκικα κ' ἀκούγω γραικικά. Φοβᾶμαι τοὺς Τούρκους, φοβᾶμαι τοὺς Ρωμιούς, καὶ δὲ ξαίρω πού νὰ πάω νὰ κρυφῶ. Στὸ τζαμί βλέπω ξαφτέρουγα, βλέπω τέμπλα κ' ἀκούγω ψαλτάδες. Τὸ ριζικό τὸ δικό μου κανένας δὲν τῶχε στὸ ντουϊά. Δὲν ἔφταιξα ὁ δόλιος γιὰ νὰ τυραγνιέμαι καὶ σὲ τοῦτον καὶ στὸν ἄλλο κόσμο. Παιδι ἤμουνα καὶ μὲ πλανέσανε, γιὰ τὴ ἡ ζωὴ φαίνεται γκυκειὰ σὲ κείνον πού δὲ ξαίρει ἀκόμα τί λογῆς φαρμάκια ἔχ' ἡ ἀλλαξοπιστιά». Τὸν πνίγανε τὰ δάκρυα κ' ἔλεγε καὶ ξανάλεγε «Πάρτε με μαζί σας, μπάμπ'α.»

Βλέποντες ὁ γέρος τοῦτα, καταχάρηκε καὶ τὸν παρηγόρησε, κ' ἀπομείνανε σύφωνοι

νὰ κατεβεῖ ὁ Γιώργης τὴν ἄλλη νύχτα περασμένα τὰ μεσάνυχτα γιὰ νὰ μισέφουε. Κ' ἐπειδὴς εἶχε πιάσει νὰ ξημερώνει, μ' ὄλο π' ὁ οὐρανὸς εἶτανε καταμουντωμένος καὶ δὲν πολυόφεγγε, βιαστήκανε νὰ χωριστοῦνε.

Κεῖνη τὴ μέρα ὁ καιρὸς χειροτέρευσε. Ὁ ἀγέρας μπουρίνιασε καὶ τὸ πέλαγο ἔβγαζε μιὰ τέτοια βουή πού φοβότανε ἄνθρωπος κ' ἀπάνου στὴ στεριά ἀκόμα. Ἡ βροχὴ ἔρχότανε δεμάτια δεμάτια, ὅπως λασκάριζε καὶ δυνάμωνε κάθε στιγμὴ ὁ ἀγέρας, καὶ βαροῦσε λοξὰ τὰ σπίτια καὶ τὰ χωράφια σὰ νᾶτανε κοντάρια. Μέσα στὰ σπίτια δὲν ἀκούγανε ὁ ἓνας τὸν ἄλλον ἀπ' τις σφυριξιές κ' ἀπ' τὰ χουγιαχτὰ πού βγαίνανε ἀπὸ κάθε τρύπα κ' ἀπὸ κάθε χαραμάδα. Ἀπ' τὰ παλιὰ τὰ σαχινίσια ξεκολλούσανε ὀλάκερα δοκάρια καὶ πέφτανε στὴ γῆς, τὰ κερμιδία πετούσανε στὸν ἀγέρα, τὰ χτίρια σειόντανε ἀπ' τὰ θεμέλια. Μέσα στ' ἀλάνια ὁ ἄνεμος σήκωνε κάτι πέτρες χοντρήτερες ἀπὸ καρύδια καὶ τις σφεντόνιζε ἀπάνου στὴς πόρτες καὶ στὰ σφαλιστὰ παραθύρια. Οἱ ἄνθρωποι φυλαγόντανε νὰ βγοῦνε ἀπ' τὰ σπίτια, καὶ κείνος ποῦχε μεγάλη ἀνάγκη ἔπερνε τὸν τοῖχο τοῖχο ὡς νὰ φτάξει κεῖ πούθελε. Οὐλοὶ εἶχανε σφίξει τὸ βρακί τους μὲ τὸ ζουνάρι κ' εἶχανε μαζέψει τὴ σέλλα τους, γιὰ τὴ ἀλλῶς κάνανε τοῦμπες σὰν τὸ καράβι πού δὲ μούδαρισε τὰ πανιά του.

Στὸ λιμάνι ἡ ταραχὴ εἶτανε πειὸ πολλή. Ὁ ἀγέρας ζάλιζε περσότερο τὰ τούρκικα καΐκια ποῦχανε τ' ἀραξοβόλι τους κὰτ' ἀπ' τὸ δεξιὸ χέρι μπαίνοντας στὸ λιμάνι. Γιὰ τοῦτο, ἀπ' τὴν αὐγὴ π' ἀρχίνησε τὰ μπουρινιάζει στὰ γερά, πολλὰ τούρκικα καΐκια εἶχανε ρίξει κάβο στὴν ἄλλη μεριά τοῦ λιμανιοῦ καὶ λεβάρανε γιὰ νὰ περάσουνε πέρα. Ἄλλα πάλε κατεβάσανε τὴ μεγάλη ἄγκουρα μέσα στὴ φελοῦκα καὶ πασκίζανε νὰ φουντάρουνε ἀπάνου στὸν ἀγέρα γιὰ νὰ σιγουράρουνε. Κατὰ τις τέσσερες ὥρες τῆς μέρας τὸ μπουρίνη κατέβασε ἓνα νερὸ πού σάστισε τοὺς θάλασσινοὺς, καὶ μαζί ὁ ἀγέρας ἔστριψε στὸ σαρόκ μ' ἀστραπὲς καὶ μὲ μπουμπουνητὰ. Οἱ θὰ λασπες γιουργιάρανε ἄξαφνα μὲς ἀπ' τὸ μτάσιμο τοῦ λιμανιοῦ, καὶ κάθε φορὰ τοῦ χυνόντανε ἀπάνου στὸ μῶλο πέρνανε κάτου κ' ἓνα κομμάτι γῆς. Ἀπόξω πάλε ἄλλες θάλασσες ἀγριεμένες καὶ καταπράσινες ἐρχόντανε ἀπ' τὸ θολὸ πέλαγο σὰν καμαρωμένα ἄτ'ια, καὶ σὰ φτάνανε μπρός στὴ στεριά ἀ-

νακαμαριάζανε γιὰ μιὰ στιγμὴ, λὲς καὶ θέλανε νὰ καταπιοῦνε τὰ βράχια, κ' ὕστερα χυνόντανε ἀπάνου στὸ στενὸ μῶλο, περνούσανε ἀπὸ πᾶνου καὶ γιουργιάρανε κ' αὐτὲς μέσα στὸ λιμάνι, σὰν στρατὸ πού σπᾶνει τις καστρόπορτες καὶ χυμίζει μέσα σὲ τολιορκημένη πολιτεία χουγιαζόντας «Γιούργια! Γιούργια!».

Περσότεροι ἀπὸ πεντακόσοι ἄνθρωποι παλαίβανε μέσα σὲ μιὰ χαβούζα, οὐρλιάζανε, πλατσαρίζανε μέσα στὰ νερά, κουτροβιλοῦσανε ὁ ἓνας ἀπάνου στὸν ἄλλον, τσακίζανε χέρια καὶ ποδάρια. Ἄλλου ἀγωνιζόντανε νὰ σαλπάρουνε μπερδεμένες ἄγκουρες καὶ χωνεύανε μέσα στὸ θολὸ νερὸ οἱ σκουργιασμένες καδένες, ἀλλοῦ τρακέρνανε φελούκια καὶ πηγαίνανε στὸν πάτο ὡς πού νὰ πεῖς ἀμήν. Παραπέρα δυὸ καράβια εἶχανε κολλήσει τὸνα στ' ἄλλο καὶ σκαμπανεβάζανε μὲ μπερδεμένα ξάρτια, μὲ τις ἀντένες γαντζωμένες, μὲ τις κουπαστὲς κατατσακισμένες. Ψηλὰ λαλαδίζανε τὰ πανιά καὶ ξεκολλούσανε ἀπ' ἀπὸ τ' ἄλμπουρα, κ' ἓνα σωρὸ ἄνθρωποι κ' ἀπ' τὰ δυὸ καράβια ἀνεβασμένοι στὰ ξάρτια καὶ στὴς κόφες πασκίζανε νὰ τ' ἀβαράρουνε καὶ δερνόντανε ἀπ' τὸ γινάτι συναμεταξὺ τους. Ἐνα σωρὸ μικρὰ καΐκια κειτόντανε πεταμένα ὄξου, ἄλλα ξεκοιλιασμένα, ἄλλα μὲ φευγάτη πλῶρη γιὰ πρύμη. Ἐνα μεγάλο μπάρο ὅπως εἶτανε διπλαρωμένο ἀπ' τὴ φουρτοῦνα ἀπάνου στὸ μῶλο μὲ κομμένες ἄγκουρες, εἶχε παρὲ ἀποκάτου δυὸ τρία μικρὰ καΐκια, κ' ἡ θάλασσα τὸ κοπάνιζε ἀλύπατα ἀπ' τὴν ἄλλη μάντα. Ἐδῶ καὶ κεῖ πλέχανε στραβοξυλιές, βαρέλια, φέσια, ροῦχα λογιῶ λογιῶ. Στὴν πολιτεία οὐλοὶ οἱ μιναρέδες εἶχανε ἀπομείνει μὲ κουτσορευμένους τεπέδες.

Μέσα σὲ τούτη τὴ φουρτοῦνα εἶχανε μεγάλο χτυποκάρδι κείνοι οἱ φουκαράδες πού τοιμαζόντανε γιὰ νὰ φύγουνε, μὰ περσότερο ἀπ' ὄλουνοὺς ὁ κακόςουρτος ὁ Γιώργης. «Δὲν εἶτανε λοιπὸν θέλημα θεοῦ νὰ ξαναγίνει Χριστιανός; Μὲ τὰ μπόδια πού τοῦβαζε μπάς κ' ἤθελε νὰ τοῦ δείξει πὼς δὲν εἶχε κανένα ὄφελος γιὰ τὴ ψυχὴ του μ' ἓνα τέτοιο φευγιὸ κρυφὰ ἀπ' τοὺς Τούρκους! Μπάς καὶ δὲν ἀρνήστηκε φανερὰ τὸ Χριστό, ὥστε νὰ χρωστᾷ πάλε φανερὰ νὰ φωνάζει πὼς γυρίζει στὴν πίστη του; Μπρός, δὲν ἔχει ἄλλο, μόνο νὰ πάει σὰν ξημερώσει στὸν πασᾶ καὶ νὰ μολογήσει μπροστὰ σ' οὐλο τὸ συβούλιο καὶ σ' οὐλο τὸ τουρκομάνι πὼς εἶναι χριστιανός».

Ἔτσι στυφογύριζε ἴσαμε τὸ πρωτὶ. Μὰ σὰ σηκώθηκε ἀπ' τὸ γιατάκι του ἄλλαξ'

ἀπόφαση. «Δὲν εἶτανε μαθὲς τρόπος νὰ ξαναγίνει χριστιανὸς δίχως νὰ παραδοθεῖ στὰ σκυλιά, νὰ πάει ν' ἀσκητέψει μέσα σὲ τρύπες, σὲ ντερβένια πού δὲν πατᾷ ἄνθρωπος! Τὸ λοιπὸν δὲν ὑπάρχει πλειά γι' αὐτὸν ζωὴ ἀντάμα μὲ τὸ Χριστό, παρὰ μόνο θανάτωμα γιὰ τὴν πίστη του! Ὡστε τοῦτο τὸ πικρὸ ποτήρι πού δείλιαζε νὰ τὸ πιεῖ κ' ὁ ἴδιος ὁ Χριστός, ἔπρεπε νὰ τὸ πιεῖ αὐτὸς γιὰ τὸ Χριστό, αὐτὸς, ἓνας ἀπλὸς ἄνθρωπος, ἀγράματος, ποῦχε ξεχάσει καὶ τὰ ρωμαίικα ἀνάμεσα στοὺς τούρκους!» Τὸ κουράγιο του λύγιζε καὶ δὲν ἤθελε νὰ πεθάνει, μόνο ἤθελε νὰ γίνει χριστιανός σὰν νὰ μὴν εἶχε συμβεῖ τίποτα στὸ συναμεταξὺ. Πέρασε καὶ κείνη ἡ μέρα.

Τὸ βράδυ ὁ ἀγέρας ποῦχε λασκάρη γιὰ λίγη ὥρα ξαναδυνάμωσε. Σὰ σκοτεινίαισε ὁ Γιώργης βγήκε ἀπ' τὸ σπίτι καὶ κατέβηκε στὸ γυαλό. Μέσα στὸ λιμάνι κρατοῦσε ἡσυχία γιὰ τὴ εἶχανε βουλευτῆ τὰ καΐκια. Δὲν ἤξαιρε σὲ τί μεριά εἶτανε ἀραμένο τὸ καΐκι τοῦ Μπετεφρῆ, ἐπειδὴς μὲ τὴ φουρτοῦνα ἀνεκατωθήκανε. Ὡστόσο τῶρε στὸ ἴδιο μέρος πᾶραξε πάντα καὶ χάρηκε γιὰ τὴ μποροῦσε νᾶχει πάθει καὶ ζημιὰ. Μάλιστα εἶτανε μοναχιασμένο καὶ στὴς μάντες του εἶτανε ἀραμένα ἓνα σωρὸ μικρὰ μπατέλλα ψαράδικα, οὐλα χριστιανικά. Ἀφοῦ σιγουράρησε γιὰ τὸ καΐκι, γύρισε πίσω στὸ κάστρο καὶ περίμενε σὰ σκοτεινὰ δίχως νὰ καλύψει μάτι. Κατὰ τὰ μεσάνυχτα ξανακατέβηκε λάου λάου στὸ λιμάνι. Ἀκόμα οἱ ἄλλοι δὲν εἶχανε μπαρκαριστῆ. Σὰν τὸν εἶδε ἄξαφνα μπροστὰ του ὁ καπετὰν Μπετεφρῆς ξεράθηκε γιὰ τὸν πήρε γιὰ τοῦρκο. Μὰ ὁ Γιώργης τοῦ μίλησε ρωμέικα καὶ τοῦ ξήγησε ποιὸς εἶτανε, κ' ὁ καπετάνιος ποῦ ξαίρει τὴν ὑπόθεσιν τὸν πήρε καὶ τὸν τρύπωσε μέσα στὸ πλωριὸ φάλιο. Στὸ μεταξὺ κουβαλοῦσανε ἓνα κ' ἄλλο χρειάζόμενα ἀπ' τὰ σπίτια. Στὸ τέλος μπαρκαριστήκανε οἱ τρεῖς φαμελλιές κ' ἓνας παπᾶς δίχως νὰ βγάνουνε ἄχνά ὡς καὶ τὰ μωρὰ εἶχανε βουβαθεῖ ἀπ' τὸ φόβο τους. Σὰν μπήκανε οὐλο στὸ καΐκι, ὁ καπετάνιος ρώτηξε «ἔχουμε κανέναν ὄξω;», κ' ὕστερα παράγγειλε στὸ μούτσο νᾶβγει νὰ λύση, καὶ σ' ἓναν ἄλλον νὰ παρατήσῃ τὴν ἄγκουρα στὴ θάλασσα καὶ νὰ ἰσᾶρει μονάχα τὸ φλόκο. Λὲ θέλησε νὰ ἰσᾶρει τὸ μεγάλο πανὶ γιὰ νὰ μὴν μπατάρει καὶ τὸν προδώσει. Τὸ σκοτάδι εἶτανε κατράμι. Ὁ Μπετεφρῆς ἔβανε πλῶρη ἀπάνου

*) φακίρ—φουκαρά=ἡ φτωχολογιά.

στό μτάσιμο τοῦ λιμανιοῦ. Περάσανε σὲ δυὸ τρεῖς ὄργυιές ἀπ' τὰ τούρκικα καράβια, μὰ δὲν πῆρε κανένας χαμπάρι, γιατί εἶτανε οὔλοι ψόφιοι ἀπ' τὴν κούραση ποῦχανε τραβήξει τὴ μέρα. Ὁ καπετάνιος εἶχε τὸ νοῦ του μὴν μπερδέψει τὸ τιμόνι του σὲ καμμιάν ἀγκουρα, καὶ μὴν τὸν μωριστοῦνε δυὸ λάζικα κατῖκα ποῦ φυλάγανε κάτ' ἀπ' τὸ κἄστρο σιμὰ στὸ μπάσιμο. Μὰ κείνα εἶχανε τραβηχτεῖ παραμέσα ἀπ' τὴ φουρτοῦνα, καὶ δὲν τοὺς δώσανε καμμιάν ἐνόχληση. Ἐτσι ξεμπουκάρανε ἀπ' τὸ λιμάνι. Καὶ τότες πλειὰ ἰσάρανε μόνο τὸ μισὸ πανί, γιατί ἡ φουρτοῦνα τοὺς ἄρπαξε μὲ μουγκρητά, καὶ κατηφορίσανε κατὰ τὶς Ἄγνοῦσες, δοξάζοντας μὲ δάκρυα τὸ Θεὸ ποῦ τοὺς γλύτωσε.

Οὐλὴ τὴ νύχτα ἡ λέφκα (*) τσαλαβουτοῦσε σὰν πάπια. Οἱ θάλασσοι μπαίνανε μέσα. Κατὰ τὰ χαράματα ὁ ἀγέρας τσάκισε. Βγαίνοντας ὁ ἥλιος βρισκόντανε μπρὸς στὴ Μυτιλήνη, ἀνοιχτὰ ἀπ' τὸν κάβο τῆς Ἀγριλιάς. Μέσα σὲ μιάν ὥρα ὁ καιρὸς ἔγινε χαρὰ Θεοῦ. Ὁ οὐρανὸς ξάνοιξε, κ' ἡ θάλασσα ἀπλωνε ἡμερη σὰ λιβάδι, τὰ βουνὰ στεκόντανε μέσα στὸ πέλαγο καθαρὰ σὰν πετραμῦθρες. Ἄνεβήκανε οὐλοὶ ἀπ' τ' ἀμπάρι καὶ λιαζόντανε ἀπάνου στὴν κουβέρτα.

Κατὰ τὸ μεσημέρι βάνανε κουπί, γιατί δὲν ἀνέσαινε ἀπὸ πουθενά. Μονάχα ἓνα δυνατὸ καραντὶ τοὺς στραπατσάριζε. Εἶχανε φτάξει ἀνοιχτὰ ἀπ' τὸ Σαρμουσάκι καὶ ξεχωρίζανε καθαρὰ τὰ νταμάρια καὶ τὴν ἀλυκὴ. Τ' Αἰβαλιῆ δὲν εἶτανε ἀλάργα.

Ἔρα σπερνοῦ οἱ γυναῖκες βάνανε λίγα κάρβουνα σ' ἓνα γλαστρί καὶ θυμιάσανε. Σὲ λίγο καλάρισε ἓνα ἀγεράκι ἀπ' τὸ πέλαγο καὶ μπήκανε μέσα στὸ μπουγάζι ἀνάμεσα στὴ μεγάλη στεργιά καὶ σ' ἓνα νησι ποῦ τὸ λένε Γυμνὸ. Ὡς νὰ καγεῖ ἓνα τσιμποῦκι εἶχανε κιάλας πιάσει τὸ μπάσιμο τοῦ λιμανιοῦ, τὸ Ταλιάνι, καὶ μπήκανε μέσα δίχως νὰ τοὺς πεῖ κανένας τίποτα. Ἐνα σωρὸ φαρβάρκες μπαينوβγαίνανε. Ἀπ' τὸ ζερβὸ τους χέρι εἶδανε τὰ Μοσκονήσια ποῦ βγαίνουνε θαλασσινοὶ καὶ σφουγκραρῶδες, κ' ἀπ' τὰ δεξιά τους ἓνα νησάκι Ἰσαμ' ἓνα πιάτο ἴδιο μὲ μιά φοῦντα καλάμια, τὸν Ἄη Γιάννη τὸν Πρόδρομο. Τ' Αἰβαλιῆ τῶχανε πλειὰ μπροστά τους σ' ἓνα δυὸ μίλλια, μιά μεγάλη πολιτεία πῶπιανε ἀπ' τὴν ἀκρογυαλιά κ' ἀπλωνε πάνου σὲ κάτι μικρὰ κίτρινα βουνά, κατὰ κεῖ ποῦ βγαίν' ὁ ἥλιος.

* * *
Ἀπὸ τότες περάσανε κάμποσοι μῆνες κ' ὁ Γιώργης ζοῦσε στ' Αἰβαλιῆ ἡσυχά, σιμὰ σ' ἓναν καλὸν χριστιανὸ γνῶριμο τοῦ Βισετζῆ ποῦχε ἓνα χτήμα δξ' ἀπ' τὴν πολιτεία. Ἡ μοναξιά ὀλοένα τὸν εἰρήνευε. Ἡ πληγὴ τῆς καρδιάς του ἔκλεινε μέρα μὲ τὴ μέρα.

Μὲ τὸν καιρὸ ἀρχίνησε νὰ ξεθαρρεύεται, καὶ κατέβαινε στὴν τολιτεία κάθε τόσο, ν' ἀγοράσει τόνα καὶ τᾶλλο, σίδερο γιὰ τὸ ξυλάλετρο, γιὰ τὸ χρειαζούμενο ζαχαρέ. (*) Ἐνοίωσε πάλε τὴ νιότη του καὶ ξανάπιασε τὰ παλιά του τὰ μεράκια. Παράγγειλε στὸν πεῖδ καλύτερον ἀμπατζῆ (***) ροῦχα γιὰ τὶς καλὲς μέρες, σταυρωτὴ μ' ἓνα σωρὸ μαστορικά χάρτζα ἀπὸ μεταξωτὸ τριχίλι, καὶ βρακί μὲ κόκκινο γυμμισούτι. Οἱ ταμπακιέρες του, τὰ τακίμια του, οὐλα στὸν τόπο τους, ἀσημένια καὶ σμαλτωμένα. Τὸ μουστάκι του περιποιημένο, οἱ καρτσοδέτες του ἀπὸ μπρισίμι, τὸ ζουνάρι του μεταξωτὸ νταράμπουλουζ.

Οὐλοὶ τὸν ἀγαποῦσανε, γιατί ἡ γνώμη του εἶτανε καλὴ κ' ἡ καρδιά του δὲ βρισκότανε σ' ἄλλον ἄνθρωπο. Δὲ σήκωνε μάτι νὰ δεῖ σὲ παναθῦρι. Τὸ περπάτημά του εἶτανε ἴσιο καὶ σκεφτικό, τὰ φερσίματά του γιομάτα σεμνότη καὶ φρονιμάδα. Δὲν ἔβγαίνε ἀπ' τὸ στόμα του ἀσκημος λόγος, μὰ δὲν κουβέντιαζε καὶ πολὺ πολὺ.

Στὸ ὑποστατικὸ ποῦ δούλευε δὲν εἶχε ἄλλη συντροφιά, ἐξὸν μιά γρηά ποῦ τὴν ἀγάπησα σὰ μητέρα καὶ τῆς ξεμυστερεύτηκε τὴν ἱστορία του.

Ἐλα ἔλα ταίριαζε καὶ ρωτεύτηκε μὲ μιά κοπέλλα. Κ' ἐπειδὴς τὸν συμπάθησε καὶ κείνη, ἔβανε τὴ γρηά νὰ κάνει τὸ μεσάζων στοὺς γονιοὺς τῆς γιὰ νὰ τὴ στεφανωθεῖ, ὅπως κ' ἔγινε. Μὰ ἡ γρηά, σὰ γρηά πολυλογοῦ, εἶπε στοὺς γέρους τοῦ κοριτσιοῦ δίχως νάχει κακὴ βουλή τὸ μυστικὸ τοῦ Γιώργη, πὼς ἀλλαξοπίστησε τότες ποῦτανε ἀκόμα ἀνήλικος καὶ πὼς τῶρα εἶναι θρησκὸς χριστιανὸς καὶ κάνει τὰ χρέη τῆς θρησκείας νήστεια καὶ προσευκὴ σὰν κανένας ἄλλος. Οἱ γονοὶ τῆς νύφης ἀκούγοντας τέτοια ἀπορέσανε. Μὰ σὰν μπαينوβγήκε τὸ παλληκάρι στὸ σπῆτι, κ' εἶδανε τὴ γνώμη του καὶ τὰ συνήθειά του, δώσανε τὴν εὐκὴ τους καὶ πιάσανε νὰ τοιμάζονται γιὰ τὴ χαρὰ.

Μὰ ἀλλήως ἦτανε γραμμένο. Ἡ νύφη εἶχε ἓναν ἀδερφὸ διαστρεμμένον καὶ κα-

(*) ζαχαρὲς=θροφές.

(**) ἀμπατζῆς=ράφτης γιὰ βρακιά.

κοῦργο ποῦ ἀντιφέρουνναν μὲ τὸ Γεώργη. Μιά μέρα λογοφέρανε, καὶ γιὰ νὰ πάρει ἐγδίκηση ὁ ἀναντρος ἀντρας πῆγε δίχως χασομέρι στὸν ἀγᾶ, καὶ πρόδωσε πὼς ὁ Γεώργης εἶτανε τούρκος ἀλλαξόπιστος. Τότες ὁ ἄμοιρος βιάστηκε νὰ πᾶ νὰ κρυφτῆ, καὶ μέσα στὸ παλιὸ σπῆτι ποῦ κρυφτηκε ἔκλαιγε μέρα νύχτα, παρακαλῶντας τὸ Θεὸ νὰ τοῦ δώσει δύναμη γιὰ νὰ βγάλει πέρα σὰν παλληκάρι αὐτὸν τὸν ἀγῶνα ποῦ εἶτανε θέλημα του νὰ τὸν τραβήξει. Ἐτσι περάσανε πεντέξη μέρες. Καὶ σὰν πῆρε πλειὰ τὴν ἀπόφαση καὶ στέριωσε τὴν καρδιά του μὲ προσευκὴ, κοιμήθηκε σὰν ἀρνί. Καὶ τὸ πρωὶ σηκώθηκε χαρούμενος, κ' ἀφοῦ νίφτηκε καὶ μπαρμπερίστηκε, γονάτινε ἀπάνου στὰ παλιά σανίδια κ' ἔκανε τὸ σταυρὸ του. Ἐνα γύρω ἡ γειτονιά τὸν εἶχε πάρει πλειὰ χαμπάρι, κ' οὐλοὶ τὸ κρατοῦσανε μυστικὸ καὶ τὸν συντηρήσανε κρυφὰ κείνες τὶς λίγες μέρες. Ἀφοῦ προσευκῆθηκε, ἔχωσε μέσα στὸν κόρφο του ἓνα φυλαχτὸ ἀπὸ τίμιο ξύλο ποῦ τοῦφερε ἓνας χριστιανὸς, καὶ βγήκε δξοῦ στὸ δρόμο. Ἀπ' ὅπου περνοῦσε οἱ γυναῖκες χαράζανε τρομασμένες μιά σταλιά τὴν πόρτα γιὰ νὰ τὸν δοῦνε ποῦ πάγαινε νὰ παραδοθεῖ, κ' ὕστερα ἀμπαρώνανε γλήγορα καὶ πέφτανε σὲ προσευκὴ μαζὶ μὲ τὰ παιδιὰ τους, παρακαλῶντας νὰ τοῦ δώσει δύναμη ὁ Θεός. Ἐτσι κατηφόρεσε ἴσαμε τὰ Μωραϊτικά. Καὶ περνῶντας ἀπ' τὸ παζάρι ὁ κόσμος στεκότανε καὶ τὸν κοίταζε, κ' οἱ μαγαζιατόροι θγαίνανε στὶς πόρτες γιὰ νὰ τὸν δοῦνε, κ' ἀπ' τοὺς καφενέδες πεταγόντανε οἱ χασομέρηδες, κ' οἱ γνωστοὶ κ' οἱ φίλοι του μὲ θλίψη τὸν καλημερίζανε καὶ τὸν ρωτοῦσανε. Μὲ δυὸ λόγια σηκώθηκε ἀπὸ παντοῦ ἓνα μεγάλο σούσουρο «Ὁ Γεώργης πάει νὰ παραδοθεῖ», ἐπειδὴς οἱ τούρκοι εἶχανε φυλακίσει κάμποσους χριστιανούς, γιὰ νὰ μαρτυρήσουνε ποῦ εἶχε χυθεῖ καὶ δὲν τὸν βρῖσκανε.

Τράβηξε ὀλοῖσα στὸ Κονάκι* καὶ παρ-

σιάστηκε μπροστὰ στὸν ἀγᾶ, λέγοντάς του ποιὸς εἶτανε. Ὁ τούρκος τότες τοῦ λέγει μὲ γλυκὸν τρόπο. «Ἐαίρω πὼς εἶσαι τούρκος καὶ πὼς λέγεσαι Ἀχμέτης, κ' ὄχι Γεώργης. Τὸ λοιπὸν ἔλα στὰ σωστά σου καὶ μὴ γίνεσαι ρεζίλι στὸν κόσμο, καὶ δίνεις αἰτία νὰ σηκωθοῦνε ρεμπελιά κ' ἀνατασασίες.» Μὰ ὁ Γεώργης δὲν πλανεύτηκε σὰν καὶ τότες ποῦ δὲν ἔφτανε τὸ μυαλό του, καὶ λέγει τοῦ ἀγᾶ. «Ἐγὼ Γεώργης γεννήθηκα καὶ Γεώργης θὲν ἀποθάνω.» Μόνο τοῦτα τὰ λόγια εἶπε καὶ σῶπασε, κοιτώντας τὸν ἀγᾶ κατὰματα. Κι' ὁ ἀγᾶς συγκρούστηκε, γιατί πρώτη φορὰ τὸν κοίταξε μὲ τέτοιο μάτι ἓνας ραγιάς. Μὰ πάλε ἔκανε πομονὴ καὶ καμώθηκε πὼς δὲ θύμωσε, καὶ τοῦ ξαναλέει: «Δὲ λυπάσαι, μωρὲ Ἀχμέτη, τὰ νιάτα σου; Δὲ βάζεις μὲ τὸ νοῦ σου πὼς τὸ μαχαίρι κ' ἡ θελιά εἶναι στὸ λαιμὸ σου; Ἐσὺ φαίνεσαι ἄνθρωπος σκεφτικός, καὶ πὼς κάνεις τέτοιες ζευκεκιές, ποῦ νὰ κρέμεται ἀπὸ μιά τρίχα ἡ ζωὴ σου; Πέ μου πὼς εἶσαι τούρκος καὶ πᾶνε νὰ προσκυνήσεις στὸ τζαμί γιὰ νὰ συγχωρεθεῖς καὶ νὰ ζήσεις δίχως νὰ σὲ πηράξει κανένας.» Κι' ὁ Γεώργης τοῦ ἀπάντησε σὰ νάξερε πολλὰ γράμματα. «Ὁ ἄνθρωπος γεννιέται δίχως μυαλὸ καὶ δίχως κρίση, καὶ τότες κ' ὁ θεὸς δὲ λογαριάζει τὰ κρίματά του. Μὰ σὰν παλληκαρέσει, ὁ νοῦς του φτάνει νὰ ξεχωρίσει τὸ καλὸ καὶ τὸ κακὸ, καὶ τὰ σφάλματά του δὲν περνᾶνε ἀγραπτα. Ἐτσι καὶ γὼ, τότες ποῦ εἶμουνα μωρὸ ἔπεσα στὴ μεγαλύτερη ἀμαρτία γιατί μὲ φοβερίζανε καὶ μ' ἀλλαξοπιστήσανε οἱ δικοί σας, μὰ τώρα εἶμαι ἀντρας μ' αἴστημα, κ' ἡ δύναμη τοῦ κορμιοῦ δίνει νοῦ στὸ κεφάλι κ' ἀφοβιά στὴν καρδιά. Γιὰ τοῦτο μὴν χάνεις τὰ λόγια σου ἀδικα, μόνο κάνε σύντομα τὸ ἔτι δὲν εἶναι δικὸ σου θέλημα, παρὰ τοῦ Θεοῦ.» (ἀκολουθεῖ)

* Κονάκι=διοικητήριο.

(*) λέφκα=σακιά χιώτικη.

ΚΥΝΗΓΩΝΤΑΣ ΤΟ ΔΙΑΒΟΛΟ

(συνέχεια από το προηγούμενο)

ΔΙΗΓΗΜΑ ΤΟΥ κ. ΚΩΣΤΗ ΜΠΑΣΤΙΑ

—Κι' ο πάτερ Σισόης;—ρώτησε με κάποια πονηρία ο Σιγαλός.

—Είναι άγιος άνθρωπος τέκνον μου, απάντησε ο Παφνούτιος. Δεν αποστρέφει το πρόσωπο από τις πληγές του αδελφού του. Ω αν έλειπε ο Σισόης θα είμωνα πιο άμαρτωλός κι' από τον Σατανά που κυνηγάω. Αυτός μου δίνει θάρρος, αυτός μου χύνει λάδι στη πληγή μου.

—Η διαγωγή των αδελφών δεν είναι καλή απέναντί σας.

—Οι αδελφοί με ώθουν προς την άμαρτία. Πόσες φορές θέλησα να φύγω από τη μονή ν' άσκητέψω σε μιαν έρημιά. Μα έλα που έδω με καλεί ο κύριος να φυλάξω την άμπελόν του. Κι' όταν η άμαρτία της ανυπακοής κυριεύει την ψυχή μου ο Σισόης πάλι με κατευνάζει και με οδηγεί στο δρόμο της ταπεινώνης και της ύπακοης.

Μα πώς μπορεί ο Σισόης να σκύβει το κεφάλι στις έντολές ενός άδικου ηγουμένου;

—Μην κατηγορείς κανέναν τέκνον μου. Μην πηγαίνης να βοής τα έλαττώματα του αδελφού σου αφού τα δικά σου είναι πλησίον σου. Σκέψεις άμαρτωλές κυρίεψαν την ψυχή μου, κι' ο Σατανάς θέλησε να δημιουργήσει σκάνδαλο μέσα στον άγιο αυτό τόπο. Είμωνα έτοιμος να σηκώσω κεφάλι αντίκρυ στον ηγούμενο και στους αδελφούς που περιπέζανε την ιερή άποστολή μου. Μα ο Σισόης με τράβηξε, με κοίταξε στα μάτια και ύστερα από λίγο μου είπε

—Μιά πράξη ύπακοης και ταπεινώνης Παφνούτιε αξίζει πιότερο από όλες τις προσευχές και μετάνοιες που μπορείς να κάνεις.

Ο Σιγαλός αντίκρυσε το λόγο του Σισόη σαν φως που έλαμψε μέσα στη ψυχή του.

—Μούγρνε βάλσαμο και μου σκόρπιζε τη γαλήνη μέσα μου—ξακολούθησε ο Παφνούτιος—Υπάκουσα πάλι και με συντριβή σύρθηκα ως τα πόδια του ηγούμενου και του φίλησα το χέρι. Ο Πάτερ Άκάκιος με βοήθησε να σηκωθώ και η μορφή του αντι-

φέγγιζε μια άσυνείδητη καλωσύνη. Ένοιωσα τέκνον μου πώς ο Άκάκιος με συμπονούσε. Από τότες δεν έκανα βήμα χωρίς να ρωτήσω το Σισόη. Είναι άγιος άνθρωπος τέκνον και ο κύριος τον έχει προικίσει με φώτιση ξεχωριστή. Κάποτες είπε ο Σισόης.

—Έλα Παφνούτιε να προσευχηθούμε. Άς είναι εύλογημένες οι δοκιμασίες που μās όρίζει ο Κύριος. Μην ξεχνάμε τον Ίώβ. Κάποτες ο Κύριος θα χαρίσει στους δούλους την ήσυχία που λαχταρά η ψυχή τους.

Ο Σιγαλός δεν μιλούσε, έννοιωθε μονάχα τον Παρτουτίο να στέκεται λυτρωμένος δίπλα του από τα πάθη της ζήλειας και τον πόθο της διάκρισης που βασιλεύει μέσα στα μοναστήρια. Θέλησε να ψηλαφήση τον έαυτό του γιατί τον έβλεπε μικρόν και ταπεινόμενον, σφονόμενο σκουλίκι μικρόν μπροστά στον μαυρό όγκο του Παφνούτιου.

Ήτανε καλός ο Παφνούτιος. Η αγάπη του φώτιζε την ύπαρξη κι' ο Σισόης τον είχε απομακρύνει από τα σκοτεινά μίσση και τον είχε οδηγήσει στις φωτισμένες σφαιρές της αγάπης. Πόσες φορές όταν κουρασμένος έκλεινε τα μάτια ένας ψαλμός σιγαλός έβγαινε από τα χείλη του. Μα το δράμα της νύχτας πάντα τον βασάνιζε και μετά την κουβέντα ξαναγύριζε σ'αυτό.

—Πιστεύω τέκνον—μου πώς θα τον νικήσω τον τρισκατάρατο κι' ός έχει φτερά στα πόδια του, κι' ός φεύγει με τον άνεμο. Βοήθειά μου οι μεγάλοι ταξιάρχες, οι παντοδύναμοι, ο Μιχαήλ κι' ο Γαβριήλ. Αυτοί θα όπλίσουν το χέρι μου και θα δυναμώσουν το κορμί μου να παλέψω με το πονηρό πνεύμα. Η πίστη μας στον κύριο και πλάστη μας θα μās σώσει.

—Και δεν σάς κουράζει αυτή η καταδίωξη Παφνούτιε.

—Μόνον ο θάνατος δεν κουράζει τέκνον μου. Ούτε το συλλογιέμαι, ούτε το νοιώθω κάτι τέτοιο. Μέλημά μου είναι να εκπληρώσω την έντολή του κυρίου και να σώσω τού-

του το χτίσμα του θεού και των άγιων του από την πλεχνάνη του πονηρού πνεύματος.

—Μα κινδυνεύουν τα χτίσματα του κυρίου;

—Ποτές. Μόνο κινδυνεύουμε έμεις όταν δεν ξέρουμε να τα φυλλάξουμε, ν' αντιπατούμε στο πονηρό. Κάθε βράδυ κουβαλάει ο τρισκατάρατος με μπουνάτσες και με φουροτούνες ένα όλόκληρο καράβι πόρνες από τη Μυτιλήνη. Έρχεται να χαλάσει το έργο του κυρίου που φύλαξαν και σεβάστικαν οι αϊώνες. Δύσκολη η άγγασία μου κι' άσημαντες οι δυνάμεις μου, μα φαίνεται πώς μένα διάλεξε ο κύριος, τά τελευταία τουτα χρόνια, να φυλάω τις πόρτες του μοναστηριού. Στοχάζομαι πώς άλλες χρονιές θάταν άλλοι οι φύλακες αξιώτεροι από μέναν. Όπως κι' ύστερα από το θάνατό μου ποτές δεν θα χηρέψει η θέση του φύλακα. Έξρω πόσο ανήμπορα έχτελώ τη βαρεία έντολή. Έξρω πώς οι άμαρτίες μου μ' έμποδίζουν να τον συντριψώ μα πασχίζω με την άγρυπνία και την προσευχή να τον συντριψώ κι' άσβυστη είναι η έλπίδα μου ότι ο κύριος θ'ι μου χαρίσει αυτή την απόλαψη. Ποτές μου δεν λογόριασα τη σωματική μου συντριβή αφού τ' ύτο το σαρκίον προς δοκιμασίαν έπλάσθη.

Ο Παφνούτιος ώπασε. Στο πρόσωπό του χύθηκε μια γαλήνη και σιγά σιγά κλείσαν τα βλέφαρά του. Ο Παφνούτιος ήσυχάζε, ο Παφνούτιος παραδινόταν έστω και για λίγα λεπτά της ώρας στην άγκαλιά του ύπνου. Μα πάλι ξυπνούσε γιατί το φάντασμα της νύχτας, το άερικό που έτρεχε σαν τον άγέρα κι' είχε κόκκινα φτερά στα πόδια είχε σκοτώσει για πάντα τον ύπνο του φτωχότατου μοναχού Παφνούτιου.

**

Πέρασαν λίγες μέρες και σιγά σιγά ο Σιγαλός έγινε ο άχώριστος σύντροφος του Παφνούτιου. Έρχοταν βέβαια στιγμές που βαριόταν ν' άκούει τα λόγια του μοναχού και κουραζόνταν να βλέπει τη σκελετωμένη φυσιογνωμία του. Γιατί όσο κι' αν στη συνείδησή του δικαιώθηκε ο Παφνούτιος, στο βάθος της σκέψης του έμενε μια έλαφρή ύποψια πώς όλα αυτά μπορεί και νάτανε άρρωστια. Δικαίωνα βέβαια τον Παφνούτιο μα δεν μπορούσε να ξεχάσει όλότελα και την ψυχιατρική που μπορεί κι' αυτή με τη σειρά της νάχε κάποιο δικίο. Στο βάθος δεν ήξερε καλά ούτε το πρώτο ούτε τη δεύτερη μα τέτοιες πονηρές σκέψεις δεν ήταν άσυνείδητες στο

μυαλό του Σιγαλού. Παρ' όλ' αυτά δεν αποχωρίζονταν τον Παφνούτιο. Είχε κι' έναν άλλο διπλό σκοπό αυτή η έπιμονή. Πρώτα φαντάζονταν πώς μπορούσε κάτι καινούργιο ν' ανακαλύψει στο δράμα του φτωχού μοναχού κι' ύστερα ήθελε με το μέσο του Παφνούτιου να κερδίσει το Σισόη. Αυτό το τελευταίο μάλιστα τ' όφειλε μ' όλη του την καρδιά γιατί πάντα στη ζωή του θέλησε να κερδίσει την έμπιστοσύνη και την εκτίμηση των ανθρώπων που του φαίνονταν ανώτεροί του.

Και σε κάτι τέτοιους ύπολογισμούς δεν γελιόταν. Κάτι κατάφερνε στην άρχή μα στο τέλος πάντα αναγκάζονταν να διακρίνει το χαντάκι το άγεφύρωτο που τον χώριζε από μερικούς ανθρώπους. Εύρισκε όμως εύκολα τον τρόπο να παρηγοριέται. Μιλούσε για έλεγχο του έαυτού του και για συντριβή αλλά άπόφευγε και τα δυο με αληθινό φανατισμό. Θα μπορούσε να πει πώς οι πράξεις του είτανε αντίθετες με όσα έλεγε και στον ίδιο τον έαυτό του. Έτσι και τώρα ύπόπτευε πώς ο Σισόης δεν είτανε ο τύπος που μπορούσε εύκολα να κατακτηθεί κι' ακόμα έβλεπε πώς ίσως ποτέ δεν θα κέρδιζε την έμπιστοσύνη του μοναχού, αυτό όμως δεν τον εμπόδιζε να θέλει τη συντροφιά του κι' αν δεν κατόρθωνε τίποτ' άλλο απ' αυτό τουλάχιστο θα γνώριζε έναν τύπο που στο βάθος εθαύμαζε και θα μπορούσε να μιμηθεί μερικά καμώματά του, να ξεπουλίσει για δικά του όταν θα γύριζε στην Αθήνα να σερβίρει σε άνάλογους κύκλους μερικές βάρυστοχάστες κουβέντες του Σισόη. Τέλος αν δεν κέρδιζε το Σισόη θα όφελιωνταν πάντα κάτι από την παρέα του. Κι' ο Σιγαλός δεν είτανε άνθρωπος που άφινε τίς ευκαιρίες να του φεύγουνε. Κάποτες ο ίδιος σε στιγμές αυτοκριτικής είπε στον έαυτό του ότι έπερνε από παντού γιατί δεν είχε τίποτα δικό του να δώσει. Και τ' όβλεπε κι' ο ίδιος καθαρά πώς είτανε φορτωμένος με ξένα πράματα αλλά ίκανοποιούνταν πρώτα με την ιδέα πώς ο πολύ κόσμος δεν μπορεί να ξεχωρίσει αν το κάθε τι είναι ιδιοχτισία κεινού που το φέρνει, κι' ύστερα με το ότι αγωνίζοταν πάντα να σηκώνει της πιο καλής ποιότητας εμπόρευμα. Δέω αγωνίζονταν μα αυτό είναι μια ύπερβολή γιατί κόπο ξηαιρεττικό δεν κατάβαλε ποτές του. Μπορεί να λεχτεί ότι δεν είχε καμμιά σχέση με ότι λέγεται μόχθος διανοητικός ή ψυχική άγωνία.

Είχε περιέργεια και μάλιστα περιέργεια άχαλίνωτη κι' εγωϊσμό. Αυτά τον κινούσαν προς

ὅλα κ' αὐτὰ τὸν ἔκαναν μερικὲς φορές νὰ παρεξηγῆ τις ἴδιες τοῦ προθέσεις καὶ νὰ πιστεύει πὼς κυνηγᾷ πράγματα διαφορετικά.

Ὁ Σισόης εἶχε μιὰ διαίσθηση διαβολομένη κ' ἤξερε νὰ γνωρίζει τοὺς ἀνθρώπους. Δὲν εἶχε γελαστῆ καὶ γιὰ τὸ Σιγαλό. Ἄλλὰ οἱ πράξεις ἐνὸς ἀνθρώπου σὰν τὸ Σισοῦ, ταπεινοῦ καὶ ποτισμένου μὲ τὸ νάμα τῆς χριστιανοσύνης δὲν μποροῦν νὰ ἐξηγηθοῦν καθαρὰ ἀπὸ ἓναν τύπο τόσο διαφορετικὸν ὅσο ὁ Σιγαλός. Ὁ Σιγαλός νόμισε πὼς εἶχε κερδίσει τὸ παιχνίδι ὅταν ἓνα ἀπομεσήμερο συναντήθηκε στὸ κελὶ τοῦ Παφνούτιου μὲ τὸ Σισοῦ κ' ὁ Σισοῦς ταπεινός καὶ γλυκομίλητος ἄκουσε μ' εὐγένεια τὸ Σιγαλό νὰ ἐκθέτει μὲ χτυπητὲς φράσεις τὴ συμπάθειά του γιὰ τὸν Παφνούτιο καὶ τὸ θαυμασμό του γιὰ τὴν χριστιανικὴν του ἀρετὴν. Κεῖνο τὸ ἀπομεσήμερο ὁ Σιγαλός μίλησε πολὺ καὶ στοὺς δυὸ μοναχοὺς. Μίλησε γιὰ τὴν κατάντια τῆς κοινωνίας, γιὰ τὸ πῆμα τῆς ζωῆς, γιὰ τὴν πορρωμένους συνειδήσεις, γιὰ τὴν θρησκευτικὴν ἀλήθειαν κ' ἀκόμα γιὰ τὴν γαλήνην ποὺ σκαρπᾷ ἐπὶ τὴν ψυχὴν ἢ χριστιανικὴν θρησκείαν. Ὑστερα ἔπλεξε ἓναν ὕμνον στὸ μοναχικὸν βίον, ἔφερε κάποια παραδείγματα μεγάλων ἁγίων καὶ ἐτόνισε τὴν ἀπογοήτευσήν του γιὰ τὴν διχόνοιαν ποὺ εἶχε παρατηρήσει μεταξὺ μοναχῶν σὲ κάποια μοναστήρια, καὶ τέλος ξαναγύρισε ἐπὶ τὴν ψυχικὴν γαλήνην καὶ σῶπασε δίνοντας τὸ λόγο στὸ Σισοῦ.

Μιὰ σιωπὴ διαδέχτηκε τὰ λόγια του. Ὁ Παφνούτιος σῶπαινε κ' ὁ Σισοῦς εἶτανε βυθισμένος σὲ συλλογὴν. Σὲ λίγο εἶπε δυὸ λόγια μονάχα ἐξηγῶντας πὼς γιὰ μερικὸν ἢ θρησκείαν εἶναι γαλήνη μὰ γιὰ ἄλλους εἶναι ἀγωνία, προσευχὴ καὶ δάκρυον.

—Ὁ κύριος δὲν μᾶς καλεῖ νὰ σώσομαι μόνον τὴ δικήν μας ψυχὴν. Κάθε δίκαιος ἔχει ἓνα ἐπιταχτικὸν χρέος γιὰ τὴν ἀμαρτωλὴν ψυχὴν ποὺ ὑπάρχουν γύρω του. Ἄλλοίμονο σ' ὅσους νομίζουν πὼς τὸ χρέος τοῦτο χριστιανικὸν εἶναι νὰ σηκώσουν μόνον τὰ βάρη τῆς ψυχῆς τους.

Ὁ Σισοῦς σῶπασε κατέβασε τὰ μάτια καὶ πάλι στὸ κελὶ ξαναβασίλευσε ἡ ἴδια σιωπὴ. Ὁ Σισοῦς σκέφτονταν, ὁ Παφνούτιος λαγοκοιμῶνταν κ' ὁ Σιγαλός ἔκανε τὸ σκεπτικόν.

Ξαφνικὰ μέσα ἐπὶ τὴν σιωπὴν ὁ Σιγαλός ρώτησε τὸ Σισοῦ.

—Γιὰ τὴν ἐπιστήμην ποιά γνώμη ἔχετε;

—Εἶναι τόσο φτωγὴ ἢ καθε ἀνθρώπινη γνώση προστά τὸ θαῦμα τῆς θείας δημι-

ουργίας! Μὰ μοῦ φαίνεται παράξενη ἡ ἐρώτησή σας. Κατασκοπεύετε τὴ σκέψιν μου;

—Ὅχι μὰ πιστεύω ἐπὶ τὴν ἀξίαν τῆς ἐπιστήμης καὶ νομίζω μάλιστα πὼς δὲν ἔρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν θρησκείαν.

—Σᾶς ἀρέσει ἡ ἐπιστήμη;

Χωρὶς νὰ πιστεύω ἐπὶ τὴν παντοδυναμίαν βλέπω κάποια θέλητρα. Ἡ γνώση δὲν εἶναι κάτι ποὺ ἀτιμώρητα μποροῦμε νὰ περιφρονησοῦμε.

—Φτάνει νὰ ξέρουμε ὡς ποῦ μπορεῖ νὰ φτάσει.

Μακάρι νὰ μπορούσε νὰ κυριαρχήσει πάνω στὰ ὄντα.

—Νὰ γνωρίσει τὰ πάντα;

Ναί. Νὰ μᾶς ἀποκαλύψει τὸ Θεόν.

—Ἄλλοίμονο. Τρέμω ἐπὶ τὴν ἰδέαν πὼς μποροῦσε ἓνας ἀνθρώπος νὰ φτάσει ἐπὶ τὸ σημεῖον νὰ τὰ ξέρει ὅλα. Ἐνας ἀνθρώπος ποὺ θὰ τὰ ξέρει ὅλα ποὺ δὲ θὰ ὑπάρχουν πιά γι' αὐτὸν μυστικὰ δὲν μπορεῖ νὰ ζωντανός. Ἡ ζωὴ θ' ἀντικρύζει τὸ ἀγνωστο ἄλλοιώτικα εἶναι ὁ θάνατος.

Ὁ Σιγαλός πρόσεξε αὐτὰ τὸ λόγο, Κοίταξε τὸ Σισοῦ ποὺ εἶχε πάλι κατεβίσει τὰ μάτια καὶ τραβῶντας τὴν καρτέκλα σιμά του τοῦ εἶπε.

—Ζῆτε μιὰ ξεχωριστὴν ζωὴν πάτερ Σισοῦ. Δὲν μοιάζεται μὲ τοὺς ἄλλους μοναχοὺς. Ἔχετε μάτια καὶ βλέπετε ἐνῶ ἡμεῖς εἴμαστε τυφλοὶ κ' ἔχετε αὐτιά κ' ἀκοῦτε καὶ μιλιὰ ποὺ ἀγγίζει τὴν καρδίαν καὶ τὴν ψυχὴν. Ἐμεῖς δὲν ἔχουμε τίποτα ἀπ' αὐτὰ. Εἴμαστε ἀμαρτωλὰ σκουλικία.

Κι' ὕστερα ἀπὸ μιὰ μικρὴν σιωπὴν πρόσθεσε.

—Μπορεῖτε νὰ μὲ ξομολογήσετε πάτερ Σισοῦ. Ὁ Σισοῦς σήκωσε τὰ μάτια του καὶ τὸν κοίταξε.

—Λοιπὸν—τοῦ εἶπε μὲ κάποια ἀγωνία ὁ Σιγαλός.

Γιατὶ σᾶς τρώει μέσα ἡ ἀμαρτωλὴ περιέργεια.

Θέλω νὰ ξομολογηθῶ πάτερ Σισοῦ.

—Δὲν λέτε ἀλήθειαν.

—Πὼς μπορεῖτε νὰ τὸ ξέρετε σεῖς αὐτό;

—Τὸ βλέπω στὸ βλέμμα σας. Διψᾷτε πληροφορίας.

Δὲν εἶν' ἀλήθεια. Θέλω νὰ ταπεινωθῶ. Θέλω νὰ σᾶς πῶ ὅτι εἶμαι ὁ πιὸ ταπεινὸς ἀνθρώπος, ἡ πιὸ βρωμισμένη ψυχὴ. Θέλω νὰ σᾶς ἀποκαλύψω τὰ αἵσχη τὰ κορμιοῦ μου καὶ τὰ ἐγκλήματα τοῦ νοῦ.

—Τάχετε ἀποκαλύψει ἐπὶ τὸν ἑαυτὸν σας;

—Δὲν φτάνει αὐτό.

—Τ' ἀρνηθήκατε, τὰ σκοτώσατε, ἀγωνιστήκατε νὰ πνίξετε τὸ τέρας ποὺ κλείνετε μέσα σας.

Οἱ δυνάμεις μου εἶναι ἀσθενικὲς κ' εἶμαι δοῦλος τῶν παθῶν μου. Ζητῶ τὴ λύτρωση. Σᾶς ζητῶ βοήθειαν.

—Εἶναι τὸ μόνον ποὺ δὲν μοῦ ζητᾷτε.

—Πὼς τὸ ξέρετε;

—Μὲ μισεῖτε.

—Αὐτὸ δὲν εἶναι ἀλήθεια.

—Θὰ τὸ ἀνακαλύψετε μόνον σας ὅταν περάσει λίγος καιρὸς. Ὅταν φύγετε ἀπὸ τὸ μοναστήριον, τότε πρέπει πολὺ νὰ σκεφθῆτε τὰ λόγια μου.

—Ὡστε ἀρνιέστε σὲ μιὰ ψυχὴν ἀμαρτωλὴν τὴν ἐξομολόγησιν;

—Ὅχι δὲν ἀρνιέμαι ἂν μοῦ ζητοῦσατε νὰ ξομολογηθῆτε. Μὴν πλανιέστε σκεφθῆτε τί ζητᾷτε. Καθορίστε τὸ σὶν ἑαυτὸν σας κ' ὕστερα μιλήστε καθαρά. Μὴν ξεγελάτε τὸν ἑαυτὸν σας γνωρίστε καλά τί ζητᾷτε. Ἐγὼ εἶμαι πάντα ἔδω. Ἄ ποτὲς νομίζετε πὼς ὁ ταπεινότητος δοῦλος τοῦ κυρίου μπορεῖ νὰ σᾶς βοηθήσει εἶμαι ἐπὶ τὴν προσταγὴν σας.

—Μ' ἀφήνετε μόνον;

—Πρέπει νὰ μείνετε μόνος.

—Μοῦ κάνετε ἔτσι τὸ φοιχτότερον κακό. Δὲν ἔχω τὴ δύναμιν νὰ μείνω μόνος.

—Γόττε δὲν ἔχετε καμιά δύναμιν. Ἡ ἐξομολόγησιν εἶναι δύναμιν, εἶναι θέλησιν ἐπιπροσφῆσιν ἐπὶ τὴν ἀγνήν χριστιανικὴν ταπεινότητα.

—Σᾶς εἶπα πὼς θέλω νὰ ταπεινωθῶ.

—Ἡ ταπεινωσὴν σας δὲν εἶναι ἀγνή. Βλέπω καλά πὼς θέλετε νὰ μὲ προσβάλετε μιῶντας ἀδιάρτοπα γιὰ πράξεις ποὺ ἢ ἐκθεσὴν τους δὲν εἶναι κείνο ποὺ λέγεται ἐξομολόγησιν.

—Αὐτὴ τὴ στιγμὴ σκοτώνετε ἓναν ἀνθρώπον.

—Ἄν εἶναι ζωντανὸς αὐτὸς ὁ ἀνθρώπος θ' ἀκούσει τὰ λόγια μου καὶ θ' ἀγωνιστεῖ. Ἄν εἶναι πεθαμμένος, δὲν μπορῶ ν' ἀναστήσω νεκρούς.

—Κι' ὅμως χρόνια πολεμᾷτε ν' ἀναστήσετε αὐτὸ τὸ πῶμα.

Κι' ἔδειξε τὸν Παφνούτιον ποῦχε γύρει ἐπὶ τὴν γαῖαν τοῦ κελιοῦ καὶ ἠσύχαζε.

—Ξέρετε καλά πὼς ὁ Παφνούτιος δὲν εἶναι νεκρός. Ξέρετε πὼς πολλὰς ζωὰς δὲν ἀξίζουν, πότερον ἀπὸ τὴν δικήν του κ' ἀκόμα ξέρετε καὶ θυμᾶστε πὼς μοῦ μιλήσατε πρὶν γι' αὐτόν. Φαίνεται πὼς ξεχνᾷτε γρήγορα.

—Τί λόγια μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς γιὰ ἓνα δυστυχισμένον. Ἐχει δύο φράσεις συμπόνας.

Ὁ Σισοῦς τὸν κοίταξε αὐστηρὰ κ' ὕστερα ἀπὸ λιγὸλεπτήν σιωπὴν τοῦ εἶπε.

—Σᾶς δίνω τὸ δικαίωμα νὰ μὲ βροῖσατε.

—Δὲν τὸ κάνω ποτέ μου.

—Ἐχετε ὅλη τὴ διάθεσιν.

—Δὲν μπορεῖτε νὰ τὸ ξέρετε σεῖς αὐτό.

—Μοῦ τὸ ἀποκαλύψατε.

—Ὅπως καὶ σεῖς μοῦ ἀποκαλύψατε πὼς ἓνας μοναχὸς μπορεῖ νὰ ἀσκητεῖ καὶ νὰ δακρύζει προστά τὸν κύριον καὶ ὅταν ἀκόμη τοῦ λείπει ὁ οἶχος καὶ ὁ ἔλεος.

—Σᾶς ἔδωκα ὅλο τὸ δικαίωμα νὰ μὲ βροῖσατε. Περιμένα νὰ βροθῆτε ἐπὶ τὸ περιβάλλον σας μὰ ἀνακαλύπτω πὼς μερικὲς πράξεις σας δὲν τις ἀναβάλλετε.

—Σᾶς ζητῶ συγγνώμην — ψιθύρισε ὁ Σιγαλός—Μὰ δὲν μπορεῖτε νὰ μιλάτε σεῖς γιὰ τὸ κοσμικὸν περιβάλλον. Τὸ μοναχικὸν ἔχει κάποιες σκοτεινὰς γωνίας;

—Καὶ θὰ μιλήσομε γι' αὐτὰς τὴν γωνίας.

—Νὰ μοῦ γρημύσατε τὴν ἀμφιβολίαν μου.

—Σᾶς εἶπα πὼς δὲν θέλατε νὰ ξομολογηθῆτε.

Σᾶς ξαναλέω πὼς δὲν τὸ ξέρετε.

—Τὸ εἶδα.

—Πὼς τὸ λέτε αὐτό;

—Ὅτι εἶχατε νὰ μοῦ πῆτε τὸ εἶπατε. Μιλήσατε γιὰ ταπεινότητα. Μὰ μεταχειρίζεστε εὐκόλα τὴν λέξιν. Σᾶς συγχωρῶ.

—Κι' ἂν σᾶς πῶ πὼς θ' ἄφταναν ὡς τὸ σημεῖον νὰ ἱερωθῶ.

—Δὲν θὰ σᾶς πιστεύω ποτέ.

—Κι' ἂν ἱερονώμουν.

—Θὰ σᾶς ξαναθύμιζα τότες τὴν ἐρώτησίν σας γιὰ τὴν σκοτεινὴν μερίαν τῆς μοναχικῆς ζωῆς.

—Κι' ἂν ἀσκήτεα.

—Θὰ εἶχα τὴν ὑπομονὴν νὰ περιμένω.

—Τότε ἔχετε τὴν δύναμιν σεῖς νὰ προφητεῦσατε πὼς ἡ θεία χάρις κάποια στιγμὴ δὲν θὰ λάμπει ἐντός μου.

—Ἐχω τὴν δύναμιν νὰ δῶ πὼς δὲν ὑπάρχει κενὴ θέσις ἐντός σας γιὰ τίποτα.

—Πὼς τὸ ξέρετε.

—Εἶσατε πολὺ φιλήδονος.

—Καὶ σεῖς εἶσατε κακός.

—Ποτέ δὲν θὰ κάμω ἐγὼ ὅτι θέλετε καὶ μπορεῖτε νὰ κάμετε σεῖς.

—Δὲν μπορῶ πιά νὰ μείνω μαζί σας. Ἐχω ἀνάγκην νὰ μείνω μόνος.

Πηγαίνετε ν' ἀνακαλέσατε ἐπὶ τὸ μυαλὸν ὅτι

ποθεί ή ψυχή σας. Βλέπετε πώς δέν είταν ανάγκη να μετακινήθουμε για να εξομολογηθήτε. Αυτά δέν θα μου λέγατε στην εξομολόγηση;

—Και σεις πώς θα μου απαντούσατε.

—Όπως και τώρα. Μά ποτές δέν θα γινόμουν δουλος της περιέργειας σας.

Ένας μεταλικός ήχος άκούστηκε πού καλούσε τους μοναχούς σε δουλειά. Ο Σισός σταυροκοπήθηκε, ο Παφνούτιος ξύπνησε και

γελαστός είπε στο Σιγαλό.

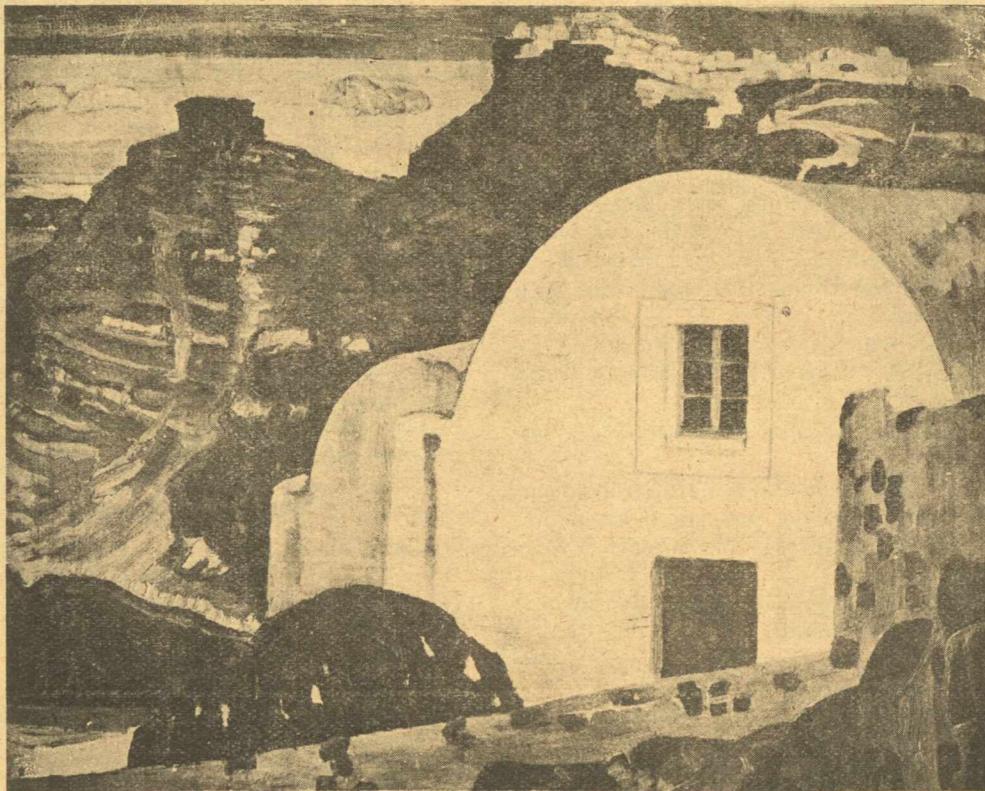
—Με συμπαδάτε έμένα.

Κι' ο Σιγαλός με περισσή ευγένεια στάθηκε στη πόρτα και είχε κόνοντας τόπο στους μοναχούς να βγούν πρώτοι.

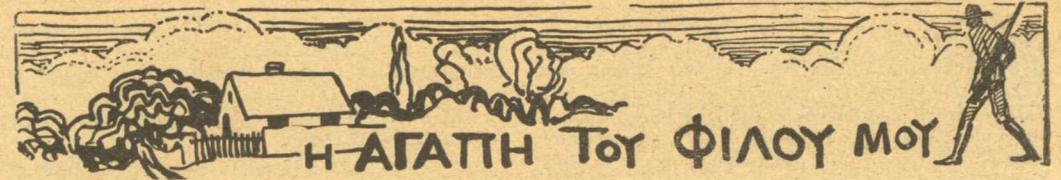
—Περάστε πατέρες μου περάστε.

—Βγήκαν σιωπηλοί και οι τρεις κι' ο καθένας τράβηξε ξεχωριστό δρόμο.

(άκολουθει)

Κ. ΜΑΛΕΑ - ΣΑΝΤΟΡΙΝΗ

(Συνίχεια)

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ ΤΟΥ ALAIN FOURNIER

Η γής ήταν σαρωμένη' είχαν ξεριζώσει τα θρεμμένα αγριόχορτα. Τέλος, στηλώνοντας τ' ατί του, θάρρεψε πώς άκουσε τραγούδι, σαν φωνές άγοριών και κοριτσιών, πέρα εκεί, προς τα σωρεμμένα οικοδομήματα, πού ο άνεμος όλοένα τίνιζε κλαριά μπροστά στα ρόδινα, πράσινα και γαλάζια ά οίγματα των παραθυριών. Έμοιαζε, με τό μακρύ του πανωφόρι, κυνηγός, μισογεμμένος άκροαστικά, όταν έξαφνα ένας άλλόκοτος άνθρωπάκος έξφυγε μέσα άπ'τό γειτονικό σπιτάκι πού φαινόταν άδειο.

Είχε ένα ψηλό καπέλλο, άριδωτό, πού γυάλιζε στο σκότος σαν άσημι' μιá φορεσιά πού ο γιακάς του άνέβαινε ως τα μαλλιά, ένα γελέκο πολύ άνοιχτό έμπρός, ένα πανταλόνι με γζέτες... Ο κομψευόμενος αυτός πού έμοιαζε νάναι δεκάξη χρόνων, περπατούσε στις μύτες των ποδιών, με μιάν έκτακτη γηγοράδα. Χαιρέτησε, περνώντας, τον Μών, δίχως να σταθεί, βαθειά, μηχανικά, κ' έχάθη στο σκότος, κατά τό μέρος της κεντρικής οικοδομής, —ύποστατικό, κάστρο ή μοναστήρι—, πού ο πυργίσκος της είχε σταθεί όδηγός για τό μαθητή χδές στην άρχή του άπομεισημερου.

Ύστερ' από μιás στιγμής δισταγμό, ο ήρωάς μας συμμόρφωσε τό περπάτημά του με τό περπάτημα του περιέρου άνθρωπάκου. Πέρασαν ένα είδος μεγάλης αύλης με περιβόλι, άνάμεσα από κτίρια, έφεραν γυρο ένα βιβάρι φραγμένο με παλούκια, ένα πηγάδι, και τέλος βρέθηκαν στο κατώφλι της κεντρικής οικοδομής.

Μιά βαρειά ξύλινη θύρα, στρογγυλή στην κορφή, και γεμάτη καρφιά, σαν θύρα πρεσβυτέρου, ήταν μισάνοιχτη. Ο κομψευόμενος βυθίστηκε μέσα. Ο Μών άκολούθησε, κι' εϋθύς από τα πρώτα βήματα, βρέθηκε, δίχως να βλέπει άνθρωπο, κυκλωμένος από γέλοια, από τραγούδια, καλέσματα, κυνηγητά.

Στην άρχή του διαδρόμου πού βρισκόταν, ήταν ένα άλλο κάθετο πέρασμα. Ο Μών διάσταζε άν έπρεπε τάχα να προχωρήσει ως τό τέλος, ή κάλλιο ν' άνοίξει μιá άπ' τις πόρτες, πού άκουγε πίσωθε τους θόρυβον από φωνές, όταν άξαφνα, είδε να περνούν άπ' τό βάθος δυό κοριτσάκια πού κυνηγιόταν. Έτρεξε για να τις δει και να τις πιάσει, με κρυφά βήματα, στις μύτες στα σκαρπίνια του. Ήχος από θύρες πού άνοίγουν, δυό δεκαπεντάχρονα πρόσωπα πού ήσπερινή ψύχρα και τό κυνηγητό τά είχαν καμωμένα όλορόδινα, κάτω άπ' τά μεγάλα καπελλίνα τους με τό λάστιχο, όλ' άφανίστηκαν μέσα σε μιάν άπότομη λάμψη.

Ένα λεπτό πέρασε κ' έστριφογύρισαν σά σβούρες για παιγνίδι' τά φαρδιά τους λινάλαφρα μεσοφόρια άνασηκώνονται και κολπώνουν, διακρίνεις τη νταντέλλα άπ'τά μακρουλά, κομικά πανταλονάκια τους' έπειτα μαζί κ' οι δυό, ύστερ' άπ'

αυτή τη σβούρα, πηδούν μέσα στην κάμαρα και ξανακλείνουν την πόρτα.

Ο Μών άπομένει για ένα λεπτό θαμπομένος και τρικλίζοντας μέσα στο μαύρο διάδρομο. Φοβάται τώρα μη σαστίσει. Η άδέξια και διστακτική στάση του θα κάνει, δίχως άλλο, να τον πάρουν για λωποδύτη. Θέλει να ξαναγυρίσει για να βρει την έλευθερία του, προς την είσοδο, όταν άκούει πάλι στο βάθος του διαδρόμου ήχο περπατησιάς και παιδιάστικες φωνές. Δυό άγόρια ζυγώνουν κουβεντιάζοντας.

—Κοντεύει τό δείπνο; τους ρωτά ο Μών μ' άταραξία.

—Έλα μαζί μας, του άποκρίνεται ο πιο μεγάλος, εκεί θα σε πάμε.

Και με την έμπιστοσύνη, με την ανάγκη της φιλίας, πού έχουν τα παιδιά την παραμονή γιορτής, τον πιάνουν καθένα από τό χέρι. Ίσως θά ναι δυό μικρά χωριάτοπαιδα πού τους φόρεσαν τα πιο καινούργια τους φορέματα: πανταλόνια κομμένα ως τη μέση της κνήμης, πού αφήνουν και φαινόνται τα χοντρά μάλλινα τσουδάπια τους κ' οι γαλόσες τους' έναν μικρόν κορσε άπό γαλάζιο βελούδο' ένα κασκέτο με τό ίδιο χρώμα κ' έναν φιόγκο άσπρης γραβάτας.

—Την γνωρίζεις, έσύ; ρωτάει τό ένα παιδί.

—Εγώ, λέει ο μικρότερος, πού έχει στρογγυλό κεφάλι κ' άπονήρευτα μάτια, έχω ξερω άπ'τη μαμά πώς φοράει μιá μιύρη φορεσιά κ' ένα γιακαδάκι, και μοιάζει σαν πιερρότος.

—Μά για ποιάν λέτε; ρωτάει ο Μών.

—Καλέ για την άρραβωνιαστικά πού πήγε να την ζητήσει ο Φραντς.

Πριν ο νέος προφτάσει να πει κάτι, έφτασαν κ' οι τρεις στη θύρα έλλαλης σάλας, πού μιá όμορφη φωτιά πετάει άναλαμπές.

Σανίδια, σαν είδος τραπέζι, ήταν βαλμένα άπάνω σε στρίποδα' είχαν ξαπλώσει λευκά τραπέζομάνδηλα και λογής λογής παιδιά έτρωγαν μ' έπισημότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η ΑΛΛΟΚΟΤΗ ΓΙΟΡΤΗ (συνίχεια)

Ήταν, μέσα στη μεγάλη σάλα με τη χαμηλή σκεπή, ένα δείπνο σαν εκείνα πού προσφέρουν την παραμονή των χωριάτικων γάμων στους συγγενείς πού έρχονται από πολύ μακρυνά.

Τά δυό παιδιά παρότησαν του' μαθητή τά γέοια, κ' έδραμαν σε μιá συνεχόμενη κάμαρα, όδω εοχόταν παιδιάστικες φωνές και χτύποι κουταλιών στα πιάτα. Ο Μών, θαρραλέα κ' άτάραχα, καβάλλισε ένα θρονό και βρέθηκε καθιστός σιμά σε δυό χωριάτισσες γιοιούλες. Έπεσε άμέσως στο φαί με άγριαν όρεξη' μόνο για ένα λεπτό άνασήκωσε τό κεφάλι για να ιδεί τους συμποσιαστές και να τους άκούσει.

“Άλλωτε, λίγο μιλούσαν. Αυτός ο κόσμος έμοιαζε πώς λίγο γνωρίζονταν ανάμεσά του. Θά είχαν έρθει κι' άλλοι απ' την μέση της έξοχης' στο μάκρος των τραπεζιών, γέροντες με φοβορίτες, και άλλοι ολότελα ξυρισμένοι, που θάταν ίσως, πολλοί, ναυτικοί. Σιμά τους, έτρωγαν άλλοι γέροντες, που τους έμοιαζαν: ή ίδια αυλακωμένη όψη, τα ίδια ζωηρά μάτια κάτω από τα δασειά φρύδια, οι ίδιοι λαμοδέτες, στενοί σαν κορδόνια παπουτσιών... Μά ήταν εύκολο να καταλάβεις πώς τούτοι δεν είχαν ποτέ θαλασσοπορήσει μακρύτερα απ' τα σύνορα του νομού' κι' αν είχαν κλυδωνιστεί και θαλασσοδαρθεί, πάνω από χίλιες φορές, κάτω απ' τις νεροποντές και μέσα στις άνεμοζάλες, τούτο ήταν έξ αιτίας του σκληρού κ' ακίνδυνου ταξιδιού που είναι τό να όργωνεις τ' αυλάκι, ως την άκρη του χωραφιού σου, και πάλι να στρέφεις τ' αλέτρι πίσω... Λίγες γυναίκες έβλεπες: γριές χωρικές με στρογγυλές όψεις, σουφραμένες σαν μήλα, κάτω απ' τις σκούφιες τους, άραγα σιδερωμένες...

Κανείς απ' τους συμποσιαστές δεν φαινόταν στο Μών άνθρωπος άνάξιος έμπιστοσύνης κ' οικειότητας. Έτσι έξηγουσε με τό νού του, άργότερα, αυτή την έντύπωση: όταν έσκάρωσες, έλεγε, ένα άσυχώροτο σφάλμα, σκέφτεσαι κάποτε, ανάμεσα σε μία μεγάλη πίκρα: «Ός τόσο, υπάρχουν στονκόσμο άνθρωποι που θά μου τό σχωρνούσαν». Φαντάζεσαι έξαφνα, τους γέρους, τους παππούδες, μεσοτους μακροθυμιά, που είναι κιόλας από πριν έτοιμοι να πιστέψουν πώς ό,τι έχρες είναι καλά καμωμένο. Βεβαιότατα, οι άνθρωποι που καθόταν στη σάλα εκείνη, θά ήταν οι πιο διαλεχτοί απ' όλον αυτόν τον κόσμο. Όσο για τους άλλους, ήταν έφηβοι και παιδιά...

Ός τόσο, δίπλα στον Μών, κουβέντιαζαν οι δυό γυναίκες.

— Όσο κι' αν τα πεις εύνοϊκά, έλεγε ή πιο ηλικιωμένη, με μία λαλιά κομική κ' όξύφωνη, που μάταια πολεμούσε να γλυκάνει, οι άρραβωνιασμένοι δεν μπορούν νάναι φτασμένοι πριν από αύριο στις τρέις.

— Σώπα, μη με συγχίζεις άποκρίθηκεν ή άλλη με τον πιο ήσυχο τρόπο.

Αυτή φορούσε μία πλεχτή σκούφια.

— Μέτρα, ξαναεΐτε ή πρώτη, δίχως να ταραχτεί Μιά μιση ώρα ό σιδερόδρομος, κι' έφτά λειγες τό άμάξι!

Η συνομιλία έξακολούθησε. Ο Μών δεν έχανε λέξη. Χάρη σ' αυτή την άβίαστη λάμψη, τα πράγματα κάτω έφωτιζόταν: ό Φράντς, ό γυιός του πυργοδεσπότη, — ναυτικός; σπουδαστής; ύποψήφιος; ποιός ξέρει— είχε πάει στη Μπουρζ να ζητήσει σε γάμο μία κοπέλλα. Τό παιδί θάταν πολύ νεαρό και γεμάτο φαντασία, και, παράξενο πράγμα, εκείνο κυβερνούσε στον πύργο κατά τό θέλημά του. Θέλησε λοιπόν τό σπύτι που θάβραζε την άγαπητιά του να μοιάσει με γιορτάσιμον άνάκτορο. Και, για να πανηγυρίσουν τον έρχομό της νέας, κάλεσε ό ίδιος τα παιδιά και τους άκατους γέρους της περιοχής. Αυτά τα σημάδια φαινόταν καθαρά απ' την κουβέντα των γυναικών. Όλο τ' άλλο άπόμεινε στο μυστήριο, και πάλι τό ζήτημα του έρχομού των άρραβωνιασμένων έρχόταν στη μέση. “Η μία έλεγε για τό πρωί της αυριανής' ή άλλη γι' άπόψε τό άπόγευμα.

— Πάντα έτσι τρελλή είσαι, καμμένη, έλεγε ή πιο νέα με ήσυχο τρόπο.

— Κ' εσύ δά και πότε δεν ήσων πεισματάρα; Τέσσερα χρόνια τώρα σε ξέφευ, δεν άλλαξες, άποκρινόταν ή άλλη σηκώνοντας τους ώμους, μιλώντας ως τόσο με την πιο ήμερη φωνή.

Κ' οι δυό έπίμεναν στη γνώμη τους, μά δίχως την παραμικρή έξαψη.

“Ο Μών πετάχθηκε στη μέση, έλπίζοντας να μάθει πιο πολλά.

— Είναι ώραία, καθώς τό λένε, ή άρραβωνιαστικά του Φράντς;

Τόν κύτταζαν καλά, άπορημένες. Μά κανέναν δεν είχε ίδει τό κορίτσι, άλλος απ' τον Φράντς. “Ο ίδιος την είχε άπαντήσει κάποιον δειλί, όλομόναχη, μέσα στα περιβόλια της Μπουρζ, που τό λένε «βαλτοπερίβολα». “Ο πατέρας της, ύφαντής, την είχε διωγμένη απ' τό σπίτι. Ήταν όμορφότατη κι' ό Φράντς άμέσως άποφάσισε να την πάρει γυναίκα. Παράξενη ιστορία... Ός τόσο ό πατέρας του, ό κ. Ντέ Γκαλαί, κ' ή άδερφή του ή Υβόννη δεν του τό σχωρνούσαν όλα.

Προφυλακτικά ό Μών ήθελε κι' άλλα να ρωτήσει, όταν ξαφνικά ένα χαριτωμένο ζευγάρι πρόβαλε στη θύρα: ένα κορίτσι δεκάξη χρόνων με βελούδινο στηθόδεσμο, και με φούστα που τελείωνε σε φαρδειούρα. Παράξενια και πανταλόνι με λάστιχα. Πέρασαν τη σάλα, περπατώντας τό ίδιο βήμα' άλλοι τους άκολούθησαν' άλλοι πέρασαν τρέχοντας, βγάζοντας κραυγές κι' άκολουθημένοι από έναν ψηλόσωμο πελιδνό περρότο, με φαρδειά μανίκια, σκουφωμένον μαύρη σκούφια και που γελούσε με ξεδοντισμένο στόμα. Τά κορίτσια φοβήθηκαν μία στάλα, οι νέοι του έσφιξαν τό χέρι και θαρρούσες πώς χαροποιούσε τα παιδιά του τον άκολουθούσαν με κραυγές διαπεραστικές. “Ετρεχε με μεγάλα άδέξια δρασκελισματα, σαν νάθελε να πηδήσει σε κάθε βήμα, και κινούσε τα μεγάλα φαρδομάνικά του. Στο πέρασμά του, κύτταξε τον Μών με τα γυαλιά μάτια του κι' ό μαθητής άναγνώρισε τον σύντροφο του κ. Μαλογιού, τέλεια ξυρισμένον, — τον σαλτιμπάγκο που έδενε πολλήώρα τα κλεφτοφάναρα.

Τό φαγητό είχε τελειώσει. Όλοι σηκώνονταν. Στους διαδρόμους, στήνονταν χοροί. Μιά μουσική, κάπου, έπαιζε ένα κομμάτι μενουέτο. Ο Μών, με τό κεφάλι σχεδόν χωμένο μέσα στο περιλαίμιο του πανωφοριού του, πίστευε κι' ό ίδιος πώς είχε γίνει άλλος άνθρωπος. Κι' αυτόν τον είχε κερδίσει τέλος τό πανηγύρι. “Ετρεχε κινηγώντας τον ψηλό περρότο, μέσα στους διαδρόμους του κτιρίου, σαν νάταν στα παρασκήνια θεάτρου που οι ήθοποιοί της παντομίμας φεύγοντας απ' τη σκηνή, σκορπίζόταν παντού. “Ός τη νύχτα βρέθηκε άνακατεμμένος μ' ένα πλήθος πρόξαρο, ντυμένο ξωτικά. Κάποτε, μία πόρτα άνοιγε και φαινόταν δωμάτιο που έδειχναν στα παιδιά τό μαγικό φανάρι. Τά παιδιά ξετρελαινόταν σε παλαμάκια... “Άλλοτε, σε μία γωνιά του σαλονιού που έχόρευαν, έπιανε συνομιλία με κάποιον κομψευόμενο, κ' έμάθαινε βιαστικά ποιές φορεσιές θά φορούσαν τις άλλες μέρες.

“Ανησηχημένον επί τέλους απ' όλην αυτή τη γιορτή που του άνοιγόταν, τον φόβιζε κιόλας κάθε στιγμή ή ιδέα μήπως ανάμεσα απ' τό μισοάνοιχο γιλέκο του ίδουν τη μαθητική του μπλούζα' και, μία στιγμή, πήγε τέλος και κάθισε στο πιο ήσυχο και στο πιο σκοτεινό διαμέρισμα του κτιρίου, να

ξεκουραστεί. “Ενας ήχος ύπόκοφος από πιάνο άκούονταν σιμά του.

Πέρασε τότε σ' ένα δωμάτιο σιωπηλό, που ήταν τραπεζαρία φωτισμένη με λάμπα κρεμαστή. Κ' εκεί γιόρταζαν, μά για τους μικρούς.

“Άλλοι, καθιστοί σε σκαμνιά, φυλλομετρούσαν βιβλία, άνοιγμένα στα γονατά τους' άλλοι, καθιστοί στις φτέρνες τους, χάρω, μπροστά σε μία καρτέλα, άνοιγαν, άπάνω στο φάθινο κάθισμα, χαλκομανίες' άλλοι, σιμά στη φωτιά, μήτε έλεγαν, μήτε έκαναν τίποτα, παρά μόνον άκουαν, άπόμακρον, τον θόρυβο της γιορτής.

Μιά θύρα της τραπεζαρίας ήταν άνοιχτή διάπλατα: άκουγες στη μέσα κάμαρα να παίζει πιάνο. “Ο Μών στράφηκε με περιέργεια και πέρασε μέσα: ήταν ένα είδος μικρό σαλόνι λέσχης' μία κυρία— ή δεσποινίδα— μ' ένα μεγάλο καστανό πανωφόρι άναοριγμένο στους ώμους, με στραμμένη τη ράχη, έπαιζε στο πιάνο σκοπούς από παλιούς χορούς και λιανοτράγουδα. Πολύ σιμά της, καθιστά στο ντιβάνι, έξη— έφτά παιδιά, άγοράκια και κοριτσάκια, όλα στην άράδα σα ζωγραφιστά, φρόνιμα, καθώς γίνονται τά παιδιά άμα νυχτόνει, άκροαζόταν. Κάπου κάπου, μόνον, γλυστρούσε ένα— ένα άνάμεσα στ' άλλα, και πήγαινε στην τραπεζαρία. Τότε τούπαιρνε τη θέση ένα από τ' άλλα που κυττούσαν τις ζωγραφίες.

“Υστερα απ' αυτή τη γιορτή, που τά πάντα ήταν χαριτωμένα, μά τρελλά κι' άκατάστατα, που κι' ό ίδιος τέλος είχε κινήσει τον ψηλό περρότο, ό Μών έννοιωθε πώς εκεί βρισκόταν βυθισμένος στην ήμερότερη χαρά του κόσμου.

“Αθόρυβα, όσο ή κοπέλλα έπαιζε όλοένα, γύρισε να καθίση στην τραπεζαρία, κι' άνοιγοντας στην τύχη ένα απ' τά μεγάλα κόκκινα βιβλία, σπαρμένα στο τραπέζι, άρχισε να διαβάζει άφαιρέμενα.

Ευθύς άμέσως, ένα από τά μικρά που έχαθόταν χάρω, ζύγωσε στον Μών, σκαρφάλωσε στο γονάτο του κ' έσκυψε κι' αυτό να βλέπει μαζί του ένα άλλο έκαμε τό ίδιο απ' την άλλη μεριά. Κι' ό Μών νόμισε πάλι πώς όνειρεύεται, και θαρούσε για πολλή ώρα πώς βρισκόταν στο ίδιο του τό σπίτι, παντρεμένος, ένα ώραίο δειλί, και και πώς τό χαριτωμένο κι' άγνωστον εκείνο πλάσμα, που χτυπούσε στο πιάνο, σιμά του, ήταν ή γυναίκα του...

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΤΟ ΣΥΝΑΠΑΝΤΗΜΑ

Την έπαύριο, ό Μών έτοιμάστηκε απ' τους πρώτους. Καθώς τον είχαν όρηνηψει, φόρεσε μία μαύρη φορεσιά, του παλιού καιρού, ζακέττα σφιχτή στο κορμί με μανίκια φουσκωμένα στους ώμους, γελέκο σταυρωτό, πανταλόνι τόσο φαρδύ, που να σκεπάζει όλότελα τά έξαισία σκαρπίνια του, κ' ένα ψηλό κπέλλο.

“Ερημη ήταν ακόμα ή αυλή, όταν κατέβηκε. Περπάτησε λίγο, κι' ήταν σαν να βρέθηκε σε μιά άνοιξιάτικη μέρα. Ήταν, αλήθεια, ή πιο γλυκειά αυγή μέσα σ' έπεινον τό χειμώνα. Ήταν λιακάδα, σαν τις πρώτες άπριλιάτικες μέρες. Η πάχνη έλυνόταν κ' ή μουσκεμένη πρασινάδα άστραφτε, σαν ραντιαμένη δροσιά. Μέσ' στα δέντρα, ένα σωρό πουλιά κελαϊδούσαν, κι' από ώρα σε ώρα χλιαρή αυρα περιτρέχε τό πρόσωπο του διαβάτη.

“Έκανε όπως οι καλεσμένοι που ξυπνούν πριν απ' τον νοικοκύρη του σπιτιού. Βγήκε στην αυλή, θαρρώντας κάθε στιγμή πώς μία έγκάρδια φωνή θά φώναζε πίσωθε του χαρούμενη:

— Ξύπνησε κιόλας, Αύγουστίνε;

“Ός τόσο περπάτησε όλομόναχος άνάμεσα στην αυλή και στο περιβόλι. Κάτω κει, στο κυριότερο κτίριο, πρᾶμμα δε σάλευεν ακόμα, μήτε στον πυργίσκο, μήτε μέσ' απ' τά παράθυρα. Μά τά δυό ξύλινα μεγάλα φύλλα της θύρας ήταν άνοιχτά. Και σ' ένα άψηλό παράθυρο ό πραινός ήλιος σημάδευε μιάν άχτίνα, καθώς τό θέρος, στις πρώτες ώρες της αυγής.

Για πρώτη φορά ό Μών έβλεπε, την ήμερα, τό έσωτερικό του τόπου. Τ' άχνάρια βουλαγμένου τοίχου χώριζαν τό ρημαγμένο περιβόλι απ' την αυλή, που πριν από λίγο, είχαν ραντίσει άμμο κ' είχαν περάσει τό φτυάρι. Στις άκρες, ήταν σταυλοί γι' άλογα, χτισμένοι με διασκεδαστική άταξία, που έκανε άφθονα σταυρώματα σπιτιών και γωνίες, στολισμένες με χαμόδεντρα και κλήματα. Κι' ως άπάνω σχεδόν στο σπύτι κυμάτιζαν δάση από έλάτες, και τώκρυβαν όλουθε, έκτός από την άνατολή, όθε έβλεπες γαλάζια βουνάλακια, σκεπασμένα από βράχια κι' άλλες έλάτες ακόμα.

Για μία στιγμή, μέσ στον κήπο, ό Μών έσκυψεν απ' τον έτοιμορροπο ξύλινο φράχτη, που έζωνε τό ίχθυοτροφείο: στις όχτιές του νερού άπόμεινε ακόμα μία στάλα πάγος φτενός και γεμάτος λεπτές σούφρες, σαν άφρός... Κύτταξε τό άντικαθρέφτισμά του μέσ' στο γαλάζιο νερό, σα νάταν γερμένος άπάνω στον ουρανό. Είδε τη φορεσιά του, φορεσιά ρωμαντικού σπουδαστή' κ' έπίστεψε πώς ήταν άλλος, — όχι πιά ό μαθητής που είχε δραπετέψει με τό άμάξι του χωριού, μά ένα πλάσμα γραφικό και χαριτωμένο μέσα σ' ένα ώραίο πολυτίμο βιβλίο.

“Ετρεξε κατά τό κεντρικό κτίριο, γιατί πεινούσε. Στη μεγάλη σάλα, που χθές τό βράδυ είχε δειπνήσει, μη χωριατοπούλα έστρωνε τραπέζι. “Ο Μών κάθησε έμπρός σ' ένα φλυτσί, απ' όλα τά βαλμένα στη σειρά, στο τραπέζομάνηλο άπάνω, και κείνη του κένωσε καφφέ, λέγοντάς του:

— Είσαστε ό πρώτος και καλύτερος...

Δέν άποκρίθηκε τίποτα' φοβόταν μη τον γνωρίσουν άξαφνα για ξένο. Ρώτησε μόνον την ώρα που θάφευγε τό βαποράκι για τον πρωινό περπάτο, καθώς είχαν όρίσει.

— Όχι νοιώτερα από μισήν ώρα, κύριε, γιατί κανείς ακόμα δεν κατέβηκε.

“Αφού ήπια καφφέ, ξαναέρχισε πάλι να πλανιέται γύρω απ' τον μακρύν πύργο με τις άνώμαλες πλευρές, που έμοιαζεν έκκλησιά, άναξίτουσε τη σκάλα που θ' άραζε τον βάλκορι. Γυρίζοντας τη μεσημβρινή μεριά, παρατήρησεν άξαφνα τις καλαμιές, σχεδόν χαμένες απ' την άπόσταση, που περίζωναν την τοποθεσία. Τό νερό των μεγάλων βάλτων έχόταν εκείθε, μουσκεύοντας τη ρίζα των τοίχων, κ' έφαινόταν, μπροστά σε πολλές έξώθυρες, μικροί έξώστες που τους περιζύωναν τά ήχηρά κύματα.

Δίχως δουλειά, ό διαβάτης πλανήθηκε για πολλήν ώρα στην άμμουδερήν όχθη, που έμοιαζε δρόμος για παράπλευρη ομολόκληρη μικρών πλεούμενων' περιέργα έξέταζε τις μεγάλες θύρες με τά σκονισμένα τζάμια, που έβλεπαν σε ρημαγμένες ή παραιτημένες κάμαρες, σε στοίβες από ξε

φορτώματα κοπριάς, σ' εργαλεία σκουριασμένα και σε σπασμένα δοχεία λουλουδιών: ξαφνικά, στην άλλη άκρη, άκουσε περπατησιές να τρίζουν στην άμμο.

Ήταν δυο γυναίκες, ή μια πολύ γερασμένη και σκυφή ή άλλη, νεαρή κοπέλλα, ξανθείά, άψηλή στο ανάστημα, πού το χαριτωμένο της φέρεμα, ύστερα από τα μακαρέμματα της χθεσινής βραδυάς, φάνηκε στο Μών σαν έξωτικό.

Στάθηκαν για λίγο να κοιτάξουν τον τόπο, — καθώς ο Μών έλεγε με τὸ νου του, με μίαν άπορία πού κι' ο ίδιος άργότερα σκέφθηκε πόσο ήταν πρόστυχη:

— Νά, μὴ τὴν αλήθεια, τί λέει ο κόσμος έκκεντρικά κορίτσια! Θάναυ χαμμά θεατρίνα πού προσκάλεσαν για τὴ γιορτή.

Ὡς τόσο οί δυο γυναίκες πέρασαν σιμά του, κι' ο Μών, άκίνητος, παρατήρησε τὴ νεώτερη, Συχνά, άργότερα, όταν άποκοιμιόταν, άφου είχαν άπελιπτικά δοκιμάσει ν' αναθυμηθεῖ τὸ ωραίο σβησμένο πρόσωπο, έβλεπε στὸν ύπνο του νά περνοῦν άράδες-άράδες νεαρές γυναίκες πού τὴς έμοιαζαν στὴν ὄψη. Μιά, φοροῦσε παρόμοιο καπέλλο, ή άλλη είχε ένα είδος παρόμοιο λύγισμα στὸ κορμί της: άλλη τὸ ξάστερο βλέμμα της: άλλη, τὸ έξαισιὸ της παράστημα, κι' άλλη τέλος τὰ γαλανὰ της μάτια. Μά χαμμά άπ' αυτές τὴς γυναίκες δέν ήταν ποτέ τὸ νεαρὸ κορίτσι.

Ὁ Μών μόλις είχε τὸν καιρὸ νά προσέξει, κάτω άπό τὰ βαρεὰ τετράξανθα μαλλιά, ένα πρόσωπο με χαρακτηριστικά λίγο μικροκαμωμένα, μά χαραγμένα με μίαν έντέλεια σχεδὸν επάδουνη. Καί καθὼ: πέρασε σιμά του κίτταξε τὴν τουαλέττα της: ήταν ή πιὸ σεμνή κι' ή πιὸ άπλή άπό κάθε άλλην.

Σαστισμένος, αναρωτιόταν αν θάταν σωστὸ νά τὴς συντροφέψει, — καθὼς τὸ κορίτσι, άνεπαισθητα γυρίζοντας κατὰ τὸ μέρος του, εἶπε στὴ συντροφισσά της:

— Δέν πιστεύω ν' άργήσει τὸ βαπόρι.

Ὁ Μών τὴς άκολούθησε. Ἡ γερόντισσα, χαμπουριαστή, τρεμουλιάρα, δέν έπαυε νά μιλεῖ πρόσχηρα καί νά γελά. Ἡ κοπέλλα άποκρινόταν ήμερα. Καί όταν κατέβηκαν τὴ σκάλα, πήρε ένα επιπληχτικό καί ξάστερο βλέμμα, πού ἦσαν σά νά λέει:

— Ποιὸς εἶστε; τί κάνετε δὼ; δὲ σὰς γνωρίζω. Ὡς τόσο μεῦ φαίνεται πὸς σὰς κατάλαβα.

Κι' άλλοι καλεσμένοι ήταν σκορπισμένοι τώρα ανάμεσα στὰ δέντρα, προσμένοντας. Τρία βαποράκια έκδρομῆς είχαν πλευρίσει, έτοιμα νά δεχτοῦν τοὺς επιβάτες. Ένα - ένα τὰ παιδιά, στὸ πέρασμα τὼν κυριῶν, πού έμοιαζαν νάναί ή πυροδοέσποινα με τὴν κόρη της, χαιρετοῦσαν με σεβασμό, καί τὰ κορίτσια ύποκλινόταν. Παράξενο προῖ. Παράξενη γιορτή. — Μ' ὄλον τὸ χειμωνιάτικο ήλιο, έκανε ψύχρα, κι' οί γυναίκες κουλούριαζαν γύρω άπ' τὸ λαϊμὸ τους τὰ φιδία έκείνα, τὰ καμωμένα με φτερά, πού ήταν τότε τὴς μόδας.

Ἡ γερόντισσα κυρία άπόμεινε στὴν ὄχθη, κι' ο Μών, δίχως νά τὸ νοιώσει, βρέθηκε στὸ ἴδιο θαλαμηγὸ με τὴ νεαρή πυροδοέσποινα. Άκούμπησε στὴ γέφυρα, κρατῶντας με τὰνα χέρι τὸ καπέλλο του πού έδερνε ὁ άνεμος, καί μπῆρεσε νά κοιτάξει με άνεση τὸ κορίτσι πού ήταν άπανεμα στριμωγμένο. Κι' αὐτὴ τὸν παρατήρησε. Ἄποκρινόταν στὴς συντροφισσές της, χαμογελοῦσε,

κι' ύστερα άκούμποῦσε τὰ γαλανὰ μάτια της άπάνω του, δαγκάνοντας λίγο τὰ χεῖλια.

Ἦσυχία άκρα κυβερνοῦσε τὴς γειτονικές ὀχτιές. Τὸ πλεούμενο έφευγε μ' έναν ήμερον ήχο μηχανῆς καί νεροῦ. Νόμιζες πὸς εἶναι στὴν καρδιά του θέρους. Νόμιζες πὸς θά πάει ν' άράξει σιμά στ' ωραίο περιβόλι κάποιας έπαυλης έξοχῆς. Κ' εκεί πὸς τὸ κορίτσι θάβγαινε περιπατο κάτω άπό μίαν άσπρη ὀμπρέλλα. Καί πὸς θάκουγες νά στενάζουν τὰ τρυγόνια ὡς τὸ βράδυ... Μά ξαφνικά ένα σφοδρὸ άνεμοφύσημα θύμιζε τὸ Δεκέμβρη στὸς καλεσμένους τὴς ξωτικῆς γιορτῆς.

Άραξαν σιμά σ' ένα δάσος έλατιῶν. Στὸ ξεμπαρκάρισμα, οί ταξιδιώτες έπρεπε νά περιμένουν λίγη ὥρα, στριμωγμένοι άναμεταξύ τους, ὡσπου ένας βαρκάρης νά ὀθη νά λύσει τὴν άλυσίδα πού έφραζε τὴ σκάλα. Κι' ο Μών θυμήθηκε κατόπι— ἄ! με πόση συγκίνηση! — τὴ στιγμή, πού, άκρη στὸ σκαλοπάτι, ήρθε πρόσωπο με πρόσωπο με τὴν κοπέλλα, για νά τὴν χάσει πιά ὀλοτελα άπ' τὰ μάτια του. Εἶχε δει τὴν τόσον άγνή κατατομή της, μ' ὄλα τὰ μάτια του, τόσο, ὡς πού γέμισαν τέλος δάκρυα.

Καί θυμόταν ακόμα πὸς εἶχε ἰδει, σάν ένα τρυφερὸ μυστικό πού του έμπιστευόταν, μίά στάλα ποῦδρα ξεχασμένη στὸ μάγουλό της...

Στὴ στεριά, ὄλα έγιναν σάν στὰ ὄνειρατα. Καθὼς τὰ παιδιά έτρεχαν με χαρωπές κραυγές, πού δενόταν συντροφίες κι' ύστερα σκορπιζόταν ανάμεσα στὸ δάσος, ο Μών προχώρησε σὲ μίά δεντροσειρά, πού δέκα βήματα μπροστά του ή κοπέλλα πορευόταν. Βρέθηκε στὸ πλευρὸ της πρὶν καλά - καλά τὸ σκεφτεῖ.

— Εἶσαστε ωραία, τὴς εἶπε μόνο.

Μά έκείνη ζοήρησε τὸ βήμα της καί, χωρίς ν' άποκριθεῖ, άκολούθησε τὸν κάθετο δρόμο. Ἄλλοι περιπατητές έτρεχαν, έπαιζαν στὴς δεντροστοιχίες, καθένας γυρνώντας ὡπου του άρεσε, ὡδηγημένος μόνο άπ' τὴ λευτερή του φαντασία. Ὁ νέος μετάνοιωσε φριχτὰ για τὴν προστυχιά του, ὡπως τὴν έλεγε με τὸ νου του, καί τὴν άνοησία του: πήγαινε καί πλανιόταν στὴν τύχη πιστεύοντας πὸς δὲ θά ξανάβλεπε τὸ χαριτωμένο πλάσμα, όταν τὴν εἶδε πάλι ἄξαφνα νάρχεται σάν στὸ συναπάντημά του κι' αναγκασμένη νά περάσει δίπλα του άπ' τὸ στενὸ μονοπάτι πού άκολουθοῦσε. Με τὰ δυο γυμνὰ χέρια της παραμέριζε τὴς σοῦφρες τοῦ χοντροῦ πανωφοριοῦ της. Φοροῦσε παπούτσια μαῦρα, πολὺ άνοιχτά. Οί άστράγαλοι της ήταν τόσο λεπτοί, πού ὡρες-ὡρες τσάκιζαν στὸ χεῖλος τοῦ παπουτσιοῦ κι' έλεγε πὸς θά σπάσουν.

Αὐτὴ τὴ φορὰ ο νέος χαιρέτησε κι' εἶπε χαμηλόφωνα:

— Σὰς ζητῶ συγγνώμη...

— Σὰς συγχωρῶ, τοῦ εἶπε αὔστηρά. Μά αἶ φηστε με νά πάω νά ξαναρῶω τὰ παιδιά, γιατ αὐτὰ κυβερνοῦν σήμερα. Χαίρετε.

Ὁ Αὔγουστινος ἰκέτηκε νά σταθεῖ ακόμα λίγο. Τὴς μιλοῦσεν άδέξια, μὰ μ' έναν τόσο παραγμένο καί συγχισμένο τρόπο, πού τὴν έκανε νά περπατήσει πιὸ άργά καί νά τὸν άκούσει.

— Δέν ξερω κιόλας ποιὸς εἶστε, τοῦ εἶπε τέλος.

Πρόφερνε κάθε λέξη με τὸ ἴδιο χροῖμα, λογαριάζοντας τὴς μιά-μιά, με τὸν ἴδιο τρόπο, μὰ λέγοντα τὴν τελευταία πιὸ γλυκά... Ἐπειτα, ξανάπαιρνε τὸ ασάλευτο πρόσωπό της, τὸ στόμα της

πού δάγκανε στὰ χεῖλια, τὸ γαλανὰ της μάτια πού κίτταζαν στὸ μακρὸς έπίμονα.

— Ὅποτε κι' ἐγὼ πιά ξερω πὸς με λένε, άποκριθῆκε ο Μών.

Άκολουθοῦσαν τώρα έναν άσκέπαστο δρόμο, κι' έβλεπες σὲ μικρὴν άπόσταση τοὺς καλεσμένους νά μαζεύονται γύρω άπό ένα μοναχικὸ σπίτι, μέσα στὴν ὀπλοτύχη έξοχῆ.

— Νά, τὸ «σπιτικό τοῦ Φράντς» εἶπε ή νεα. Πρέπει νά σὰς αφήσω.

Δίστασε, τὸν κίτταξε μίά στιγμή γελαστή, κι' εἶπε:

— Τ' ὄνομά μου; Εἶμαι ή δεσποινὴς Ὑβρόνη ντὲ Γκαλαί.

Καί ξεφύγε.

Τὸ «σπιτικό τοῦ Φράντς» ήταν τότες άκατοίκητο. Μὴ ο Μών τὸ βρήκε πιασμένο ὡς τὴς σιταποθήκες άπ' τὸ πληθος τὼν καλεσμένων. Ἄλλως τε δέν ευκαρούσε νά ξετάσει τὸν τόπο πού βρισκόταν: έφαγαν ὄλοι βιαστικά ένα φαγητὸ κρύο, φερμένο άπ' τὸ βαπόρι, — πάρα πολὺ λίγο για τὴν έποχή, μὰ πού εἶσι θά είχαν ὀρίσει, φαίνεται, τὰ παιδιά. Καί ξανάφυγαν. Ὁ Μών ζύγωσε πάλι τὴ δεσποινίδα Ὑβρόνη ντὲ Γκαλαί μόλις τὴν εἶδε νά βγαίνει, καί, σάν άπόκριση σ' ὅτι τοῦ εἶχε πολλῶρα πει,

— Ἦταν ωραιότερο τ' ὄνομα πού σὰς εἶχα δώσει ἐγὼ, τὴς εἶπε.

— Μπᾶ! Καί ποιὸ ήταν αὐτὸ τ' ὄνομα; ἔκαμε κείνη πάντα με τὴν ἴδιαν αὔστηρότητα.

Ὁ Μών φοβήθηκε μήπως εἶπε άνοησία καί δέν απάντησε.

— Τὸ δικὸ μου τ' ὄνομα εἶναι Αὔγουστινος Μών, ξεακολούθησε, καί εἶμαι σπουδαστής.

— Μπᾶ, σπουδάσετε; εἰπ' έκείνη. Καί μίλησαν ακόμα για μίά στιγμή. Μίλησαν άργά, μ' ευτυχία — με φιλία. . . Ἐπειτα τὸ φέρεσμο της άλλαξε. Λιγότερο άκατάδεχτη, λιγότερο αὔστηρή, φάνηκε τώρα σάν πότερο άνήσυχη. Ἐλεγε πὸς έτρεμε κιόλας για ὅτι ο Μών θά πήγαινε νά πει, καί τάχανε άπό πρὶν. Ήταν σιμά του ὀλότρημη, σὰ χελιδόνι μόλις πεσμένο χάμω, πού φρικιάζει κιόλας νά ξαναπάρει τὸ πέταμά του.

— Πρὸς τί; πρὸς τί; άποκρινόταν μαλακά στὰ σχέδια πού έτοιμάζε ο Μών.

Μά τέλος, όταν ο Μών τόλμησε νά τὴς ζητήσει τὴν άδεια νά ξανάρθε μίά μέρα σ' αὐτὸν τὸν ὄρειο πύργο,

— Θά σὰς περιμένω, τοῦ εἶπε άπλά.

Εἶχαν φτάσει πάλι στὴ σκάλα τοῦ βαποριοῦ. Ἡ κείνη σταμάτησε κι' εἶπε στοχαστικά:

— Εἶμαστε παιδιά. Κάναμε μίά τρέλλα. Δέν πρέπει πιά ν' άνεβῶμε κι' οί δυὸ στὸ ἴδιο βαπόρι. Χαίρετε. Μὴ μ' άκολουθήσετε πιά.

Ὁ Μών στάθηκε μίά στιγμή χωρίς ναποφασίζει, βλέποντάς τὴν πού έφευγε: Ἐπειτα, τότε, τὸ νέο κορίτσι, τὴ στιγμή πού αφανίζόταν κιόλας μες στὸ πληθος τὼν καλεσμένων, σταμάτησε, καί στρέφοντας κατ' αὐτὸν, για πρώτη φορὰ τὸν παρατήρησε πολλὴν ὥρα. Ήταν τὸ ύστερο σημάδι άποχαιρετισμοῦ; ήταν για νά τοῦ άπαγορέψει νά τὴν συνοδέψει; ή τάχα είχαν ακόμα κάτι νά τοῦ πει;

Μόλις ξαναγύρισαν πίσω στὸν πύργο, άρχισαν πίσω από τὴν έπαυλη, κοῦρρες με πόνει, μέσα σ' ένα μεγάλο λιβάδι. Ήταν τὸ τελευταίον μέρος τὴς γιορτῆς. Σύμφωνα μ' ὄλους τοὺς λογαριασμούς, οί άρραβωνιασμένοι θά προφταναν νά ρθοῦν εγκαίρα, ὡς για νά βρεθοῦν στὴς κοῦρρες, καί τότε ο Φράντς θά εἶχε τὸ γενικὸ πρόσταγμα.

Ὡς τόσο, άρχισαν καί χωρίς αὐτὸ, γιατὶ άργούσε. Τάγορια με φορεσιές τζόκεϋ, τὰ κορίτσια σάν ἱπποδαμίστριες, ὡδηγοῦσαν, άλλες τοὺς ζωηρὰ πόνει γεμάτα κορδέλλες, κι' άλλες τοὺς γέρικα πειθαρχικά ἄλογα, μέσα άπό φωνές, γέλοια παιδιαστικά, στοιχήματα καί μακρόσερτα χτυπήματα κουνουνοῦ. Νόμιζες πὸς βρισκόσουν σὲ μικρογραφία μίς πελοῦζας ἀθηθινῆς κοῦρρας, πρᾶσινης με χαράγες καί με λουρίδες συμβολικές.

Ὁ Μών ξαναβρήκε τὸν Δανιήλ καί τὰ μικρὰ κοριτσάκια με τὰ φτερωτὰ καπέλλα πού εἶχε άκούσει νά μιλοῦν, τὴ χθεσινὴ μέρα, στὴ δενδροσειρὰ τοῦ δάσους. Τὸ ἄλλο θέαμα τοῦ ξεφύγε, τόσο ήταν άνήσυχος πού εἶχε βρεθεῖ πάλι μέσα στὸ πληθος τὼν χαριτωμένων καπέλλων καί τὼν μακρειῶν καστανῶν πανωφοριῶν.

Μά ή δ. ντὲ Γκαλαί δέν έφάνηκε τὴν άναζητοῦσεν ακόμα ὡς τὴν ὥρα πού ένα άνάκρουσμα άπό κουνουρίσματα καί χαρωπές κραυγές φανέρωσαν πὸς τέλειωσαν τ' άγωνίσματα. Μίά μικρὴ κοπέλλα, άπάνω σὲ μίά γέρικη λευκὴ φοράδα, αὐτὴ εἶχε κερδίσει: πέρασε θριαμβικά άπάνω στὸ ὑποζύγιο καί τὸ λοφίο τὴς σκούφιας της κυμάτιζε στὸν αέρα.

Ἐπειτα, ξαφνικά, σόπασαν ὄλα. Οί άγῶνες είχαν τελειώσει, καί ο Φράντς δέν εγύριζεν ακόμα. Στὴν άρχὴ δέν ήξεραν τί νά ποῦν. Συνομιλοῦσαν με άμηχανία. Τέλος, συντροφικές συντροφίες, άνέβηκαν πάλι πάνω στὰ δωμάτια για νά περιμένουν, με σιωπὴ καί άνησυχία, τὸ γυρισμὸ τὼν άρραβωνιασμένων.

(Άκολουθεῖ συνέχεια)

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ

ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑ

Η ΕΠΕΤΕΙΟΣ

Ο άνθρωπος αφιερώνει πολλές ημέρες από τη ζωή του στον έορτασμό διαφόρων επετείων. Τα γενέθλια, οι όνομαστικές εορτές, τα μνημόσυνα είναι οι πρώτες επέτειοι που καθιέρωσε ο άνθρωπος. Κι από τον κύκλο των ατομικών ή οικογενειακών αυτών επετείων βγήκε σιγά-σιγά η συνήθεια των επετείων που άνηκουν στο σύνολο. Οι επέτειοι των μεγάλων γεγονότων, των μεγάλων γεννήσεων ή των μεγάλων θανάτων. Δηλαδή ή επίσημος επέτειος στηρίζεται σε μια άπλη και παλαιά συνήθεια του ανθρώπου. Κάθε συνήθεια όμως έχει το λόγο της. Και ή επέτειος ενός μεγάλου γεγονότος έχει το δικό της λόγο.

Εορτάζεται ο ήρωικός θάνατος ενός πολεμάρχου. Και ή αίτια του έορτασμού αυτού είναι φανερή. Εορτάζεται ένας υποδειγματικός ανδρισμός. Και πανηγυρίζεται ο ανδρισμός αυτός στο όνομα ενός ανθρώπου από συνήθεια κι από ανάγκη. Η ήρωική πράξη γίνεται πιο παραστατική, όταν συνδεθεί μ' έναν άνθρωπο, όπως ή θεωρία γίνεται πιο καταληπτή όταν εξηγηθεί μ' ένα παράδειγμα.

Επίσης, ο έορτασμός της μνήμης ενός Αγίου είναι μία θρησκευτική επέτειος. Άλλα ο έορτασμός αυτός δεν γίνεται μόνο για να χτυπήσουν χαρμόσυνα οι καρμπάνες. Οι άνθρωποι εορτάζουν τη γέννηση και την ανάσταση του Χριστού για να συγκεντρωθούν στον εαυτό τους, να σκεφθούν, να ενισχύσουν τον ήθικό και τον πνευματικό τους κόσμο. Με την επέτειο δηλαδή που στηρίζεται πάντα σ' ένα γεγονός περασμένο, οι άνθρωποι προσπαθούν να δημιουργήσουν ένα γεγονός σημερινό.

Και ή αρχή αυτή εφαρμόζεται για κάθε επέτειο και από την αρχή αυτή κάθε επέτειος πέρνει αξία πραγματική. Άλλοιμονο αν ή επέτειος είχε μόνο την έννοια του τυπικού «φόρου ενγνωμοσύνης» προς ένα άτομο.

Με την επέτειο λοιπόν ο άνθρωπος προσπαθεί να δημιουργήσει γεγονότα, από τα οποία μπορεί να γίνει καλύτερη ή ζωή του. Στην επέτειο δηλαδή δεν πρέπει να βλέπουμε ένα νεκρό παρελθόν απλώς αξιομνημόνευτο, αλλά τα στοιχεία με τα οποία σχηματίστηκε ή λαμπρή πραγματικότητα της περασμένης εκείνης εποχής. Με άλλα λόγια ή επέτειος δεν είναι ένα πανηγύρι, αλλά ώθηση προς σκέψεις και συμπεράσματα.

Αυτών τον καιρό εορτάσθηκαν, εορτάζονται και θα εορταστούν επέτειοι, που είναι ικανές να το-

νώσουν την ψυχή των έορταστών και να βοηθήσουν στην καλλιτέρευση της εποχής μας. Επέτειοι όλων των ειδών και όλων των αξιών. Πολεμικές, φιλολογικές, καλλιτεχνικές, επιστημονικές. Η 100ετηρίδα του Ναυαρίνου, ή 100ετηρίδα του Ρομαντισμού και του Φωσκόλου, ή 350ετηρίδα του Ροϋμπνς, ή 100ετηρίδα του Μπερτελό. Ποιά μπορεί να είναι το κέρδος από τη σειρά αυτή των επετείων;

Στην Ελλάδα οι άνθρωποι σκέπτονται τόσο λίγο, ώστε είναι φυσικό να μη βλέπουν το βαθύτερο νόημα και το πολύτιμο δίδαγμα που άντιπροσωπεύει κάθε μία από τις εορτές αυτές. Εκείνος που θα μπορούσε να καταλάβει τη βαθύτερη αίτια των ποικίλων γεγονότων που έκαναν τον κύκλο του Ρομαντισμού, δεν θα καθορίσει απλώς την άφετηρία ενός δλόκληρου κόσμου. Θα καθορίσει τις πραγματικές «αίτιες» μιας δλόκληρης ζωής. Και ή γνωριμία με τις πηγές της ζωής είναι πείρα καθαντό δημιουργική. Άλλά πως είναι δυνατόν να πλαισιωθεί μ' ένα τέτοιο νόημα ή σειρά των επετείων που πέρασαν και των επετείων που θα έλθουν, όταν στην Ελλάδα ο Ρομαντισμός κινδυνεύει να εορτασθεί με απαγγελίες διαφόρων δεσποινιδίων, να καταλήξει σ' επίδειξη και κοσμική κίνηση; Όταν ή ζωή στην Ελλάδα γίνει περισσότερο έσωτερική, τότε θα πάρει το νόημα που επιβάλλεται κι ο έορτασμός κάθε επέτειου.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΑ

ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ — Από το νέο βιβλίο του κ. Δελμούζου, που βγαίνει σε λίγο με τον τίτλο «Οι πρώτες προσπάθειες στο Μαράσλειο», αρχίζουμε από σήμερα να δημοσιεύουμε το πρώτο του κεφάλαιο «τις γενικές αρχές». Οι αρχές αυτές, αν και ήταν ειδικά για το Μαράσλειο, ενδιαφέρουν όχι μόνο τους ειδικούς, μα και όλους τους δασκάλους, και γενικότερα όλους αυτούς που ξέρουν τι σημασία έχει για έναν τόπο ή παιδεία του. Γιατί μιλούν για βασικά προβλήματα της ελληνικής παιδείας, όπως είναι ο σκοπός και ή οργάνωσή της, το πρόγραμμα των δημοτικών και των ανώτερων σχολείων, ή μόρφωση του δασκάλου, ή μέθοδος και ή σχολική ζωή. Ο επιγραμματικός τρόπος που είναι γραμμένες οι «γενικές αρχές», δεν είναι βέβαια ο καταλληλότερος για ένα περιοδικό σαν το δικό μας. Μόλα ταύτα τις δημοσιεύουμε, γιατί με όλη

τους τη συντομία μας δίνουν ένα σύστημα άγωγής στα κύρια σημεία του, μας δίνουν μια βάση απαραίτητη για τα «Ελληνικά Γράμματα», γιατί άπάνω σ' αυτή θα μπορούσαν άργότερα με ενιαία κατεύθυνση ν' αναπτύξουν πλατιά διάφορα εκπαιδευτικά ζητήματα με σημασία γενικότερη. Κι αυτό είναι όπως πολλές φορές, το είπαμε, ένα σπουδαίο μέρος από το πρόγραμμά μας.

ΑΠΑΡΑΔΕΚΤΗ ΑΡΧΗ—Η «Εστία», που από χρόνια τώρα χτυπά όχι τους άριστερους δημοτικιστάς αλλά αυτή τη γλωσσική μεταρρύθμιση και την εποχή ακόμα που την είχε επίσημα υιοθετήσει ο κ. Βενιζέλος, δημοσίευσε ένα άρθρο του προέδρου του Έμπορικού και Βιομηχανικού επιμελητηρίου κ. Αναστασιάδη πάνω στο επίμαχο εκπαιδευτικό ζήτημα. Ο ίδιος ο άρθρογράφος δμολογεί δύο πράγματα. Πρώτα ότι δεν είναι ειδικός στα εκπαιδευτικά και δεύτερο ότι δεν είναι καθυστερημένος. Το πρώτο το γνωρίζουμε, το δεύτερο έχουμε όλη την καλή διάθεση να το πιστέψουμε. Και τα δύο όμως μαζί μας γεννούν δύο άπορίες: Πώς ένας μη ειδικός μιλά για ζητήματα εξαιρετικά λεπτά και ειδικά. Και όσο δήποτε κι αν ο κ. Αναστασιάδης προσπαθεί να δικαιολογήσει το πράγμα λέγοντας πως ο εργαζόμενος λαός δεν μπορεί ν' άδιαφορεί για την εκπαίδευση των παιδιών του δεν γίνεται καθόλου πειστικός, ούτε λέει κάτι σωστό. Οι γονείς έχουν και πρέπει να έχουν ενδιαφέρον για τη μόρφωση των παιδιών τους. Αυτό δεν το άρνείται κανείς. Εκείνο που δεν μπορεί να τους άναγνωριστεί είναι ότι έχουν και την άρμοδιότητα να καθορίζουν το είδος της μόρφωσης και να κάνουν τον έλεγχο της. Άλλοίμονο δε αν δεχθούμε τέτοια επέμβαση. Ο μετριόφρων τότε έδωδημοπόλης κ. Γιαννακόπουλος πρόεδρος του συλλόγου των ζηλωτών έχει άπολύτως δίκαιο να έλέγχει τους εκπαιδευτικούς για τα εκπαιδευτικά και την ιερά Σύνοδο για άγνοια της Θεολογίας, καθώς και ο πρόεδρος των αύγοπτηνολών να διατυπώνει κάποιες επιφυλάξεις για τη θεωρία της σχετικότητας.

Άκόμα άποροϋμε πως ένας μη καθυστερημένος άνθρωπος που καθώς δμολογεί ο ίδιος στο άρθρο του «Δεν είμεθα καθυστερημένοι και γνωρίζομεν ότι ή γλώσσα είναι κάτι ζωντανόν και ότι ως τοιοϋτον θ' άκοιουθήση την εξέλιξίν της» μιλά για λέξεις άγνωστες κατασκευάσματα τάχα της φαντασίας. Ο κ. Αναστασιάδης ίσως γνωρίζει την Γαλλικήν είμαστε όμως βέβαιοι πως τον πλοϋτο της δημοτικής τον άγνοει και παθαίνει κι αυτός ότι και τόσοι άλλοι που επειδή ποτέ τους δεν διάβασαν λαογραφία ή δημοτικά τραγούδια θεωρούν άγνωστη κάθε λέξη που δεν χρησιμοποιείται στην καθημερινή έμπορική συναλλαγή. Με τον τρόπο όμως αυτόν και με τέτοια έφοδια δεν κρίνεται μια γλώσσα.

ΤΑ ΒΑΘΥΤΕΡΑ ΑΙΤΙΑ—Το πάρα πάνω σημείωμα δεν γράφεται σαν άπάντηση στον κ. Αναστασιάδη. Τον άρθρογράφο της «Εστίας» τον πέρνομε σαν τύπο άντιπροσωπευτικό δλόκληρης τάξης ανθρώπων που έχουν γνώμη για πράγματα που άγνοούν. Στους ανθρώπους όμως αυτούς δεν καταλογίζομε μόνο άγνοια αλλά και κακή

πίστη. Γιατί όταν ένας σοβαρός άνθρωπος πιάνει να γράφει για τα εκπαιδευτικά και μιλά για θρησκεία και πατριδα δεν του επιτρέπεται ν' άγνοεί τις πολυχρότες συνεδριάσεις του Έκπαιδευτικού όμιλου στις όποιες φανερώθηκε ριζική ή άνθεση μεταξύ των σημερινών μελών του όμιλου και κείνων άκριβώς που παραιτήθηκαν. Κι αν ακόμα ο άρθρογράφος άγνοεί κάτι μια έφημερίδα, που κόπτεται για την ήθική δεν μπορεί ν' άγνοεί όσα ο κ. Δελμούζος είπε για την έθνική άγωγή κι όσα για τη θρησκεία ως στοιχείο της άγωγής έγραψε στα «Ελληνικά Γράμματα» ο διευθυντής του Μαράσλειου ο κ. Παϊδούσης. Αν μάλιστα δεν άνουμε λάθος ή «Εστία» όταν διασπάρθηκε ο Έκπαιδ. Όμιλος μίλησε με πολύ σεβασμό για το πρόσωπο του κ. Δελμούζου.

Το συμπέρασμα λοιπόν είναι ότι ή βασική άφορμή του άγανά του κ. Υπουργού και των συνηγόρων του δεν είναι ή Έθνική άγωγή ούτε ή θρησκεία αλλά το γλωσσικό ζήτημα, ο άντιδημοτικισμός όλων αυτών και ή καταχθόνια προσπάθεια του κακίστης ποιότητας θεολόγου κ. Λούβαρη να υποτάξει την εκπαίδευση του κράτους στη διανοητικώς άνάπειρη φιλοσοφική σχολή του Άθήναιον Πανεπιστημίου.

ΟΙ ΑΠΟ ΚΑΘΕΔΡΑΣ ΑΝΑΠΗΡΟΙ Μά τέτοιο πράγμα να είναι βέβαιοι οι συνεργαζόμενοι κ. κ. Θεόδουλος και θεολόγος ότι δεν θα το καταφέρουν γιατί θα συναντήσουν άλύγιστη την άρνηση όλων των Δημοκρατικών άρχηγών. Άκόμα και κάθε τίμιος και φωτισμένος άνθρωπος δεν θα δεχτεί ποτέ να γίνει ήθιμιστής της παιδείας του Κράτους ένα ήλιθιοκομειον όπως ή φιλοσοφική σχολή του Πανεπιστημίου Άθηνών. Υπάρχουν βέβαια, δυό-τρεις που ξεχωρίζουν μέσα στη σχολή αυτή. Είναι όμως επίσης βέβαιο πως εκείνοι που θα σταλούν στο Έκπαιδευτικό Συμβούλιο δεν θα είναι αυτοί, αλλά ή πλειοψηφούσα μάζα των από καθέδρας άγγραμάτων.

ΕΘΝΟΣ, ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΒΗΜΑ, Τό πόσο ο δημοκρατικός κόσμος θ' άντιδράσει σε παρόμοια προσπάθεια των κ. κ. Θεόδουλου και θεολόγου φαίνεται κι από τη στάση που έπληραν δύο μεγάλες δημοκρατικές έφημερίδες, το «Εθνος» και το Έλευθερο βήμα». Οι έφημερίδες αυτές αξιέπαινα κατέκριναν την προσπάθεια του ύπουργού της Παιδείας και το «Εθνος» ιδίως σε κύριο άρθρο ξεκαθάρισε τελείως την ύπόθεση του δημοτικισμού, από τον κομμουνισμό, την άθεία, τη χορτοφαγία και τα άλλα με τα όποια οι άνθρωποι της διανοητικότητας των κ. Νικολούδη και Λούβαρη προσπαθούν να την συγχύζουν.

ΟΙ ΕΧΘΡΟΙ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ Και επειδή οι γλωσσασμίντορες μιλούν για θρησκεία και πατριδα θα τους δατήσωμε. Τί έκαμαν μέχρι σήμερα αυτοί για την τόνωση του θρησκευτικού αισθήματος στο λαό, ποιά ή θετική τους εργασία στην όποια άντέδρασε τάχα ο δημοτικισμός; Στο σημείο μάλιστα αυτό θα θίξομε και την επίσημη εκκλησία γιατί όλος ο κόσμος πρέπει να ξέρει ότι δεν μπορεί ο λαός να έχει θρησκευτικό αίσθημα

και θρησκευτική ζωή όταν ο εκκλησιαστικός πυρήνας που πρέπει να δώσει τέτοια οδήγηση με τον άγων, την αδιάκοπη εργασία και το παράδειγμα του άδρανεϊ. Είναι γνωστό πως μόνο λόγια κατά του κομμουνισμού ακούγονται είναι όμως επίσης γνωστό ότι κομμουνιστές που σπληνίζονται στην ανάγκη δεν πολεμείται με λόγια αλλά με θετική άρση των αιτίων που τον γεννούν. Και επειδή ο λόγος περι Έκκλησίας, όρωτούμε. Όταν ήρθε στην Ελλάδα η μεγάλη προσφυγική μάζα ύπηρχαν μοναστήρια ανδρών και γυναικών. Αυτά τα μοναστήρια μαζί με τα άγιορητικά, μπορούσαν βέβαια—πολλά είχαν και τα μέσα—να διαθέσουν χώρους και στεγη για όρφανοτροφεία προσφυγικά. Αν γίνονταν τέτοια προσπάθεια επί κεφαλής της οποίας θα ήταν οι επίσκοποι δεν χωρεί αμφιβολία πως ένα μεγάλο πλήθος ορφανών θα έπερνε θρησκευτική μόρφωση και όργότερα από τον παιδικόν αυτόν κόσμο θα έβγαιναν άξιοι κληρικοί. Αν γίνονταν τέτοια προσπάθεια κανένα κράτος δεν θα μπορούσε να θίξει τα κτήματα της εκκλησίας όταν η εκκλησία, ένα μέρος των αγαθών που διαθέτει για έναν τέτοιο σκοπό. Και αν άκόμα οι πόροι της εκκλησίας δεν έφθαναν θα μπορούσε για τέτοια προσπάθεια να ζητήσει και την άρωγή του κράτους και της κοινωνίας και των επιμελητηρίων που κόπτονται για τη θρησκεία και που θα τους δίδονταν έτσι η εύκαιρία θετικά και που θα τους να συντελέσουν στον θρησκευτικό ύψωμό, και τέλος θα μπορούσαν να στείλουν μορφωμένους κληρικούς, αν υπάρχουν, στις κοινότητες του έξωτερικού και στις ξένες άκόμα χριστιανικές εκκλησίες για έράνους. Αντί όλων αυτών, οι Έλληνες μοναχοί συζητούν για το νέο η το παλιό ήμερολόγιο, οι επίσκοποι περι άλλα τυρβάζουν, περι μικράς συνόδου κ.λ.π. και ο λαός άφημένος στην τύχη διαβάζει τον κ. Ι. Κορδάτο. Γι' αυτά όλα όμως δεν φταιμε έμεις οι δημοτικιστές αλλά όλοι εκείνοι που αν και έχουν έργο τους να διατηρούν άσβυστο το θρησκευτικό αίσθημα του λαού άποδεικνύονται ανάξιοι λειτουργοί του ύψιστου. Η μήπως υπάρχει αντίρρηση;

ΤΑ ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΒΙΒΑΙΑ Γνωρίζουμε ότι πολλά διδακτικά βιβλία δεν είναι καλά. Πιστεύουμε άκόμα ότι ένας έλεγχος από φωτισμένους δημοτικιστές δεν είναι άσκοπος αλλά αυτό δεν σημαίνει πως επειδή μερικοί συγγραφείς έκαμαν κακή χρήση της γλώσσας τούτο σημαίνει πως φταίει η δημοτική. Τα «Έλληνικά Γράμματα» από το πρώτο τους φύλλο άσκησαν πολεμική εναντίον πολλών δημοτικιστών για πλείστους λόγους. Η διαφορά άκριβώς είναι τούτη πως έμεις ξεχωρίζουμε τα ζητήματα ενώ οι γλωσσαμύνητες τα μερδεύουν. Τι να γίνει όμως άπό ένας Θεόδουλος και ένας κακός θεολόγος άποφάσισαν να μεταρρυθμίσουν την εκπαίδευση. Μόνο ο θεός μπορεί να βάλει το χέρι για να την σώσει.

ΚΑΤΙ ΑΠΙΘΑΝΟ Σ' άλλη στήλη γράφομε πλατύτερα για τα τραγούδια του κ. Τσιριμώκου. Μολονότι δε δεν εκτιμούμε την ποιήσή του υπάρχει μέσα στη τελευταία του συλλογή το άκόλουθο έξάστιχο που βγαίνει από μια πραγματικότητα

*Είδα στόνειρό μου τάχα την κηδεία
μιάς παιδούλας πούχε τόννομα «Παιδεία»*

*Κ' ήταν κόσμος πλήθος. Κι' όλοι μουτζοκλαίγαν
Και «πώς πέθανε;» όρωτούσαν, κι' όλοι έλεγαν...
—Φταίν και τούτοι, φταίν και κείνοι, φταίν οι
[μαλιαροί!
Σύπνησα γελώντας κι' είπα : Την πεθάναν οι
[Γιατροί.*

Μόνο ο τελευταίος του στίχος είναι άπιθανος γιατί αντί *την πεθάναν* έπρεπε να γράψει την πεθάναμε. Είναι γνωστό πως ο κ. Τσιριμώκος ύπήρξε από τους πρώτους γιατρούς, της άτυχης παδείας!

ΜΑΙΤΡ ΚΑΙ ΒΑΛΕΣ Κάποτε ο γνωστός κριτικός έρριανιστής άπεράσισε—ποιός διάβολος τα τον έσπρωξε—να τα βάλει με το μεγαλόστομο ποιητή του πληθυντικού των κυρίων όνομάτων έχοντας συμπαραστάτη του τον άναξιόπαθο Βερολίαν «Prends l'éloquence, et tords lui le cou—βλέπε (Νέοι) άρ. II» μα το κοντάρι του ήταν χαρτίνο. Όταν όμος στον όρίζοντα φάνηκε ο κοινός έχθρός όχι χαρτίνος αυτή τη φορά τότε δώσανε και οι δυο τα χέρια και άρχισαν τα ξεφωνητά νομίζοντας ότι θα σκιάζον έτσι τον αντίπαλλο. Μα τίποτε άλλο δεν κατάφεραν παρά να βρει ο Μάιτρ τον Βαλέ του.

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΤΗ ΣΥΝΤΑΞΗ

Η ΕΔΡΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

Κύριε Διευθυντά,

Δεν ξέρω αν είμαι ο πρώτος που σπεύδει να νοιξη μια άναγκαία συζήτηση γύρω από τη μελέτη «συναισθηματική άγωγή έδρα νεοελληνικής» που δημοσίευσε ο κ. Τέλλος Άγρας στο 6ο φυλλάδιο των «Έλληνικών γραμμάτων» η προηγήθηκαν άλλοι.

Πάντως νομίζω πως θα έπρεπε η μελέτη αυτή να γίνει άφορμή μιάς πλατειάς και διαφωτιστικής συζητήσεως από την όποία άσφαλώς θα έβγαιναν κάποια άναγκαστικά συμπεράσματα όρθά και άπόλυτα σχεδόν, που θα μπορούσε να τασπασθή κι' η πολιτεία και να θελήσει να τα πραγματοποιήσει.

Με τον πόθο αυτό γράφω αυτές μου τις παρατηρήσεις χωρίς να θέλω ούτε να θίξω κανέναν ούτε να πείσω εκείνους που θα τη διαβάσουν ότι είναι οι μόνες όρθές. Στις συζητήσεις δεν χωρούν αυθαρεσίες.

Αν βγή κάτι καλό θα είμαι ίκανοποιημένος. Τρεις είναι κατά τον κ. Τ. Α. οι τρόποι με τους όποιους «οι διανοούμενοι του τόπου έλπίζουν τη σωτηρία και την άναμόρφωση της σύγχρονης γενεάς». Οι δύο πρώτοι δεν θα με άπασχολήσουν έδω. Ίσως να ενδιαφερθούν γιαντούς άλλοι. Ότι κυρίως με ενδιαφέρει είναι ο τρίτος τρόπος ή «Άγωγή» και ειδικά η γνώμη που ο κ. Τ. Α. σχημάτισε για την άναμόρφωση κ.λ.π. όταν γράφει: «Κι' όμως υπάρχει στο πρόγραμμα ένα μάθημα που μπορούσε να γίνει το κέντρο και η άφετηρία της ήθοπλαστικής άγωγής—το μάθημα της Νεοελληνικής (και των εκθέσεων). Σήμερα όπως διδύσεται κατήγησε χειρότερο από τ' άλλα. Και άκά

μη μένδιαφέρει ότι γράφει παρακάτω «το μάθημα της νεοελληνικής πρέπει ν' αφαιρεθεί από τους δασκάλους. . . . πρέπει να το πάρουν ειδικοί έτοιμοι να το διδάξουν ίκανοί να το διδάξουν».

Επάνω λοιπόν στη γνώμη αυτή θα μιλήσω. Και πρώτα ως δούμε πως διδάσκει σήμερα το μάθημα των νεοελληνικών στα σχολεία της μέσης Έκπαίδευσης.

Κατά τον κ. Τ. Α. χειρότερα από όλα τάλλα μαθήματα. Και η άπόδειξη μερικά άπολύτως σωστά παραδείγματα διδασκόντων.

Κατά τη γνώμη μου τρεις είναι οι τρόποι που διδάσκονται τα νεοελληνικά άφ' ου σε τρεις κατηγορίες θα διακρίνω άμέσως εκείνους που τα διδάσκουν για να δώσω μια γενική ιδέα του τι πραγματικώς γίνεται.

Η πρώτη τάξη, που μπορεί να πει κανείς είναι κι η πολυπληθέστερη, άποτελείται από δασκάλους, καθηγητάς κ.λ.π. που μισούν, είναι σκληρή ή λέξη μα είναι η μόνη πραγματική, τη σύγχρονη μας φιλολογία ώστε δεν είναι υπερβολικός ο κ. Τ. Α. στα παραδειγματά του. Αυτοί όχι μονάχα δεν θέλουν να διδάξουν το μάθημα αυτό αλλά ούτε και να τακούσουν άνέχονται. Μα δεν μπορούν να ξεφύγουν ύποχρεωμένοι από το πρόγραμμα. Και διδάσκουν αλλά μπορεί να φαντασθεί κανείς με ποιο τρόπο. Ποιοί είναι αυτοί και κατα πόσο φταίν; Άπλούστατα εκείνοι που δεν μπόρεσαν να έλευθερωθούν από τη παλιά παράδοση που τόσο γενναιόδορα την άφησε το πανεπιστήμιο μας και που έμειναν τα μάτια τους κλειστά οτι νέο και ζωντανό ύπάρχει γύρω μας. Οι υπερασπισται «των Πατρών και της Έθνικής μας γλώσσας». Δεν φταίν λοιπόν αυτοί, αυτά τους είπε το Πανεπιστήμιο που τους έδωκε το δίπλωμα. Γιαντούς κάθε τι που είναι γραμμένο στη λαϊκή μας γλώσσα πρέπει να κοπεί και να μπει στη φωτιά ως άχρηστο. Να γιατί μισούν τη σύγχρονη δημιουργία μας και δεν θέλουν να τα διδάξουν. Τι κακό έκανε σαυτούς τους σταματημένους ανθρώπους το πανεπιστήμιο κι' η καθαρεύουσα κι' ο προγονολατρισμός φαίνεται καθαρά πιά και οι συνέπειες του είναι η παντελής άγνοια της φιλολογίας μας και της ζωής από όλους τους νέους μας σχεδόν.

Να σε μορφώνουν οι νεκροί που όνειρεύονται να ξανααστήσουν κάτι που βυθίζεται μέρα με τη μέρα πιότερο στον τάφο του.

Φρίκη και ντροπή για όλους μας.

Μα μήπως αυτοί οι κλασικόπληκτοι έννοιωσαν ποτέ τους άρχαίους κι' ένθουσιάστηκαν μαζί τους; Αυτό δά έλειπε. Η γλώσσα της σοφίας σιωπηλά κοιτάζει τη ψυχή της που είναι στείρα και παλιά σαν να τρικλίζει να πέφτει άδεια και ορηγή. Τι μπορούσε λοιπόν να δώσει σαυτούς από τη πίστη της τη ψεύτικη. Τίποτε. Τίποτε. Ούτε οι δάσκαλοι τους τους έννοιωσαν όπως πρέπει γιατί τότε δεν θα παπαγάλιζαν τους Γερμανούς σοφούς ούτε κι' αυτοί φυσικά που τους άκουσαν.

Η δεύτερη τάξη, που κι' αυτή άποτελείται από άρκετούς, είναι η αντίθεση της πρώτης. Υπάρχουν σαυτή εκείνοι που ζητούν να συγχρονισθούν η συγχρονίσθηκαν να δικαιολογήσουν τη δημοτική χωρίς πολλές φορές να τη γράφουν και να ενδιαφερθούν για τη νεοελληνική φιλολογία. Μα είναι άραγε άρκετά αυτά για να πραγματοποιήσουν μια τέλεια διδασκαλία του μαθήματος; Όχι φυσικά. Γιατί τους λείπει η άνάλογη αισθητική μόρ-

φωση το έμφυτο εκείνο κριτικό πνεύμα και κυρίως η ψυχική εκείνη διάθεση που με τα άνοιχτά της μάτια μπορεί να δει την πραγματική μορφή της όμορφιάς και να γεμίσει συγκίνηση κι' ένθουσιασμό.

Έτσι το βλέπουν ένα λογοτέχνη σαν κάτι άψυχο και όσο κι' αν ψάχνουν δεν μπορούν να βρουν την άληθινή όμορφιά του. Δεν μιλάει στη ψυχή τους. Ποτέ δεν μίλησε μυστικά μέσα τους σαν να τους έξομολογίτανε.

Τί φταίνε αυτοί βέβαια γιαντού και ποιός μπορεί να τους πρέξει. Κανείς άφ' ου η μόρφωση στο ζήτημα αυτό έξοχεται σαν συμπλήρωμα άναγκαίο ενός έμφυτου κόσμου που κλεινουμε μέσα μας ίκανο να δέχεται την όμορφιά με άγάπη και να την νοιώθει και να μας γεμίζει πλούσιους στοχασμούς στολισμένους με τον άγνό και βαθύ ένθουσιασμό μας.

Τι να κάνουν άφ' ου δεν είναι δημιουργικοί κριτικοί παρά άπλοι σχολιασται ενός δημιουργήματος που δεν τους συγκινεί με την όμορφιά του. Αυτή η τάξη φυσικά κάτι κάνει η κάνει το πάν χωρίς όμως να πληρώνεται ο σκοπός του μαθήματος.

Η τρίτη τάξη είναι οι δημιουργοί, που είναι έλάχιστοι κι' οι ένθουσιασμένοι που άγαπούν βαθιά τα γράμματα και ζούν μαυτά. Αυτοί έχουν έγασθεί κριτικά και είναι μπορεί να πει κανείς «οι ειδικοί» του κ. Τ. Α.

Μα τί να κάνουν αυτοί μέσα σόλο το πλήθος; τίποτε το μεγάλο.

Έτσι καταλήξαμε σένα συμπέρασμα ύστερα από αυτά που μπορεί να συνοψισθεί σε μια φράση. Η διδασκαλία των ελληνικών είναι άτελέστατη.

Λοιπόν ίδιο συμπέρασμα με το του κ. Τ. Α.

Τώρα ως έρθουμε σένα άλλο ζήτημα στενά δεμένο με τα παραπάνω που δεν το θέλει όλοτελα ο κ. Τ. Α. Είναι το ζήτημα των βιβλίων που υπάρχουν για τη διδασκαλία των Νεοελληνικών. Αν τα μετρήσει κανείς θα δει ότι είναι 3—4 που είναι έγχεκρμένα. Έκκληρώνουν κι' αυτά το σκοπό τους η όχι; Κατά τη γνώμη μου όχι. Και θανάπτωξω τους λόγους μου άμέσως γιατί δεν εκκληρώνουν το σκοπό τους. Ότι συμβαίνει παραπάνω συμβαίνει κι' έδω. Λείπει το κριτικό πνεύμα και στην έκλογή και στην ταξινόμηση της ύλης.

Ένα έλάχιστο άριθμό συγγραφέων περιέχουν. Οι νέοι είναι τελείως λησμονημένοι. Και τα έργα που περιέχουν είναι πολλές φορές τα κατώτερα. Κι' όλα αυτά άνακατωμένα. Κοντά σένα μεγάλο λογοτέχνη βλέπεις ένα μικρό κοντά σένα καθαρευουσιάνο, γιατί περιέχονται κι' αυτοί ενώ αφήνονται άλλοι πολλοί καλύτεροι δημοτικισται, ένα δημοτικιστή και ούτω καθ' εξής: Ίσως μού πούν πως για παιδαγωγικούς λόγους άκολούθησαν το δρόμο αυτό. Μα δεν μπορώ να το πιστεύσω. Ένα βλέπω πως το παιδί πελαγόνει κι' ο καθηγητής διδάσκει άθελά του όποιον νοιώθει πράγματα που δεν αξίζουν τίποτε. Κι' έτσι λέγει ότι διδάσκει νεοελληνική φιλολογία. Για να είνε πλήρη τα βιβλία αυτά έπρεπε να νατεθή η σύνταξή τους σε ειδικούς πάλι και να κρατηθεί μια τέτοια σειρά στην ύλη ώστε να μπορέσει να περιλάβει όλος ο κύκλος της διδασκαλίας του μαθήματος στις έξι τάξεις όλους τους νεοέλληνες συγγραφείς πάλιους και νέους με τα πιο χαρακτηριστικά κομμάτια από το έργο τους.

Στις μικρότερες τάξεις οι εύκολότεροι, στις

μεγαλύτερες οί πού σοβαροί ανάλογα με την ικανότητα των παιδιών. Όχι να βάζουν Παλαμά στη α' Ελληνικού. Έτσι το παιδί μέσα σε έξι τόμους θα έχει σχεδόν μελετήσει το πιο χαρακτηριστικό μέρος της όλης λογοτεχνίας μας και θα έχει σχηματίσει μια ιδέα γενική της αξίας της. Στις τελευταίες τάξεις μάλιστα μπορεί να διδάσκεται και την ιστορία της λογοτεχνίας της σύγχρονης και χωριστά να του δίδονται θέματα γύρω από την ποίηση ή τον πεζό λόγο για να γράψει μικρές μονογραφίες.

Έτσι ότι διδάχθηκε μια τάξη σαν θα τελειώνει θα το έχει ταξινομήσει μόνη της αισθητικά και ιστορικά.

Δεύτερο λοιπόν συμπέρασμα: «Δεν υπάρχουν ανάλογα νεοελληνικά αγανώματα για να πληθύνουν το σκοπό του μαθήματος». Αυτό βέβαια δεν το είδε ο κ. Τ. Α. Φταίχτες γιατί είναι το Κράτος και οι διδάσκοντες που δεν θέλησαν να εργασθούν για μια τροποποίηση της σύνταξης των υπαρχόντων Νεοελληνικών.

Μας μένει ακόμα να εξετάσουμε το ζήτημα των ειδικών, το τρόπον της μόρφωσης των και να τελειώνουμε.

Πραγματικά για να διδαχθεί τελειώς η νεοελληνική φιλολογία χρειάζεται ειδικούς ανθρώπους είτε φιλόλογους είτε άλλους που θα μεταβληθούν σε φιλόλογους πάντως όμως που να έχουν ή να πάρουν μια επιστημονική μόρφωση ειδική.

Και τούτο γιατί ξέρουμε ότι δεν υπάρχει νέος που να μην έγραψε μερικές χιλιάδες στίχους και να μην φιγουράρησε στα περιοδικά μας για κριτικός. Αυτό όμως δεν είναι αρκετό να μας πείσει πως ξέρει και την νεοελληνική φιλολογία μας απ' ούς ο ίδιος καλά καλά δεν ξέρει να γράψει σωστά τη γλώσσα του.

Ακόμα επιβάλλεται η δημιουργία ιδιαίτερης έδρας για το μάθημα αυτό μια που και σήμερα είναι αυτοτελής και που το Κράτος λέγει πως ένδιαφέρεται για τη σημασία του και τη σπουδαιότητα του.

Τώρα αυτοί που θα διδάξουν πρέπει και εργασίες να παρουσιάσουν και να διαγωνισθούν εν ανάγκη. Ακόμα και να ακολουθήσουν ιδιαίτερα μαθήματα κάπου από ώριμους καθηγητές οί όποιοι να είναι οί πλέον ικανοί στο τόπο μας για να τους τα διδάξουν. Και εδώ συμφωνούμε με τον κ. Τ. Α. σχεδόν. Έτσι λοιπόν θα μπορούσε το μάθημα αυτό να γίνει για να επαναλάβω τη φράση του κ. Τ. Α. το κέντρο και η άφετηρία της ήθικοπλαστικής αγωγής της νεότητας μας και να την ξεσκλαβώσει από το βαρύ σχολαστικισμό που την πιέζει.

Με τον πόθο αυτό κλείνουμε τις παρατηρήσεις μας αυτές και θέλουμε να πιστεύουμε πως θα απηχίσουν εκεί που πρέπει και θα γεννήσουν μια συζήτηση που θα φέρει ασφαλώς κάτι καλό αν και είναι σε πολλά σημεία πικρές και θίγουν πολλούς όχι από κακία παρά μονάχα από την αγάπη της αλήθειας και επιθυμία και της διόρθωσης ενός τρομερού κακού που μαστίζει τον τόπο μας.

Πιστεύοντας πως θα θελήσει το περιοδικό σας που αγωνίζεται για την αλήθεια να τις υιοθετήσει ή να τις δώσει στη δημοσιότητα κ. Διευθυντά εύχαριστώ και

Διατελώ με εξαιρετική εκτίμηση

Σ.

Θεσσαλονίκη
Σβρη 1927

Κύριε Διευθυντά,

Στά τόσα όρθα που είπε ο κύριος Χάρης στο άρθρο του «Η Παιδική Λογοτεχνία στην Ελλάδα» (Ελλ. Γραμ. τευχ. 8) σχετικά με το παιδικό περιοδικό θάπρεπε να προσθήκη και ν' αναφέρει για τη «Διάπλαση των Παιδιών» και την πενταλογία του περιοδικού τούτου που τόσο καταστρέφει και διαφθείρει τη λουλουδένια ψυχή του παιδιού μαθαίνοντάς του πως τίποτε να κάμη κανένας δεν μπορεί στον κόσμο τούτο αν δεν κουνουάνε στην τσέπη του οί παραδες. Για να λάβης μέρος σ' όποιον διαγωνισμό της «Διάπλασης» πρέπει να στέλης μερικές δραχμούλες στον κ. Διευθυντή. Για να πάρης Ψευδώνυμο άλλες δραχμούλες. Για να δημοσιεύσης το ψευδώνυμο σου και προπαγανδίσης να ψηφιστής στον διαγωνισμό ψευδωνύμων (εξάσκησης των παιδιών στον κομματαρχισμό και την πολιτική) άλλες δραχμούλες. κ.λ. κ.λ. "Αν θέλεις πάλι ν' ακούσης ένα μπράβο και να δης τ' όνομά σου δημοσιευμένο τρέξε να πουλήσης πολλά φύλλα της «Διάπλασης» (εξάσκηση στο εμπόριο).

Περίεργο και πρωτότυπο παιδαγωγικό σύστημα μά την αλήθεια, που γεννάει τη φθειρόψυχη ζήλεια στην τρυφερή παιδική ψυχή και της μαθαίνει αντί της αγάπης πως άβυσσος χωρίζει τις κοινωνικές τάξεις στη ζωή.

Και να σκέπτεται κανείς πως το περιοδικό αυτό με την έγκριση του κράτους και μπροστά στα μάτια των διανοουμένων μας, καταστρέφει τις ψυχές των παιδιών μας με την ανήθικη πενταλογία του και τους συγχίζει το μυαλό με τις ιστορίες των μικρών λόρδων και τις εξιστορήσεις των γλεντιών της αύλης των Λουδοβίκων.

Πάτρα 7 Οκτωβρίου 1927

Με υπόληψη

Ιωάν. Χ. Χασαπόπουλος

ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΕΝΑ ΒΙΒΛΙΟ (*)

Ο ΔΡΟΜΟΣ ΤΗΣ ΚΑΡΔΙΑΣ

Τώρα κοντά βγήκε ένα λιγοτέλειδο φυλλάδιο που ωστόσο θα ήταν αξιο να ταράξει τα στεκάμενα νερά του διανοητικού μας κόσμου. Θα ήταν λέω, επειδή, σ' αλήθεια, είμαι σίγουρος πως θα το ακολουθήσει η γενική αδιαφορία. Έμεις εδώ δεν ενδιαφερόμαστε για τα θεμελιακά προβλήματα της ζωής. Το μόνο που μας ενδιαφέρει είναι με ποιόν τρόπο θα τα καταφέρουμε καλύτερα να ενδιαφερωθώ οί άλλοι για μας. Έτσι κάθε κραυγή ανθρώπου, που έρχεται άρια και που να ταράξει τον μακάριον ύπνο μας μέσα στο ψέμα, όπου κλάθουμε γύρω στη ζωή μας, πολεμούμε να τη σκεπάσουμε για να μη μας χαλάση την ήσυχία μας. Χρειάστηκε να νιώσουμε πρώτα το καυτό σίδερο της κριτικής του Άποστολάκη να τοιρίζη μέσα στις πληγές μας, για ν' αναγκαστούμε στο τέλος να παρατήσουμε την πολιτική της σιωπής

(*) Νίκου Καζαντζάκη, Salvatores Dei, Άσκητική. Άθήνα 1927.

όπου μέσα της ως τότε γυρεύαμε να τον πνίξουμε. "Αν έλειπε το άρνητικό μέρος της κριτικής του, που μας στένεψε να ξεφωνίσουμε, ούτε λόγος να γίνεται πως νεοελληνική σιωπή θ' ακολουθούσε και το τελευταίο βιβλίο του. Το φυλλάδιο λοιπόν του Καζαντζάκη, που του λείπει το άρνητικό μέρος, πως να ελπίσουμε ότι κάπως θα κάμη ν' αναδέψη των λογίων μας ή σκέψη και πρό παντός ή ζωή;

**

«Από την ευτυχία, από την καλοπέραση κι από τη δόξα, ποτέ δεν πλάθεται ο Θεός, μα από την ντροπή, από την πείνα και τα δάκρυα». Τέτοιον στοχασμό, βγαλμένο όχι από άσκηση του νου, παρά σα μια κραυγή από τα βάθη της ανθρώπινης καρδιάς, που αντίκρισε άφοβα πρώτα την πραγματικότητα, δεν είναι σπάνιο στο φυλλάδιο αυτό. Ο Καζαντζάκης δεν πολεμά να ξεγελάση τον εαυτό του ζητώντας με κάθε τρόπο την ποθητή για την καλοζωία μας γαλήνη. Το έχει νιώσει πως το πνεύμα μας, μια και δεν τη βρίσκει τη γαλήνη αυτή στη ζωή γύρω του, τη δημιουργεί στο τέλος μόνο του και μας την παρουσιάζει αυτή πια για ζωή. Τα παραπάνω λόγια, έτσι ειπωμένα, δείχνουν πως βγαίνουν από προσωπική πείρα. Ο τρόπος ίσα-ίσα της έκφρασης είναι άλαθευτο σημάδι πως τα βιβλία όλα έχουν ξεχαστεί και ακούθς κάτω από τα λόγια να χτυπά η καρδιά ενός ανθρώπου. Νιώθεις πως ο άνθρωπος αυτός στάθηκε χωρίς ίλιγγο μπροστά στο πραγματικό και δεν πισοδρόμισε, κρύβοντας από τον τρόπο τα μάτια του. «Τα σύνορα του ανθρώπινου νου» έχουν ξεπεραστεί. «Γλύτωσα από την άπλοϊκή άνεση του νου μέσα στα φαινόμενα», λέει άλλου ο Καζαντζάκης. Κι' αυτό δεν είναι λόγια, γιατί το βλέπεις ζωντανεμένο σ' όλη τη γραμμή που περνά πέρα-πέρα το φυλλάδιο.

Έξω από τα σύνορα του νου, όπου μέσα τους, από λιγοψυχία ή κονοθηωρία δημιουργεί ο άνθρωπος, για να ζωη από κάτω, τ' άσυλα κείνα που τα λέμε στην επίσημη γλώσσα «φιλοσοφικά συστήματα»—ιδεαλιστικά ή ματεριαλιστικά, αδιάφορα—και που μέσα τους «πνίγεται» ή καρδιά του ανθρώπου, ο Καζαντζάκης πάσχιζε ν' ανοίξει το δρόμο του ψάχνοντας για να βρη αυτήν την καρδιά. Μονάχα «ή καρδιά σμίγει ο,τι ο νους χωρίζει». Μονάχα έξω από τα «σύνορα του νου» υπάρχει ο δρόμος. Μέσα τους, από τις δυο γραμμές, που χαράζει ο νους ανάμεσα στα φαινόμενα, είτε την πρώτη ακολουθήσης την ιδεαλιστική, είτε τη δεύτερη τη ματεριαλιστική, θα βρεθής αναγκασμένος ν' αποκλείσης την αντίθετή της. Ωστόσο «και τα δυο τούτα όρεματα πηγάζουν από τα έγκατα της αρχέγονης ουσίας» πάω να πώ, εφαρμόζοντας, σε ανάλογο της πάντα παράδειγμα, τη σκέψη του Καζαντζάκη. Μα εϊτ' έτσι εϊτ' άλλως, τίποτ' άλλο δεν κάνει πάντα παρά τη φύση τη δική σου ν' ακολουθής. Κι' αυτή δεν τόχει συνήθειο να νιάζεται για την αλήθεια. Το μόνο που κοιτάζει είναι πως να βουλευτή καλύτερα μέσα στη ζωή. Την ευκολία της κοιτάζει, την «άνεσή» της, όχι τίποτ' άλλο.

Άς εξηγηθώ καλύτερα. Οί κομμουνιστές λ. χ. όμλω για κείνους τους ανθρώπους που παραδέχονται άσυστήτητα την ύλιστική άποψη της ιστορίας κ.τ.λ.), κλείνοντας τη ζωή μέσα στον περιορισμένο κύκλο του μαρξιστικού άσούλου των άναπή-

ρων, το μόνο που δεν έχουν δη, γιατί και δεν σκοτίζονται καν γι' αυτό, είναι ο άνθρωπος που πονά. "Η σωστότερα, αν τους πάρουμε απ' την πιο καλή τους μεριά, θα δοίμε πως προσπαθώ να ξεφύγουν την «εύθυνη». Μα αυτή όμως βαραίνει άπάνω στον άνθρωπο με όλο το βάρος της ζωντανής στιγμής. Τι πρέπει να γίνει λοιπόν; Εύκολα ξεφεύγει ο κομμουνιστής, με τη βοήθεια της φιλοσοφίας του, να δώση άπόκριση. Για να βουλευτή αυτός προσωρινά, την άπόκριση τη μετατοπίζει στο μακρυσμένο αύριο, όπου όλα θα διορθωθώ σύμφωνα με τους «ατράνταχτους νόμους της κοινωνικής επιστήμης». Έτσι άναπαύει τη συνείδησή του, μια κ' έσβησε από την καρδιά του την «αρχέγονη» συμπόνια, που άπάνω όμως' αυτήν θεμελιώθηκε το πρώτο θαμπογάραμα, στα χρόνια μας, της ανθρώπινης άλληλεγγύης στην καρδιά των ουτοπιστών σοσιαλιστών. Στο βάθος, ή μελλοντική παράδεισο των κομμο νιστών τ' όνειρο μονάχα είναι του ανθρώπου, που δεν βλέπει μακρύτερ' από το χεροπιαστό, γιατί δεν πιστεύει παρά μόνο στις αισθήσεις. Και φυσικά, άφου άλλες άνάγκες δεν έχει παρά όσες οί αισθήσεις του όρίζουν.

Μα ο Καζαντζάκης δεν την τρομάζει την εύθυνη. Κάθε άλλο μάλιστα: «Μακάριο όσοι βασιστώ άπάνω στους όμους τους την υπέρτατη εύθυνη» λέει. Γι' αυτό και φτάνει να βρη τα θεομά και ποτισμένα από συμπόνια τούτα λόγια: «Μονάχα εκείνος λυτρώθηκε από την κόλαση του έγώ του, που νιώθει να πεινά, όταν ένα παιδί της όρασας του δεν έχει να φάη». "Αν ή άδικία στο μοίρασμα των ύλικών αγαθών είναι μέσα ή έξω από τους νόμους της φύσης (γράφει του ανθρώπινου μυαλού), για δαύτο πολύ λίγο σκοτίζεται ο ζωντανός άνθρωπος, που νιώθει δίπλα του τον πόνο του ζωντανού. Αυτός πονά με τον πόνο του άδερφού του και χαιρείται με τη χαρά του. Τη λύτρωση θα τη βρη πάντα στην αυθόρμητη «πράξη».

Από την άλλη μεριά έχουμε τους αισιόδοξους ιδεαλιστές. Γι' αυτούς πάλε ή παράδεισο μετατοπίζεται στο περασμένο. Αλήθεια, τι καλά να ήταν ή ζωή όπως την φαντάζονται αυτοί! Κλείνεσαι μέσα στο καβούκι σου κ' έχει μέσα βρίσκεις τη «θεία οίκονομία» που βασιλεύει στον κόσμο. Η ψυχή σου πλέκει σε πέλαγο ευτυχίας. Δικαιοσύνη, όμορφιά, σοφία, μ' ένα λόγο το «καλό» βρίσκειται στην αντίπερα όχθη, όπου άλλοτε, προτού να γεννηθής ίσως, ευτυχισμένη πλανιόταν ή ψυχή. Τώρα, άλλο πιά δεν της μένει παρά να «ξαναθυμάται», πασιζώντας να ξεκαθαρίση τα πλάσματα του κόσμου τούτου από τη «λάσπη» της ζωής, για να ξεπεταχτή από μέσα τους ή αιώνα «καθαρή μορφή», το «ιδανικό». Ο,τι ξεφεύγει από τον κύκλο του ιδανικού είναι «άμορτια». Έτσι μεταφράζεται στην πιο άπλη γλώσσα το «ψέμα» ή το «κακό» του ιδεαλιστή. «Πονώ», αν του πής, θα σου άποκριθής: «Πληρώνεις άμαρτίες».

Κι' ο ιδεαλιστής δεν πιστεύει παρά μόνο στη δύναμη του νου, γι' αυτό κι' ο κόσμος του κλείνεται σ' έναν περιορισμένον κύκλο, απ' όπου άτιμώρητα—κατά την ιδέα του—δεν μπορεί να ξεφύγη κανείς. Η έλευθερία του νογείται μόνο, ενόσω δεν ξεπερνά τα σύνορα του νου. «Όριον έθου, ο ου παρελεύσονται». Σύμφωνοι. Άλλά πούδες το έβαλε και πούδες δε θα το ξεπερά-

ση; Τέτιο ερώτημα δὲ θὰ ῥῥῆ ποτὲς νὰ ταράξει τὴν εὐτυχία τοῦ ἰδανιστῆ. Ἄν κατώρθωνε ὅμως γιὰ μιὰ στιγμή νὰ σπάσῃ τὸ στενόχωρο καθῶν του νοῦ του κ' ἔπαυε ν' ἀντικυρῶσῃ μὲ αὐτοσυχαρίστηση τὸν κόσμον, πού ὁ ἴδιος ἔπλασε, μὰ πού κατάφερε στὸ τέλος νὰ πείσῃ τὸν ἑαυτὸ του πὼς τοῦ τὸν ἔπλασε ὁ Θεός, ἂν τὸ κατώρθωνε, λέω, αὐτὸ γιὰ μιὰ στιγμή κ' ἔρρηχε τότες τὴ ματιά του στὸν κόσμον τὸν πραγματικό, θὰ μπορούσε πιά νὰ ζήσει; Στὸ βάθος ἡ «θεία οἰκονομία» του εἶναι δημιουργημα τοῦ τρόμου μπροστὰ στὸ πραγματικό. «Φοβοῦμαι νὰ μιλήσω, στολίζομαι μὲ ψεύτικα φτερά, φωνάζω, τραγουδῶ, κλαίω, γιὰ νὰ συμπνίγω τὴν ἀνήλεη φωνὴ τῆς καρδιάς μου». Μὲ αὐτὰ τὰ λόγια χαρακτηρίζει ὁ Καζαντζάκης τὴν ἀσκοπιή και ἀστοχη προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νὰ ξεγελάσῃ τὸν ἑαυτὸ του, ξεφεύγοντας τὴν ἀπάντηση πού τοῦ γυρεύει τὸ πραγματικό.

Ἔτσι λοιπὸν, σκαλόνοντας στὴν «ιδανική μορφή τοῦ ἀνθρώπου», βολεύεται κ' ὁ ἰδανιστὴς καὶ βρίσκει τὴ χαρὰ του καὶ τὴν ἀπαντοχὴ του μέσα στὸν κόσμον τοῦτον. Μὰ ἡ καρδιά ὅμως πνίγεται μέσα σ' αὐτὲς τίς φόρμουλες, πού νεκρῶνουν κάθε ζωὴ. Ἀπὸ τὴν «ιδανική μορφή», πού εἶναι —ποιὸς θὰ τὸ ἀμφισβητήσῃ— τῆς ψυχῆς ἡ πύξινος ἰσχυρὸς λαχτάρας, παγωμένος ἀέρας φυσᾷ καὶ παγώνει τὸ θερμὸ αἷμα μέσα στὶς φλέβες τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι μέσα στὴ νέκρα τούτης τῆς παγωνιάς πνίγεται πάλι τῆς καρδιάς ἡ τυραγνική προσοχή.

Μὰ τὴν καρδιά δὲν τὴ νιάζει, μὲ τὸ «καλό» καὶ μὲ τὸ «κακό», νὰ βάλῃ φραγμοὺς στὴν ἀσωση ποικιλία τῆς ζωῆς. Αὐτὴ γυρεύει νὰ ξεχυθῆ γιὰ ν' ἀγαλιάσῃ, ἂν τῆς ἦταν βολετό, τὴ ζωὴ ἀλάεση. Δὲν ὑπάρχουν γι' αὐτὴν δίκαιοι καὶ ἀδικοί. Καὶ τοῦ κάθε ἀνθρώπου ἡ ζωὴ κλείνει μέσα τῆς δικαίωσής της. (Σκέψου πὼς ἔχει πιάσει τὴ Μήδεια ὁ Εὐριπίδης ἢ τὸν Μάρκεθ ὁ Σαιξπηρός). «Χύνονται ὁ οὐρανὸς κ' ἡ γῆς» μέσα τὸ μεγάλο χωνευτῆρ τῆς καρδιάς κ' ἐκεῖ σμίγοντας γίνονται ἕνα. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ μεγάλο τὸ ναι μονάχα ἡ καρδιά, ἡ ματωμένη ἀπὸ τὸ ἀγγίγμα τοῦ πραγματικοῦ, μπορεί νὰ τὸ πῆ: «Ὅ,τι ὑπάρχει δικαιώνεται καὶ μόνον μὲ τὸ νὰ ὑπάρχει. Δὲν εἶμ' ἐγὼ ὁ σκληρὸς κριτὴς πού ξεχωρίζει παρὰ «ἡ πρώτη κ' ἡ στερεὴ φωτιὰ» πού ἀνελευθέρωντας σμίγει κάθε ζωντανό. Μέσα σὲ κάθε τι πού ζῆ βρίσκεται ἡ ἀλήθεια.

Λέει κάπου ὁ Νοβάλις: «Γιὰ τὸ Θεὸ δὲν ὑπάρχει διάβολος, γιὰ μᾶς ὅμως εἶναι πολὺ ζωντανό, κακὴ ὥρα, φάντασμα (ein leider sehr wirksames Hirtgespinnst)». Κι' ἄλλου συμπληρώνει: «Ὁ διάβολος, ὁ πατέρας τῆς ψευτιάς, μὴ δὲν εἶναι παρὰ μόνον ἕνα σκιάχτρο (Gespenst) ἀναγκαῖο;» Σὲ πῶς ἀπλή γλῶσσα αὐτὰ μεταφερόμενα, δὲ θέλουν νὰ πουν πὼς γιὰ τὴν καρδιά δὲν ὑπάρχει ἁμαρτία; Μονάχα γιὰ τὸ νοῦ ἡ, γιὰ νὰ μᾶς νιώσῃ καλύτερα ὁ ἰδανιστὴς, ἄς τὸ ποῦμε γιὰ τὴν ψυχὴ, ὑπάρχει τὸ καλὸ καὶ τὸ κακό, ἡ ἀλήθεια (1) καὶ τὸ ψέμα. Τὸ ξε-

(1) Ἀνίσως κανεὶς σχολαστικὸς βιαστῆ νὰ μὲ πιάσῃ πὼς ἀντιφάσκω, ἐπειδὴ καὶ στὸ τέλος τῆς προηγούμενης παραγράφου μεταχειριστῆκα τὴν ἴδια λέξη, καλοῦ κακοῦ ἄς φροντίσῃ πρῶτα νὰ μὲ ρωτήσῃ μὴν τὴν ἐββαλα παραπάνω μόνον καὶ μόνον ἐπειδὴ δὲ μ' ἀρέσουν τὰ μεγάλα λόγια. Κ' ἐν' ἄλλο ἀκόμα: εἶναι τάχα τόσο σίγουρος πὼς μὲ τὴ γλῶσσα ὅλα μποροῦν νὰ εἰπωθοῦν;

χώρισμα τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖο στὸ νοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἂν θέλῃ νὰ μὴ χαθῆ. Μὰ οἱ ὁ Καζαντζάκης πᾶσκει νὰ ξεπεράσῃ τὰ ὅρια τοῦ νοῦ —κ' ἡ προσπάθεια τούτη ἄλλως τε εἶναι τὸ ἀόρατο κέντρο, ὅπου γύρω του ἀπλώνεται ἡ συνθετική του ἐργασία— ἀνοίγοντάς μας τὸ δρόμον γιὰ πῶς ἀνοίχονται ὁρίζοντες, αὐτὸ εἶναι πού δίνει στὴ μελέτη του ξεχωριστὴ ἀξία καὶ δὲ μπορεί νὰ μᾶς ἀφήσῃ ἀδιάφορους.

Ἡ κριτικὴ μου τούτη γιὰ τὸ φυλλάδιον τοῦ Καζαντζάκη θὰ μάκραινε πολὺ, ἀνίσως ἐπιχειροῦσα ν' ἀγγίξω ὅλα τὰ σημεῖα πού θ' ἀξίσει νὰ γίνῃ λόγος γι' αὐτὰ. Ἴσως καμιά ἄλλη φορὰ νὰ μοῦ δοθῆ ἀφορμὴ νὰ τὸ κάμω. Σήμερα θέλησα μονάχα νὰ μιλήσω γιὰ ὅ,τι θαρρῶ τὴν κεντρικὴ γραμμὴ τῆς μελέτης. Γι' αὐτὸ ἡ φροντίδα μου δὲ στάθηκε στὸ νὰ ἐξαντλήσω τὸ θέμα παρὰ πολὺ περισσότερο ν' ἀφήσω, ἂν μπορούσα, νὰ φανῆ πὼς ἐδῶ βρισκόμαστε μπροστὰ σ' ἕνα ἀνθρώπον πού ζῆ τὰ θεμελιακὰ προβλήματα τῆς ζωῆς ἢ καλύτερα πού ἡ ζωὴ του γύρω σ' αὐτὰ γυρίζει. Πολλοὶ ἴσως θὰ βροθοῦν, πού τραβηγμένοι ἀπὸ μιὰ διάθεση ὄχι καὶ τόσο φιλικὴ γιὰ τὸ συγγραφέα, θὰ σταματήσουν σὲ μερικὰ σημεῖα τῆς μελέτης τοῦ ἀπ' ὅπου, κατὰ τὴν ἰδέαν τους, εἶναι πιά χερσποιστὴ ἡ ἐπίδραση ξένης σκέψης. Εὐκόλον πράμα θὰ ἦταν μιὰ κριτικὴ πού νὰ ἐβρισκε μέσα στὴ μελέτη τοῦ Καζαντζάκη ἀντίπαλους ἀπὸ τὸν Νίτσε, τὸν Μπέρξον κ' αὐτὸν ἴσως ἀκόμα τὸν Τζαίμς κ. ἄ. Μὰ καὶ μ' αὐτὸ τί; Μήπως ἡ ξένη σκέψη δὲν ἔχει περάσει μὲς ἀπὸ τὸ χωνευτῆρ μιᾶς προσωπικῆς ζωῆς, πού αὐτὴ τῆς ἔχει δώσει τὴ σφραγίδα τῆς; Κ' ἕνας ἀνθρώπος, πού ἔχει φτάσει νὰ λαχταρᾷ τὸν λυτρωμὸ πέρα ἀκόμη κ' ἀπ' τὴ «λεχτικὴν ἀκίνησια» καὶ βρίσκει πὼς «κάθε λόγος, κάθε πράξις, κάθε ἰδέα εἶναι ἡ βαριὰ ταφόπετρα τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀνεσηκῶν», δὲ δείχνει καὶ μόνον μ' αὐτὰ του τὰ λόγια πόσο εἶναι ζωντανός, πόσο εἶναι αὐτὸς ὁ ἴδιος καὶ πὼς γι' αὐτόν, ἀληθινά, μονάχα «ἡ τρυγὴ τούτη στιγμή ὑπάρχει», ἀφοῦ αὐτὴ μονάχα εἶν' ἀξία κάτω ἀπὸ τίς «ταφόπετρες» ν' ἀναστήσῃ τὴ ζωὴ; Δὲν συχωριεταὶ νὰ εἶναι ἕνας τόσο ἀπλοῦς πού νὰ φαντάζεται πὼς μπορεί κανεὶς, μαῖμουδίζοντας τοὺς ξένους, νὰκούσῃ ποτὲς μέσα τοῦ τῆ φωνῆ κείνη, πνὸ ἔτσι θὰ μιλήσῃ: «Κατεβαίνει ἀπάνω στοὺς ἀνθρώπους (ὁ Θεός), ὅπως τοῦ ἀρέσει. Σὰ χορὸς, σὰν ἔρωτας, σὰν πείνα, σὰ θρησκεία, σὰ σφαγὴ. Δὲν μᾶς ρωτᾷει» ἢ «Σὲ ποιά ἐποχὴ τοῦ ἀμπελιοῦ σοῦ ἔλαχε νὰ δουλέψῃς; Στὰ σκάματα, στὸν τρυγητό, στὸ συμπόσιο; ὅλα εἶναι ἕνα!»

Τὸ βρίσκω τραγικὸ γιὰ τὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ τόπου, ἀνίσως μιὰ τέτια ἐργασία δὲν ταράξει καθόλου τὴ σκέψη τῶν πνευματικῶν του ἐργατῶν. Ποιά σκληρὴ μοῖρα λοιπὸν ἐδῶ σὲ μᾶς τὸ θέλει νὰ σκοινιάτῃ πάντα στὴ γενικὴ ἀδιαφορία ἢ λαχτάρα κάθε ἀνθρώπου πού «ἀντικυρῶσῃ τὴν ψυχὴ καὶ θέλει νὰ σωφιλιάσῃ, νὰ μὴν ὑπάρχουν ἐγὼ καὶ σύ, τὴ μάξα, τοὺς ἀνθρώπους καὶ θέλει συντρίβοντας τίς ἀντίστασεις τοῦ νοῦ καὶ τοῦ κορμιοῦ, νὰ σμίξουν ὅλες οἱ πνοές, νὰ γίνουν ἄνεμος σφοδρός, ν' ἀνεσηκῶσουν τὴ γῆς;» Ἄν ὄχι τί-

ποτ' ἄλλο, τὸ πρόχειρο τοῦτο σημεῖωμα ἄς χρησιμοποιήσῃ τοῦλάχιστον γιὰ νὰ δώσῃ τὴ χαρὰ στὸν συγγραφέα τοῦ Salvatore Dei πὼς βρίσκονται καὶ ἀνθρώποι, πού τὸν συμπαράσταν καὶ μὲ συμπάθεια τὸν παρακολουθοῦν στὸν ἀγῶνα του «κατὰ πάνων».

Γ. Ν. ΠΟΛΙΤΗΣ

ΞΕΦΙΛΛΙΖΟΝΤΑΣ ΚΑΤΟΙΑ ΒΙΒΛΙΑ

Μάρκος Τσιριμῶκος: Ἐκ Βαθέων, Ποιήματα.—Ὁ κ. Μάρκος Τσιριμῶκος ἐξέδωκε μιὰ συλλογὴ ποιημάτων μὲ τὸν τίτλον «Ἐκ βαθέων». Ἄν μᾶς ἦταν ἀγνωστος ὁ κ. Τσιριμῶκος θὰ σιωπούσαμε γιὰτί οἱ στίχοι του δὲν ἔχουν καμιά σχέση μὲ τὴν ποίηση. Μᾶς εἶναι ὅμως γνωστὸς καὶ ἀποφύγετε πὼς ἕνας ἀνθρώπος πού πέρασε τὰ πενήντα μπορεί νὰ κάνει ἀκόμη ἀνάλατες αἰσθηματολογίες. Πρὸς Θεοῦ δὲν πρέπει νὰ μᾶς χαρακτηρίσει κανεὶς ἐχθρὸς τοῦ ποιητῆ, ὅταν λέμε ὅτι πέρασε τὰ πενήντα. Αὐτὸ κ' ἂν δὲν τὸ ξέραμε, φαίνεται κάλλιστα ἀπὸ τὰ ποιήματά του μέσα στὰ ὅ,οια ἀναφέρει τὰ νοσήματα ἀπὸ τὰ ὅποια ὑποφέρει ὁ ποιητὴς καὶ πού συνήθως προσβάλλουν τὸν ἀνθρώπον σὲ μεγάλη ἡλικία.

Σ' ἕνα ποιήμα του λ.χ. πληροφοροῦμεθα ὅτι ὁ ποιητὴς πάσχει ἀπὸ στηθάγχη νόσημα πού ἔχει ἄμεση σχέση μὲ τὴν ἀρτηριοσκλήρωση.

*Οἱ πόθοι! πού λερῶνουν τὴ μπουνάτσα
τῆς λύπης μου γιὰ μιὰν ἀγάπη λίγη
ἐνῶ ἡ στηθάγχη μ' ἀτσάλεινα μπράτσα
μὲ πνίγει...*

Ἄλλου πάλι μᾶς πληροφορεῖ πὼς ὑποφέρει ἀπὸ ἀρθροϊτικὰ:
*Σὰ νοιώθω στοῦ κορμιοῦ τὸν κάθε ἄρμὸ ἢ
[σκουριὰ νὰ τρίξει
καὶ τῆς ζωῆς μου τὸν ἀργὸ ρυθμὸ ξεφυγισμένο,
στὴν ἄκρη τούτη, πού παραριχτὸς λὲς ὑπομένο...*

Μὲ τοὺς πάρα πάνω στίχους ὁ ἀναγνώστης θὰ νομίζει ὅτι ὁ ποιητὴς ἐκφράζει συναισθήματα τῆς ἡλικίας του. Γελεῖται ὅμως Παρ' ὅλη τὴ στηθάγχη καὶ τὴ σκουριὰ πού τρίξει στοὺς ἄρμους τοῦ κορμιοῦ του, ὁ ποιητὴς «ξανοίγεται σὲ λυρικὴ μανία» ἀφήνει τὸ νοῦ του, πού τοῦ δίνει παράδοξη μορφή, στὴν ἀγγαλιὰ τῆς φύσης νὰ βοσκίσει:

*Τὰ νοῦ μου τρισελεύθερο θ' ἀφήσω
—πουλάρι στὸ γρασιδί ἀπολυμένο—
δεξιὰ ζερβὰ νὰ τρέξει μπρὸς καὶ πίσω...*

γιὰ νὰ φτάσει βέβαια στὸ «NIHIL» ἄλλο βαθυστόχαστον ποιήμα τοῦ ποιητῆ, ὅπου γίνεται τερπνὸτατη συζήτηση περὶ τοῦ «Τίποτα».

Καὶ σὰν νὰ μὴν ἀρκοῦσαν αὐτὰ ὁ ποιητὴς ἔχοντας πεποιθῆσθαι στὴ θεία του ἐμπνευση μιλεῖ εἰρωνικὰ γιὰ τοὺς νέους ποιητὲς καὶ δίνει καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Ποετᾶστρου πολυσοσῆ καὶ πολὺ ὑποκειμενικὴ σὰν αὐτοβιογ. αφία.

*Ζῆ γιὰ τὸν κόσμον, μ' ἀπ' τὸν κόσμον χώρια
καὶ γράφει ὁ Ποετᾶστρος μ' ἀγωνία*

*τραγούδια, ξεγελώντας τὴν ἀνία,
ἀντὶς νὰ κάνει χαρτίνα κοκόρια.*

Μετὰ τὴ σύντομη αὐτὴ αυτοκριτικὴ ὅλα δικαιολογοῦνται ἀκόμη καὶ ἡ νοσταλγία τοῦ ποιητῆ πρὸς τὴ θάλασσα καὶ τὸ πρῶτον του ναυτικὸ ἐπάγγελμα. Μολοντὶ δὲ συμφωνοῦμε μὲ τὴ γνώμη τοῦ μακαρίτη Ταγκόπουλου πού εἶχε πεῖ εὐφρημάτα γιὰ τὸν κ. Τσιριμῶκο ὅτι εἶναι ὁ μοναδικὸς ναυτικὸς πού μπορεί νὰ ὀδηγήσῃ πλοῖον στὴν κορφὴ τοῦ Ὀλύμπου, μετὰ τὴν ἀνάγνωσθ τῆς συλλογῆς του δὲν πιστεύομε πιά πὼς μὲ τὴν ἴδια εὐχέρεια καὶ ἀσφάλεια θὰ ὀδηγήσῃ τὸ «καράβι τῶν ὄνειρων» τὸν στὶς κορφὰς τοῦ Παρνασσοῦ ἢ τοῦ Ἐλικῶνα.

Μαρίνος Καρκανίδου: Μετὰ τὸν πόνον. Ρομάντζο.—Ὅταν ἐτελειώσαμε τὴν ἀνάγνωσθ τοῦ ρομάντζου τῆς δος Καρκανίδου δὲν ξέραμε τί ἀκριβῶς πρέπει νὰ ποῦμε στὴ συγγραφέα. Ἔνα τεράστιον δικὸ τῆς μᾶς ἔβγαλε ἀπὸ τὸ ἀδιέξοδον.

Φτωχούλα φύλλα καὶ μαραμένα

Πέφτετε δόλια ἀπὸ ἕνα ἕνα

Ἔτσι ἐλλπίδες ὄνειρεμένες

Πέφτουν καὶ μένα κομματιασμένες.

Ἀπαράλλαχτα ἡ ἴδια τύχη συνοδεύει καὶ κάθε ἐλπίδα γιὰ τὴ δόξα ἢ τὴν ἀξία τῆς Ἄδας Καρκανίδου.

Ἀναστ. Φράγκου: Κριτικὰ Σημειώματα.—Νέος κριτικὸς μὲ περισσὸν ναρκισσισμό. Προλογίζει ὁ Μάριος Βαγιάνος καὶ πίσω του ὁ κ. Καβάφης. Ἀκολουθοῦν ἀποσιωπητικὰ μὲ τὰ ὅποια ἀρχίζει κατὰ πολὺ μοντέρνον τρόπο τὴν κριτικὴν τοῦ κ. Φράγκου. Κατόπιν ὅλων αὐτῶν δὲν ἔχομε παρὰ ν' ἀκολουθήσομε καὶ μεις τὸ παράδειγμα τοῦ νέου κριτικοῦ, ἀρχίζοντας ἀλλὰ κ' αὐτελιόνοντας τὴν κριτικὴν μᾶς μὲ ἀποσιωπητικὰ.

Μ. Βισάνθη: Τὰ Θανατερὰ Νευρόσπαστα.—

Ὁ κ. Βισάνθη στὸ βιβλίον του μᾶς ἱστορεῖ διάφορα ἐπεισόδια τῆς ζωῆς τοῦ ἥρωά του Νίκα. Ἄν ὁ ἥρωάς του, ὅπως ἔχομε κάθε λόγο νὰ πιστεύομε, βρίσκεται σὲ πλήρη ταυτότητα μὲ τὸν ἴδιον τὸ συγγραφέα, τότε ὀφείλομε ν' ἀναγνωρίσομε πὼς εἶναι πολὺ πετυχημένο τὸ τερτίου τοῦ προλόγου νὰ ἀνακηρύσσει ὁ συγγραφέας τὸν ἥρωά του σπουδαῖον, καὶ μάλιστα τόσο σπουδαῖον, ὥστε νὰ μᾶς πληροφορεῖ γι' αὐτὸν πὼς «βγήκε πολὺ πῶς μπρὸς ἀπ' τὴ μεγάλη, τὴν πολύκοσμη γραμμὴ... κ' ἔφτασε σ' ἕνα πολὺ μακρὸν σημάδι.» Ἔτσι ὁ συγγραφέας ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὸν κόπον νὰ μᾶς ἀποδείξῃ τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἥρωά του μὲς ἀπὸ τίς πράξεις του καὶ τοὺς στοχασμοὺς του.

Μένον Ἀναγνωστοπούλου: Σελέκτα. Πεζὰ Λυρικά.—Κατὰ τὸν ποιητὴ τὰ «Σελέκτα» εἶναι «ἐπικλήσεις, εἶναι μιλήματα, εἶναι κραυγές.—Ἐπικλήσεις γιὰ νᾶρτε, μιλήματα σὰν ἦρθε, κραυγές ὅταν ἐφυγε». Λυπούμαστε τὸν ποιητὴν καὶ γιὰ τίς τρεῖς καταστάσεις, ἀλλὰ πρὸ πάντων λυπούμαστε

για την κατάσταση, όπου θα περιέλθει ο δυστυχής αναγνώστης. Κ' επειδή ο ποιητής στον πρόλογο του μᾶς λέει πὸς μέσα ἀπὸ τὰ «Σελέκτα» του περνᾶ ἡ «ιδανικὴ μορφή τῶν αἰῶνων, ἡ ψηλὴ καὶ λευκοφόρα καὶ βασίλισσα», κ' ἐπειδὴ τὰ «Σελέκτα», πάντα σύμφωνα με τὴς δηλώσεις τοῦ ποιητῆ, εἶναι τὰ ἀπομεινάρια ἄλλων, πού γράφηκαν σὸ νοῦ του, δηλαδή εἶναι τὰ πῶς διαλεχτά, γιὰ τὸ λόγο τοῦτο κλονητὰς καὶ μεῖς ἐνα ξεδιάλεγμα, δημοσιεύουμε ἕνα κομμάτι τοῦ πού μᾶς φαίνεται τὸ πῶς διαλεχτὸ ἀνάμεσα σ' ὅλα τὰ «διαλεχτά» (ἤ-γον «Σελέκτα») ἀφιερωμένο στὴν ιδανικὴ μορφή τοῦ παλτοῦ τοῦ ποιητῆ.

«Γιὰ κοίτα τὰ παλτά μας πὸν κρέμονται στὰ κρεμαστάρια! Δὲ μοιάζουν τὰ καυμένα τὰ παλτά μας, σὰν κατάδικοι κρεμασμένοι τὴν ὥρα τοῦ σούρουπου; Τὰ καυμένα τὰ παλτά μας πὸν τυλίγουν τὴ θλιβερὴ μας ὑπαρξή!»...

**

Τοῦ ἴδιου ποιητῆ λάβαμα καὶ τὸ «Κάποιες ὄρες» ποιήματα ὅπου «κάποια λόγια τῆς ψυχῆς» με θαυμαστὴν εὐλικρίνεια τὰ αὐτοχαρακτηρίζει εἰς τὸν ὄγδοο στίχο, «λόγια τοῦ ἀέρα». Ἀλοῖμόνο μάς δταν ἀκολουθήσουν καὶ «Οἱ Μονόλογοι τοῦ Τρελλοῦ» πὸν εἰσιμαζόνται, καθὼς μᾶς πληροφορεῖ τὸ ἐξώφυλλο. Σὰν νὰ μὴν ἔφθαναν καὶ μόνο οἱ δύο τοῦτες συλλογές.

**

Δισχίλια θέματα διανοήσεως—Συνθέσεων ἐκγράφει τὸ βιβλίον τοῦ δ. κ. Ν. Λιβαδάς δ. φ. καὶ ὑποδιευθυντῆς Δημ. Ἐμπορικῆς Σχολῆς. Τὸ βιβλίον προορίζεται μᾶλλον γιὰ σχολικὴ χρῆση, νὰ εὐκολύνει δηλαδή τοὺς δασκάλους τῶν Ἑλληνικῶν νὰ βροῖσκουν θέματα γιὰ ἐκθέσεις. Μὰ δισχίλια θέματα διανοήσεως! Ποιὸς Ἕλληνας διανοούμενος δὲν θὰ ἔσπευδε νὰ τὸ ἀγοράσει γιὰ νὰ βρεῖ τοῦλάχιστον ἕνα; Ἀδικος ὅμως ὁ κόπος του! θὰ βγεῖ ἀπογοητευμένος. Ὁ κ. Λιβαδάς ἀντὶ νὰ τὸν εὐκολύνει γιὰ νὰ κατορθώσει ἐπὶ τέλους νὰ διανοηθεῖ, θὰ τὸν ἔβαζε σὲ καινούργιες σκοτιῶρες. Σύμφωνα με τὸν τίτλο τοῦ βιβλίου ὁ συγγραφέας δίνει τὰ θέματα μόνο, χωρὶς νὰ κουνήσει διόλου τὸ μυαλὸ ἐκείνου πὸν θὰ καταφύγει σὸ βιβλίον του. Καὶ τὰ θέματα αὐτὰ εἶναι κυρίως διαλεγμένα ἕνα κ' ἕνα σύμφωνα με τὴ διανοητικὴ ἀνάπτυξη καὶ τὴν ἡλικία τοῦ παιδιοῦ, ὅπως ἔξαφνα: «Ποία ἡ σημασία τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς;» (ἀρ. 684), ἢ «διατὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν φυσικομαθηματικῶν ἐπιστημῶν εἶναι ἀνάπτυξις καὶ προαγωγὴ τῆς τέχνης;» (ἀρ. 679), ἢ «ποία εἶναι ἡ περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς γνώμη τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ ἢ διατυπωμένη εἰς τὰ δημοτικὰ τραγούδια;» (ἀρ. 2135). Ποιὸς μπορεῖ ν' ἀμφισβᾷσει ὅτι ὁ μαθητῆς με ἀράνταστη εὐκολία θ' ἀναπτύξει τὰ πολὺ ἀπλά αὐτὰ θέματα; Κρίμας ὅμως γιὰ τὸ χρησιμώτατο αὐτὸ βιβλίον, πὸν δὲν εἶναι ὅλα τὰ θέματά του τόσο ἀπλά. Ὑπάρχουν ἔξαφνα μερικὰ ἄλλα, πὸν ἀσφαλῶς ὄχι μόνο ἕνας μαθητῆς, παρὰ καὶ ὁ μεγαλύτερος συγγραφέας θὰ δοκίμαζε πολὺ μεγάλη δυσκολία γιὰ νὰ τὰ καταπιασθῆ. Ὅπως λ.χ.: «Κριτικὴ τῶν «Ὀλυμπιακῶν»

ποιημάτων τοῦ Ν. Κυπαρίσση» (ἀρ. 1131) ἢ «Ὁ Παν. Σούτσος ὡς 1) ποιητῆς, 2) φιλόσοφος» (ἀρ. 1106—7).

ΚΑΙ ΜΕΡΙΚΑ ΞΕΝΑ

Καινούργια Γαλλικὰ Μυθιστορήματα

Francis de Miomandre: «Olympe et ses amis».—Ἦτοι ἡδωπερέττα γινομένη μυθιστόρημα.

Robert Boudry: «Le Cochon d'Indes».—Ὁ ἐπιστήμονας ὡς ἀγριο θηρίο ἢ πὸς τὸ ποντικί, ἀφοῦ σκοτώσει τὴ γάτα πὸν τὸ ἔχει στὰ νύχια τῆς, ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἀπελιπίσια του αὐτοχειριάζεται.

Florian Lerou: «Le jaune et le blanc».—Πόσο ἄσχημα πληρώνεται ἡ πλήξη τοῦ μπλαζέ ἢ ἡ πολὺ περιπετειώδης ἱστορία τοῦ Ἀρθούρου Ριβολέ, πὸν γλῆντησε μὲ μέρᾳ σὲ κάποιον φοβερὸ καταγῶγιο με μὴ πόρνη κ' ὕστερα τὴν ἀναγνωρίζει πὸς εἶναι κόρη του καὶ τινάζει τὰ μυαλά του στὸν ἀέρα.

Henri Ardel: «Les âmes closes».—Τὰ ἀποτελέσματα τῆς καλῆς ἀνατροφῆς ἢ πὸς ἡ Χριστίνα Σερβὸ ἡθικοποιεῖ τὴν κοινωνία. Τὸ ἔργο συνδυάζει τὸ τερπνὸν τοῦ στυλ μετὰ τοῦ ὠφελίμου τῆς διδασκαλίας.

Suzanne Martinon: «Nous Deux».—Τὰ ρομαντικὰ ὄνειρα μᾶς εὐαίσθητης χήρας στὸ ἔρημο κρεβάτι τῆς. Πὸς ὁ γυιὸς τῆς τὴν ἐμποδίζει νὰ τὰ πραγματοποιήσει καὶ πὸς πληρώνεται τὸ νὰ δίνει στὸ παιδί σου αἰσθηματικὴ ἀνατροφή. Τὸ μυθιστόρημα εἶναι κατάλληλο νὰ τὸ παίρνεις σὲ μικρὲς δόσεις μετὰ τὸ φαγητὸ εἰς κοιλία τοῦ γλυκοῦ, γιὰτὶ ἀλλοιώτικα ὑπάρχει φόβος νὰ λιγωθεῖς.

Κι' ἕνα βιβλίον στίχων

Jacques Nanteuil: «Les Réfugés».—Γιὰ δείγμα παραθέτουμε σὲ πρόχειρη μετάφραση τοὺς πᾶρα κάτω στίχους:

Τὸ διάφανο νερὸ πὸν δὲν ἔχει κανένα μυστήριον [γιὰ φαντάσου!]

Τ' ἄγριασμένο νερὸ, ὅπου τίποτα δὲν ἔσβησε τὸ γαλάζιο καθρέφτισμα τοῦ ἀπειροῦ, πλένει τὰ γυμνὰ πόδια τῆς γῆς [ἤγουν ἡ γῆς κἀννεὶ ποδόλουτρο].

Μιά πνοὴ θερμὴ σὰ μὴ φωλιά [τὶ εὔρημα!]

μιά αὔρα πὸν δροσίζει, [πὸς:]

πνέει πάνω ἀπὸ τὴ μοναχικὴν ἀρογιαλιά

καὶ νανουρίζει τὴν αἰγὴ τὴν εὐλογημένη. [Ἀμή!]

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Πέντε καινούργια ἔργα στὸ Παρίσι;

«Une Bourgeoise» τοῦ Marc Devoullius, «Folle jeunesse» τοῦ Alfred Machare, «C'est jeune» τοῦ Leon Ruth, «Laquelle» τοῦ A. Bibesco. «Les yeux du cœur» τοῦ Paul Gavault. Ἀποφεύγουμε νὰ γράψουμε τὸ παραμικρὸ γιὰ τὰ ἔργα αὐτὰ ἀπὸ φόβο μήπως ἀνοίξουμε τὴν ὄρεξη στὸν κ. Ἀλ. τῆς «Ἐστίας» νὰ τ' ἀναλύσει πλατύτερα.

Ο ΒΙΒΛΙΟΦΑΓΟΣ

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

«Ὁ Μάγος» ἀστρνομικὸ ἔργο σὲ ἔξη εἰκόνες (Θέατρο Ἀλάμπρα) — Τὸ σύγχρονο «ἀστρνομικὸ ἔργο» συγγενεῖ στὴ βάση του, περισσότερο ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα θεατρικὰ εἶδη μετὰ τὸ «grand guignol» Ζητᾶει δηλαδή ν' ἀποκορυφώσει τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ θεατοῦ μετὰ τὸ ἐξελικτικὸ γάψιμο, κλιμακωτὰ, χωρὶς πολὺπλοκες ὑποθέσεις, ἀτελείωτα ἐπεισόδια καὶ ἐξωτερικοὺς ρομαντισμούς. Ἡ σημερινὴ ἀντίληψη γιὰ τὸ θέατρο ἀπλοῦστερε τὴν ἄλλοτε περδεμένη ὑπόθεση καὶ συμπλήρωσε τὰ κενὰ μετὰ τὴ σκιρτάδα τοῦ διαλόγου, λίγη ἠθογραφία, λίγο χιούμορ, ἢ καὶ λίγη φρίκη ἀκόμα, σὲ τρόπο, πὸν νὰ μὴ διακρίνει κανεὶς καλὰ-καλὰ, τὸ φθηνὸ καμβὰ τοῦ ἀπαραίτητον βασικοῦ «τρῦκ». Ὁ διάλογος ἀντικατέστησε τὴν κινηματογραφικὴ δράση κ' οἱ ἀβίαστες, ἀνθρώπινα ψυχολογημένες σκηνές τοὺς παραφουσκωμένους ἡρωισμούς καὶ τοὺς ἐπὶ μηχανῆς θεοὺς.

Τέτοιο ἔργο εἶναι κ' ὁ «Μάγος» τοῦ Edgar Wallace, πὸν ἔπαιξε πρὸ ἡμερῶν ἢ «Ἑλληνικὴ κομωδία Β' Ἀργυροπούλου» στὴν Ἀλάμπρα. Ὁ συγγραφεὺς πῆρε ἕνα ἀπὸ τοὺς πῶς κοινούς τύπους τῶν ἀστρνομικῶν μυθιστορημάτων—τὸν τρομερὸ, ἐπιτήδειο κ' ἀσύληπτο ἐγκληματῆ—μὰ δὲν τὸν φώτισε ὅπως θάκανε ἕνας ἄλλος παλιότερος, μ' ὅλα τὰ φῶτα τῆς σκηνῆς. Τὸν ἔκρυψε. Τὸν αἰσθανόμαστε στὰ παρασκήνια, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὴν τελευταία σκηνή, τὸν βλέπουμε πὸς ἐργάζεται μπρὸς τὰ μάτια μας κ' ὅμως δὲν μποροῦμε νὰ μαντέψουμε ποῖος εἶναι. Ὑποπτευόμαστε, μετὰ τὴν οἰσιὰ, ὅλα τὰ πρόσωπα τοῦ ἔργου ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πρόσωπο πὸν κρύβεται αὐτός. Ὅλοι μιλοῦν γι' αὐτὸν—στὸ Σκόττλαντ Γιάρντ, στὸ τμήμα, στὸ σπῆτι ἐνὸς ἔγχροῦ του—ὄλοι τὸν φροῦνται, κ' ὁ θεατῆς ἀρχίζει νὰ πείθεται πὸς θὰ τὸν δῆ ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή νὰ προβάλλει ἀπὸ μὴ καταπακτῆ. Ἐπεισοδιακὰ περνᾶνε διάφορες σκηνές πὸν δὲν ἔχουν καμμιά ἐπιφανειακὴ συγγένεια μετὰ τὴν ὑπόθεση τοῦ Μάγου κ' ὅμως ἀφίνουν κάτι στὸ θεατῆ, μὰ περιέργεια περισσότερη ἢ μὴ ἀπογοήτευση στὶς προβλέψεις του. Ὁ συγγραφεὺς κεντᾶει ὡς τὴν τελευταία στιγμή μετὰ προσοχὴ καὶ τέχνη. Στὴν τελευταία σκηνή μᾶς τὸν παρουσιάζει ἐντελὸς ἀπρόοπτα: Ὁ Μάγος δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν πῶς ἐμπιστο ἐγκληματολόγο γιαντρὸ τῆς Σκόττλαντ Γιάρντ. πὸν εἶχε ἀναλάβει τὴν ὑπόθεση. Ὁ ἐπιθεωρητῆς Μπίλς τὸν ἀποκαλύπτει. Τότε ἐκεῖνος γυρίζει καὶ λέει στὴ γυναῖκα του:

—Θυμήσου, τί μοῦ εἶχες ὑποσχεθεῖ ἂν μεπιάναν.»

Αὐτὴ γι' ἀπάντηση βγάζει ἕνα πιστόλι καὶ τὸν πυροβολεῖ. Ὁ Μάγος πέφτει κ' ὁ ἀστρνομικὸς ρίχνεται νὰ τὴν ἀφοπλίσει. Τότε ὁ Μάγος σηκώνετε καὶ φεύγει. Ὅταν τὸ καταλαβαίνει ὁ ἀστρνομικὸς φρενιάζει, φωνάζει ἕναν ἀστυφύλακα γιὰ νὰ «θέσῃ ὑπὸ ἐπιτήρειον» τὴν γυναῖκα καὶ τρέχει γιὰ νὰ πιάσει τὸ Μάγο. Ὁ χωροφύλακας ὅμως πετᾶει τὴν μέτρα του καὶ τὴν κάσκα του: Πάει ὁ Μάγος. Κι' ἡ σκηνὴ κλείνει μετὰ τ' ἀνοίγμα μᾶς μυστικῆς πορτονίας ἀπ' ὅπου θὰ ξαναβγοῦνε πρὸς τὴν ἐλεύθερη κ' ἀλήτικη ζωὴ τους.

Αὐτὴ ἡ τελευταία σκηνὴ εἶναι ἡ μόνη πὸν ἔχει κινηματογραφικὴ δράση. Καὶ δὲν πρέπει νὰ ξεχ-

νάμε ὅτι γιὰ ἕνα ἔργο σὰν τὸ «Μάγο» πὸν περνᾶει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος ἡρεμα χρειάζεται ἕνα φινάλε «mouvementé».

Ἡ μετάφραση καιρωμένη ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ θεατῆ εἶναι πολὺ καλὴ. Ὁ κ. Ἀργυροπούλος ξαίρει τὴ γλῶσσα τοῦ θεατῆ, ξαίρει τὸ θέατρο: Χωρὶς νὰ θῆξῃ τὸ κείμενο σὲ σημεία πὸν νὰ χῆσει τὸ λεπτὸ χιούμορ του καὶ γενικὰ τὸν ἐγγλέζικο χαρακτήρα του, φώτισε τὴν μετάφρασή του σὲ τρόπο πὸν νὰ μὴ σοκάρει τὸν Ἕλληνα θεατῆ.

Ἡ ἐκτέλεση ἀπὸ τὸ θίασο πολὺ καλὴ. Τόσω γράφει καὶ ἄλλοτε: Ὁ θίασος τοῦ κ. Ἀργυροπούλου εἶναι ὁ πῶς πειθαρχημένος ἑλληνικός θίασος κ' ἂν κρινομε ἀπὸ τὴς πρεμιέρες του κ' ὁ πῶς μελετηρός κ' εὐσυνείδητος. Ὁ κ. Ἀργυροπούλος καὶ ἡ κυρία Ἀργυροπούλου (πὸν δὲν ἐτόνιζε ὅπως κάνεις στὶς φάρσες τὴ λήγουσα κάθε λέξης, μ' ἕνα τραβηχτὸ ἐρωτηματικὸ, καὶ δὲν ἔσερνε τὸ ρ.) ἦταν πολὺ-πολὺ καλοί. Ἀκόμα πρέπει νὰ ξεχωρίσω τὸν κ. Π. Χριστοφορίδη πὸν ἔπαιξε τὸ ρόλο του με φρεσκότητα καὶ κριμαὶ ἀπὸ τὴς σπανιότερες καθὼς καὶ τὰς κ. κ. Ταβουλάρη-τὸν κ. Βιτσόρη καὶ τὸν κ. Ραφτόπουλο. Ὁ κ. Μαρίκος—πάντα καλός—εἶχε στὴν πρεμιέρα τοὺς ἀριστοτεχνίον—παρὲν χαμηλὸ τόνου καὶ κατόρθωσε κατὰ τὴν θεατρικὴν φρασολογίαν νὰ «τοὺς ρίξῃ ὅλους ἔξω» στὴν πρώτη εἰκόνα.

Κ. Β.

Θίασος Βεᾶκη. Ὁ καλλιτέχνης κ. Αἰμίλιος Βεᾶκης κατήρτισε θίασο ὑπὸ τὴ διεύθυνσή του. Ὁ θίασος τοῦ κ. Βεᾶκη ἀποτελεῖται ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἴδιον, ἀπὸ τοὺς κ. κ. Γ. Γληνόν, Εὐάγγ. Μαμίαν, Σταύρον Ἰατρίδην, Θ. Ἀρώνην Α. Βλαχόπουλον, Ν. Βάχλαν, Α. Γιάλη, Μ. Παπαδάκη καὶ Χρ. Μεσσαλάν καὶ τὰς κυρίας Σωτηρία Ἰατρίδου, Κατίνα Βάχλα Κολυβά, Νίτσα Βιτσόρη Σμάρω Βεᾶκη, Ἰσμήνη Βλαχοπούλου, Φωφώ Γιαννοπούλου, Ἄνα Φούλμαν. Ὁ θίασος θὰ περιοδεύσῃ εἰς τὰς ἐπαρχίας ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸν Βόλον ὅπου θὰ εὐρισκεται στὸ τέλος τοῦ δευτέρου δεκαήμερου τρ. Ὀκτωβρίου.

Ἡ ΞΕΝΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

ΣΤΟ ΒΕΛΓΙΟ

Ἐπισκόπηση τῆς σύγχρονης Φλαμανδικῆς λογοτεχνίας.

1) Προπολεμικὴ γενεά.

Ἡ Φλαμανδικὴ λογοτεχνία ἀρχισε νὰ κινεῖται στὰ 1890. Ἡ κίνησις αὐτὴ τῆς ἐξασφάλισε σήμερα μὴ σημαντικὴ θέσις μέσα στὴν εὐρωπαϊκὴ λογοτεχνία. Ἰσάμε τότε βρισκόταν πολὺ μακριὰ τῆς. Τὸν καιρὸ, πὸν ἡ Γαλλία ζοῦσε τὰ θριαμβευτικὰ χρόνια τοῦ συμβολισμοῦ, πὸν, στὴν Ἀγγλία οἱ ποιητῆς τῆς «Βικτωριανῆς σχολῆς» ἔγραφαν σὸ προγραφικὸν, πὸν στὴ Γερμανία οἱ «μοντέρνοι» μᾶς ἔδωσαν τὸν Λιλιενκρόν, τὸν Ντᾶιμел, τὸν Ρίλκε καὶ δοξαζόταν ὁ Χάουπμαν, ἡ Φλάνδρα, μ' ὅλο πὸν γειτονεῖ μετὰ τὰ τρία αὐτὰ κράτη, δὲν εἶχε καταφέρει ν' ἀπαλλαγθεῖ ἀπὸ τὰ τελευταία ὑπολλεῖματα τοῦ ρομαντισμοῦ κ' ἡ λογοτεχνία τῆς χωρὶς πρωτοτυπία καὶ χωρὶς ζωτικότητα φυτοζωοῦσε. Τότε ἰδρύθηκε ἀπὸ μὴ ὁμάδα νέων λογο-

τεχνών (άγνωστον τότε μά πού απόχτησαν άργότερα μεγάλη φήμη όχι μονάχα στή Φλάνδρα και στην Ολλανδία μά και σ' ολόκληρη τήν Ευρώπη) ένα περιοδικό με τόν υπερήφανο τίτλο «Van Nu en Starks». (Γιά τώ Σήμερα και τώ Αύριο). Σκοπός τους ήταν νά δημοσιογήσουν μία τέχνη, μία φιλολογία και μία πνευματική άγωγή καθαρά Φλαμανδικές, πού νά βαδίζουσαν παράλληλα προς τά πνευματικά ρεύματα, πού παρουσιάζονταν τότε στις γειτονικές τους χώρες. Τό σύνθημα τους ήταν: «Πρέπει νάμαστε φλαμανδοί γιά νά γίνουμαι Ευρωπαίοι.» Τή φράση αυτή έγραψε ο **Auē Verweylen**, τώρα καθηγητής στο πανεπιστήμιο της Γάνδης, βαθύς κριτικός και συγγραφέας αξιόλογων *essais*, πού υπήρξαν ο έμπνευστής, ο ρήτορας και ο κριτικός τού άγωνα τού «Van nu en Starks». Τά *essais* του γίνηκαν ή πνευματική τροφή τής γενιάς του. Ο ίδιος έγραψε ένα πολύ όραφο συμβολικό ρομάντσο «ο περιπλανώμενος Ιουδαίος» πού έχει τώρα μεταφραστεί στις περισσότερες ευρωπαϊκές γλώσσες. Ένας από τους πρώτους συνεργάτες τού ίδιου περιοδικού, ήτανε κι ο **Prosper Van Laugendonck**, συγγραφέας δυνατικής καθολικής πνοής. Στα λίγα του έργα έχει σκορπίσει μεγάλο λυρισμό κι έχει άποδώσει, σε συνταρακτικό τόνο, τήν άγωνία τής ανθρώπινης ψυχής πού ζητάει νά προσανατολιστεί στο Θείο. Καθολογητής τής γενιάς του, ο Langendonck μπορεί νά θεωρηθεί και σαν πρόδρομος τής νεότερης Φλαμανδικής ποίησης. Γύρω από τους δύο αυτούς, μαζεύτηκε μία ολόκληρη ομάδα διανοουμένων: Ο **Em. de Bom** (στυλίστας, πούγραψε λεπτότατα ψυχολογημένα διηγήματα, όπου δίδεται με θλιβερό τόνο, ή ήθικη άνωροπία κι ή έξάρθρωση μερικων τύπων τής εποχής του) ο **Hezenschiedt** (συγγραφέας μιας έμμετρης τραγωδίας τής «Star kadd», πού ή κριτική άναγνώρισε άντάξια τού Σαίξπηρ) και ο **Cyriel Buysse** (γόνιμος μυθιστοριογράφος, πού ζωγράφησε στο έργο του ένα πλήθος τύπους από τή ζωή των δρόμων τής φλάνδρας).

Έτσι άποτελέστηκε ο πρώτος πυρρήνας. Άργότερα, στόν πυρρήνα αυτόν, ήρθε νά προστεθεί κι ένας πεζογράφος με μεγάλο ταλέντο, πού επιβλήθηκε σ' όλους και πού είκοσι ολόκληρα χρόνια εξάσκησε μία γόνιμη έπιρροή στην εξέλιξη τής νοβέλλας και τού ρομάντσου: ο **Styn Streuvels**, πού ήταν εργάτης σ' ένα φούρνο πρι ν' άρχισι νά γράφει. Η πρόξα ή έκπληκτικά, πλούσια και χρωματισμένη, έχει εξάαιρετες περιγραφές. Κανείς δέν τόν έφτασε στη περιγραφή τής χώρας του. Όλα σχεδόν τά έργα του, περιγράφουν τή ζωή των δρόμων, τις χωριάτικες δουλιές και τους άγρότες, πού ζούνε σ' έλεεινή έπικοινωνία με τή φύση. Τόση είναι ή περιγραφική του ικανότητα, πού έφτασαν νά τόν κατηγορήσουν, ότι «ο άνθρωπος δέν υπάρχει στο ρομάντσο του, παρά μόνο σαν διακοσμησηκή λεπτομέρεια τού τοπίου».— Η πνευματική αυτή κίνηση, δέν άργησε νά ξεπεράσει τά όρια τού περιοδικού. Άλλοι νέοι, έφεραν με καινούργια όρμη, καινούργια στοιχεία. Όπως ο Streuvels ήτανε ο καλύτερος πεζογράφος τής ομάδας, έτσι ο **Karel von Woestijne**, έγινε ο καλύτερος τής ποίησης. Η ποίηση του μας δίνει τή σκληρή ήδονή, τό σκοτεινό αισθησιασμό, λυτρωμένο από πλάνες, και μία κάποια πίκρα, συγκατημένη όμως, από μία πλατεία και δυνατή πνοή, πού τόν προφύλαξε από τό γλύστρημα στόν ευ-

κολο μπωντελαρισμό των περισσότερων ποιητών τής γενιάς του.

Ένας άλλος από τους νεότερους τής γενιάς τού «Van nu en Starks», είναι κι ο **Hermann Teirlinck**. Πνεύμα γοητευτικό και ποικιλόμορφο, μ' όλη τήν καταπληκτική του άπλότητα στην έκφραση, διέπρεψε σ' όλα τά είδη πού καταπιάστηκε. Έγραψε στίχους διηγήματα, ρομάντσο, θεατρικά έργα κι έκανε ένα πλήθος διαλέξεις, καταφέροντας πάντοτε χάρη, στη φαντασία του, νά ναι καινούργιος, πρωτότυπος και ενδιαφέρων. Κοντά στα πάρα-πάνω όνόματα, θά μπορούσαμε ν' αναφέρουμε άρκετά ακόμα, μά περιοριζόμαστε στους κυριώτερους.

II—Μεταβατική περίοδος. Τά τελευταία χρόνια πριν από τόν πόλεμο, φανερώθηκε μία κάποια αντίδραση στους «παλιούς» πιά, τού «Van nu en Starks». Τους κατηγορήσαν ότι στο πεζογράφημα περιοριζόντουσαν άποκλειστικά νά περιγράφουν τή ζωή τού υπαίθρου, και στο ρομάντσο τά άστικά ήθη. Τό ίδιο και στην ποίηση, πού ή έπίδραση τού Woestijne κυριαρχούσε, κι έκλεινε τόν ποιητή, στα στενά όρια τού ύποκειμενικού Έμπρεσιονισμού.

Από τήν αντίδραση αυτή, βγήκαν δύο περιοδικά: «**De Boomgaard**» (το Πεσβόλι) και τό **Vlaamsche Arbeit** (Φλαμανδική εργασία). Η έπίδραση τού πρώτου, στάθηκε πιο γόνιμη γιατί ήταν όργανο τής όμογενέστερης και τής δραστηριότερης ομάδας, πού ο μόνος της σύνδεσμος ήταν ή καλλιτεχνική και πνευματική συγγένεια των μελών της, δίχως πολιτικό ή θρησκευτικό σκοπό. Χωρίς νά ξεκόβει άπότομα από τις αντίληψεις των «παλιών», ή ομάδα αυτή ζιτταξε νά πλατύνει τά στενά όρια, όπου ή Φλαμανδική τέχνη άρχιζε νά λιμνάζει, δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή στο ραφιναρίσμα και στις άποχρώσεις τής νεότερης φιλολογίας. Ο πιο δραστήριος τής ομάδας τού «De Boombaard», ήτανε ο **André de Ridder**, πού έγραψε στην άρχή κριτικές και μελέτες, ύποστηρίζοντας με πραγματικό ταλέντο κι όρμη, τις νέες ιδέες και τήν άνάγκη ενός πλατιύτερου λογοτεχνικού ορίζοντα. Στα ρομάντσο του, πάσχιζε νά δώσει τήν νεότερη ψυχολογία. Έξαιρετικά δραστήριος, δοκίμασε όλα τά λογοτεχνικά είδη, κι έγραψε κι ιστορικές μονογραφίες, περιήρησε, γιά τήν Νινόν ντε Λαγκλό, τόν Ζαν ντε λά Φονταίν κ. ά. Τελευταία έχει άφιερωθεί στην κριτική και στάθηκε ο πρώτος, πού έκανε νά προσεχθούν στην Φλάνδρα οι νεότερες τάσεις στις πλαστικές τέχνες. Δίπλα του πρέπει ν' αναφέρουμε τόν **Firmin van Hecke**, ποιητή κλασσικής έκφράσεως, πού έγραψε έναν μόνο τόμο τραγούδια, τόσο ανθρωπιστικά και τόσο έμπνευσμένα, πού έφτασαν αυτά και μόνο νά τόν δοξάσουν.

Η άλλη ομάδα, τού «Vlaamsche Arbeit» ήταν πολυπληθέστερη. Έμπνευσμένη από καθολικές ιδέες, ή ομάδα αυτή, κατόρθωσε νά συγκατηήσει τό περιοδικό (πού βγαίνει ακόμα ενώ τό «Boomgaard» έσβυσε στο δεύτερο χρόνο), μά δέ μπόρεσε νά επιδράσει ανάλογα. Ένώ τό «Boomgaard» γνώρισε στη φλαμανδική λογοτεχνία τή μεγάλη πολυθόρυβη πολιτεία, με τήν κομψότητα, τή φινέτσα και τήν ντεκαντέντσα τής άκόμα, τό «Vlaamsche Arbeit» έγκαινίαζε τό ιστορικό και τό έξωτικό ρομάντσο, τή φανταστική νοβέλλα, και ξαναζων-

άνευσε τή θρησκευτική ποίηση. Έπικεφαλής τής ομάδος αυτής, ήτανε ο **Joseph Muls** πού έπαίξε όρλο, άνάλογο με τού Ridder, μά τό πιο πρωτότυπο ταλέντο τής ήτανε χωρίς άμφιβολία ο **Karel van der Oever**, πού πέθανε πρόωρα. Συγγραφέας διηγημάτων, πού καλάν, διέπρεψε στην πολεμική του. Καθολικός φανατικός, καθώς ήτανε, σάρωνε τους αντίπαλους του και συχνά τους όμοθρήσκους του, με έξαιρετική δύναμη. Με τά φανταστικά διηγήματα του van der Oever, συγγενεύουν τά διηγήματα ενός άλλου νέου συγγραφέα, τού **Joseph Arras**, πού σκοτώθηκε στόν πόλεμο, και οι νοβέλλες τού **Frauz de Backer**, πού έγραψε κι ένα ρομάντσο αξιοπρόσεχτο. Αναφέρουμε ακόμα από τήν ομάδα αυτή τους **Auguste van Cauwelaert** και **Constant Eeckels** (συγγραφέις θρησκευτικών ποιημάτων) και τόν **Emile van der Straeten**, πού έδινε έξαιρετικές ύποσχέσεις στο μοναδικό έξωτικό ρομάντσο του, μά πού πέθανε τραλλός στην άρχή τού πολέμου.

Μ' όλο, πού στέκονται μακριά από ομάδες πρέπει ν' αναφέρουμε στη γενιά τής μεταβατικής περιόδου και τους **Jean van Nylen**, (ποιητή παρνασιακής άταρξίας, πού τά ποιήματα του ξεχωρίζουν γιά τή μέριμνα τής φόρμας) **Guillaume Elschof** (μυθιστοριογράφος, πού ή σκληρή του ειρωνεία δοσμένη σε στυλ έξαιρετικά άπαλο και ζωντανό μάς θυμίζει τόν Maupassant) και τόν φραγκισκανό μοναχό **Hilarient Thaus** (πού έγραψε πολλούς τόμους θρησκευτικών ποιημάτων με άκρότατη άπλότητα και μοναστική άγνότητα).

Παρ' όλο τό ταλέντο τους, λίγοι από τους συγγραφείς τής μεταβατικής περιόδου μπόρεσαν νά εκδηλωθούν πραγματικά. Έπρεπε νά ύποστούν τήν τύχη των καλλιτεχνών όλων των μεταβατικών περιόδων, πού ή εξέλιξη τους σταματά άπότομα. Ο πόλεμος, διέκοψε τήν άνάπτυξη τού ταλέντου τους, με τό άναποδογύρισμα των καθιερωμένων αξιών.

III Οί μεταπολεμικοί συγγραφείς. Η και θαντό πολεμική λογοτεχνία—δέν παρουσίασε στη Φλάνδρα έργο αξιο προσοχής. Είναι μάλιστα περισσότερο πώς ο συγγραφέας, πού γνώρισε τή μεγαλύτερη δόξα στην εποχή τού πολέμου, τήν χρωστάει σ' ένα βιβλίο του, πού όχι μόνο φαίνεται ν' άγνοει τόν παγκόσμιο έκείνο κατακλυσμό, μά πού τονίζει τόν όραιότερο ύμνο στη χαρά τής ζωής. Ο ευτυχιμένος αυτός συγγραφέας, ο **Felix Timmermans**, δημοσίευσε τό πρώτο του ρομάντσο «**Pallister**» στα 1917, στα μέσα τού πολέμου. Η έπιτυχία του ήταν άμεση και θριαμβευτική. Η φήμη τού βιβλίου του αυτού, πού είναι τώρα μεταφρασμένο στις περισσότερες ευρωπαϊκές γλώσσες, άδρασε μονομιά. Ήταν ένας θρίαμβος, πού δύσκολα θάβρισκε κανείς τόν αντίστοιχό του σ' όποιαδήποτε ιστορία τής λογοτεχνίας.

Λιγότερο γνωστός, παρ' όλο τό ταλέντο του, είναι ο φίλος του **Anton Thirty**. Από ένα συγγραφέα καταδικασμένου, όπως αυτός, γιά πολιτικό άδίκημα, θά περιμενε κανείς έργα βίαια, δυνατά, όπου νά πλημμυράνε τά σύγχρονα πάθη. Η πραγματικότητα όμως, είναι έντελώς αντίθετη. Ο **Thirty** είναι συγγραφέας τρυφερός και συγκινητικός και διακρίνεται στην περιγραφή των άπλοϊκών και άτολιμων χαρακτήρων. Κει πού ο **Timmermans** είναι άπασχολημένος με τήν έξωτερική πραγματικότητα, ο **Thirty** μάς περιγράφει τήν

έσωτερική ζωή. Όλοι οι ήρωές του θρησκο, επαρχιακοί ιερείς, δάσκαλοι, τρόφιμοι σε φτωχοκομεία, μοναχικοί και παρατημένοι, ζούνε έξωτερική ζωή, μά φαίνονται συνυμένοι προς τό έσωτερό τους έγώ γιά νά καλιεργήσουν περισσότερο, τή ζωή τής έκτασης και τού όνειρου, πού άνθίζει μέσα τους. Συχνά είναι άνθρωποι άνίκανοι γιά μία τέτοια πνευματική και ψυχική ένταση και καταντούν άνισόροποι, όνειροπαρμένοι, τραλλοί, ή ζούνε στο περιθώριο τής ζωής, χωρίς νά τους νιώθει κανένας.

Άς αναφέρουμε ακόμα άνάμεσα από τους φημισμένους συγγραφείς σόν **Ernest Claens**, πού πρωτοφανερώθηκε με πεταχτά πολεμικά διηγήματα, Ένα εύκολο χιούμορ με κάποια δόση αισθηματιζότητας, τού έξασφάλισαν πολυάριθμο άναγνωστικό κοινό. Τό έργο του «**De Witte**» (ό Ξανθούλης), ή ιστορία ενός χαμινιού, πού οι φάρσες του είναι άληθινά χαριτωμένες, είναι από τά πιο πολυδιαβασμένα τής εποχής μας. Δυστυχώς στα κατοπινά του έργα, φαίνεται νά θυσιάζει, όλοένα και πιο πολύ τή φιλολογική αξία, στη μέριμνα ν' άρέσει στο πολύ κοινό.

Τό ίδιο και τά τραγούδια τής **Alice Nahon**, χαριτωμένα κι αισθηματικά, έχουνε τό χαρακτήρα τού ανθρώπου, πού γράφει γιά τή μεγάλη κατανάλωση.

Από τους μεταπολεμικούς συγγραφείς, πού αναφέραμε πάρα-πάνω, μ' όλο πού ο καθένας τους με τό δικό του τρόπο προσπαθεί νά φέρει καινούργια στοιχεία στη φλαμανδική λογοτεχνία, εύρύνοντας τά σύνορά της, κανένας δέν ξεκοψε τελειωτικά, από τήν προπολεμική γενιά. Δέ συνέβηκε όμως τό ίδιο με μιάν άλλη ομάδα έμπνευσμένη από τις φρονουριστικές, έμπρεσιονιστικές και ντανταϊστικές ιδέες πού ξεπληκνόντουσαν στην μεταπολεμική Ευρώπη. Η ομάδα αυτή ισχυρίστηκε πώς θά διακόψει ολότ' όλα με τό παρελθόν, γιά ν' άποκαταστήσει τις βάσεις μιας καινούργιας, μιας άνεγεννημένης τέχνης. Τά χρόνια τού πολέμου ο **Paul van Ostaven**, δημοσίευσε δύο τόμους έλευτέρους στίχους, πού προοιωνίζαν ένα ποιητή με τολμηρό, μοντέρνο και πρωτότυπο ταλέντο. Ο ίδιος δημοσίευσε άργότερα, πολλά διηγήματα όπου βρίσκει κανείς μία ειρωνεία, καθαρά έγλεφαλική, σκληρή και ψυχρή, συνταιριασμένη με λεπτή τεχνωτροπία. Δυστυχώς από τότε ξεπέσε στόν άπόλυτο έμπρεσιονισμό, πού κατάπνιξε σιγά-σιγά τις άρετές του αυτές. Πλάι του ο **Wies Moens**, έγινε γνωστός με τά «**Γράμματα άπ' τό κελλί μου**» γραμμένα μέσα από τή φυλακή, πού βρισκόταν γιά πολιτικό έγκλημα. Τά γράμματα αυτά γεμάτα πίστη γιά μία καλύτερη άδριακή ανθρωπότητα, είναι καλογραμένα, κι' έχουνε μία δυνατή ειλικρίνεια, πού συγκαταίει τή λυρική πνοή. Τά ίδια αισθηματικά βρίσκομε και στα τραγούδια του, μοντέρνα στην έκφραση κι στη σύλληψη. Ο **Victor Brunclir**, ο **Gaston Burssens** κι' άλλοι κάμποσοι πήραν τόν ίδιο δρόμο μά με λιγότερη έπιτυχία.

Αντίκρου στην ομάδα αυτή, πού άποτελέστηκε από τους αντιπρόσωπους τού άπόλυτου μοντερνισμού στέκεται μία άλλη, πού άρνιέται νά παίξει τόν όρλο τού καινοτόμου και τού άρνησης, άκολουθώντας τήν παράδοση τού «Van nu en Starks». Ο δραστηριότερος από τους συντηρητικούς αυτούς, είναι ο **Maurice Roelants**. Γνωρίστηκε από τους άμπεμπους στίχους του πού άρεσαν καταπλη-

πικά στην εποχή που όργιαζε ο εξπρεσιονισμός με τον «άσπρο» στίχο. Αργότερα, δημοσίευσε το πρώτο ρομάντσο του, που τούδωσε μεγάλη φήμη και τον κατάταξε ανάμεσα στους καλλίτερους πατριώτες του. Ένας άλλος ο Richard Minne, φανερόθηκε τώρα τελευταία, μ' ένα τόμο στίχων, που την έκανε άμεσα γνωστό.

Αυτά είναι τα κυριότερα ρεύματα στη σύγχρονη Φλμανδική λογοτεχνία. Στους Φλαμανδούς συγγραφείς λοιπόν, δε λείπει ούτε η πολυμορφία ούτε η δύναμη. Χωρίς να παραβλέψουμε τα νερά η και τα λάθη του άκομα, μπορούμε να πούμε πως ο άγων, που άρχισε το «Van nu en Starks» έδω και σαράντα χρόνια, πέτυχε. Κ' έτσι η Φλαμανδική λογοτεχνία άποχτησε μία σημαντική θέση στην πνευματική κίνηση της σύγχρονης Ευρώπης.

Τρία νέα βιβλία.

Ο Edmond Glesner, ο γνωστός συγγραφέας πολλών ρομάντων («M. Aristide, artiste decoupeur», «Coeur de François Remy», «Le citoyen Colette» κ. ά), έξεδωσε τελευταία ένα νέο μυθιστόρημα του, με τον τίτλο «Το πορφυρό ρόδο» που άποτελεί το πρώτο μέρος ενός διπτύχου «Η νύκτη». Το δεύτερο μέρος του διπτύχου αυτού, που θα βγει σε δύο-τρεις βδομάδες επιγράφεται: «Η φλόγα του κυπαρισσιού». Στο «πορφυρό ρόδο» κινούνται καμιά είκοσαριά πρόσωπα, δίνοντας ένα ζωντανό φόντο στους κύριους ήρωες (τρεις) νέους που αντιπροσωπεύουν τις σύγχρονες πνευματικές τάσεις, και μία νέα έρωτόπαθη).

Ο Pierre Nothomb, συγγραφέας του πολύ πετυχημένου ρομάντσο «Meditation sur Ormont» μάς έδωσε ένα καινούργιο βιβλίο του με τον τίτλο: «Chevalerie rustique». Στο έργο αυτό, μάς παρουσιάζει μία παλιά οικογένεια ευγενών, ξεπεσμένη σ' έλεεινόν σημείο.

Ο Victor Kinon ο ποιητής των χαριτωμένων τραγουδιών της «ψυχής των εποχών», του λυρικού μυτιμελό «Chanson du petit pelerin de N-D de Montaign» και συγγραφέας του δραματικού έπους «L' au Mille» έξεδωσε μία καινούργια συλλογή: «Τά βονκολικά» όπου παρατώντας τις φλογές και τα φτακάλαμα, προσπαθεί να αναγεννήσει τη Βιργιλιακή αντίληψη συγχρονισμένη άλά Francis Jammes.

Οι έσορτές για τον Ροϋμπενς στην Άμβέρσα. Η Άμβέρσα πανηγυρίζει με λαϊκές γιορτές και άρχαίτες αντιθέσεις τα 350χρονα, από τη γέννηση του Ροϋμπενς. Οι κυριότερες από τις εκθέσεις είναι τρεις: «Η έκθεση του έργου του Ροϋμπενς», ή «έκθεση της ζωής του Ροϋμπενς» και ή «έκθεση της εποχής του Ροϋμπενς». Η τελευταία, που είναι και ή πιο ενδιαφέρουσα, διοργανώθηκε στο μουσείο Platin-Morenus, από τον διευθυντή του Maurice Sabbe.

Οι παραστάσεις του Meissi. Ο περίφημος γερμανός τραγικός Alex Moissi, επί κεφαλής ενός πολύ καλά καταρτισμένου γερμανικού θιάσου, έδωσε το θέατρο «Atelier» στο Παρίσι, μία σειρά εξαιρετικών παραστάσεων άρχίζοντας με το «Ζωντανό πτώμα» του Τολστόι. Στις 13 ανέβασε

τον Χάμλετ. Οι παραστάσεις αυτές του Moissi που γίνονται σε γερμανική γλώσσα μέσα στην καρδιά του Παρισιού, θα κρατήσουν ως τις 22 Οκτωβρίου και θα κλείσουν με τον «Οθέλλο».

Η πρώτη σκηνοθέτις. Ο Darzens, ένας από τους πρώτους ήθοποιούς και διευθυντές θεάτρων, που ύποστήριξαν τους «Νέους» συγγραφείς στη Γαλλία, αναγγέλλει πως θα παρουσιάσει πολύ σύντομα στο παρισινό κοινό και την πρώτη γυναίκα σκηνοθέτη: την Mady Berry. Ο φεμινισμός θριμβεύει.

Η ζωή του Πετοσύρεως. Έπειτα από τα πολύκροτα ευρήματα του ταφου του Τουτ-άγκχ-Αμόν, ή μεγαλύτερη ανακάλυψη που έφριξε νέο φως στην Αιγυπτιακή είναι άσφαλώς ή ανακάλυψη του Πετοσύρεως, άρχιερά του Θωτ στην Έρμούπολη. Ο τάφος αυτός μελετήθηκε στα 1920 από τον G. Lefebvre. Στα 1923 και 1924 ο σοφός αυτός αιγυπτιακός δημοσίευσε τρεις όγκοδέστατους τόμους, πολύ ενδιαφέροντας, για τα πρώτα του ευρήματα. Ο άρχιεράς του Θωτ μάς κληρονόμησε σ' επιγραφές και σε σχέδια που βρέθηκαν στον τάφο του όλη την λειτουργία της θρησκείας του κ' όλη του την πολιτική κ' ιδιωτική ζωή. Κοντά σ' αυτά διεμήνεψε σε συμβολικές παραστάσεις τις ήθικες και θρησκευτικές πεποιθήσεις του. Μ' αυτόν τον τρόπο μάς μαθαίνει ένα σαφές άγνωστος ως σήμερα λεπτομέρειες όχι μόνο της κοινωνικής μά και της πνευματικής ζωής των συγχρόνων του.

Τελευταία ο E. Suys κυκλοφόρησε ένα πολυτελέστατο βιβλίο με τον τίτλο «Η ζωή του Πετοσύρεως» όπου έξιτορείται μ' όλες της τις λεπτομέρειες κ' επί τη βάση των ευρημάτων του τάφου του ή ζωή του άρχιερά του Θωτ.

Η χριστιανική τέχνη στη Γαλλία, τον 20ο αιώνα είναι ο τίτλος του βιβλίου του Maurice Brillant, που είναι γραμμένο με μέθοδο και μεγάλη ευσυνειδησία. Το βιβλίο αυτό χωρίζεται σε πέντε μέρη: Στο πρώτο, ο συγγραφέας, αναλύει τις θεωρίες της σύγχρονης «Χριστιανικής Τέχνης» στη Γαλλία. Στο δεύτερο ξεχωρίζει τους διάφορους καλλιτέχνες σε σχολές. Στο τρίτο εξετάζει τις διάφορες τεχνότητες και τις νεώτερες τάσεις. Στο τέταρτο περιγράφει μερικές εκθέσεις των τελευταίων ετών και στο πέμπτο, εξετάζει τα διάφορα «διακοσμητικά και άρχιτεκτονικά σύνολα». Στο τέλος του βιβλίου αυτού υπάρχει κ' ένα άλμπουμ με φωτοτυπίες που εύκολύνει πολύ τον άναγνώστη να παρακολουθήσει τη σκέψη του συγγραφέα και τις περιγραφές του.

Πέθανε ο Marius André. Στις 13 του περασμένου μήνα, πέθανε στο Παρίσι ο Marius André, άθροιστής, ποιητής, κριτικός κ' ιστορικός από τους πιο άξιοπεσόσους. Έγραψε τραγούδια σε τέσσερες γλώσσες (γαλλικά, προβηγκιανά, ισπανικά, και καταλανικά) ιστορικές μελέτες (για τον «Χριστόφορο Κολόμβο» κ. ά.) και μία περίφημη «Ιστορία των Λατινικών Έθνών της Ν. Αμερικής». Οι προβηγκιανοί στίχοι του θεωρούνται από τους καλλίτερους που γράφτηκαν έπειτα από το Μιστράλ.

ΜΙΚΡΑ ΝΕΑ ΑΠΟ ΠΑΝΤΟΥ

—Το «βραβείο Γκαίτε» άξίας 150.000 δραχμών περίπου, δόθηκε φέτος στον ποιητή Stephan Ge-

orge, άξιον συνάδελφο του μεγάλου μας ποιητή Παλαμά. Ύστερ' από το γεγονός αυτό, που μάς δείχνει πως ή πραγματική άξία άρχίζει να «εκτιμάται» και εις τας Ευρώπας, δέν έχουμε καμιά άμφιβολία πως το Νόμπελ θα το πάρη πιά φέτος ο Έλληνας ποιητής.

—Στο Άμβούργο έξεδόθη μία «άνθολογία των Νέων γερμανών ποιητών» με πρόλογο του γνωστού κριτικού Stephan Zueig. Με μεγάλη μας εύχαρίστηση διεπιστώσαμε πως και οι γερμανοί ποιητές άκολουθούν τις συντάγες του κ. Ηλιοϋ.

—Στο Wiesbaden παίχτηκε με έντελώς καινούργια σκηνοθεσία του Von Gorden πάνω σε κομμάτιες μακέτες του Buchholtz ο «Peer Gynt».

—Τόν έρχομενο μήνα θα κυκλοφορήσει το πρώτο τεύχος της νέας έκδόσεως του «Λεξικού της γαλλ. Ακαδημίας». Η τελευταία έκδοση του λεξικού αυτού είχε γίνει στα 1877. Η γαλλ. Ακαδημία εργάζεται πυρετωδώς. Ευτυχώς ότι και ή δική μας την μμείται.

—Τόν μήνα που μάς έρχεται θα κυκλοφορήσει «ή Ψυχή», μυθιστόρημα που είχε άφισει άτέλειωτο ο Pierre Louis συμπληρωμένο και τελειωμένο από τον Claude Farrère. Αν κρίνουμε από τα προηγούμενα γνωστά μας έργα των δύο συγγραφέων, ο τίτλος, φαίνεται, θα μπήκε για να υπάρχει κάπου στο βιβλίο και αυτό το πράμα.

—Στις 2 Νοεμβρίου θα γίνουν στο θέατρο της «Γαλλικής Κομωδίας» τ' άποκαλυπτήρια του «ήρώου των νεκρών του Θεάτρου».

—Ο γάλλος άκαδημαϊκός Eugene Brioux διαδέχθηκε τον Robert de Flers στο παρισινό Ψ-δειό. Άξιος, άξιος.

—Η Ιταλική Κυβέρνηση έδωσε το «Κρατικό άριστείο» στο «Theatro Sperimentale degli inipendenti» της Ρώμης που διυθίνεται από τον γνωστό σκηνοθέτη Anton-Gioulino Bragaglia. Το θέατρο αυτό που άνοιξε πρό 4 χρόνων έδωσε μία σειρά από εκατόν είκοσι έξ έργα τα περισσότερα Ιταλικά, με μεγάλην έπιτυχία.

—Κάποιος Ιταλός ποιητής, Furlan με τόνωμα καταδικάστηκε ένα χρόνο και πέντε μήνες φυλακή επειδή έγραψε άντιφασιστικά ποιήματα. Αν έφαρμοστεί το μέτρο αυτό για όσους γράφουν άσημα ποιήματα υπάρχει έλλipsis να σωθούμε.

—Ο ιδρυτής της «Τυπογραφικής σχολής» του Τουρίνου Gianolio Daluazzo πέθανε 64 χρόνων. Ο ίδιος είχε ίδρύσει το «Τυπογραφικό Άρχείο

κ' είχε εκδώσει την «Arte di Stampa» και την «Tipografia».

CIV

ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ ΤΟΥ ΓΕΦΥΡΓΙΟΥ ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ

Μελετώντας τώρα τελευταία ένα πολύτιμο κώδικα λαογραφικό (!) της Ιστορικής και Έθνολογικής Έταιρείας, όνάμεσα σ' άλλα λαογραφικά, που με τον καιρό θα τα δημοσίεψω, βρήκα και μία κολοβή παραλλαγή του τραγουδιού «Το γιοφύρι της Άρτας». Η παραλλαγή αυτή, από τα Μαδεμοχώρια της Χαλκιδικής, δίχως άμφιβολία είναι για χροό, όπως πεντακάθαρα μάς δείχνει το γύρισμα: *Στεργιανούδα μου*. Οι διόρθωσες, που έκαμα τυπικοντάς την, είναι κάποιες όρθογραφικές κ' άποκατάσταση του τσακισμένου σε δυό στίχους δεκαπεντασύλλαβου σ' έκανε. Τη δημοσίεψη της παραλλαγής δε θέλησα ν' αναβάλλω όσόντου δημοσίεψω και τ' άλλα λαογραφικά του κώδικα, γιατί είναι από τα λιγιστά δημοτικά τραγούδια, που δέν είναι μόνο πενελλήνια—όπως δείχνουν οι άμπελλες έκδομένες κ' άνέκδοτες παραλλαγές του (!)—μα βρίσκονται κα στους βαλκανικούς κ' άλλους λαούς. (!)

Τριακόσιοι πέντε μάστοροι και χίλια μαθητούρια, —Στεργιανούδα μου—
καμάραν έδεμελιωαν, τη Στεργιανή να κράξουν.
Σά δε στοιχειώση κ' άνθρωπος, καμάρα δε στεριώνει.

Όλοι μερίτσα έ τίζαν και το βραδυ γκριμούσε.
Πουλάνι πάσσε κ' έκατσε μεσ' στη δεξιά καμάρα,
οδδ έ λαλούσε σαν πουλι κ' οδδ έ σα χελιδόνι,
μόν' κελαιθούσε κ' έλεγε μ' άνθρωπινή λαλίτσα.
«ά δε στεργιώνετ' άνθρωπο, γεινύρι δε στεργιώνει»

Σηκώθ' ο πρωτομάστορας κ' έπιασε το κεφάλι,
συλλογισμένος στέκεται το ποιόν να θεμελιώση
κ' οδδ έ του πρώτου μάστορα, του πρώτου την
[καλή του.

(1) Βλ. Σπ. Π. Λάμπρου, Κατάλογος των κωδικών της Ιστορικής και Έθνολογικής Έταιρείας, Ν. Έλληνονήμων 6 (1906) 341, αριθ. 22 Η παραλλαγή βρίσκεται στα Φ. 23 Β—24 α.

(2) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Έκλογαί από τα τραγούδια του Έλληνικού λαού. Έν Άθ. 1914, αριθ. 89. Καί τα έρετήρια του Λαογραφικού Άρχείου.

(3) Βλ. ο Π. Π. στη σύντομη εισαγωγή. Ε.Φ.

ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ

Άρχετα γεγονότα έσημείωσε ή πολιτική κίνηση των τελευταίων δεκαπέντε ήμερών.

Άς έλθωμε πρώτα στην Έφημερίδα της Κυβερνήσεως που κατεχώρησε προσωρινή κατάσταση των έσόδων και έξόδων του κράτους, κατά το πρώτο τετράμηνο της χρήσεως 1927—1928.

Σύμφωνα με αυτήν τα βεβαιωθέντα τακτικά και έκτακτα έσοδα έφθασαν εις 2,814,279,920,60.

Έξ αυτών εισεπράχθησαν τα 2.430.836.385,65, άπέμεινε δε εισπρακτέον ύπόλοιπον 343.443.534,95, έννοι βεβαιωθέντων κατά την αυτήν περίοδο της χρήσεως 1926—27, 2.694.408.725,50, εισπραχθέντων 2.388.348.161,25.

Ότοι έβεβαιώθησαν επί πλέον κατά την χρήση 1927—28, 119,876,195,10.

Κατ'είδος ή κίνηση των βεβαιωθέντων και εισ-

πραχθέντων εσόδων εν συγκρίσει προς την αυ-
την περίοδον της χρήσεως 1926—27, * έχει ως
έξης :

*** Άμεσοι φόροι 1927—28 = 1926—27**

Βεβαιωθέντες : 430.689,174,45—411.718,012,10
Εισπραχθέντες : 187.303,263,70—195.225,151,95

*** Έμμεσοι φόροι 1927—38 = 1926—27**

Βεβαιωθ. 1,299,589,361,65—989.500,636,25
Εισπραχθ. 1,290,903,605,75—986,167,380,70

Μονοπώλια 1927—28 = 1926—27

Βεβαιωθ. 101,139,807,35—99,439,236,45
Εισπραχθ. 101,111,599,35—99,380,294,90

Τέλη χαρτοσήμου 1927—28 = 1926—27

Βεβαιωθ. 165,149,083,85—144,305,046,25
Εισπραχθ. 164,049,605,90—143,240,415,75

Λοιπά έσοδα 1927—28 = 1926—27

Βεβαιωθ. 817,712,493,30—1,049,440,794,45
Εισπραχθ. 727,468,310,95—964,335,007,95

Είς τὸ κεφάλαιον ἰῶν λοιπῶν εσόδων, περιλαμ-
βάνονται ἐκ μὲν τῶν τακτικῶν: 1) τὰ δικαιο-
ματα τοῦ Κράτους, ἴητοι δικαστικά, ἐξ ἀνταλ-
λαγῆς ὑποχρεώσεως, ἐκ συμμετοχῆς εἰς κέρδη
ἐπιχειρήσεων κλπ. 2) Αἱ ὑπηρεσίαι αἱ ἐνεργού-
μεναι παρὰ τοῦ Κράτους, ἴητοι τηλεφωνική,
ταχυδρομική, τηλεγραφική κλπ. 3) Αἱ πρόσδο-
δοι ἐκ τῆς περιουσίας τοῦ Κράτους, ἐκ δια-
φόρων ἐνοικίων, 4) Διάφορα έσοδα ἐκ προ-
σθέντων τελῶν, τόκων καταθέσεων, ἐκποιήσεως
κινητῆς περιουσίας. 5) Αἱ συνδρομαὶ εἰς τὰ
τακτικά έξοδα διαφόρων ἄλλων δημοσίων ἱ-
δρυμάτων. 6) Πρόσθετοι φόροι.

Εἰς τὰ ἔκτακτα δὲ τὸ προῖόν ἐκ πολεμικῶν ἀπο-
ζημιώσεων, ἔκτακτοι φόροι, έσοδα ἐκ παρολ-
θουσῶν χρήσεων, τὸ προῖόν ἐξ ἐκποιήσεως ἀ-
κινήτων, ἔκτακτοι εἰσφοραί, γεωλύσια δα-
νειῶν χορηγηθέντα ὑπὸ τοῦ Δημοσίου εἰς τρί-
τους καὶ προϊόντα ἐκ δανείων.

* Η κίνησις τῶν εσόδων έχει ως έξης ἐν σχέσει
μὲ τὴν τῆς χρήσεως 1926—27.

1927—28 1926—27

Αναληφθεῖσαι
ὑποχρεώσεις 6,240,885,242,60 6,951,700,889

Ἐνταλθέντα
έξοδα 2,046,662,774,80 2,050,717,032

* Ητοι τὰ ἐνταλθέντα έξοδα ἦσαν κατὰ τὴν τρέ-
χουσαν χρῆσιν ὀλιγώτερα κατὰ 4,054,957,20
τῶν τῆς χρήσεως 1926—27.

Συμφώνως πρὸς τὴν ἐν λόγῳ κατάστασιν ἀπέ-
μεινεν ὑπόλοιπον ἐν τοῖς ταμείοις ἐκ 424,173,
610,85 δραχ. πληρωθέντων ὅλων τῶν ἐνταλ-
θειῶν δαπανῶν κατὰ τὴν τετραμηνίαν.

* Ἐχομε ἐπίσης νὰ παρατηρήσωμε τὴν ἐντύ-
πωσι πού ἔκαμε ἡ κίρωσις τῶν ἑλληνικῶν δανείων
ἄπο τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν.

Ἐ ξένος τύπος ἐχαρακτήρισε τοῦτο ὡς ἄξιο
προσοχῆς, ἡ δὲ «Ἐφημερίς τῆς Ἰταλίας» στὸ φύλ-
λο τῆς 23 Σεπτ., τὸ ἐθεώρησε ὡς οικονομική καὶ
πολιτική σταθεροπῆσις τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ ἴδια ἐφημερίς κατακρίνει τὴν Γαλλία, διότι
θέλησε μὲ «ἰδιοτέλεια» νὰ ἐκμεταλευθῆ τὴν στιγμή
καὶ νὰ φέρῃ τὸ ζήτημα τῶν δανείων τῆς.

Τὸ ζήτημα τοῦτο συζητεῖται στὸ Παρίσι με-
ταξὺ Γαλλικῆς Κυβερνήσεως καὶ τῶν κ.κ. Καφαν-
τάρη, Μιχαλακοπούλου καὶ Τσουδεροῦ.

* Ἀπὸ τῆς πρώτης μέρες τῶν συζητήσεων ὁ
Πρωθυπουργός κ. Ζαίμης ἐφάνερωσε αἰσιοδοξία.
Μὲ ἀνάλογη αἰσιοδοξία μίλησε στοὺς ἀναποκρι-
τὰς τῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων καὶ ὁ κ. Μιχαλα-
κόπουλος.

* Ἄς ἔλθομε τώρα στὴν ἀνακοίνωσι τοῦ κ. Κα-
φαντάρη:

* Ἡ συνομιλία Πουνακαρὲ-Τσουδεροῦ δὲν προήγα-
γε σημαντικῶς τὰ πράγματα. Ἐπλίζω, ὅτι ἡ
συνομιλία μου μὲ τὸν κ. Πουνακαρὲ θὰ δόσῃ
ὀριστικὴν κατεύθυνσιν εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῶν
χρεῶν.

* Ἀκριβῶς τὴν στιγμὴν ταύτην μ' ἐπιπροσφώρη-
σαν, ὅτι ὁ κ. Πουνακαρὲ θὰ μὲ ἴδῃ μετὰ τὴν
ἐπιστροφὴν μου.

* Ἐκτὸς τῆς γενικῆς ὄψεως τοῦ ζητήματος, δέον
νὰ καθορισθῆ τὸ μέτρον, ἐν τῷ ὁποίῳ θὰ ἐ-
φαρμοσθῆ ἡ σύμβουσις τοῦ 1918, ἡ συναρθεῖ-
σα μετὰ τοῦ κ. Βενιζέλου ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ τὸ
κεφαλαιῶδες σημεῖον τῆς πληρωμῆς τοῦ πολε-
μικοῦ ὕλικου.

* Πάντοτε ὑπεστηρίζαμεν καὶ ὑποστηρίζομεν, ὅτι
ἡ οικονομικὴ ἰκανότης μας δὲν μᾶς ἐπιτρέπει
δυστυχῶς νὰ πληρώσωμεν ὀλόκληρον τὸ ἀντί-
τιμον τοῦ ὕλικου τούτου.

* Κατὰ τὰς διατυπωμένας ἐκατέρωθεν προτάσεις
καὶ ἀντιπροτάσεις οἱ ἐμπειρογνώμονες καταρ-
τίζουν διαφόρους κλίμακας πληρωμῶν, αἱ δια-
πραγματεύσεις ὅμως θὰ προσδεύσονται μόνον
ἀφοῦ λυθῆ τὸ κεφαλαιῶδες ζήτημα τοῦ πολε-
μικοῦ ὕλικου.

* Ἄδον νὰ ἐπλίζομεν, προσέθεσεν ὁ κ. Καφαντά-
ρης, ὅτι αἱ διαπραγματεύσεις θὰ καταλήξουν
εἰς ἀποτελέσματα. Ἄλλωστε παρουσιάσονται ἤδη
πρόσδογον. Πράγματι ἐκ μέρους τῶν Γάλλων ἐ-
γένοντο ἤδη ὑποχωρήσεις τιμῆς, ὅχι ὁμως ἐ-
παρκεῖς.

* Ἡ Κοινὴ Γνώμη δέον νὰ παραμείνῃ ἤρεμος,
διότι ἡ φιλικὴ ἀτμόσφαιρα ὑποβοηθεῖ τὰς δια-
πραγματεύσεις, αἱ ὁποῖαι, λόγῳ τῆς φύσεώς
τῶν, ἐπιβραδύνονται.

* Ὁ κ. Καφαντάρης ἀνέβαλε τὴν ἐγχείρησίν του.

**

* Ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔξωτερικά μας ζητήματα, τὸ
ζήτημα τῆς Σαλαμινίας, θὰ ἐξετασθῆ τὸν ἐρχόμε-
νον Δεκέμβριον ἀπὸ τὴν Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν σύμ-
φωνα μὲ σχετικὴν ἀπόφασιν τοῦ Συμβουλίου τῆς.

Δυστυχῶς καὶ σαυτὴ τὴν ὑπόθεσιν φάνηκε ἡ
ἀντίδρασις τῆς Γαλλίας.

* Ἡ συζήτησις πού εἶχε γεννηθεῖ ἐξ αἰτίας ἐνὸς
δημοσιεύματος σχετικοῦ μὲ τὸν κ. Στροῖτ καὶ τὸ
Λαϊκὸ Κόμμα, ἐτελείωσε κανονικὰ μὲ αὐτὴ τὴν ἐ-
πίσημον κυβερνητικὴν ἀνακοίνωσιν:

* Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Μιχαλακό-
πουλος παρεκάλεσε τηλεγραφικῶς τὸν κ. Πρόε-
δρον τῆς Κυβερνήσεως ὅπως ἀνακοινωθῆ διὰ
τοῦ Τύπου ὅτι μετ' ἐκλήξέως του εἶδεν ἀνα-
μιγνύμενον τὸ ὄνομα του εἰς κατηγορίας περὶ
ἀντιδράσεως τῶν κ. κ. Τσαλδάρη καὶ Στροῖτ
εἰς τὸ ἔργον τῆς Ἑλληνικῆς ἀντιπροσωπείας.

* Ὁ κ. Μιχαλακόπουλος τηλεγραφεῖ ὅτι εἰς οὐδε-
μίαν τοιαύτην κατηγορίαν προέβη, «διότι οὐδε-
μίαν περὶ τούτου ἀπόδειξιν ἔχει.»

* Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἀνακοίνωσιν ἐσταμάτησε ἡ
ζωηρὰ ἄμυνα πού ὁ ἀντιβενιζελικός τύπος—κυρίως
δὲ ἡ «Πρωία» καὶ ἡ «Καθημερινή»—εἶχαν ἀνα-
λάβει ὑπὲρ τοῦ κ. Στροῖτ. Κατὰ τὴν ἄμυνα αὐτὴ

ὁ ἀντιβενιζελισμὸς ἀνέτρεξε στὴν ἱστορία τῶν τε-
λευταίων χρόνων, καὶ ἐτόνισε ὅτι τὰ ἔθνικα συμ-
φέροντα δὲν ἐνώρισαν ποτὲ ἀντίδρασι ἀντιβενι-
ζελικῆ.

* Ἀλλὰ καὶ ἄλλη ἀφορμὴ ἀναδρομικῆς ἀρθρο-
γραφίας δόθηκε στὶς ἀντιβενιζελικῆς ἐφημερίδες.

Στὶς 30 Σεπτεμβρίου πέθανε στὸ Παρίσι ὁ
Γάλλος Ἀκαδημαϊκὸς καὶ Γερουσιαστὴς Ζοννάρ,
πού ἦλθε ἐδῶ στὸ 1917, ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Γαλ-
λίας, τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ρωσίας, καὶ ἐζήτησε
τὴν παραίτησιν τοῦ τότε Βασιλέως.

Τὴν κηδεῖα τοῦ Γάλλου πολιτικοῦ παρακολού-
θησε ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνή-
σεως ὁ κ. Μιχαλακόπουλος, ὁ ὁποῖος κατέθεσε καὶ
στέφανο στὸν νεκρὸ. Ὁ γαλλικὸς τύπος ἔγραψε σὲ
τακτικὰς νεκρολογίαις ἐπαίνους γιὰ τὴν ταχύτητα
μὲ τὴν ὁποία ὁ Ζοννάρ εἶχε ἐνεργήσῃ τότε, καὶ
ἐκτύπησε εἰς αὐτὰ τὰ ἄρθρα τὸ καθεστὸς πού κα-
τέλυσε τὸ 1917.

* Ἀντίθετα πρὸς αὐτὰ οἱ ἐδῶ ἀντιβενιζελικῆς
ἐφημερίδες, ἐξεδήλωσαν τὴν ἀποστροφὴν τους πρὸς
ἐκείνην τὴν ἐνέργεια, καὶ ἀνέφεραν—πράγμα πού
ἔχει ἱστορικὴ ἀκρίβεια—ὅτι ὁ Ζοννάρ μεταχειρί-
σθηκε τότε καὶ τὸ ὄνομα τῆς Ρωσίας χωρὶς νάχη
τὴ συγκατάθεσίν τῆς.

**

* Ἐξακολουθεῖ καὶ τὸ ἔργο τῆς Κοινο-
βουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς, πού ἀνακρίνει τίς παγ-
καλικῆς εὐθύνες. Ὁ ἐισηγητὴς τῆς Ἐπιτροπῆς κ.
Στρατηγόπουλος ἐξέδωκε ἐντάλμα συλλήψεως τοῦ
χρηματομεσίτου κ. Μποδοσάκη Ἀθανασιάδη, γιὰ
τὴν ὑπόθεσιν τοῦ συναλλάγματος, καὶ τῶν ἀμερι-
κανικῶν πιστώσεων. Τὸ ἐντάλμα ἐξετελέσθη τὴν
6η Ὀκτωβρίου.

Τὴν ἴδια μέρα συνέλαβαν καὶ τὸν πρῶν
Ὑπουργὸν κ. Βογόπουλο, γιὰ τὸ ζήτημα τῆς προ-
μηθείας ἀπὸ τὰ Σοβιὲτ ἀνὲρ δημοπρασίας.

**

Κατὰ τὸ περασμένον δεκαπενθήμερον ἡ ἐπίσκε-
ψις τῶν Βουλγάρων Δημοσιογράφων στὴν Ἀθήνα,
ἐπροκάλεσε σημαντικῆς δηλώσεις τοῦ Ὑπουργοῦ
κ. Μεταξά.

Ὁ κ. Μεταξᾶς εἶπε πρὸς αὐτοὺς :

« Ἡ Ἑλλάς εἶνε ὑποχρεωμένη ἐκ τῆς συνθήκης
νὰ παράσῃ εἰς τὴν Βουλγαρίαν οικονομικὴν
διέξοδον εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ἡ
ὑποχρεῶσις αὕτη ἐκ τῆς συνθήκης δὲν ἐδέ-
σμενεν αὐτήν, πάλιν θὰ ἦτο πρόθυμος νὰ δι-
ευκολύη τὴν γείτονα τῆς εἰς τὴν ἐμπορικὴν
τῆς διέξοδον καὶ τοῦτο διότι γνωρίζει ὅτι ἡ
εὐημερία ἐνὸς κράτους ἀποτελεῖ εὐτυχίαν καὶ
τοῦ γειτονόσ του καθὼς καὶ ἡ δυστυχία του ἀ-
ποτελεῖ δυστυχίαν δι' αὐτόν. Ἀπόκειται ὁμως
εἰς τὴν Βουλγαρίαν νὰ λύσῃ τὸ ζήτημα τοῦτο,
ἐκ τῆς λύσεως δὲ ταύτης θὰ ἐξαρτηθῆ καὶ ἡ
σύνθεσις τῶν σιδηροδρόμων. Διότι ἐὰν ἡ Βουλ-
γαρία θελήσῃ νὰ ἐνισχύσῃ οικονομικῶς τὰς
δυνικὰς τῆς ἐπαρχίας θὰ προτιμῆσῃ τὴν διέξο-
δὸν τῆς πρὸς τὴν Θεσσαλονικὴν καὶ τότε ἡ
σύνθεσις τῶν σιδηροδρόμων θὰ γίνῃ εἰς τὸ
Λεμὸν Ἰσοῦν, ἂν δὲ πάλιν θελήσῃ νὰ ἐνισχύ-
σῃ τὰς ἀνατολικὰς τῆς ἐπαρχίας τότε θὰ προτι-
μῆσῃ διὰ τὴν σύνθεσιν τῶν σιδηροδρόμων τῆς
ἄλλο σημεῖον πρὸς κάθοδον εἰς Λεδαγατὰς.
Πάντως, κατὰ τὴν γνώμην μου, προσέθεσεν ὁ

κ. Μεταξᾶς, τὸ ζήτημα τῆς συνθέσεως τῶν σι-
δηροδρόμων μας εἶνε ἑσωτερικὸν οικονομικὸν
ζήτημα τῆς Βουλγαρίας καὶ θὰ λυθῆ, διὰν
αὕτη ἀποφασίῃ τὴν οικονομικὴν τῆς διέξο-
δον. Ἡμεῖς καὶ πᾶσα ἑλληνικὴ κυβερνήσις, εἴ-
μεθα πρόθυμοι νὰ παράσχωμεν εἰς τὴν Βουλ-
γαρίαν κάθε ἐνδοκίαν δπονησῆτε μὴς ἤθελε
ζητηθῆ. Δὲν νομιζῶ δὲ ὅτι θὰ ὑπάρξῃ καὶ τὸ
παραμικρὸν κώλυμα εἰς τοῦτο. Πιθανὸν καὶ
παρ' ἡμῖν καὶ ἐν Βουλγαρίᾳ νὰ διατυπωθῶν
ἐπιφυλάξεις τιναε παρὰ τῶν στρατιωτικῶν κύ-
κλων, ἀλλ' αὗται δὲν θὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ
ματαιώσωσιν τὴν προσπάθειάν μας. Αἱ ἐπιφυ-
λάξεις ἄλλως τε αὗται—ἂν ὑπάρξωσιν—θὰ
προέρχονται μόνον ἀπὸ τὴν νοοτροπίαν τῶν
στρατιωτικῶν, οἱ ὁποῖοι πάντοτε ὡς ἐκ τοῦ ἐ-
παγγέλματός των ἔχουν ὑπ' ὄφιν τὸν τὸν πό-
λεμον, ἐνῶ ἡμεῖς οἱ πολιτικοὶ σκεπτόμεθα δια-
φορετικὰ, διότι ἔχομεν πάντοτε ὑπ' ὄφιν μας
τὴν εἰρήνην καὶ δύνάμεθα νὰ σᾶς βεβαιώσω, ὅτι
θὰ ἐπικρατήσωσιν αἱ ἀπόψεις τῶν πολιτικῶν,
διότι ἀποβλέπουν εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν
συμφερόντων τῶν λαῶν. Ἀλλὰ δὲν πιστεύω
νὰ ὑπάρξωσιν ἐπιφυλάξεις οὔτε ἐντεῦθεν οὔτε
ἐκεῖθεν ἐκ μέρους τῶν στρατιωτικῶν. Διότι
ἀπὸ γενικῶν συμφέρον ὁμοῦρον ἀπαιτεῖ τὴν δι-
ευκόλυνσιν τῶν οικονομικῶν σχέσεων τῶν χω-
ρῶν μας, αἱ ὁποῖαι, ὡς θὰ ἀντιελήφθητε, ἔχουν
κοινὰ συμφέροντα ἐν τῇ βαλκανικῇ, τὸ πνεῦ-
μα δὲ τῆς εἰρήνης κυριασεῖ εἰς ὅλας τὰς χώ-
ρας καὶ εἰς ὅλας τὰς τάξεις.

Δυστυχῶς ἔτυχε νὰ συμπέσει τότε καὶ τὸ ἐπι-
σόδιον Θεσσαλονίκης τὴν ἱστορικὴν τοῦ ἐπεισοδίου
ἀφήγησιν μᾶς δίνει μὲ λεπτομέρειες ὁ ἐκεῖ ἀναπο-
κριτῆς τῆς Πρωίας :

Εἰς γνώσιν τῶν Ἑλληνικῶν ἀρχῶν εἶχε περι-
έλθει ἀπὸ ἡμερῶν ὅτι τὸ ἐν Βουλγαρίᾳ Μακε-
δονικὸν Ἐθνασαστικὸν Κομμάτων, τοῦ ὁποῖου,
ὡς γνωστὸν ἀρχηγὸς εἶναι ὁ στρατηγὸς
Προτογιώωφ, κατὰ τὰς τελευταίας ἐν Πειρι-
ταίῳ συνεδριάσεις του ἀπεφάσισεν ὅπως δράσῃ
τρομοκρατικῶς ἐν Νοτίῳ Σερβίᾳ καὶ ἐν Μα-
κεδονίᾳ. Ἡ ἀνατίναξις τῶν ξενοδοχείων τῆς
Γευγελῆς καὶ τῶν Κοτσάνων, αἱ δολοφονίαι ἐν
Νοτίῳ Σερβίᾳ, ἡ ἀνάπτειξις τῆς οσοβικῆς ἀμα-
ξοστοιχίας παρὰ τὸ Οὐδοβιν ὑπὲρξαν ἡ ἐναρ-
ξίς τῆς τρομοκρατικῆς δράσεως ἐν Νοτίῳ
Σερβίᾳ. Ὁ ταχάιος φόνος τοῦ ἀρρακιωματῆ
Χρηστίου, γενόμενος παρὰ κνηρῶν εἰς τὴν
περιφέρειαν Γουμένισσης, ἔφερον εἰς φῶς νέα
στοιχεῖα σχετικῶς ἐν τῇ δράσιν τῶν συμμο-
ριῶν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Εἰς τὰ θυλάκιά του
εὑρέθησαν ἐγγράφα λίαν ἀποκαλυπτικά περὶ
τῆς δράσεως ταύτης, ἡ ὁποία δὲν ἐβρόδυνε νὰ
ἐκδηλωθῆ. Σκοπὸς τῆς δράσεως ταύτης τοῦ
Κομμάτου ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἰδίᾳ ἐν Θεσσαλο-
νικῇ δὲν εἶνε, ὡς ὑπεστηρίχθη, ὁ πόθος μᾶς
Ἑλληνοσοβιετικῆς συγκροτήσεως, ἀλλ' ἡ δημι-
ουργία κοινῆς γνώμης ἐν τῷ ἔσωτερικῷ, καὶ
ἰδίᾳ εἰς τὸς κύκλους τῆς Κ.Τ.Ε. ὅτι ἡ Μα-
κεδονία ἀναρχεῖται καὶ ὅτι αἱ μειονότητες, δε-
νῶς καταπιεζόμεναι, ἔχουν ἐξεγερθῆ. Τὸ Βουλ-
γαρικὸν Κομμάτων, δηλονότι, δὲν ἐπιζητεῖ πα-
ρὰ νὰ ὑποστηρίξῃ διὰ τῶν ἐνεργειῶν του τὰ
τελευταία ὑπομνήματα τὰ ὁποῖα ἔχει ὑποβάλει
εἰς τὴν Κ.Τ.Ε. καὶ ἐν γένει τὸ πρόγραμμα αὐ-
τοῦ.

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΙΔΡΥΘΕΙΣΑ ΤΩ 1841

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΕΤΟΧΙΚΟΝ & ΑΠΟΘΕΜΑΤΙΚΟΝ ΔΡ.330.000.000

ΕΔΡΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

*Άγιος Νικόλαος (Κρήτης)	*Άρτα	Θεσσαλονίκη	Κοζάνη	Ναύπακτος	Σέρραι
*Αργίριον	*Αταλάντη	Θήβαι	Κομοτινή	Ναύπλιον	Σητεία (Κρήτης)
*Αθήναι	Βάμος	Θήρα	Κόρινθος	Νιγρίτα	(Κρήτης)
*Άπστημα Μητρο- πόλεως 11	Βέρροια	*Ιθάκη	Κύθηρα	Εάθηγη	Σόροβιτς
Πηλείον Καλλιθέας	Βόλος	*Ιωάννινα	Κύμη	Παξοί	Σουφλίον
Πηλείον Παγκρατίου	Γρεβενά	Καβάλλα	Κυπαρισσία	Πάτραι	Σπάργη
Αίγιον	Γύθειον	Καλάβρυτα	Λαμία	Πειραιεύς	Σύρος
*Αλεξανδρούπολις	Διδυμότειχον	Καλάμαι	Λάρισα	Πόρος	Τρίκαλα
*Αλυμυρός	Δημητσάνα	Καρδίτσα	Λεβάδεια	Πράβιον	Φλώρινα
*Αμαλιάς	Δράμα	Καρπενήσιον	Λευκάς	Πρέβεζα	Τρίπολις
*Αμφισα	*Έδεσσα	Καστορία	Μεγαλόπολις	Πύλος	Χαλκίς
*Αργοστόλιον	*Έλασσών	Κατερίνη	Μεσολόγγιον	Πύργος	Χανιά
	Ζάκυνθος	Κέρκυρα	Μεσσήνη	Ρέθυμνος	Χίος
	*Ηράκλειον	Κιλκίς	Μυτιλήνη	Σάμος	

Πρακτορείον εν Νεά Ύορκη 7 Wall Street

ΑΙΚΥΡΙΩΤΕΡΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ:

*Αποκλειστικόν προνόμιον εκδόσεως τραπεζικῶν γραμματίων.— Έκδοσις τοκοφόρων ὁμολογιῶν.— Καταθέσεις ἐν ὄψει ἀπλαῖ καὶ εἰς ἀνοικτὸν λογαριασμὸν.— Καταθέσεις διορκεῖς καὶ ἐπὶ προθεσμίᾳ.— Καταθέσεις Ταμειυτηρίου.— Προεξοφλήσεις.— Δάνεια καὶ ἀνοικτοὶ λογαριασμοὶ ἐπὶ ὑποθήκῃ.— Δάνεια καὶ ἀνοικτοὶ λογαριασμοὶ ἐπὶ ἐνεχύρῳ ἑλληνικῶν τίτλων.— Δάνεια καὶ ἀνοικτοὶ λογαριασμοὶ ἐπὶ ἐνεχύρῳ πολυτίμων μετάλων.— Δάνεια ἐπὶ ἐνεχύρῳ ἐμπορευμάτων, καὶ ἐνεχυρογράφων.— Πιστώσεις ἐναντι φορτωτικῶν.— Δάνεια πρὸς Δήμους, λιμένας καὶ ἕτερα νομικὰ πρόσωπα.— Συμμετοχὴ εἰς ἀνωνύμους Ἑλληνικὰς Ἐταιρίας. Χορηγήσεις εἰς γεωργοκτηματίας καὶ συνεταιρισμούς.— Δάνεια πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν Δημόσιον.— Ὑπηρεσία Ἐθνικῶν Δανείων.— Ὑπηρεσία ἐντόκων Γραμματίων Ἐθνικῆς Ἀμύνης.— Προμήθειαι διὰ λογαριασμὸν τοῦ Δημοσίου.— Ἀγορὰ καὶ πώλησις διαφόρων εἰδῶν διὰ λογαριασμὸν τοῦ Δημοσίου.— Ἐἰσπραεὶς δημοσίων προσόδων καὶ πληρωμῆ δημοσίων δαπανῶν.— Ὑπηρεσία Δανείων καὶ Μετοχῶν διαφόρων Ἐταιρειῶν.— Ἀγορὰ καὶ πώλησις ἐξωτερικοῦ συναλλάγματος, χρυσῶν νομισμάτων καὶ ξένων τραπεζικῶν γραμματίων.— Ἐκδοσις καὶ πληρωμῆ τῶν πιστωτικῶν ἐπιταγῶν, ἐπιστολῶν καὶ ἐντολῶν πληρωμῆς.— Ἐκτέλεσις ἐντολῶν Χρηματιστηρίου.— Ἐἰσπραεὶς Ἀξιώων.— Φύλαξις τίτλων, αὐτουσίου χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ ἄλλων πολυτίμων ἀντικειμένων.— Φύλαξις κιβωτίων ἀδήλου περιεχομένων.— Ἐνοικίσις Χρηματοκιβωτίων.

Ἐν συνχειρί τῶν πληροφοριῶν τούτων ὁ στρατηγὸς κ. Τουρογιάννης ἐπληροφροεῖτο τὴν παρελθούσαν Κυριακὴν ἀπὸ πρῶτοπον ἕξον πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν του, ἀπὸ ἑνα παλαιὸν μαθητὴν του, οὗ τρεῖς «Τριῶτες», τρεῖς τριῶτες τοῦ Κομιτάτου εἰσβαλοῦσαι εἰς τὴν Μακεδονίαν, θὰ προέβαινον εἰς τρομοκρατικὰς ἐνεργείας καὶ οὗ δύο μέλη τῆς πρώτης τριῶδος εὐρίσκοντο ἀπὸ τῆς Παρασκευῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἀνεύεντο δὲ καὶ τρίτον μέλος αὐτῆς, τὸ ὁποῖον ἀναχωρήσαν εἰς Κούλαν, ἐπρόκειτο νὰ ἐπανέλθῃ τὴν ἐπομένην, μεταφέρον ὄπλα καὶ βόμβας. Τὸ ἐν λόγῳ ἄτομον παρέδωκε πλήρη τὰ στοιχεῖα καὶ τὰς φωτογραφίας τῶν τρομοκρατῶν. Ἀμέσως καθιερώθη τὸ σχέδιον τῆς ἐνεργείας καὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς ἐπομένης συνελανβάνοντο εἰς τὴν ὁδὸν Ἐγγατίας τὰ δύο ἐνταῦθα μέλη τῆς συμμορίας, ὁ Νανωφ καὶ ὁ Παντέφ, τὴν δὲ νύκτα, καθ' ὃν τρόπον ἐτηλεγράφησα, ὁ μεταφέρων τὰς βόμβας καὶ τὰ ὄπλα Κούλελης τὰ ὁποῖα παρέλαβε παρ' ἄλλης «τριῶδος» εὐρισκομένης μεταξὺ Ποροῶν καὶ Κούλας. Τὴν ἐπομένην συνελανβάνετο καὶ τέτατος συμμορίτης, ὁ Κεχαγιώφ, καὶ χθὲς συνελήφθησαν καὶ οἱ λοιποί.

Ἡ ὑπόθεσι τῶν συλληφθέντων Βουλγάρων θὰ ἀπασχολήσῃ τὰ τακτικὰ δικαστήρια. Ὁ κ. Γηρότσεφ ὡς ἀναπληρωτῆς τοῦ ἐδῶ Βουλγάρου Προσβετοῦ ἔδωκε αὐτῆς τῆς δηλώσεις στὸν τύπο.

Κατὰ τὴν γνώμην του, καὶ τὸ Μακεδονικὸν Κομιτᾶτον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἔχῃ ἀνάμειξιν ἐν προκειμένῳ, καθόσον οἱ ἀποτελοῦντες αὐτὸ δὲν σφερόν τὴν αὐτονομιστικὴν δρᾶσίν των πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Μακεδονίαν, ὅπου δὲν ὑπάρχει βαλγαρικὸς πληθυσμὸς, διὰ νὰ σηραχθοῦν ἐπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ πρὸς τὴν σερβικὴν, ὅπου ἀντιθέτως τὸ βουλγαρικὸν στοιχεῖον καὶ πολυπληθὲς εἶναι καὶ ἰσχυρόν.

Ἡ κομμουνιστικὴ ὀργάνωσις τόσο ἐδῶ ὅσο καὶ εἰς τὰς Πάτρας, ἔκαμε συγκεντρώσεις ἐναντίον νέας φορολογίας ποῦ αὐξάνει τὰ εἶδη τῆς πρώτης ἀνάγκης. Εἰς δὲ τὴν Καβάλλα οἱ κομμουνιστῆς καπνεργάτες ἄνοιξαν διὰ τῆς βίας τὸ καπνεργοστάσιον, πρᾶγμα ποῦ τοὺς ἔφερε σὲ αἱματηρὴ συγκρούση γιὰ τὴν ἀστυνομία.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ τῶν Πατρῶν ἡ συγκέντρωσις εἶχε ἀνάλογον ἀποτέλεσμα, ἡ Κυβέρνησις σκέφθηκε νὰ πραγματοποιήσῃ σκέψιν ποῦ εἶχε ἀπὸ καιροῦ, καὶ νὰ ιδρύσῃ εἰδικὸ ὄργανισμὸν πρὸς ἀντικομμουνιστικὴν ἄμυνα τῆς χώρας. Ἀνέθεσε σὲ μίαν ἐπιτροπὴν μελέτη τοῦ ὅλου ζητήματος.

Ἡ σχετικὴ ἀνεπίσημος ἀνακοίνωσις γράφει γιὰ τὴν πρώτη συνεδρίαση τῆς Ἐπιτροπῆς ποῦ ἔγινε στίς 4 Ὀκτ.

Εἰς τὸ Ἀρχηγεῖον -ῆς Χωροφυλακῆς συνήχθη χθὲς εἰς πρώτῃν συνεδρίασιν ἡ εἰδικῶς συσταθεῖσα ἐπιτροπὴ πρὸς καταπολέμησιν τοῦ κομμουνισμοῦ, ἀπαρτιζομένη ἐκ τῶν κ. κ. Παπανικολάου διευθυντοῦ Δημοσίας Ἀσφαλείας, Βρονταμίτη ὑπαρχηγοῦ τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου, Γαδουφαλιά Γεν. γραμματίως τοῦ ὑπουργεῖου Ἐθνικῆς Οἰκονομίας, Τριαντάκη διευθυντοῦ παρὰ τῷ ὑπουργεῖῳ Δικαιοσύνης, Λούβαρη Γενικοῦ γραμματίως τοῦ ὑπουργεῖου

Παιδείας, Μελά ἀνωτέρου ὑπαλλήλου τοῦ ὑπουργεῖου τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ Βουγιούκα προδιταμένου τῆς Διευθύνσεως Σιδηροδρόμων παρὰ τῷ ὑπουργεῖῳ Χυγκονώνιας Ἡ ἐπιτροπὴ ἔθεσε τὰς βάσεις τῶν ἐργασιῶν τῆς, ἔκρινε δὲ ὡς πρῶτον ἐφαρμοστέον μέτρον πρὸς καταπολέμησιν τοῦ κομμουνισμοῦ εἶναι ἔκκαθάρσιον τοῦ δημοσιουπάλληλικου κλάδου ἀπὸ τῶν κομμουνιστικῶν στοιχείων, θεωροῦσα οὕτω δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μισθοδοτοῦνται ἀπὸ τὸ Κράτος ὑπάλληλοι μὴ ἀναγνωρίζοντες αὐτὸ καὶ ἐργαζόμενοι πρὸς ἀνατροπὴν του. Ἡ ἐπιτροπὴ ἔκρινε ἐπίσης σκόπιμον τὴν ἴδρυσιν ἰδιούτου ὑπηρεσίας πρὸς παρακολούθησιν τῶν κομμουνιστικῶν ἐνεργειῶν καὶ ὑπόδειξιν ἐγκαίρως πρὸς τὴν Κυβέρνησιν μέτρων πρὸς ἐξσοδετέρωσιν αὐτῶν. Ἡ ὑπηρεσία αὕτη δὲν θὰ ἔχῃ καμμίαν σχέσιν, οὔτε κἂν τὴν μορφήν τῆς καταργηθείσης γενικῆς ἀσφαλείας τοῦ Κράτους. Ὁ ὀργανισμὸς τῆς θὰ καθορισθῇ κατὰ τρόπον ἐξαοφαλλίζοντα τὴν ἀποτελεσματικὴν δρᾶσίν τῆς καὶ ἀποτρέποντα ἀπὸ τοῦ νὰ καταστῇ καταληπτικὴ.

Μὲ αὐτὰ δὲν εἶναι ἄσχετες ἡ δηλώσεις τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας κ. Νικολοῦδη στὸ φύλλον τῆς 29ης Σεπτ.

Ὁ κ. Ὑπουργὸς θέλει μίαν ἀνάλογη κρατικὴ ἐνέργεια μὲ κέντρο τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας. Διότι καθὼς εἶπε :

Οἱ κομμουνιστῆς ἵνα ἀντεπεξέλθουν εἰς τὴν κρατικὴν προσπάθειαν πρὸς δημιουργίαν προσκοικῶν σωματίων προέβησαν εἰς τὴν σύστασιν ἀντιθέτων ὀργανώσεων, τὰς ὁποίας ὀνομάζουν «κόκκινους φρουροὺς» ὑπαγομένης εἰς τὴν «Ὀμοσπονδίαν κοκκίνων φρουρῶν». Τὰ καταστατικά τούτων εἶνε ὑποχρεωμένον τὸ Κράτος νὰ τὰ ἐγκρίνῃ, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἰσχυρῶν νόμων, διότι ἐμφανίζον τὰ σωματεῖα ὡς ἀθλητικά. Εἶνε προφανὲς οὗτι τὰ ἀθλητικὰ ταῦτα σωματεῖα ἔχον ὡς σκοπὸν τὴν δημιουργίαν πυρήνων δι' ὧν θὰ ἐπιτευχθοῦν οἱ ἀπώτεροι κομμουνιστικοὶ σκοποί. Κατὰ τὰς σληροφορίας τὰς ὁποίας ἔχει τὸ ὑπουργεῖον ἐκ τῆς ἀρμοδίας ὑπηρεσίας, ἡ οὐσία τῶν σωματείων τούτων ἤρξατο ἀπὸ τοῦ παρελθόντος Ἰουλίου μὲ σκοπὸν ἐπεκτάσεως τούτων εἰς ὅλας τὰς πόλεις, τὰ χωρία καὶ τὰ ἐργοστάσια ἀκόμη. Τοιαῦτα σωματεῖα ιδρύθησαν εἰς Κοκκινιάν, Ταμπούρια, Μοσχάτον καὶ Πασαλιμάνι. Παρίσταται ἡ βασικὴ ἀνάγκη νὰ ἐξεύρωμεν τὸν τρόπον τῆς καταπολέμησεως τοῦ κομμουνισμοῦ, δίδοντας τὸ σύνθημα τοῦ Ὑπουργεῖου τῆς Παιδείας.

Καὶ καταλήγωμε μὲ τὸ φορτοεκφορτωτικὸ καὶ κομμουνιστικὸν ζήτημα τοῦ Πειραιῶς. Γιὰ μίαν στιγμὴν ἐφάνηκε ἀρκετὰ ἀπειλητικὸ, ἀλλὰ ἡ κυβερνήσις φαίνεται κατόρθωσε νὰ τὸ παρακάμψῃ.

Τὰ ἐπιμελητήρια τοῦ Πειραιῶς εἶχαν ζητήσει νὰ περιορισθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐργατῶν καὶ νὰ ὀρίσουν αὐτοὶ τὸ ἡμερομίσθιον. Τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας δέχθηκε τὴν ἀποψιν τῶν ἐργατῶν ποῦ ἀξίωσαν, τὴν ἐκ περιτροπῆς ἐργασίαν χωρὶς αὐστηρὸν καθορισμὸν τοῦ ἡμερομίσθιου.

N. Π. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

Ίδου ἡ μοναδικὴ ταινία
(Pellicule) ἐπὶ τῆς
ὁποίας ἠμπορεῖτε νὰ υπο-
λογίζετε ἀσφαλῶς

αυτογραφή
Kodak Film

**ΖΗΤΗΣΑΤΕ ΕΙΣ ΟΛΑ ΤΑ
ΚΑΛΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ**

ΚΟΔΑΚ Α. Ε. ΣΤΑΔΙΟΥ 16

ΕΚΘΕΤΙΚΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ Θ. ΜΑΝΟΥ ΚΑΙ ΑΓΘΗ ΠΑΠΑΕΩΤΗΡΙΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ 19